

HAVLÍČKOBRODSKO

26

**Sborník příspěvků
o historii regionu**

2012

OBSAH

ČLÁNKY A STUDIE

Několik poznámek k počátkům benediktinského kláštera ve Vilémově (Příspěvek k diskusi o fundační činnosti rané české šlechty ve 12. století) <i>Josef Šrámek</i>	7
Pozdně renesanční epitaf Adama Lukeše ve sbírkách Muzea Vysočiny v Havlíčkově Brodě <i>Ondřej Jakubec</i>	74
Působení novináře a vydavatele Josefa Hofrychtra na Německobrodsku <i>Zuzana Klementová.</i>	93
Antonín Šouba (1886-1972) <i>Zina Zborovská</i>	151

ZPRÁVY

Ronovec, několik poznámek k podobě a stavu hradu <i>Aleš Knápek</i>	187
Podoba děkanského kostela sv. Václava ve Světlé nad Sázavou v 1. polovině 20. století <i>Alena Křivská</i>	196
Meine Erinnerungen an meine Kriegsgefangenschaft in Chotěbor 1945 <i>(Mé vzpomínky na válečné zajetí v Chotěboři v roce 1945)</i> <i>Gottfried Pampel</i>	209
Počátky československé normalizace na příkladu redaktorů Cesty Vysočiny Miroslava Menšíka a Slavomíra Bárty <i>Petr Tvrdý ml.</i>	218

**Výroční zpráva Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod
za rok 2011**

Jiří Jedlička 236

**Zpráva o činnosti Moravského zemského archivu
v Brně – Státního okresního archivu Havlíčkův Brod
za rok 2011**

Ladislav Macek 252

ČLÁNKY A STUDIE

NĚKOLIK POZNÁMEK K POČÁTKŮM BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA VE VILÉMOVĚ (PŘÍSPĚVEK K DISKUSI O FUNDAČNÍ ČINNOSTI RANÉ ČESKÉ ŠLECHTY VE 12. STOLETÍ)*

Josef Šrámek

Úvod: Otazníky nad nejstaršími dějinami vilémovského kláštera

Dějiny benediktinského kláštera ve Vilémově začaly být psány v průběhu 12. století. Bohužel nejsme s to tuto poměrně širokou dataci bezpečněji zpřesnit, neboť samotné počátky opatství halí díky fakticky neexistenci výmluvnějších pramenných svědectví stěžejí proniknutelná mlha tajemství. Otevřeme-li si základní monasteriologické kompendium, *Encyklopedii českých klášterů* Pavla Vlčka, Petra Sommera a Dušana Foltýna, dočteme se zde, že existence kláštera ve Vilémově je velmi pravděpodobně doložena k roku 1131, jmenovitě pak k roku 1160. Autoři dále odkazují na údaj z kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína ze 14. století, podle níž k založení benediktinské fundace došlo roku 1121 přičiněním Heřmana a Viléma, hrabat ze Sulzbachu, o nichž se s opatrností uvažuje jako o družinících manželky knížete Vladislava I. Richenzy z Bergu.¹ Relevanci Pulkavovy zmínky ve svém stručném hesle ovšem nehodnotí. Obecně však literatura, především staršího data, tento údaj přijala za vlastní, a to přesto, že skutečně nesporné písemné doklady o fungujícím klášteře ve Vilémově máme dochovány až z mnohem pozdější doby. Roku 1160 je tak vilémovský opat Vilém doložen jako svědek v knížecí listině, potvrzující majetky premonstrátské kanonii Hradiště

* Text této studie navazuje na autorova starší pojednání, která doplňuje a rozvádí, mj. v reakci na recenzi Libora JANA, *Časopis Matice moravské* 2010, s. 420-421. Text vznikl v rámci projektu Centra mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze s názvem *Kultura a umění benediktinského řádu ve střední Evropě 800-1300* za podpory Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury České republiky (DF11P01OVV007).

¹ Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 685.

u Olomouce,² další pramenný doklad o klášteře pak pochází až z počátku 13. století.³



*Listina z roku 1364 s pečeti opata a konventu vilémovského klášteře
(Národní archiv Praha, fond Benediktini - Břevnov, sign. 122)*

Tato pramenná nouze je pak v kombinaci s faktickým zánikem klášteře během husitských válek důvodem, proč lze o Vilémově hovořit jako o zapomenutém klášteře.⁴ Dějiny vilémovského opatství

² CDB I, č. 208, s. 196.

³ CDB II, č. 112, s. 107.

⁴ Srov. recenzi Filipa VELÍMSKÉHO, *Antiqua Cuthna* 2007, s. 207.

se příliš netěšily soustavnější pozornosti historiků,⁵ nelze se proto divit, že základní kostra jeho dějinného příběhu byla v literatuře spíše s větší či menší mírou kritičnosti přejímána. Jak už je obvyklé,

⁵ Malý příspěvek věnoval Vilémovu již Jeroným SOLAŘ, *Vilémov. Klášter benediktinský s kostelem sv. Petra a Pavla*, Památky archaeologické a místopisné 1868, s. 407-416; resp. Kliment ČERMÁK, *Zřízení kláštera ve Vilémově*, Památky archaeologické a místopisné 1892, s. 123-124, 780. Na dlouhou dobu se nejvýraznějším zpracováním vilémovských dějin stal příspěvek Čenka SAMEŠE, *Klášter vilémovský*, Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze 1933, s. 33-39, 69-77, 176-180; 1934, s. 22-29, 77-86, 120-125, 159-163, který ani dnes nelze opomenout. Stručné heslo pak Vilémov našel u P. VLČKA – P. SOMMERA – D. FOLTÝNA, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 685-686; v rámci zpracování dějin obce věnoval krátkou pozornost dějinám kláštera také Václav TUČEK, *Historie obce Vilémova*, Vilémov 1997, s. 3-6; okrajově též v rámci širších souvislostí Tomáš VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů a družiníků v období 11.-12. století*, Studia Mediaevalia Bohemica 2009, s. 182-183. Teprve v nedávné době bylo Vilémovu věnováno několik větších studií, viz Miroslav KOVÁŘ – Martin MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově. Příspěvek k historii a stavební podobě „zapomenutého“ kláštera pod Železnými horami*, Časopis Společnosti přátel starožitností 2009, s. 157-183; Josef ŠRÁMEK, *Několik střípků z dějin vilémovského kláštera (1. část)*, Chrudimské vlastivědné listy 6, 2010, s. 13-15; TÝŽ, *Několik střípků z dějin vilémovského kláštera (2. část)*, Chrudimské vlastivědné listy 2, 2011, s. 6-9; Tomáš SOMER – Josef ŠRÁMEK, *Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově (1160-1541)*, Praha 2010; Alena KRIVSKÁ, *Listina opata Jaroslava II. ze 13. 7. 1318 – okno do dějin zaniklého vilémovského konventu a nejstarší historie vesnic v jeho okolí*, Havlíčkobrodsko 2010, s. 171-186; Tomáš SOMER, *Vilémov*, in: Jiří Černý – Christoph Fasbender (edd.), *Lexikon der regionalen Literaturgeschichte des Mittelalters. Tschechien*, Berlin (v tisku); Josef ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství ve Vilémově na Havlíčkobrodsku a jeho vazby k Moravě ve středověku*, *Vlastivědný věstník moravský* (v tisku). Vilémov neunikl ani pozornosti zahraničního bádání, viz Marcin Rafał PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego i jej uwarunkowania społeczne (XI-XIII wiek)*, Kraków – Warszawa 2000, s. 51-52. Ani tato jinak podnětná práce však nevystoupila ze stínu stávajících interpretací, neboť Pauk logicky vychází ze znalosti českého bádání.

původně opatrně formulované hypotézy se tak s postupem času stávají fakty, o nichž zdánlivě netřeba přespříliš uvažovat. Opak je však pravdou, jak se pokusí ukázat následující řádky. Domnívám se totiž, že minimálně otázka počátků kláštera, tedy datace jeho založení i identita jeho zakladatelů, si zaslouží být předmětem dalšího výzkumu i odborné, nejlépe interdisciplinární debaty.

Otázka datace založení vilémovského kláštera

Věnujme se nejprve otázce datace založení vilémovské fundace. Jak již bylo řečeno, přesné datum založení přináší až pozdní pramen, kronika dvorního dějepisce Karla IV., jejímž autorem byl Přibík Pulkava z Radenína. Ten udává, že vilémovský klášter byl založen roku 1121, a to urozenými bratry Vilémem a Heřmanem ze Sulzbachu.⁶ Tento údaj pak vedl ve snaze o verifikaci ke ztotožnění Pulkavou jmenovaných urozců se stejnojmennými bratry, které uvádí ve své kronice k roku 1124 svatovítský děkan Kosmas.⁷ O bratřích Vilémovi a Heřmanovi coby zakladatelích kláštera ostatně Kosmova kronika mluví také. Oproti kronice Pulkavově ovšem zmiňuje také jméno knížete Vladislava, na něž klade nemalý důraz.⁸ Ani tento údaj ovšem není neproblematický, neboť se jedná o rukopis z 15. století. Ostatní rukopisy Kosmova díla pak o fundaci Viléma mlčí.⁹ Velestručný údaj o založení kláštera k roku 1120 obsahuje kronika Neplachova, ovšem toliko v pozdním a poměrně

⁶ *Kronika Pulkavova*, in: FRB V, s. 76, 262.

⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, *Scriptores rerum Germanicarum*, Nova series II, s. 227. Z literatury srov. František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1926, s. 100-101; Julius LIPPERT, *Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, Band II. Der sociale Einfluss der christlich-kirchlichen Organisation und der deutschen Colonisation*, Prag – Wien – Leipzig 1898, s. 49; Josef KURKA, *Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*, Praha 1914, s. 179.

⁸ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 219. Jedná se o rukopis, označený editorem Kosmovy kroniky Bertoldem Bretholzem jako C 1b. Viz *Kosmova kronika česká*, Praha – Litomyšl 2005, s. 270-272.

⁹ M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego*, 52.

problematickém tzv. Vokounském opise.¹⁰ Třebaže lze u Neplacha jakožto příslušníka řádu sv. Benedikta očekávat poměrně dobrou obeznámenost s dějinami v podstatě sousedního kláštera,¹¹ nelze ani jeho údaje, stejně jako Pulkavovy, přijímat úplně nekriticky. Naznačené angažmá urozců Viléma a Heřmana i knížete Vladislava I. pak vedlo k úvaze, zda benediktinský konvent nepřišel do Vilémova z říšského kláštera Zwiefalten, odkud byl osazen již dříve benediktinský klášter v Kladrubech.¹²

Otevřeně je ovšem třeba přiznat, že celá výše nastíněná interpretační linie je toliko hypotézou, která není vždy plně přesvědčivá. Přestože – pokud tak můžeme soudit podle příkladu kláštera v Břevnově – Příbík Pulkava patřil podle všeho mezi dobře informované autory,¹³ časový odstup od popisovaných událostí, které nejsou známy ze staršího pramene, činí jeho výpovědní hodnotu bezpochyby spornou. Lze namítnout, že stejné datum vedle Pulkavy přináší také Neplachova kronika a jeden z rukopisů Kosmových. I zde se ovšem jedná o díla pozdní, přičemž není zcela zřejmá ani otázka vzájemného vztahu zmíněných děl, tedy kdo z koho a co čerpal. I kdybychom oběma kronikářům doby Karla IV. popřáli sluchu, do 20. let 12. století by tak spadala fundace hned tří ústavů benediktinského řádu, na nichž se nějakým způsobem podílela knížecí rodina, a sice vedle Vilémova již zmíněných Kladrub a dále Postoloprť.

Budeme-li zvažovat případnou souvislost mezi fundací Vilémova, podílem knížete Vladislava a jeho manželky a tedy i angažmá zwiefaltenských benediktinů, je třeba vzít v potaz především případ kladrubský. Informace o nejstarších dějinách kladrubského

¹⁰ *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, in: FRB III, s. 469.

¹¹ Srov. na příkladě kláštera v Podlažicích Josef ŠRÁMEK, *Ohlédnutí za historií benediktinského opatství v Podlažicích*, Chrudimské vlastivědné listy 5, 2009, s. 11-13.

¹² Názory starší historiografie shrnuje Václav NOVOTNÝ, *České dějiny, díl I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, pozn. 1, s. 696-697.

¹³ Srov. Josef ŠRÁMEK, *Otazníky nad nejstaršími dějinami břevnovského konventu: Kosmův vztah k českým klášterům, aneb Na okraj jeho Kroniky Čechů*, in: Mladá historie, Olomouc 2008, s. 121-123.

benediktinského kláštera přináší vedle sporného diplomatického materiálu¹⁴ především nejvýznačnější soudobý pramen, Kosmova kronika. Kosmovo dílo dokládá, že zakladatelem kladrubské fundace se stal sám kníže Vladislav I.,¹⁵ který zde byl dokonce pohřben. Na přání své manželky Richenzy nechal zmíněný kníže do toho kláštera roku 1117 přivést zwiefaltenské mnichy. Třebaže se toho neobešlo bez komplikací a němečtí řeholníci nebyli stávajícím konventem přijati s otevřenou náručí, nakonec zwiefaltenská misie v Kladrubech zapustila kořeny a roku 1130 se dokonce někdejší zwiefaltenský mnich Wiziman stává v Kladrubech opatem.¹⁶ Zda měl zwiefaltenský klášter¹⁷ tolik sil, aby naráz osadil dva nové řádové domy v přemyslovských Čechách, to lze říci jen s těžkou, mohli bychom však alespoň uvažovat o tom, že na kraji 30. let 12. století poměry dovolily vyslání další misie do Vilémova. Problémem však je, že něco takového nezmiňuje ani dobře informovaná kronika Bertholda ze Zwiefalten (který se dokonce v polovině 30. let 12. století nacházel v Praze),¹⁸ ani dochované zwiefaltenské nekrologické zápisky.¹⁹ Ve všech těchto pramenech jsou vzpomínány pouze Kladruby, nikoliv

¹⁴ Viz Václav NOVOTNÝ, *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*, Praha 1932; Václav HRUBÝ, *Tři studie k české diplomacie*, Brno 1936, s. 86-105; Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, *Studie k českému diplomatičtvi II. Listiny kladrubské*, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university 2-4, 1954, s. 285-303; Jan BISTRICKÝ, *Über Falsifikate böhmischer Gründungsurkunden bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*, Archivmitteilungen 1991, s. 188.

¹⁵ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 236. Ke knížeti Vladislavovi se jako k zakladateli hlásí i falzum zakládací listiny kladrubského kláštera, vzniklé ve 13. století. Viz CDB I, č. 390, s. 393 - 403.

¹⁶ Podrobněji viz Rainer JOOS, *Zwiefalten und Kloster Kladrub (Kladruby) in Böhmen*, in: 900 Jahre Benediktinerabtei Zwiefalten, Ulm 1989, s. 49-52.

¹⁷ K dějinám kláštera srov. Wilfried SETZLER, *Kloster Zwiefalten. Eine schwäbische Benediktinerabtei zwischen Reichsfreiheit und Landsässigkeit*, Sigmaringen 1979; *900 Jahre Benediktinerabtei Zwiefalten*, Ulm 1989.

¹⁸ *Die Zwiefalter Chroniken Ortliebs und Bertholds*, Stuttgart – Berlin 1941, s. 82-84, 178, 206, 218-220.

¹⁹ Viz Rolf KUIETHAN, *Die Benediktinerabtei Zwiefalten in der kirchlichen Welt des 12. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Untersuchung der Zwiefalter Memorialquellen*, Münster 1997.

Vilémov. K opatrnosti stran ochoty Zwiefalten vyslat do Čech další misii, která by se stala základem vilémovského konventu, vede také fakt, že zwiefaltenští bratři nebyli v Kladrubech přijati bez ohledu na knížecí vůli vstřícně, o čemž podává ve své kronice svědectví již výše zmíněný zwiefaltenský mnich Berthold coby očitý svědek popisovaných událostí. Nevraživost v rámci konventu měla dokonce za následek návrat německých řeholníků zpět do Zwiefalten a k jejich opětovnému návratu došlo až roku 1120.

Kosmas vedle Kladrub zmiňuje i Postoloprty, zde se ovšem už jedná o pouhou letmou zmínku bez větší výpovědní hodnoty.²⁰ Jakýkoliv údaj o Vilémově, byť podobně okrajového rázu, naopak u Kosmy zcela postrádáme. Tomáš Velímský záslužně upozornil na skutečnost, že na stránkách Kosmovy kroniky lze nalézt několik údajů o družinících Vilémovi, Heřmanovi a Pulovi ve službách přemyslovských knížat Svatopluka a Vladislava.²¹ Vedle již zmíněných dat fundace kláštera roku 1119/1121 a cesty do Jeruzaléma roku 1124 mluví Kosmas k roku 1107 o tom, že se Vilémův bratr Pul angažoval ve službách Vladislava I. v nástupnických zápasech mezi Přemyslovci.²² Další bratr Heřman je Kosmou zmiňován roku 1108 mezi družiníky, kteří na příkaz knížete Svatopluka vyvraždili Vršovce na Libici.²³ Po zavraždění knížete Svatopluka je pak Vilém uveden jako člen poselstva k císaři Jindřichovi IV.²⁴ Jedná se bezpochyby i silné indicie k časovému zařazení, přesto plně přesvědčivé nejsou.

Problematický je ovšem po mém soudu i onen údaj, kladoucí (být s jistou mírou opatrnosti) existenci Vilémova k roku 1131. Tento letopočet odkazuje ke zmínce tzv. Kanovníka vyšehradského o odhalení údajného spiknutí proti knížeti Soběslavu I. Zmíněný letopisec pak před zraky svého čtenářem vykresluje barevný obraz velkého soudu, k němuž došlo roku 1130 na Vyšehradě. V něm byl

²⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 29.

²¹ T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 182.

²² *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 184.

²³ Tamtéž, s. 192.

²⁴ Tamtéž, s. 202.

tehdy obviněn také pražský biskup Menhart.²⁵ S ním se pak pojí událost, jež je v literatuře spojována s vilémovským klášteřem. V jedné z následujících pasáží totiž Kanovník vyšehradský líčí očištění biskupa od nařčení a zmiňuje, že k němu došlo před biskupem bamberským, olomouckým a sedmi opaty českými.²⁶ Ti zde nejsou konkrétně jmenováni, leč analogicky se usuzuje na opata břevnovského, ostrovského, sázavského, opatovického a kladubského, o jejichž klášteřech víme, že k roku 1131 již s jistotou fungovaly. Do počtu zbývajících dvou opatů poté literatura obyčejně doplňuje opata postoloprtského a právě vilémovského.²⁷

Opět je ale třeba konstatovat, že v tomto určení si nemůžeme být mnoho jisti a že se spíše jedná o příslovečné přání otcem myšlenky. O nejstarších dějinách Postoloprť toho máme obdobně málo jako o Vilémově. Indicie o tom, že postoloprtský klášter vznikl kolem roku 1121 se pojí pouze s bokem vyřčenou zmínkou kronikáře Kosmy.²⁸ Relativně pevnou oporu pak skýtá skýtá poznámka sázavského letopisce o tom, že roku 1147 zesnul v pořadí pátý postoloprtský opat Zdislav.²⁹ S poměrně velkou mírou pravděpodobnosti lze tedy jako šestého opata, chybějícího do výčtu zmíněného Kanovníkem vyšehradským, označit

²⁵ Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Vyšehrad 1130: soud, nebo inscenace?* (K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin), in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. F. Šmahela, Praha 1994, s. 47-68; TÝŽ, *Te ducem, te iudicem, te rectorem (Sněmovní shromáždění v časně středověkých Čechách – kontinuita či diskontinuita?)*, Český časopis historický 1993, s. 369-384; Zdeněk DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, Mediaevalia Historica Bohemica 1995, s. 71-78; Andrzej PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad, rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 68-70; Vratislav VANÍČEK, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*, Praha – Litomyšl 2007, s. 218-225, 242-260.

²⁶ *Kanovník vyšehradský*, in: FRB II, s. 213.

²⁷ Tak již V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, pozn. 2, s. 697.

²⁸ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 29.

²⁹ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 262.

představeného konventu postoloprtského. Z našich počtů ovšem nemůžeme vyloučit, jako tak činí dosavadní literatura, opata podlažického. Podlažický klášter je totiž doložen ke stejnému roku (ba dokonce ve stejném prameni) jako Vilémov, tedy k roku 1160. Navíc podle jiných pramenů už v té době stál v Podlažicích dosti výstavný klášter.³⁰ Je tak více než ošemetné určit bez dalších dokladů jako zbývajícího ze sedmi českých opatů opata vilémovského. Nadto tento spekulativní výčet počítá pouze s kláštery českými, nikoliv i moravskými, např. s významnými řeholními ústavy v Hradišti u Olomouce či v Třebíči. Že se nejednalo o setkání omezené na klérus český dokládá angažmá olomouckého biskupa Zdíka, který byl jinak na svůj stolec dosazen roku 1126 právě Soběslavem I.³¹ Povědomí moravských církevních kruhů o celé kauze pak ilustruje text análů hradištsko-opatovických.³² V úvahu také můžeme vzít údaj známé listiny pro vyšehradskou kapitulu, stejně tak jako slova samotného Kanovníka vyšehradského, podle kterých se Soběslav I. právě roku 1130 začal titulovat jako *monarcha Boemorum*, nikoliv tedy jen obvyklým *dux*.³³ Jednoduché přiřazení vilémovského představeného k pramenem blíže nespecifikovaným církevním hodnostářům je tak po mém soudu v tomto světle více než

³⁰ Především *Necrologium Podlažicence*, in: Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte, Brünn 1852, s. 405. Srov. *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 264; *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika česká a římská*, in: FRB III, s. 471.

³¹ Srov. Jan BISTRICKÝ, *Muž reformy na olomuckém stolci. Jindřich Zdík*, in: Libor Jan a kol., *Osobnosti moravských dějin I*, Brno 2006, s. 27-43; Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 2002, s. 245-253; Martin WIHODA, *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha 2011, s. 173-205.

³² *Letopisy hradištsko-opatovické*, in: FRB II, s. 394 (pravda, v intencích Kanovníka vyšehradského).

³³ *Kanovník vyšehradský*, in: FRB II, s. 209; CDB I, č. 111, s. 115. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 221-230; V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 216-218.

problematické. Nelze se zbavit dojmu, že jde toliko o návrat k Pulkavově dataci, jen s drobnou oklikou.

Jistou výpovědní hodnotu jistě má i zasvěcení vilémovského konventního kostela, hlásící se na počátku 13. století ke sv. Petru a Pavlovi.³⁴ Jak shrnul ve své analýze známý znalec problematiky Zdeněk Boháč, patrocinium sv. Petra patří bezpochyby mezi nejstarší vrstvu kostelních zasvěcení z doby rané kolonizace do 13. století. V rámci Boháčem konstatovaných zasvěcení raně středověkých sakrálních objektů náleží svatopetrské zasvěcení (jež bylo často později rozšiřováno právě o zasvěcení svatopavelské) mezi ta nejfrekventovanější. Dále pak usoudil, že kostely se svatopetrským patrociniem povětšinou vznikly v čase do poloviny 12. století při významných správních střediscích typu Vyšehrad, Olomouc, Brno či Mělník, resp. při knížecích dvorcích jako v případě Kladrub či Doksan.³⁵ Boháč přitom předpokládal, že zasvěcení vilémovského klášterního chrámu pochází od staršího předklášterního kostelíka, který se po založení benediktinského ústavu stal konventním. Tento fakt dává do souvislosti s obecně vysledovatelným trendem, kdy byly starší kláštery zakládány mnohdy na odlehlých místech coby kolonizační podnik, ovšem vlastní klášterní areál byl vesměs budován na kulturní půdě, zpravidla v zázemí již stojícího statku zakladatele. Fundace tak byla hmotně zajištěna a následně nic nebránilo jejímu angažmá v zušlechtění okolních lesů.³⁶ Otázku vlastního založení kláštera ve Vilémově však Z. Boháč sám neřeší a spoléhá se na klasický údaj z literatury, datující počátky kláštera před rok 1131.³⁷ Jeho v obecné rovině nesporně užitečné závěry nelze proto v konkrétním případě přeceňovat.

³⁴ CDB II, č. 112, s. 107.

³⁵ Viz Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia při nejstarších kláštorech a kapitulách v českých zemích*, Historická geografie 1970, s. 66-67.

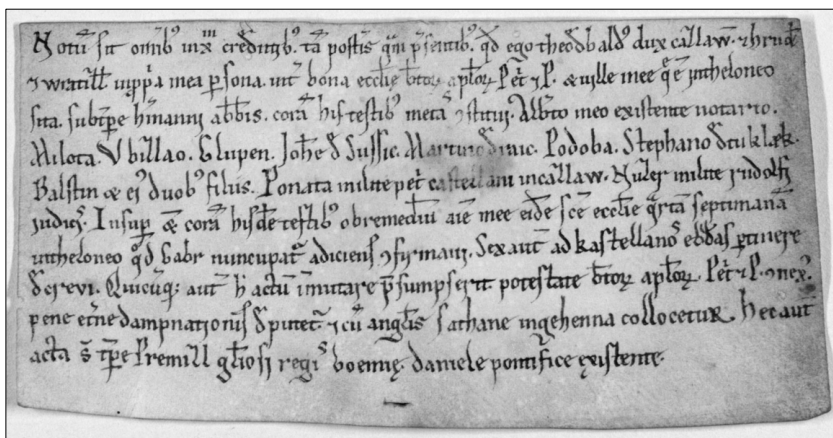
³⁶ Z. BOHÁČ, *Patrocinia*, s. 52, 56.

³⁷ Tamtéž, s. 56.

Pokud tedy naposledy Marcin Rafał Pauk a Tomáš Velímský nepochybují o tom, že vilémovské opatství povstalo mezi lety 1119-1120,³⁸ domnívám se na základě výše řečeného, že na místě je větší skepse a méně kategoričnosti. Existenci kláštera lze spojovat teprve s rokem 1160.³⁹ Nejsme samozřejmě s to dokázat, odkud se vzalo datum Neplachovo, zda jej Pulkava doplnil toliko na základě znalosti Kosmovy kroniky a podobnosti jmen knížecích družiníků a samotného kláštera i vesnic v jeho bezprostředním okolí, aby byl následně podle Pulkavovy dikce upraven i onen pozdně středověký opis Kosmy. Další otázky vyvolává také to, proč autor 15. století narozdíl od Neplacha i Pulkavy zdůrazňoval, že Vilémov byl založen na žádost Viléma a Heřmana příkazem knížete Vladislava, když v jeho době přece již nebyla soukromá fundace ničím zvláštním. To pak vede k otázce, proč Vilémov není zmíněn ve starších rukopisech, je-li souvislost Vladislava I. a Kladrub (pravda, toliko v souvislosti s pohřbem knížete) uvedena. Otázkou je také chronologie událostí. Vladislav i Heřman mizí ze známých pramenů před rokem 1124, kdy měl Vilém odcestovat do Levanty. Uvažovat lze o nějaké duchovní motivaci takového jednání. Předcházela by tomu fundace kláštera nebo by založení duchovní instituce bylo spíše výsledkem dojmů ze Svaté země? Jaký byl ostatně Vilémův osud? Zemřel v Palestině? Nebo dožil v tichosti v ústraní svého kláštera? To budou patrně již navždy otázky, kterou budou dráždit důvtip historiků, aniž by nejspíše byla šance, že na ně bude nalezena odpověď. Přesto se domnívám, že je třeba si je klást.

³⁸ M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładstwa czeskiego*, s. 51-52; T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 182-183.

³⁹ Také M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 159, konstatují, že stanovit přesnější dobu založení kláštera není pro pozdní původ pramenů možné, za první nezpochybnitelnou zmínku o jeho existenci tak mají rok 1160.



Vilémov, listina Děpolta III. z počátku 13. století
(NA Praha, Benediktini - Břevnov, sign. 5)

Výslovně je vilémovský benediktinský klášter po epizodickém svědectví opata Viléma pro hradištské premonstráty znovu zmíněn zkraje 13. století, kdy jej svou přízní obdařil kníže Děpolt III., kníže čáslavský, chrudimský a vracavský. Na základě znění Děpoltova nedatovaného listu (uvažuje se o rozmezí let 1204-1214) připadl tehdy vilémovskému klášteru sv. Petra a Pavla podíl na výnosu celnice v Habrech.⁴⁰ Roku 1223 pak pražský biskup Peregrin svou autoritou potvrdil zbožný odkaz Sezemy z Kostomlat, který ve své závěti odkázal vilémovským benediktinům ves Opočnici pro věčnou památku své duše.⁴¹ Jedná se sice o ojedinělé doklady, nepochybně už ale byl v této době Vilémov coby instituce pevně zapsán ve vědomí současníků. Jednoznačně v tomto smyslu mluví ve své listině v listopadu roku 1253 král Přemysl Otakar II., když potvrzuje klášteru – označenému jako *Wilhalmcella* – jeho výsady a majetky. Podobně pak vzal tentýž král roku 1276 pod svou

⁴⁰ CDB II, č. 112, s. 107.

⁴¹ CDB II, č. 252, s. 241-242.

zeměpanskou ochranu poddané vilémovského kláštera.⁴² Bohužel, prameny, které by nějakým způsobem uchovaly paměť vilémovského konventu na vlastní zakladatele, např. v podobě listinných falz, nám známy nejsou.⁴³

Otázka identifikace zakladatelů vilémovského kláštera

Fakt, že údaje o Vilémovu obsahuje až tzv. Fürstenberský rukopis Kosmovy kroniky z 15. století, pak vede k zamyšlení nad výpovědní hodnotou Kosmova díla ve vztahu k údajným zakladatelům vilémovského kláštera, bratřím Vilémovi a Heřmanovi. Kosmovo svědectví je totiž překvapivě málomluvné. Pražský děkan na daném místě své kroniky totiž konstatuje jen tolik, že 12. února roku 1124 se vydal Heřman, bratr Vilémův, spolu s dalšími poutníky do Jeruzaléma.⁴⁴ Kosmas mlčí o případném poměru obou bratří ke kněžně či knížeti, tím méně k Vilémovu, jak střízlivě postihl už Václav Novotný.⁴⁵ Další komplikace nastávají, chceme-li se o obou bratřích poučit z genealogie rodu. Dozvídáme se, že Sulzbachští se stali během 11. století mocným rodem a století 12. představovalo vrchol jejich moci a prestiže. Jeho příslušníci byli leníky bamberského biskupa, po roce 1057 se ujali dědictví po vymřelém rodu ze Schweinfurtu a roku 1071 je u nich prvně doložen hraběcí titul. Během tzv. sporu o investituru stála hrabata se Sulzbachu po boku císaře Jindřicha IV., aby později dosáhla příbuzenského provázání nejen s římským králem Konrádem III., ale i byzantským císařem Manuelem I. Komnénem.⁴⁶ Je tedy zřejmé, že se jednalo o nemálo významný rod. Avšak, byť první známý příslušník rodu je doložen už roku 832, jména Vilém či Heřman (resp. Wilhelm a Hermann) v rodokmenu nenalzáme. Naopak jako obzvláště oblíbená jména se v dané době u příslušníků rodu jeví jména jako Berengar či Gebhard. Nemůžeme tedy přes

⁴² RBM II, č. 2, s. 1-2; č. 1009, s. 422.

⁴³ Srov. Josef ŠRÁMEK, *Středověká listinná falza: Podvod, nebo prostředek uchování dějinné paměti?* Dějiny a současnost 4, 2009, s. 33-36.

⁴⁴ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 227.

⁴⁵ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 696.

⁴⁶ *Lexikon des Mittelalters, Band VIII*, München 1999, s. 304

rodové vazby specifikovat jejich vztah k Richenze z Bergu, tím méně doložit působení v Čechách.⁴⁷

Badatelům, hlásícím se k názoru o zakladatelích Vilémova jakožto příslušníkům rodu hrabat ze Sulzbachu také uniklo, že o tomto rodu Kosmas ve svém díle mluví, a to dokonce na dvou místech. Poprvé, když líčí události roku 1106, kdy císař Jindřich IV. čelil povstání, v jehož čele stanul jeho syn, pozdější Jindřich V.⁴⁸ Na straně Jindřicha IV. se tehdy angažovaly také přemyslovské oddíly. Vojska obou Jindřichů proti sobě posléze stanula u Řezna. Markrabí Berengar ze Sulzbachu je tu pak zmíněn mezi těmi, kteří opustili Jindřicha IV. a přeběhli na stranu jeho syna.⁴⁹ Podruhé markrabě Berengar vystupuje na stránkách Kosmovy kroniky k roku 1110, kdy měl na pokyn krále Jindřicha V. zasáhnout do sporů o knížecí stolec mezi Přemyslovci Bořivojem II. a Vladislavem I.⁵⁰ Jakákoliv souvislost s bratry Heřmanem či Vilémem zde ale nevysvítá. Svědectví Přibíka Pulkavy z Radenína se tak stává jen stěží udržitelným.

Je ostatně pravdou, že ztotožnění fundátorů vilémovského opatství odmítlo již několik starších autorů. Jako jeden z prvních poukázal na problematičnost skutečnosti, že by původem cizí šlechtici založili v Čechách klášter, už Bonaventura Piter v 18. století.⁵¹ Ten se jako

⁴⁷ Tamtéž, s. 304. Oběma hrabatům se ve svém podání českých dějin nevěnuje ani přední představitel předválečné německé historiografie a uznávaný znalec Kosmovy kroniky Bertold BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912. Identifikaci nenapomáhá ani základní práce k tématu poutnictví do Svaté země, kterou je Reinhold RÖHRICHT, *Die Deutschen im Heiligen Lande. Chronologisches Verzeichnis derjenigen Deutschen, welche als Jerusalempilger und Kreuzfahrer sicher nachzuweisen oder wahrscheinlich anzusehen sind (c. 650-1291)*, Aalen 1968, s. 24, který pouze opakuje údaje Kosmovy.

⁴⁸ Pro kontext viz Ferdinand SEIBT, *Lesk a bída středověku*, Praha 2000, s. 95-110; Francis RAPP, *Svatá říše národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha – Litomyšl 2007, 112-126.

⁴⁹ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 182.

⁵⁰ Tamtéž, s. 202.

⁵¹ Bonaventura PITER, *Thesaurus absconditus in agro seu monasterio Brzewnoviensi prope Pragam*, Brunae 1762, s. 202-203.

jeden z prvních obrátil směrem k domácím zdrojům. Jeho podněty pak rozvinul František Vacek, který opíraje se o oblibu křestních jmen, označil ony blíže neznámé velmože za předky pozdějšího rodu moravských Kouniců.⁵² Vackovy názory přejal a kodifikoval z pozice autority moravské vlastivědy a rodopisu Ladislav Hosák.⁵³ Na tuto interpretační linii v poslední době navázali jednak Miroslav Kovář s Martinem Musílkem, jednak Tomáš Velímský. Miroslav Kovář a Martin Musílek přese všechny interpretační komplikace, které samozřejmě reflektují, nadále uvažují o tom, že zakladateli kláštera byli s největší pravděpodobností družiníci Vladislava I. Vilém a Heřman, vylučují ovšem jejich souvislost s rodem sulzbašských hrabat. Nijak se také nevysslovují k bližší identifikaci oněch urozenců v knížecích službách.⁵⁴

V nedávné době věnoval počátkům vilémovského kláštera i jeho zakladelům pozornost Tomáš Velímský, který se prozatím nejpodrobněji pokusil ony zvažované urozence Viléma a Heřmana zařadit. Ve shodě s Marcinem Rafałem Paukem⁵⁵ vyslovil názor, že lze Vilémov pokládat za první soukromou velmožskou fundaci v českém knížectví, přičemž za zakladatele má taktéž příslušníky domácího rozrodu, uvažující v tomto ohledu o Blahovicích.⁵⁶ T. Velímský konstatuje, že nejsme s to konkretizovat vztah dotyčných velmožů k čáslavskému hradskému centru, které bylo bezpochyby centrem oblasti dané doby a s nímž se tak nutně pojila existence

⁵² František VACEK, *Kostely, církve a chrámy v Čechách*, Method 1892, s. 44; TÝŽ, *Sociální dějiny české doby starší*, Praha 1905, s. 439.

⁵³ Ladislav HOSÁK, *Příspěvky ke starému rodopisu moravskému VII. Erb lekna*, Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze 1938, s. 55-57.

⁵⁴ M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 159.

⁵⁵ Marcin Rafał PAUK, *Der böhmische Adel im 13. Jahrhundert: Zwischen Herrschaftsbildung und Gemeinschaftsgefühl*, in: Ivan Hlaváček – Alexander Patschovsky (edd.): *Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*, Ostfildern 2011 s. 269.

⁵⁶ Tomáš VELÍMSKÝ, *K donaci vsí Blegou a Nabrezine litomyšlským premonstrátům (Kastelán Blah a jeho rod II)*, in: *In memoriam Jan Rulř*, Praha 2000, s. 453; TÝŽ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 182-183.

privilegovaných knížecích služebníků, ovšem dokládá několik dalších příkladů, kdy prameny naznačují jejich působení v knížecích službách.⁵⁷ Další indicií, o níž se T. Velímský opírá, je název samotných obcí Vilémov a Heřmanice (doloženy k roku 1281).⁵⁸ Udává také analogický příklad vsi Předbořice (doložena ve 14. století) nedaleko Vilémova, Heřmanic a Čáslavi, kterou spojuje s čáslavským správcem Předborem.⁵⁹

Cenný je pak Velímského poukaz na případného třetího z bratrů, Pula, který byl roku 1107 spojkou mezi Přemyslovci Vladislavem a Svatoplukem v jejich konspiraci vůči vládnoucímu Bořivojovi II.⁶⁰ Tím se totiž dostáváme znovu k názoru Františka Vacka o vazbě vilémovského kláštera na rozrod Kouniců. Svatopluk byl původně knížetem v Olomouci, v jeho službách coby pražského knížete je doložen Heřman. Šlo by tedy uvažovat o tom, že Svatopluk, který měl svou vlastní zkušenost s napjatými vztahy v rámci knížecí rodiny, stejně tak jako s boji o knížecí stolec⁶¹ a logistikou mezi Moravou a Čechami, mohl podporou svých družiníků v oblasti klíčové cesty z Moravy do Čech⁶² sledovat širší strategické cíle. Stejně tak Vladislav. Roku 1278 přesně takto táhlo od Moravského pole přes dnešní Havlíčkův Brod, Habry, Čáslav (a tedy i Vilémov) vojsko Rudolfa Habsburského.⁶³ Doložení družiníka Pula pak představuje také další indicii k rodu Kouniců. Za prvního jednoznačně doloženého člena rodu je totiž považován Vilém z Pulína, mimo jiné zakladatel kláštera v Dolních Kounicích. Vilém z Pulína je vzpomínán

⁵⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 184, 192, 202.

⁵⁸ CDB VI/1, č. 149, s. 197-198.

⁵⁹ T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 181. Viz CDB I, č. 229, s. 207-208; RBM III, č. 1335, s. 521-522; č. 1399, s. 547-548.

⁶⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 184.

⁶¹ V roce 1101 přispěl Svatopluk společně s bratrem Otou k nezdaru vojenské výpravy bratranců Oldřicha a Litolda, když se nepostavil po jejich boku proti Bořivojovi II., sám také ve své snaze o zisk pražského knížecího stolce neuspěl. Viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 152-154.

⁶² Srov. Ivan VÁVRA, *Haberská cesta*, *Historická geografie* 1971, s. 8-32.

⁶³ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, in: FRB II, s. 332.

na několika místech Jarlochova letopisu.⁶⁴ Vilém a jeho bratr Oldřich, synové Hroznatovi, jsou jmenováni k roku 1186 jako dobrodinci johanitů, Vilém sám pak vystupuje jako výrazný straník znojemského knížete Konráda Oty. Ve službách přemyslovských knížat se také oba bratři zúčastnili roku 1176 vpádu do Rakous, bojovali i roku 1185 v krvavé bitvě mezi pretendenty o knížecí stolec v krvavé bitvě u Loděnice. Příbuzným Viléma z Pulína byl podle všeho Eberhard, někdejší podpřevor v Želivi a následně převor a posléze i probošt v Dolních Kounicích.⁶⁵ Dodejme, že Tomáš Velímský (byť opatrně) uvažuje o možném příbuzenství Hroznaty a jeho synů Viléma a Oldřicha s Hroznatou Kadeřavým z Peruce, Hroznatou Tepelským a Blehem z Třebušína, tedy významnými osobnosti, angažujícími se na Litoměřicku.⁶⁶

Problémem ovšem je, že pro vazbu Kosmových bratří Viléma a Heřmana na Viléma z Pulína a pozdější rozrod erbu lekna, tj. pány z Drnholce, Kounic, Letovic, Polan a Rudíkova, nesevďčí nic jiného než nepřímý doklad obliby jmen Vilém a Heřman, jež byla v tomto

⁶⁴ *Letopis Jarlocha, opata milevského*, in: FRB II, s. 476-477, 483, 497, 506. Dále CDB I, č. 400, s. 415-417. Z literatury srov. Irena HRABĚTOVÁ, *Staročeská báseň o Vilémovi z Kounic*, Časopis Matice moravské 1984, s. 84-100; M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładstwa czeskiego*, s. 58-63; M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 256-259. K lokalizaci zaniklé vsi Pulín Lubomír KONEČNÝ, *K otázce lokalizace Pulína*, in: XVI. Mikulovské sympozium, Praha 1987, s. 175-176; k počátkům dolnokounického kláštera Jan BISTRICKÝ, *Spor o mikulovský patronát počátkem 14. věku*, Jižní Morava 1966, s. 40; Sáša DUŠKOVÁ, *K listině dolnokounického kláštera*, in: IV. Mikulovské sympozium, Praha 1973, s. 278-80; Zdeněk CHAROUZ, *Znovu k tzv. zakládací listině kláštera dolnokounického*, in: XVI. Mikulovské sympozium, Praha 1987, s. 181-184. K majetkovému zázemí Viléma z Pulína, jeho bratra Oldřicha a jejich otce Hroznaty Tomáš VELÍMSKÝ, *K problematice rané kolonizace 12. století v Českém Středohoří a vzniku feudální pozemkové držby*, Mediaevalia Historica Bohemica 1995, s. 89-90.

⁶⁵ *Letopis Jarlocha, opata milevského*, in: FRB II, s. 477.

⁶⁶ T. VELÍMSKÝ, *K problematice rané kolonizace 12. století*, s. 90.

rodě ještě ve 13. století charakteristická.⁶⁷ Problémem je naopak majetkové zázemí rodu, které je až do závěru 12. století zahaleno tajemstvím. Pramenně, byť problematicky, je doložena jakási majetková držba v severních Čechách,⁶⁸ dále se však historie potomků Viléma z Pulína pojí hlavně s Moravou (dva Vilémovi synové jsou doloženi ve službách markraběte Přemysla).⁶⁹ Až roku 1249 jsou bratři Vilém z Drnholce a Heřman z Rudíkova nuceni postoupit mikulovské panství Lichtenštejnům, následkem čehož rod pánů z Drnholce obrací svou pozornost do východních Čech, konkrétně na nově získané Lanšpersko.⁷⁰ Vilém z Drnholce se tak stává zakladatelem Ústí nad Orlicí, od jeho syna Heřmana z Letovic pak odvozuje svůj původ rod pánů z Rychnova.⁷¹

To vše lze vzít v úvahu při sestavování torzovité skládanky historického příběhu vilémovského kláštera, nestačí to však ani na velmi hrubě načrtnutý obraz. Ve sledovatelných dějinách vilémovského konventu pak už zakladatelská rodina z řad domácí šlechty nijak nevystupuje – možným polem výzkumu, který by do problematiky snad vnesl více světla, je problematika vztahu Blahoviců, resp. pánů z Chlumu, k Lichtenburkům, s nimiž se pojí výrazná fáze kolonizace regionu ve 13. století, potažmo podrobnější výzkum dějin rozrodu erbu lekna, především pánů z Drnholce. Toto mlčení pramenů o významnější úloze šlechty v dějinách Viléma⁷² vede také spolu s dikcí zápisu v onom pozdně středověkém rukopise Kosmovy kroniky k opatrnosti nad tím hovořit o vilémovském opatství

⁶⁷ Srov. L. HOSÁK, *Příspěvky ke starému rodopisu*, s. 55-57. Velmi opatrně v tomto ohledu M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładstwa czeskiego*, s. 62.

⁶⁸ CDB I, č. 310, s. 282; srov. M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 258.

⁶⁹ CDM II, č. 247, s. 270-271; srov. M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 258-259.

⁷⁰ CDM III, č. 135, s. 103; srov. L. HOSÁK, *Příspěvky ke starému rodopisu*, s. 57.

⁷¹ L. HOSÁK, *Příspěvky ke starému rodopisu*, s. 57; František MUSIL, *Osidlování Podorlicka v době předhusitské*, Ústí nad Orlicí 2002.

⁷² Srov. např. svědečnou řadu v listině vilémovského opata Jaroslava z roku 1318, viz RBM III, č. 456, s. 187-188; A. KRIVSKÁ, *Listina opata Jaroslava II.*, s. 171-186.

sv. Petra a Pavla jako o první soukromé fundaci. Zápis totiž, přiznejme, že ne zcela srozumitelně, hovoří o tom, že k aktu došlo na žádost urozených Viléma a Heřmana a na příkaz knížete Vladislava.⁷³

Pro úplnost je třeba zmínit ještě jeden názor o kořenech vilémovského kláštera, který se opět pojí je jménem Bonaventury Pitera. Ten vyslovil úsudek, že počátky vilémovského monasteria lze spojit s poustkou, o které B. Piter dále uvažuje, že byla obývána jakýmsi bratrem, patrně Vilémem. Toho pak spojuje s klášteřem v Břevnově.⁷⁴ Svoje tvrzení B. Piter opíral o dikci listiny Přemysla Otakara II., v níž je pro vilémovské opatství použit termín *Wilhalmcella*.⁷⁵ Může se zdát, že je vůbec zbytečné zabývat se názory jakéhosi řeholníka z 18. století. Je však nutné vzít v potaz, že B. Piter byl nejprve knihovníkem a archivářem benediktinského kláštera v Broumově, posléze byl zvolen do hodnosti probošta kláštera v moravském Rajhradě. B. Piter představuje vedle Magnoalda Ziegelbauera jednoho z prvních představitelů českého historického kriticizmu, který vyzbrojen nejlepší soudobou bollandistickou metodologií na poli rodící se paleografie a diplomatiky připravil dvě velké edice, jak českých historických narativních pramenů (*Scriptores rerum Bohemicarum*), tak i sbírky opisů listin k starším dějinám Moravy (*Monasticon Moraviense diplomatico-historico-chronologicum*). Na Piterovo vědecké dílo, které zůstalo bohužel povětšinou jen v rukopisné podobě, pak navazovali další zakladatelé české historické vědy, např. Gelasius Dobner a František Palacký.⁷⁶

Jak ostatně nově upozornil Martin Musílek, ještě na samém sklonku 20. let 15. století nacházíme v městských knihách Starého Města pražského dva zápisy, které zmiňují dům v držení vilémovského

⁷³ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 219. Pojistku knížecího souhlasu ostatně připouští také T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 185.

⁷⁴ B. PITER, *Thesaurus absconditus*, s. 202.

⁷⁵ RBM II, č. 2, s. 1-2.

⁷⁶ Viz František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, s. 145-147.

kláštera, který je tu označen jako *cella Wilhelmi*.⁷⁷ Piterova zpráva tak vykazuje na jednu stranu delší životnost tradice o počátcích vilémovského kláštera, na druhou stranu je třeba mít na paměti neustálenost středověké terminologie,⁷⁸ čili i ošidnost vyvozování dalekosáhlých závěrů z jednoho jediného pojmu. Stejně tak je ovšem pravdou, že poustevnictví je ze své podstaty fenomén, který je jen stěží zachytitelný písemnými prameny (snad s výjimkou hagiografie)⁷⁹ a nelze se zbavit tušení, že určitý hyperkriticismus historické vědy do jisté míry zplošťuje minulou skutečnost a činí monastickou mapu přemyslovských Čech a Moravy o něco chudší, než možná reálně byla.⁸⁰ Svého druhu memento představují např. benediktinské kláštery v Opatovicích nad Labem, Podlažicích u Chrudimi a v Polici nad Metují, u nichž lze nalézt indicie o kořenech v poustevnických cellách.⁸¹

⁷⁷ M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 159. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu pražského, Díl I. Staré město*, Praha 1866, s. 34.

⁷⁸ Akcentuje Dušan FOLTÝN, *Celly a proboštství kláštera svatého Jana Křtitele na Ostrově. Zamyšlení nad problematikou benediktinských pobočných domů v raně středověkých Čechách*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 277.

⁷⁹ Vhodným příkladem se jeví především osobnost poustevníka Gunthera (Vintíře) a jeho následný kult v břevnovském klášteře, klasickým příkladem je pak postava sv. Prokopa. Srov. Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 195-218; Petr SOMMER, *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007; Jan ROYT, *Poustevník Vintíř. Poznámky k hagiografii, kultu a ikonografii světce*, in: Milénium břevnovského kláštera (993-1993). Sborník statí o jeho významu a postavení v dějinách, Praha 1993, s. 259-261.

⁸⁰ Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Benediktini v českých zemích ve středověku*, in: Břevnov v českých dějinách, Praha 1997, s. 12-13; D. FOLTÝN, *Celly a proboštství kláštera svatého Jana Křtitele*, s. 284-285.

⁸¹ Shodně M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 159. Srov. CDB I, č. 247, s. 218-219; č. 386, s. 368-369. Z literatury Emanuela NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera opatovického. Příspěvek k vlastivědě země české*, Praha 1925, s. 8-12, 76-82; Václav HRUBÝ, *Tři studie k české diplomacie*, Brno 1936, s. 131-138; D. FOLTÝN, *Celly a proboštství kláštera svatého Jana Křtitele*, s. 285; TÝŽ, *Tajemství*

Pozastavit se je také nutné nad Piterovým údajem o tom, že vilémovská fundace byla personálně zajištěna z Břevnova. Opět se nejedná o názor, který by nešlo problematizovat. Za prvé s ohledem na fakt, že B. Piter sám pocházel z klášterů, které byly dceřinnými založeními Břevnova. Nemuselo se sice jednat o vědomou snahu o zvýšení lesku svého kláštera, mohl sám v dobré víře artikulovat zděděnou domácí břevnovskou tradici. Břevnovskému klášteru je totiž coby prvnímu klášteru řádu černých mnichů v Čechách přičítáno založení většiny dalších řádových domů, u nichž nejsou počátky zřejmé. S Břevnovem je tak spojován klášter v Rajhradě (1048), v Opatovicích nad Labem (1086), na Sázavě (1097) a v Podlažicích (před 1160). Prapočátky kladrubskeho kláštera (1120) před příchodem zwiefaltenské misie jsou spojovány buď s Břevnovem, nebo s Ostrovem u Davle, podlouho byl Břevnov spojován také s klášterem v Hradišti u Olomouce (1078), moderní bádání ale upozorňuje na možnost, že tamní konvent spíše přišel díky společenským a kulturním vztahům zakladatelů z Uher.⁸²

Uvážíme-li, že samotný Břevnov procházel během 1. poloviny 11. století konsolidací za přispění mnišské kolonie z bavorského kláštera Niederaltaich,⁸³ lze důvodně přemýšlet nad tím, zda by skutečně jeden klášter byl schopný takové lidsky i materiálně náročné misijní aktivity. Stejně tak je ovšem pravdou, jak upozornil již Čeněk Sameš, že břevnovská tradice vilémovských počátků rezonuje nejen v 18. století u B. Pitera, ale už před polovinou 16. století v samotném vilémovském konventu, jak lze alespoň soudit podle

kláštera „svatého“ Vrbaty, in: Codex gigas – Ďáblova bible. Tajemství největší knihy světa, Praha 2007, s. 61-74.

⁸² Srov. Jan BISTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, Vlastivědný věstník moravský 1993, 131-136; Martin WIHODA, *Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce*, in: *Ve stopách sv. Benedikta*, Brno 2002, s. 32-34; Josef ŠRÁMEK, *Vzestup a pád rodové fundace olomouckých Přemyslovců. Několik slov ke konci benediktinského konventu v klášteře Hradiště u Olomouce*, Střední Morava 2011, s. 4-5.

⁸³ Viz Josef ŠRÁMEK, *Lesk a bída benediktinského mnišství v raně středověkých Čechách: břevnovský klášter v klíčových letech 993-1200*, *Historica Olomucensia* 2009, s. 23-36.

náhrobku posledního titulárního vilémovského opata, zesnulého roku 1541.⁸⁴ I toto svědectví lze ale oslabit poukazem na personální provázání vilémovského a rajhradského konventu (v Rajhradě našli nakonec vilémovští benediktini azyl po zániku svého kláštera v husitských válkách roku 1421, sám poslední vilémovský opat Petr byl předtím rajhradským proboštem).⁸⁵

Musíme tak bohužel konstatovat, že nelze s jistotou říct kým a odkud byl vilémovský klášter založen.⁸⁶ Jednoznačně můžeme vyloučit toliko aktivitu říšské šlechty v přemyslovských službách. Mnohem pravděpodobnější se jeví být díky T. Velímskému úvaha F. Vacka o rozrodu rodu lekna, byť ani zde nelze stanout na pevnější půdě. Pokud bychom ale uvěřili, že písemné prameny, ač pozdního původu, reflektují skutečnou paměť o založení vilémovské fundace, jednalo by se tak o jeden z prvních dokladů o aktivitě urozenců přemyslovského knížectví na fundační aktivitě, což by bylo možno pokládat za začátek již lépe zmapovaného procesu, jehož hlavní vlna přichází až ke konci 12. století.⁸⁷ Otázkou přesto zůstává, zda lze pro tuto nejstarší dobu hovořit o soukromých fundacích nebo zda je třeba uvažovat o součinnosti urozenců a zeměpána. Naposledy Josef Žemlička interpretuje počátky vilémovské fundace tak, že bratři

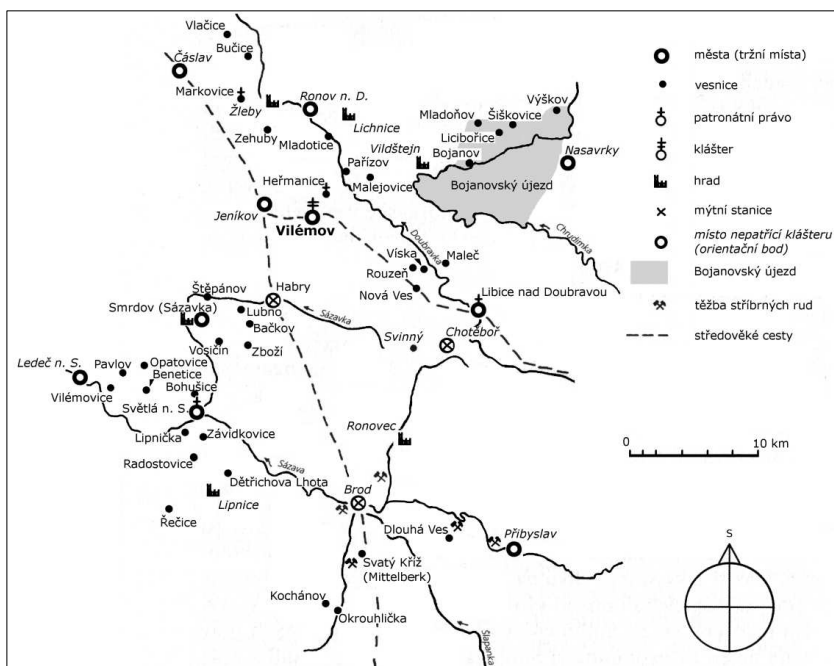
⁸⁴ Č. SAMEŠ, *Klášter vilémovský*, s. 13, pozn. 21; srov. M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 159.

⁸⁵ Více T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla*, s. 42-46.

⁸⁶ Např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 251, mluví o Vilémově jako o příkladu šlechtického založení. Ve svém posledním pojednání ale též autor zdůrazňuje spíše souhlas knížete, viz Josef ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku*, Český časopis historický 2012, s. 218-219. Kolektivní dílo Petra SOMMERA – Dušana TŘEŠTÍKA – Josefa ŽEMLIČKY (ed.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 255, jako možné uvádí opatrně angažmá kněžny Richenzy. Bez specifikace pro domácí kořeny argumentují M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 158-159.

⁸⁷ Srov. M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego*, s. 59-99.

Vilém a Heřman byli ideovými původci a kníže naopak hmotným dobrodincem. Výslovně tak Vilémov označuje nikoliv za šlechtické, ale za zeměpanské založení.⁸⁸ Ještě hypotetičtější je úvaha nad nejranější formou pozdějšího opatství, kdy lze jen analogicky připustit možnost pustevny, odrážející se ještě v terminologii 13. a 15. století.



Vilémov, majetková držba kláštera ve 13. a 14. století (autor Tomáš Somer)

Počátky Vilémova v širším kontextu vývoje přemyslovského knížectví 12. století

S ohledem na opakovaně konstatovanou pramenou nouzi stran dějin vilémovského opatství až do počátku 13. století je třeba se při promýšlení hypotéz o nejstarší etapě vývoje kláštera opřít o analogie

⁸⁸ J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výstavbě české nobility*, s. 219.

s dějinami jiných církevních institucí v širším regionu. V případě Vilémova se tak nabízí v první řadě benediktinské kláštery v Opatovicích nad Labem, Želivi a v Podlažicích, stejně tak jako cisterciácké opatství v Sedlci u Kutné Hory. Určitou výpovědní hodnotu může skýtat i případ sázavského benediktinského kláštera. Při zvažování nastíněné otázky zakladatelů vilémovského opatství je pak záhodno přihlídnout k problematice vývoje středověké šlechty v přemyslovském knížectví, což představuje v současnosti velmi frekventované pole studia a hlavní obrysy ještě donedávna platných interpretací začínají být prodobovány kritickému přezkoumání.⁸⁹ Dějiny kláštera ve Vilémově pak v těchto debatách mohou hrát nikoliv nepodstatnou roli.⁹⁰

Otázka majetkových dispozic rané velmožské vrstvy je v současnosti jedním z hlavních témat, která hýbou oborem přemyslovské mediévistiky.⁹¹ Podle shrnutí starších názorů Josefem

⁸⁹ Martin WIHODA, *Privatisierung im 13. Jahrhundert? Die tschechische Mediävistik und die Interpretation der Přemyslidenzeit*, Bohemia 2006/2007, s. 172-183; Pavlína RYCHTEROVÁ, *Aufstieg und Fall des Přemyslidenreiches: Erforschung des böhmischen Früh- und Hochmittelalters in der gegenwärtigen tschechischen Mediävistik*, Zeitschrift für historische Forschung 2007, s. 629-647.

⁹⁰ Vilémov používá jako součást své argumentace naposledy J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility*, s. 218-219.

⁹¹ Starší názory odráží např. souborně J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*; TÝŽ, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002; TÝŽ, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011. S odlišnou interpretací pak vystoupili Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005; a především Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006. Srov. dále již jen výběrově Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje českého přemyslovského státu*, Český časopis historický 2007, s. 122-164; Libor JAN, *Skrytý půvab „středoevropského modelu“*, Český časopis historický 2008, s. 873-902; Josef ŽEMLIČKA, *Kasteláni, vilikové a benefícia v netransformované transformaci*, Český časopis historický 2008, s. 109-136; Martin WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, Praha 2007, s. 11-29; Libor JAN, *K počátkům české šlechty. Družina, beneficium, pozemkové vlastnictví*, in: Tamtéž, s. 45-52; Tomáš VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj a její blázci*, in: Tamtéž, s. 53-62; Libor

Žemličkou, od 11. a 12. století si právo volby knížete začala vyhrazovat užší skupina těch nejpřednějších Čechů, kteří tvořili páteř státního aparátu coby držitelé úřadů a knížetem dosazení správci klíčových kastelání. Knížeti však náležela role vrchního pána, nejvyššího soudce i zákonodárce. Tak alespoň bývá interpretováno Kosmovo svědectví, odrážející realitu přelomu 11. a 12. století.⁹² Přitom však první doklady o českých urozeních obsahuje právě Kosmova kronika Čechů, např. v pasážích o dosazení Břetislava I. na knížecí stolec jeho strýcem Jaromírem či v líčení úmrtí téhož knížete v Chrudimi v roce 1055.⁹³ Lecos naznačuje i samo konání volebních sněmů, které (jako jediné, zdůrazňuje J. Žemlička) nepodléhalo iniciativě knížete – a to z toho prostého důvodu, že jeden kníže byl zesnulý a nový přitom ještě nebyl instalován.⁹⁴ Velmoži 11. a 12. století však byli hmotně závislí na knížecí přízni. Zřetelné posílení postavení velmožů položil J. Žemlička do období vlády slabého knížete Bořivoje II. po roce 1100.⁹⁵ Podle Žemličkova mínění pak dlouhodobé konstituování feudální šlechty urychlila léta 1172-

JAN, *Hereditas, výsluha, kastelanie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období*, Časopis Matice moravské 2009, s. 461-472; Josef ŽEMLIČKA, *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví (K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách)*, Český časopis historický 2009, s. 269-308; T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 177-186; Libor JAN, *Hereditates a soudy statut Konráda Oty*, in: *Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 10-22; Jan KLÁPŠTĚ, *O rané šlechtě v českých zemích. Malý náčrt velkého tématu*, in: *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odnítí. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*, Praha 2011, s. 61-66; J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility*, s. 189-233.

⁹² Josef ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“: *Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě*, *Mediaevalia historica Bohemica* 1993, s. 111-133. K výkladu Kosmova textu srov. Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisceví a politického myšlení*, Praha 1968.

⁹³ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 78-79.

⁹⁴ J. ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“, s. 113. Srov. také TÝŽ, „*Politický kalendář*“ *přemyslovských Čech*, Český časopis historický 1991, s. 31-47.

⁹⁵ J. ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“, s. 123.

1197, kdy se do čele ještě poměrně široce definované skupiny „předních Čechů“ začal stavět užší okruh rodin, držících nejdůležitější beneficia a úřady, celý proces pak byl dokonán ve 13. století vznikem velkých pozemkových komplexů v rukou šlechty.⁹⁶

Tento teoretický model, upřednostňující výsadní postavení knížecí moci v raně středověkém státě, kdy kníže vystupoval jako výsadní majitel půdy i lidí,⁹⁷ se ovšem setkal s výrazným nesouhlasem ve věci postavení českých urozenců v přemyslovském knížectví a jejich majetkového zázemí.⁹⁸ Výpovědní hodnotu Kosmovy kroniky, která představuje od dob fundamentálních studií Dušana Třeštíka klíčový pramen při úvahách o chápání knížecí moci na přelomu 11. a 12. století, ve vztahu ke společenské struktuře přemyslovských Čech i mocenským mechanismům panovnické moci nově analyzoval Martin Wihoda.⁹⁹ Ten připustil, že dikce Kosmovy kroniky skutečně skýtá argumenty pro teorii o závislosti velmožů na knížecí moci, na druhou stranu ale upozornil, že to samé dílo nabízí také příklady sebevědomého postupu českých předáků.¹⁰⁰ M. Wihoda ve stopách Josefa Macka upozorňuje, že obsah slova šlechta se vyhraňuje až ve 14. století, kdy označuje skupinu osob, zakládající své privilegované postavení na společném původu, dědičné moci, majetku

⁹⁶ J. ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“, s. 126. Srov. šířeji TÝŽ, *Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců*, Časopis Matice moravské 1990, s. 17-38; resp. *České 13. století: „privatizace“ státu*, Český časopis historický 2003, s. 509-540.

⁹⁷ Srov. Dušan TŘEŠTÍK, *K sociální struktuře přemyslovských Čech. Kosmas o knížecím vlastnictví půdy a lidí*, Československý časopis historický 1971, s. 537-564; TÝŽ, *Proměny české společnosti ve 13. století*, Folia historica Bohemica 1979, s. 131-154; TÝŽ, *Mysliť dějiny*, Praha – Litomyšl 1999, s. 92-99, 136-148.

⁹⁸ Pochyby o absolutním rozměru knížecí moci vyjádřil již Stanisław RUSSOCKI, *Vznik vládního systému a způsob panování v patrimoniálních monarchiích střední Evropy. Několik diskusních poznámek*, Československý časopis historický 1980, s. 399-413.

⁹⁹ M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 11-29

¹⁰⁰ Viz M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 16-18.

a přijímaném společenském postavení.¹⁰¹ M. Wihoda pak klade otázku, odkud by se odvíjela schopnost českých předáků oponovat knížatům, pokud by jejich postavení bylo dáno jen knížecí milostí a fungováním v knížecích službách a dokládá to mimo jiné i Kosmovými slovy, vyzdvihujícími rody Municů a Těpticů.¹⁰²

V otázce majetkové držby velmožů M. Wihoda pokládá za výmluvné svědectví kauzu bílinského správce Mstiše, kterému kníže Vratislav II. odebral správcovství kastelánie, nemohl mu však vzít území, které předtím Mstiš věnoval jím založenému kostelu. Podle Wihody tak soukromá držba existovala v přemyslovských Čechách přinejmenším od počátku 11. století.¹⁰³ Mstišovým příkladem argumentuje vedle M. Wihody také Libor Jan.¹⁰⁴ Tentýž případ lze ovšem interpretovat i odlišně, nikoliv jako doklad držby soukromého majetku a svobodné dispozice s ním, jak to činí Jan s Wihodou, ale jako příklad úchvatu svěřeného knížecího majetku, který je ovšem posvěcen skrze postoupení církevní instituci a tedy v konečné instanci světci. Tak na Kosmou popsanou událost nahlíží Petr Sommer.¹⁰⁵ Dodejme, že podobný příklad jako je vznik bílinského kostela představuje donace kněze a kanovníka svatovítské kapituly Zbyhněva pro kostel v Úněticích z 1. poloviny 12. století. I ten je vnímán jako argument pro obě protikladná tvrzení.¹⁰⁶

¹⁰¹ M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 18. Srov. Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 9-25. Shodně také L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 51-52; T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 62.

¹⁰² *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 78-79.

¹⁰³ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 111. Srov. M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 22. Názor, že tento případ nelze přeceňovat zastávají J. KLÁPŠTĚ, *O rané šlechtě*, s. 62; a T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 178-180. .

¹⁰⁴ L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 45.

¹⁰⁵ Petr SOMMER, *Církev a český stát od 10. do 13. století*, in: Przemysłidi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii, Poznań 2006, s. 49. Shodně J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výstavě české nobility*, s. 204-205. K opatrnosti úsudku opět vyzývá T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 179.

¹⁰⁶ CDB I, č. 124, s. 130-131. Srov. obsáhle Zdeněk SMETÁNKA, *Legenda o Ostojovi*, Praha 2004; s důrazem na majetkové dispozice kněze Zbyhněva

Libor Jan dále vystoupil proti představě, že by zdrojem moci a vlastně i živobyť českých a moravských velmožů knížecí doby byl toliko podíl na knížecích důchodech, který si nárokovali z pozice držitelů úřadů zemské správy. L. Jan nesouhlasí s myšlenkou, že zastávání takového úřadu nebylo doprovázeno držbou půdy, ani že velmoži nemohli disponovat držbou soukromou.¹⁰⁷ V kauze bílinského správce Mstiše tak klade svým oponentům otázku jak mohl Mstiš vlastnit kostel, když nemohl vlastnit půdu a jak vysvětlit, že Kosmas zjevně hovoří o tom, že knížeti patřil hrad, Mstišovi ale dvorec v podhradí.¹⁰⁸ L. Jan upozorňuje na dikci Kosmovy kroniky, kdy kronikář k roku 1023 rozlišuje dvojí držbu majetku – dle Janovy interpretace propůjčenou (pheedum) a svobodnou (allodium).¹⁰⁹ Dalším vděčným příkladem, který se L. Janovi stává dokladem soukromé velmožské dispozice v 11. století, je donace Vršovce Nemoje, který 1100-1107 obdaroval vyšehradskou kapitulou.¹¹⁰ I L. Jan sám připouští, že Nemojovi nejspíše větší příjmy plynuly z působení v knížecích službách a že majetky urozců v 11. a 1. polovině 12. století zřejmě nebyly rozsáhlé. Umožňovaly ale, jak o tom svědčí Nemojova donace, obdarování církevních institucí.¹¹¹ Významnou roli v úvahách L. Jana pak hraje výpověď tzv. Statut Konráda Oty z roku 1189.¹¹²

T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 55-62. Jako omezené vidí tato dispoziční práva J. ŽEMLIČKA, *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví*, s. 279. Srov. také J. KLÁPŠTĚ, *O rané šlechtě*, s. 62.

¹⁰⁷ L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 45-52. Jan v tomto ohledu následuje a rozvíjí názor Rostislava NOVÉHO, *Přemyslovský stát v 11. a 12. století*, Praha 1972, s. 46.

¹⁰⁸ L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 46.

¹⁰⁹ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH, s. 75. Srov. L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 46-47.

¹¹⁰ CDB I, č. 100, s. 105-106. Srov. L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 47.

¹¹¹ L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 47. Srov. J. KLÁPŠTĚ, *O rané šlechtě*, s. 62; J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility*, s. 206.

¹¹² L. JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, s. 168-171; TÝŽ, *Hereditates a soudy statut Konráda Oty*, s. 10-22.

Vlivné postavení Vršovců také lze stěží vysvětlit jen a pouze knížecí přízní.¹¹³ Literatura sice udává, že moc českých předáků zlomil Boleslav I. Je ovšem otázkou, nakolik můžeme v tomto směru Kosmovi důvěřovat, ať už stran věrohodnosti jeho informací či jen prosté ochoty mluvit pravdu.¹¹⁴ Otázka kontinuity raně středověké šlechty, knížecích družin a kmenových elit předstátního období tak zůstává stále ve hře. Jak totiž doložil Jan Klápště, archeologické prameny dokládají sociální stratifikaci již pro dobu Velké Moravy.¹¹⁵ Právě výsadní postavení Vršovců, stejně jako zmiňovaných Municů a Těpticů, mohlo být dědictvím mnohem starším než je období 10. století. O 12 či více rodech, které se mohly rovnat mocným Vršovcům, hovořila Barbara Krzemienska.¹¹⁶ Z pádu Vršovců roku 1108 pak přirozeně těžili další, jak ostatně připustil i J. Žemlička.¹¹⁷

¹¹³ Petr KOPAL, *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, Sborník archivních prací 2001, s. 3-84; TÝŽ, *Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, Mediaevalia historica Bohemica 2001, s. 7-41.

¹¹⁴ Jiří SLÁMA, *Počátky přemyslovského státu*, in: České země v raném středověku, Praha 2006, s. 30-52; David KALHOUS, *Čeští velmoži 10. věku*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C, 2005, s. 5-13; Libor JAN, *Budování monarchie českých Přemyslovců. Postřehy a úvahy*, in: Martin Wihoda – Lukáš Reitinger a kol., *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku*, Brno 2010, s. 133. S myšlenkou soukromých oddělených majetků pro 10. století operuje také L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 46.

¹¹⁵ J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 20-34; TÝŽ, *O rané šlechtě*, s. 61-62. O nejstarší fázi vývoje elit na Moravě pak Martin WIHODA, *Geneze moravské šlechty*, Acta Universitatis Silesianae Opaviensis C2 1995, s. 23-41; TÝŽ, *Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte*, in: Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas (mit speziellen Blick auf die grossmährische Problematik), Brno 2005, s. 9-17. Srov. také Josef ŽEMLIČKA, „Moravané“ v časném středověku, Český časopis historický 1990, s. 17-32.

¹¹⁶ Barbara KRZEMIENSKA, *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, Československý časopis historický 1987, s. 729.

¹¹⁷ Josef ŽEMLIČKA, *Kastelán Blah a jeho rod. Příběh velmožské rodiny z Litoměřicka*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 1997, s. 193-

S Vršovci se pak pojí i Kosmou uváděná příhoda s povýšením družiníka knížete Jaromíra Hovory, kterou nově Robert Novotný interpretuje jako svého druhu šlechtickou nobilitaci.¹¹⁸ Na okraj dodejme, že diskuse o majetkových možnostech českých a moravských elit doby knížecí, resp. formování ekonomického zázemí církevních institucí v téže době není otázkou podružnou, neboť se ve výsledku úzce dotýká názorů na vznik a fungování samotného přemyslovského státu.¹¹⁹

Na jiný doklad majetkové podpory církevních institucí ze strany šlechty upozornil Tomáš Velímský, a to když poukázal na falzum konfirmace majetků ostrovského benediktinského kláštera. Listina, o níž badatelé předpokládají, že obsahuje jádro, které lze vztáhnout

206; TÝŽ, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského. K otázce fyzické kontinuity české šlechty*, Západočeský historický sborník 1998, s. 5-39.

¹¹⁸ Robert NOVOTNÝ, *Povýšení vši chvály hodného Hovory. Dva životy nejstarší nobilitace*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 396-403. Srov. TÝŽ, *Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku*, Praha 2004, s. 291-306; TÝŽ, *Od veřejné prezentace k zlistinění, od rituálu k formalizaci. Úvahy nad proměnami nejstarší nobilitační praxe*, in: *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009, s. 75-83.

¹¹⁹ Barbara KRZEMIŃSKA – Dušan TŘEŠTÍK, *Služebná organizace v raně středověkých Čechách*, *Československý časopis historický* 1964, s. 637-667; TÝŽ, *Přemyslovská hradiště a služebná organizace v raně středověkých Čechách*, *Archeologické rozhledy* 1965, s. 624-664; TÝŽ, *Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. a 11. století)*, *Historická demografie* 1978, s. 149-230; Josef ŽEMLIČKA, *Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě)*, *Český časopis historický* 1995, s. 205-222; Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006, s. 25-44; Martin WIHODA, *Přemyslovská mediévistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu“*, *Časopis Matice moravské* 2009, s. 447-460; Josef ŽEMLIČKA, *K ústrojí přemyslovského státu. Čechy a Morava jako země, království, markrabství*, *Český časopis historický* 2010, s. 381-405; L. JAN, *Budování monarchie*, s. 117-136.

cca k roku 1150, pak zmiňuje majetky, které klášteru věnovali předáci, velmoži a družiníci českých knížat.¹²⁰ Pro řešenou otázku je obzvláště zajímavé, že jako donátorka je tu jmenována paní Bohatěj, manželka vznešeného Štěpána. Tedy i žena (dokument navíc svědčí o tom, že za života manžela) mohla zakoupit nemovitý majetek a dále s ním disponovat. Nejedná se přitom o svědectví ojedinělé.¹²¹ T. Velímský také upozorňuje na fakt, že šlechtické predikáty se začínají objevovat krátce před polovinou 12. století.¹²² I to je příznačnou indicií ve věco vztahu urozců k nemovitému majetku. Dalším příznakem je obvykle budování vlastnických kostelů urozcenci doby knížecí.¹²³ T. Velímský tak souhrnně uzavírá, že doklady soukromé pozemkové držby jsou pro období 2. poloviny 11. století sice ojedinělé, ale od počátku 12. století jich začíná rychle přibývat.¹²⁴ Jak říká i J. Žemlička, rané české šlechtě nikdo vlastně pozemkové jmění neupírá..¹²⁵ Shoda panuje minimálně v tom směru, že majetková držba urozců byla ještě v polovině 12. století spíše menšího rozsahu a dosti rozptýlená, bylo by ovšem chybou klást šlechtické pozemkové majetky (buť v jakkoliv omezeném rozsahu) až do závěru 12. století či dokonce až počátku století následujícího.¹²⁶

Součástí diskuse o možnosti či nemožnosti držby soukromého majetku mimo svrchovanost knížete se stala i nejstarší donace

¹²⁰ CDB II, č. 359, s. 379-383. Srov. T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 53-62.

¹²¹ T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 54.

¹²² T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 53. Srov. CDB I, č. 157-158, s. 161-165.

¹²³ Takto již Václav MENCL, *Panské tribuny v naší románské architektuře*, Umění 1965, s. 29-62; Zdeněk BOHÁČ, *Osídlení rané středověkých Čech ve světle památek románské architektury*, Folia historica Bohemica 1979, s. 155-176. Sepětí architektury s problematikou rané šlechty aktuálně zdůrazňuje J. KLÁPŠTĚ, *O rané šlechtě*, s. 63-65; resp. J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výstavě české nobility*, s. 191-192. Povedený modelový příklad představuje např. Tomáš VELÍMSKÝ, *Exegi monumentum. Svědectví pozdně románského tribunového kostela sv. Mikuláše v Potvorově*, in: Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu, Praha 2011, s. 67-84.

¹²⁴ T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 185.

¹²⁵ J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výstavě české nobility*, s. 209.

¹²⁶ Tamtéž, s. 224-229.

sázavského benediktinského kláštera ve smysli, zda prvotní zajištění nové klášterní fundace pocházelo z knížecího či Prokopova soukromého majetku.¹²⁷ Případ sázavského kláštera pak představuje vhodný výchozí bod při úvahách o vzniku nejstarších klášterů v přemyslovském knížectví. Mnich sázavský udává, jak se Prokop „odřekl domu a choti, polí, příbuzných i přátel ... a odešel do soukromí pouště.“¹²⁸ V této pasáži tedy Mnich sázavský zřetelně akcentuje poustevnickou podstatu Prokopova života.¹²⁹ Např. když poustevník knížeti Oldřichovi na jeho podiv nad svou skromností odpovídá, že se odřekl zcela světa pro lásku Boží a pro naději odměny shora.¹³⁰ Sázavský konikář dále pokračuje líčením toho, jak se z Boží milosti šířila sláva poustevníkovy jména a lidé se k Prokopovi sbíhali a snažili mu dary, ze kterých on živil žebráky a chudé.¹³¹ Tak se stalo, že „po proběhnutí krátkého času blažený otec Prokop sebrav prostředky, jaké mohl, položil základ ve jménu Páně, vystavěl baziliku ke cti nejsvětější rodičky Boží Marie a svatého Jana Křtitele...“ kolem níž se pak konstitovalo řeholní společenství, řídicí se zásadami sv. Benedikta.¹³² Dle samotného Mnicha sázavského „některé věci, nezbytné ke klášterní potřebě“ dodal fundaci kníže

¹²⁷ Viz Martin WIHODA, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 237-250; Petr SOMMER, *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 114-122; Libor JAN, *K nejnovější literatuře o sv. Prokopovi a sázavském klášteře*, Český časopis historický 2009, s. 371-384; Petr SOMMER, *Stát, světec a raný středověk. Opat Prokop očima recenzentů*, Český časopis historický 2010, s. 287-305.

¹²⁸ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 241. Srov. *Vita minor*, in: Středověké legendy prokopské, Praha 1953, s. 132.

¹²⁹ P. SOMMER, *Svatý Prokop*, s. 115, přesvědčivě poukázal na shodu s Matoušovým evangeliem; Jiří SLÁMA, *Svatý Prokop – život v legendě a ve skutečnosti*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 101, zase upozornil na svouvislost s líčením života sv. Benedikta. Na ovlivnění benediktinskou hagiografií upozorňují též Antonín KALOUS – Jan STEJSKAL, *Několik poznámek k nové edici legend o svatém Prokopovi*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 138-139.

¹³⁰ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 242.

¹³¹ Tamtéž, s. 242.

¹³² Tamtéž, s. 242-243.

Oldřich.¹³³ Oldřichovu donaci pak potvrdil – po Prokopově vysvěcení opatem – nový kníže Břetislav.¹³⁴ Tento Oldřichův, resp. Břetislavův akt se však stal předmětem sporu, který je podnes předmětem výše zmíněných polemik: proti knížecí vůli totiž vystoupili se svými nároky (podle Mnicha sázavského bezprávně)¹³⁵ blíže neurčení dědicové.¹³⁶ Kníže Břetislav však údajně nechtěl rušit otcovu vůli, proto při rozsoudil a opatu Prokopovi daroval „*všechnen užitek z vody a lesa v řečených mezích, vykoupil pole a louky, ležící po obou stranách řeky, za svědectví a potvrzení svého syna Vratislava a svých předních mužů za šest set denárů a postoupil je písemně a před právními svědky zpět opatu Prokopovi.*“¹³⁷ Z vlastní štědrosti a pro spásu své duše pak klášter nadal dalším majetkem.¹³⁸

Formulace především dikce kroniky tak řečeného Mnicha sázavského, jež byla sepsána patrně za účelem verifikace klášterní majetkové držby,¹³⁹ ukazuje na to, jak si v závěru 12. století sázavský konvent představoval vlastní historii. Mnich sázavský na stránkách svého doplnění Kosmova textu vykresluje Sázavu jako knížecí fundaci, leč s určitým podílem zdrojů, které měl Prokop obdržet od zbožných věřících. Nedomnívám se, že by sdělnost pramenů byla taková, aby bylo možno dalekosáhle hodnotit kvalitu soukromé držby v Čechách první poloviny 11. století (k opatrnosti nabádá už fakt, že kníže Břetislav měl pojistit sázavské majetky písemnou formou, což by bylo jedno z prvních takových pořízení v přemyslovském

¹³³ Tamtéž, s. 243.

¹³⁴ Tamtéž, s. 244.

¹³⁵ Tamtéž, s. 244.

¹³⁶ Tamtéž, s. 244. K pojmu *heres, hereditas* srov. L. JAN, *K nejnovější literatuře o sv. Prokopovi*, s. 380-382; TÝŽ, *Hereditas, výsluha, kastelanie*, s. 461-472; TÝŽ, *Hereditates a soudy statut Konráda Oty*, s. 19-22; P. SOMMER, *Stát, světec a raný středověk*, s. 294-295, 300.

¹³⁷ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 244.

¹³⁸ Tamtéž, s. 244.

¹³⁹ L. JAN, *K nejnovější literatuře o sv. Prokopovi*, s. 381; srov. Jaroslav KADLEC, *Svatý Prokop. Český strážce odkazu cyrilometodějského*, Praha 2000, s. 53.

knížectví),¹⁴⁰ jak se o to literatura snaží.¹⁴¹ Především je ale podle mého názoru zřejmé, že sázavský řeholník v závěru 12. věku neměl povědomí o tom, že by sv. Prokop nadal fundaci nějakým svým soukromým majetkem, což by bylo jistě zformulováno pregnančněji, aby více vynikly nároky sakralizované Prokopovou autoritou. K zásadnějšímu majetkovému nadání sázavské fundace došlo patrně až z rozhodnutí knížete (je v zásadě jedno, jestli Oldřicha či Břetislava),¹⁴² na druhou stranu mnichova slova o tom, že nároky oněch dědiců byly nespravedlivé, myslím neumožňují soudy o tom, jaký byl vztah zeměpána k tomuto majetku – sázavský benediktin se především bránil úchvatu vlastního zboží. V prokopském založení podle mého nelze hledat ani doklad totálního knížecího vlastnictví půdy a lidí – už proto, že z pramene je očividné, že kníže nemohl darovanými majetky disponovat jen dle své libovůle, neboť vedle souhlasu syna a velmožů (lze tu uvažovat o tom, že dotyční vystupovali v rámci celého aktu pouze jako jeho svědci) musel uspokojit nároky oněch dědiců zaplacením jisté finanční částky.

¹⁴⁰ Viz názor J. KADLECE, *Svatý Prokop*, s. 53. Ohledně onoho písemného stržení srov. M. BLÁHOVÁ, *Sázavské dějepisectví*, s. 176-178; v širším kontextu pak V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomacie*, s. 1-73; Zdeněk FIALA, *K počátkům listin v Čechách*, Sborník historický 1953, s. 27-45; TÝŽ, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity C7, 1960, s. 5-34.

¹⁴¹ Např. (byť opatrně) M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 22; TÝŽ, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích*, s. 239-240. Výslovně o tom, že „Prokop ze svých prostředků vystavěl kostel a zabezpečil fungování komunity“ mluví Petr KOPAL, *Sázavský klášter jako středisko tzv. staroslověnské liturgie*, in: *Historia monastica I*, Praha 2005, s. 143. Kompromisní, leč nepřesvědčivé stanovisko zformulovala M. BLÁHOVÁ, *Sázavské dějepisectví*, s. 179, podle níž tím, že Prokop shromáždil prostředky na stavbu kostela, lze o Sázavě mluvit jako o soukromém založení – „to se však opírá o autoritu knížat jakožto podporovatelů Prokopových štedrých donátorů a ochránců kláštera.“

¹⁴² Jak trefně podotkl Josef BUBENÍK, *Ekumena Sázavska*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, Praha 2006, s. 166, Prokopův klášter se nacházel při jihovýchodním okraji původní středočeské domény Přemyslovců a tedy mohl být součástí širších Břetislavových (?) plánů.

Zajímavou fundací sklonku 11. století jsou i Opatovice nad Labem. Kořeny tohoto ústavu podle tradice tkví v celle, jejímž zakladatelem se stal velmož Mikulec. Podle mínění Františka Vacka byli zdejší mniši podřízeni opatství břevnovskému. Roku 1086 pak údajně Vratislav I. obdařil cellu, v jejímž čele stál jeho kaplan Ondřej, několika statky a stal se tak zakladatelem právoplatného kláštera.¹⁴³ Podobně jako u jiných benediktinských klášterů ani v případě fundace opatovické si nejsme příliš jisti jak vypadaly počátky kláštera. Tzv. zakládací listina opatovického kláštera, hlásící se ke knížeti a králi Vratislavovi, je totiž falzem – patrně z 12. věku – přesto se však diplomatici kloní k názoru, že se jedná o listinu zpadělanou, tj. že její základ představuje listina pravá.¹⁴⁴ Problémem je tu především datování – zda 1073 či 1086. Editor českého diplomatáře Gustav Friedrich zařadil Vratislavovu listinu k roku 1073, to ovšem na první pohled nesouhlasí s tím, že Vratislav o sobě mluví v textu jako o králi Čechů. Autorka fundamentální monografie o opatovickém klášteře, Emanuela Nohejlová, oproti Friedrichovi upřednostnila ve svém výkladu rok 1086.¹⁴⁵ Václav Hrubý na základě analýzy listiny usoudil, že rok 1073 se pojí s prapůvodním dokumentem, který byl posléze zfalšován a že královský titul byl Vratislavovi přirčen až na základě doplnění z další předlohy, kterou byla dle Hrubého listina Vladislava I. pro klášter hradištský z roku 1160.¹⁴⁶ Patrně tak můžeme věřit základnímu obsahu listiny, tedy že zakladatelem byl kníže Vratislav II. (v podstatě podružno zda roku 1073 či 1086) na základě předcházející iniciativy svého dvořana Mikulce. Právě po něm pojmenovaná cella – pokud přiznáme falzu výpovědní hodnotu – představuje významný doklad toho, jak vypadala nejstarší vývojová fáze českého monastického

¹⁴³ F. VACEK, *Sociální dějiny české*, s. 435.

¹⁴⁴ CDB I, č. 386, s. 368-371. Srov. V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 131-138; Rostislav NOVÝ, *Opatovická fundační listina z r. 1073 – CDB I.386. Nálezová zpráva*, Československý časopis historický 1960, s. 894-895. Datum 1088 jako rok založení kláštera udává (snad v závislosti na dikci falza) i Neplacha, *opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, in: FRB III, s. 468.

¹⁴⁵ E. NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera opatovického*, s. 8-9.

¹⁴⁶ Srov. CDB I, č. 208, s. 194-197. Z literatury V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 133.

hnutí.¹⁴⁷ Stejně tak není nutné mít s ohledem na pramen za sporné, že nový klášter osadili řeholníci z Břevnova.¹⁴⁸ Ziegelbauerovu představu, přičítající původ zakládajícího opatovického konventu kolébce řádu Monte Cassinu, odmítli svorně už Julius Lippert, František Vacek i Emanuela Nohejlová.¹⁴⁹ Dokladem Vratislavova angažmá je pak osoba prvního opata, kterým se stal mnich a panovníkův kaplan Ondřej.¹⁵⁰

Problematické je spíše odhadnout velikost nadání. Slovy E. Nohejlové o prvotním nadání kláštera nelze rozhodnout, neboť zakládací listina již zachycuje vývoj stoletý.¹⁵¹ V. Hrubý usoudil ve vazbě na Vratislavovu listinu pro hradišfský benediktinský klášter a staroboleslavskou kapitolu, že Opatovice obdržely jen celé vsi bez většího příslušenství, nanejvýš s řekou či lesem – úhrnem tedy asi 8 vesnic. Za pozdější zisk má V. Hrubý shodně s Nohejlovou majetky na Moravě.¹⁵² Podobně relativizuje četnost v listině jmenovaných důchodů z trhů a mýt, o jejichž podílu na klášterní ekonomice jinak netřeba pochybovat.¹⁵³ Tento soud o moravské držbě je snad až moc příkrý, i v jiných případech (břevnovský klášter, ostrovský klášter, staroboleslavská kapitolu) máme dokumentovanou situaci, kdy

¹⁴⁷ Srov. D. FOLTÝN, *Celly a proboštství*, s. 277-289.

¹⁴⁸ CDB I, č. 386, s. 368-369.

¹⁴⁹ Srov. Magnoald ZIEGELBAUER, *Epitome historica regii, liberi, exempti, in Regno Bohemiae antiquissimi, celeberrimi, ac amplissimi monasterii Brevnoviensis vulgo S. Margarethae Ordinis S. Benedicti prope Pragam, Coloniae 1740*, s. 210; J. LIPPERT, *Sozialgeschichte Böhmens II*, s. 43; F. VACEK, *Sociální dějiny české*, s. 435; E. NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera opatovického*, s. 9.

¹⁵⁰ CDB I, č. 386, s. 369.

¹⁵¹ E. NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera opatovického*, s. 9.

¹⁵² E. NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera opatovického*, s. 80; V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 136-137.

¹⁵³ S odkazem především na dikci CDB I, č. 80, s. 85-87 V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 137. Srov. František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské, díl I. Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.*, Praha 1953, s. 229-237; Josef ŽEMLIČKA, *Hmotné zabezpečení nejstarších benediktinských klášterů v Čechách*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 265-276.

přemyslovská knížata využívala církevních institucí k těsnějšímu přivázání po roce 1019 ovládnuté Moravy k Čechám.¹⁵⁴ V období kolem poloviny 11. století vykazuje tato zakladatelská strategie také největší smysl. Dobroincem klášterní fundace se stal samozřejmě i Mikulec. Vratislavova listina mu připisuje dar popluží ve Vraclavi. Menšími dary přispěli i další osoby, celkově ale listina z 12. století připisuje hlavní zásluhy na ekonomické konsolidaci fundace panovníkovi.

Roku 1142 bylo založeno cisterciácké opatství v Sedlci u Kutné Hory. Bohužel, počátky tohoto kláštera lze jen stěží postihnout v potřebné šíři, neboť do poloviny 13. století známe jen 5 listin, které mají s klášteřem spojitost.¹⁵⁵ Narozdíl od benediktinského kláštera ve Vilémově se ale pro sedlecký klášter dochovala zakládací listina.¹⁵⁶ Víme tak, že zakladatelem ústavu se stal velmož Miroslav, který podle Kateřiny Charvátové držel dotyčné statky jako výsluhu za služby v hradské správě.¹⁵⁷ Počátky cisterciáckých fundací ve středověkých Čechách ukazují výrazné angažmá domácí šlechty, jako vhodný příklad disponování šlechty s majetkem uvádí Sedlec i L. Jan. Miroslav, náležející mezi předáky Čech, zakládanému klášteru postoupil majetek, který byl sice rozptýlený a nevelný, ale životaschopnou fundaci umožňoval.¹⁵⁸ Jak však upozornul J. Žemlička, i Miroslavova donace ve prospěch Sedlce ovšem podléhala souhlasu a potvrzení knížete.¹⁵⁹ Fundátor ve svém písemném pořízení stanovil, aby v případě, že jeho jediný syn zemře bez dědiců, připadl majetek jeho rodu právě sedleckým cisterciákům. Klášteru přitom přislíbil své statky také Miroslův bezdětný synovec Držislav, který patrně zastával post hradského správce v Časlavi.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce na Moravě a historické pozadí vzniku třebíčského kláštera*, in: *Ve stopách sv. Benedikta*, Brno 2002, s. 64.

¹⁵⁵ Srov. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách*, in: *900 let cisterciáckého řádu*, Praha 2000, s. 65.

¹⁵⁶ CDB I, č. 155, s. 155-157.

¹⁵⁷ Viz Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Díl I. Fundace 12. století*, Praha 1998, s. 103.

¹⁵⁸ L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 47.

¹⁵⁹ J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility*, s. 205.

¹⁶⁰ Tak se domnívá K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, s. 105.

Sedlec sám pak skýtá pro dějiny Vilémova i další trefnou analogii. Jak zdůrazňuje K. Charvátová, pro první desetiletí existence nové klášterní fundace byl naprosto klíčový vztah instituce k rodu zakladatele.¹⁶¹ Sedlec však patří k těm církevním založením, kdy rodina zakladatele záhy vymřela a zakladatelská práva pak připadla panovníkovi. O tom, jaká ovšem byla reálná síla velmožů k zajištění hladkého fungování nové fundace, pak v případě Sedlce vypovídá konkrétně doložená angažmá olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který chudé nadání rozhojnil. Ekonomické zajištění sedlecké fundace přitom představovalo 10 vesnic a jeden dvůr, rozprostřené v širším okolí kláštera.¹⁶² K. Charvátová označuje Sedlec za zřejmě nejchudší české opatství, což ilustruje úvahami o jeho zrušení v letech po bitvě na Moravském poli z důvodů ekonomických.¹⁶³ Razantní vzestup se pak pojí až s objevením ložisek stříbrných rud na pozemcích kláštera a úspěšnou správou opata Heidenreicha v letech 1282-1320. I to však byla labutí píseň rozkvětu kláštera.¹⁶⁴ Je otázkou, zda má pravdu K. Charvátová, která tvrdí, že Sedlec představuje výjimku z pravidla, že cisterciácké fundace byly zakládány v místech, kde se teprve kolonizace rozmáhala, neboť vznikl v srdci země.¹⁶⁵ Uvědomíme-li si hranice mezi Čechami a Moravou, kdy za Čáslaví již začínal prales a ještě na prahu 13. století představovala celnice v Habrech nejzazší centrum osídlení, a skutečnost, že další fundační fáze, zastoupená kláštery v Pohledu, Nížkově a především ve Žďáru

¹⁶¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Počátky cisterciáckých klášterů*, s. 66; TÁŽ, *Postup výstavby cisterckých klášterů v Čechách*, Mediaevalia historica Bohemica 1993, s. 210. Srov. konkrétně Tomáš BOROVSÝ, *Zakladatelská práva žďárského kláštera do začátku 16. století*, Časopis Matice moravské 1998, s. 323-340.

¹⁶² CDB I, č. 155, s. 155-157.

¹⁶³ K. CHARVÁTOVÁ, *Postup výstavby cisterckých klášterů*, s. 214. Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, in: FRB V, s. 18-19.

¹⁶⁴ K. CHARVÁTOVÁ, *Postup výstavby cisterckých klášterů*, s. 214; Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 cisterciáckého řádu, Praha 2000, s. 97-157.

¹⁶⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Počátky cisterciáckých klášterů*, s. 72.

nad Sázavou, se pojí až se 13. stoletím,¹⁶⁶ lze naopak Sedlec nahlížet jako klášter v hraniční oblasti. Podobně jako Vilémov.¹⁶⁷

Někdy před rokem 1159 pak v širším regionu vznikl klášter benediktinů v Podlažicích nedaleko Chrudimi. Opět platí, že také historie zdejšího kláštera zůstává pro historiky z větší části tajemstvím. Pro celé období vlády přemyslovských knížat a králů vystupují podlažičtí řeholníci pouze v jediném dokumentu, a to v opakovaně zmíněné listině krále Vladislava I. pro hradištskou kanonii z roku 1160, v níž je podobně jako opat Vilém mezi svědky uveden i podlažický Hugo.¹⁶⁸ Odborná literatura se shoduje v nepříliš lichotivém hodnocení ekonomického zázemí podlažické fundace coby nejchudší a nejméně známé z benediktinských klášterů v Čechách.¹⁶⁹ Případ Podlažic tak velmi připomíná nedaleký Vilémov. Zmínku o podlažickém opatství pak nalzáme v tzv. Vokounově rukopisu Neplachovy kroniky, jež říká, že roku 1159 byla dokončena stavba podlažického kláštera.¹⁷⁰ Z toho lze vyvodit delší život tamní fundace, už jen proto, že dva roky před dokončením stavby měl ve zdech zdejšího konventu zemřít postoloprtský opat Friedrich.¹⁷¹ Přesto však můžeme jen stěží odhadnout, kdy konkrétně byl klášter založen, navíc

¹⁶⁶ Viz podrobněji Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka a žďárský klášter*, *Historica Olomucensia* 2009, s. 9-23. Srov. také Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 12-116.

¹⁶⁷ Srov. alespoň Jindřich SCHULZ, *Vývoj českomoravské hranice do 15. století*, *Historická geografie* 1970, s. 52-80; TÝŽ, *Vývoj českomoravské zemské hranice na nejhořejším povodí Sázavy a Oslavy do 2. poloviny 14. století*, *Jižní Morava* 1974, s. 34-37; Oldřich CHLÁDEK, *Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice*, *Časopis Národního muzea – řada historická* 2007, s. 144-147.

¹⁶⁸ CDB I, č. 208, s. 194-197.

¹⁶⁹ Srov. naposledy vyčerpávajícím způsobem Dušan FOLTÝN, *Tajemství kláštera „svatého“ Vrbaty*, in: *Codex gigas – Dáblova bible. Tajemství největší knihy světa*, Praha 2007, s. 61-74; přehledově J. ŠRÁMEK, *Ohlédnutí za historií benediktinského opatství*, s. 11-15.

¹⁷⁰ *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika česká a římská*, in: FRB III, s. 471.

¹⁷¹ *Necrologium Podlažice*, in: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*, Brünn 1852, s. 405. Srov. *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 264.

když víme, že dokončení stavby konventu často trvalo roky, ne-li desetiletí. Lze sice uvažovat o analogiích se založením dalších blízkých klášterů, především samotných Opatovic či Vilémova, které alespoň rámcově dokládají šíření černých mnichů a následnou kolonizaci regionu, přesto se jedná o vodítko víc než ošemetné.

Jako zakladatel kláštera je prameny označován blíže neznámý velmož Vrbata, což kontrastuje s předchozími benediktinskými fundacemi, které uvedli v život bez výjimky vládnoucí panovníci či alespoň příslušníci přemyslovského rodu. Ač tradice o založení Opatovic hovoří o kořenech v poustevně velmože Mikulce,¹⁷² což se může jevit jako příhodná analogie k případu Podlažic, přece jen jako skutečný zakladatel vystupuje až král Vratislav I., který Mikulcovo založení obohatil a povýšil na autonomní opatství. To je důležitý akt, neboť tím se klášter vyvázal ze závislosti na mateřském klášteře v Břevnově. Stejně tak jako neznáme datum založení podlažického kláštera, nevíme ani, odkud přišli řeholníci, jež se stali první misíí. Ač relativně dobře informovaný pramen doby barokní uvádí jako mateřský klášter Břevnov, pro velký časový odstup ale nelze tomuto prameni přikládat plnou váhu.¹⁷³ O zakladateli kláštera nás stručně informuje toliko podlažické nekrologium z 13. století, které na svátek sv. Tomáše Apoštola jmenuje úmrtí „*Vrbaty, zakladatele tohoto kostela*“¹⁷⁴ Zajímavé je, že falzum opatovické zakládací listiny, pocházející někdy z poloviny 12. století, zmiňuje „*Vrbatův les*“ coby mezník opatovických statků.¹⁷⁵ Paušální ztotožnění s podlažickým Vrbatou ovšem – jakkoliv je časově i teritoriálně lákavé – ovšem není bez dalších důkazů možné. Pokud by onen Vrbata skutečně byl jediným zakladatelem kláštera v Podlažicích, jednalo by se o dosti významný fakt. Pomineme-li velmože Mikulce a Opatovice, resp. Miroslava a Sedlec, zná literatura větší zakladatelskou aktivitu urozenců až ke sklonku 12. století, kdy před nás vystupuje především Markvartické Hradiště nad Jizerou, Hroznatova Teplá a Osek Hradišice Slávka. Ani tehdy však řeholní

¹⁷² CDB I, č. 386, s. 368-369.

¹⁷³ B. PITER, *Thesaurus absconditus*, s. 211.

¹⁷⁴ *Necrologium Podlažicence*, s. 427.

¹⁷⁵ CDB I, č. 386, s. 369; RBM I, č. 166, s. 72.

kolonie pozvaná velmožem neměla nutně na růžích ustláno, jak ukazuje nezdařená snaha předáka Milhosta o uvedení cisterciáků do Mašřova u Kadaně.¹⁷⁶

Je tedy zřejmé, že Sedlec a Podlažice (a případně tedy i Vilémov) by tak mohly být dokladem nového trendu v české středověké společnosti. J. Žemlička, který je jinak k možnostem českých velmožů 12. století spíše skeptický, považuje Podlažice za jediný nesporný doklad soukromého benediktinského založení.¹⁷⁷ Centra klášterních statků se rozkládala kolem Chrasti a Nasavrku¹⁷⁸ a jejich donátorem byl patrně onen Vrbata, potažmo další urozenci. Vede nás k tomu fakt, že ač podlažické nekrologium vzpomíná řadu přemyslovských knížat (na prvním místě samozřejmě Břetislava I., který v lednu 1055 v nedaleké Chrudimi zemřel), žádného z panovníků nevyzdvihuje, ani nejmenuje coby dobrodince kláštera jako Vrbatu. Vzor představuje opět privilegium opatovické a jeho rozlišení rolí Mikulce a Vratislava I. Je také zajímavé, že nekrologium uvádí velké množství šlechticů (označených pojmem comes či miles), nelze však bohužel zjistit byl-li někdo ze jmenovaných s Vrbatou spřízněn. Nepochybně však řeholníkům stáli za paměť. Otázkou zůstává z jakých statků a kolik Vrbata klášteru daroval, z čehož by šlo posoudit míru významu tohoto aktu. S ohledem na příklad Mstišův tak můžeme spekulovat o vztahu Vrbatovy fundace k chrudimskému správnímu hradu, a tedy i o vazbě Vrbaty samého k chrudimské kastelánii a pražskému knížeti. Případ Podlažic se tak může stát dalším kamínkem v mozaice debat o možnostech soukromého vlastnictví rané šlechty 11. a 12. století.

Jako poslední je na místě doktnout se dějin benediktinského kláštera v Želivi u Pelhřimova. Tento případ totiž v první řadě nabízí další podnět ohledně datace založení vilémovské fundace. Již Příbík Pulkava z Radenína klade založení Želivi do roku 1139 a hlavní

¹⁷⁶ Srov. Tomáš VELÍMSKÝ, *Příběh rodu Milhosticů. O počátcích české šlechty*, Dějiny a současnost 6, 2005, s. 18-21; TÝŽ, *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 29-38.

¹⁷⁷ J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility*, s. 219.

¹⁷⁸ Výčet podlažických majetků z doby těsně před zánikem kláštera podává August SEDLÁČEK, *Paměti kláštera v Podlažicích*, Method 1-2, 1903, s. 9-10.

zásluhu na tomto aktu přičítá knížeti Soběslavu I.¹⁷⁹ O dějinách řeholních institucí dobře informovaný kronikář Jarloch pak na počátku 13. století uvedl, že stavebníkem Želivi byl benediktinský mnich Reginard z Met, který vymýtil želivský les a na jeho místě zřídil pole a vystavěl kostel.¹⁸⁰ Jeho chvályhodné úsilí ovšem nemělo mít dlouhého trvání, neboť již roku 1149 se pražský biskup Daniel rozhodl nahradit v Želivi benediktiny řádem premonstrátů.¹⁸¹ Premonstrát Jarloch, životopisec prvního opata želivské kanonie Gotšalka, na tomto odkazuje na to, že želivský újezd se stal majetkem pražského biskupství roku 1144 výměnou za Podivín, odstoupený diecézi olomoucké, jak o tom svědčí i listina krále Konráda III.,¹⁸² resp. knížete Vladislava II.¹⁸³ Premonstráty v jejich začátcích podpořil i olomoucký biskup Jindřich Zdík.¹⁸⁴ Vypuzený opat Reginard se nakonec roku 1162 stal představeným benediktinské komunity na Sázavě.¹⁸⁵ Ivan Hlaváček vyslovil domněnku, že důvodem vypuzení benediktinské komunity byl její sázavský původ a lpění na slovanské liturgii,¹⁸⁶ to však lze odmítnout už proto, že opat Reginard měl pocházet z říšského kláštera sv. Gorgonia u Met. Ničemu takovému nenaznačuje ani přízeň biskupa Daniela, který Reginarda sice připravil o jím vybudovaný klášter, ale nevystoupil proti Reginardově působení

¹⁷⁹ *Kronika Pulkavova*, in: FRB V, s. 83.

¹⁸⁰ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, in: FRB II, s. 487.

¹⁸¹ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, in: FRB II, s. 489; *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 269. O benediktinských počátcích Želivi naposledy z archeologického hlediska, jímž potvrzuje slova písemných pramenů, Petr SOMMER, *Želiv Reginarda Metského*, in: *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010, s. 129-136, který tak přesvědčivě koriguje starší názor V. NOVOTNÉHO, *České dějiny I.2*, s. 698, pozn. 1, bráný donedávna jako platný.

¹⁸² CDB I, č. 138, s. 142.

¹⁸³ CDB I, č. 157, s. 161.

¹⁸⁴ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, in: FRB II, s. 489-490.

¹⁸⁵ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 267-268.

¹⁸⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Die Anfänge der Prämonstratenser im hochmittelalterlichen böhmischen Staat im Kontext der damaligen Ordensgeistlichkeit*, in: *Studien zum Prämonstratenserorden*, Göttingen 2003, s. 297-298.

v čele sázavského konventu. Také sázavský kronikář, když líčí životní osudy nového opata, výslovně říká, že někdejší želivský představený se stal obětí zlých lidí, kteří jej a jeho konvent u biskupa Daniela pomluvili, následkem čehož biskup celý konvent bez řádného soudu z kláštera vyhnal. Přitom nepochybuje, že se jednalo o pouhou záminku, jejímž účelem bylo právě uvolnění místa pro premonstráty.¹⁸⁷ Zajímavý je ovšem i zjevný distanc premonstráta Jarlocha, písíciho s odstupem zhruba dalšího půlstoletí. Jarloch se proti slovům sázavského mnicha nikterak neohrazuje, ba přímo přitakává. Odpovědnost svádí na biskupa, kterého pro forma hájí odkazem na jeho patronátní práva, na druhou stranu si dává záležet, aby premonstráty vykreslil v této kauze jako nevinný pasivní element.¹⁸⁸

Tato událost je pro nás důležitá především v jednom směru: vede totiž k úvaze, proč želivští benediktini, o nichž lze soudit, že následovali svého představeného, našli nový domov v klášteře sázavském, nikoliv ve Vilémově? Lze z toho něco soudit ohledně založení? Existoval již roku 1149 benediktinský konvent ve Vilémově? Na jednu stranu nově vznikající ústav by mohl být už s ohledem na kapacitní důvody vítaným domovem pro řádové spolubratry než jiné, již konsolidované domy, na druhou stranu lze ovšem vyjádřit skepsi, zda by nová fundace byla s to větší počet mnichů uživit. Otázku vztahu Želivi a Vilémova tedy nelze přesvědčivě rozřešit, je ale nutno mít tento fakt na paměti. Polovina 12. století bývá někdy českými historiky vykreslována jako doba, kdy benediktinský řád prohrál svůj zápas o přednostní postavení v církevní struktuře přemyslovských Čech s moderními řády premonstrátů a cisterciáků.¹⁸⁹ Vypuzení benediktinů z nově založené Želivi, stejně tak jako z prastarého kláštera Hradiště u Olomouce tak mělo výmluvně symbolizovat pnutí doby. Přitom je to zároveň doba, s níž se pojí založení Vilémova. Lze z tohoto kontextu

¹⁸⁷ *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 268-269.

¹⁸⁸ *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského*, s. 489.

¹⁸⁹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 811; F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 231-232; Zdeněk FIALA, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995-1310*, Praha 1975, s. 81-82; Václav MEDEK, *Osudy moravské církve do konce 14. věku. 1. díl dějin olomoucké arcidiecéze*, Praha 1971, s. 56; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 251.

něco vyvozovat pro dějiny vilémovské fundace? Na prvním místě je opět opatrnost v úsudcích. Vysvětlení událostí, k nimž došlo kolem poloviny 12. věku na Hradišti a v Želivi totiž mohou mít poměrně jednoduché vysvětlení, kterým může být vedle osobní slabosti pro premonstrátské kanovníky také ekonomická stránka zakladatelské činnosti. Vezmeme-li v úvahu ke kolika církevním fundacím během 11. a první poloviny 12. století došlo, je třeba uvažovat i nad hmotným potenciálem elit přemyslovských Čech dané doby. Pak je možné, že se hradištským i želivským benediktinům stal osudným prostý fakt, že biskupská pokladna nebyla s to zajistit existenci nové fundace na zelené louce a zakladateli nezbylo než využít zázemí již existující.¹⁹⁰

Výše popsané případy ukazují především, snad až na výjimku Podlažic, že pro období 11. a 12. století není stále ještě možné vyloučit úplně z fundačního procesu osobnost knížete, třebaže lze souhlasit s názorem, že urozené vrstvy hrály ve společnosti knížecího období větší roli, než že jim někdy připisována. Ve vztahu k Vilémovu tato skutečnost znamená znovu promýšlet dikci onoho rukopisu Kosmovy kroniky z 15. století, který výslovně zmiňuje, že k založení Vilémova došlo se souhlasem, a tedy v součinnosti, s knížetem. Byť výhrady, vedoucí k opatrnosti vůči tomuto prameni, zůstávají v platnosti, nelze přehlédnout, že svědectví odpovídá jiným pramenům ze starší doby, jmenovitě falzu opatovické zakládací listiny i zakládací listině sedlecké. Je dobré vzít v potaz také polohu Vilémova. Umístění na zemské stezce v příhraničí, spojující dnešní Čáslav, Golčův Jeníkov a Chotěboř, nepochybně konvenovalo se zájmem zeměpána o lepší kontrolu oblasti. Pokud by platilo, že iniciátory byli bratři Heřman a Vilém, kteří se zasadili o zvelebení regionu (jak naznačují jména vsí Vilémov a Heřmanice), je stejně tak logický souhlas i angažmá knížete. Důležité je také upozornění na vliv zakladatelské rodiny. Již bylo konstatováno, že rod bratří Viléma a Heřmana, potažmo šlechtické držitele zakladatelských práv, prameny ve vztahu

¹⁹⁰ I. HLAVÁČEK, *Die Anfänge der Prämonstratenser*, s. 309-310; J. ŠRÁMEK, *Vzestup a pád rodové fundace*, s. 4-15; TÝŽ, *Vita contemplativa, vita apostolica? Sředověké mnišství v interakci mezi normou a reformou*, *Církevní dějiny* 10, 2012 (v tisku).

k vilémovskému opatství nezachycují. Pokud by se podařilo doložit zvažovanou vazbu na rozrod erbu lekna, vyvstávala by otázka co vedlo k odchodu rodu z česko-moravského pohraničí, uvážíme-li význam a kontext fundace vilémovského opatství. Jak případ Viléma z Pulína a dolnokounického kláštera, tak případy jiné ukazují, že založení církevního ústavu podobné velikosti bývají zakončením vytváření rodové domény a tedy i zdomácnění rodiny fundátora v určitém regionu.¹⁹¹ Založení církevní instituce bylo nepochybně finančně náročným podnikem, byť přinášel zakladateli řadu benefitů. Fundace mohla sloužit jako útočiště vdov a dcer, jako místo vzdělání synů, v pozdějším středověku mohla zajišťovat služby kancelářského charakteru. Samozřejmostí pak je role komemorativní a sepulkrální coby rodového pohřebiště. Opomenout nelze ani význam militární v podobě opevněného azylu.¹⁹² Obrannou funkci kostela lze v blízkém regionu demonstrovat např. na známém kostele sv. Jakuba ve vsi Jakub u Kutné Hory.¹⁹³

Zohlednit je třeba také vývoj církevní správy. Obecně platí, že v řídce osídlené krajině Vysočiny se síť farních kostelů formovala pozvolna, s velkým zpožděním ve srovnání s vnitrozemím.¹⁹⁴

¹⁹¹ Naposledy ve vztahu k Pernštejnům (pánům z Medlova) Libor JAN, *Z vysočinských hvozdů do čela země. Dramatické osudy rodu zubří hlavy ve středověku*, Dějiny a současnost 8, 2012, s. 28-29; v širším kontextu Vysočiny s důrazem na Lichtenburky pak T. SOMER, *Smil z Lichtenburka a žďárský klášter*, s. 9-23.

¹⁹¹ CDB I, č. 208, s. 194-197.

¹⁹² Srov. M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna możnowładstwa czeskiego*, s. 193-210; o obranné funkci raně středověkého kostela Jiří VARHANÍK, *Středověký vesnický kostel jako refugium*, *Archaeologia Historica* 1999, s. 313-317.

¹⁹³ Naposled ve vazbě na zakladatelskou činnost šlechty David PAPAJÍK, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009, s. 18-24. Dále Anežka MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Kostel sv. Jakuba ve Svatém Jakubu u Kutné Hory*, *Umění* 1954, s. 417-428; Anežka MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 137; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 62-66.

¹⁹⁴ Srov. obecně Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Farní síť ve středověkých Čechách a možnosti jejího studia*, in: *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*, Praha 2007, s. 23-32; Ivo ŠTEFAN –

Z aktuálních výzkumů Petra Jokeše pro region západní Moravy vyplývá, že první farní kostely na Jihlavsku lze doložit nejdříve v závěru 12. století. Největší nárůst zahustění kostelní sítě pak P. Jokeš klade rámcově do let 1200-1250. Tento proces jde zřetelně ruku v ruce s kolonizací, resp. spíše následuje za procesem kolonizace, podobnou chronologii lze proto předpokládat i pro českou část Vysočiny.¹⁹⁵ Bohužel, to také znamená, že pozůstatků románské architektury, kterých by šlo využít jako pramene podle vzoru cenné studie Tomáše Velímského o kostele v Potvorově, není mnoho.¹⁹⁶ Analogie přitom naznačují, že velmožské dvorce se leckdy mohly stát základem klášterní fundace jako její rané provizorium. Robert Gája udává za příklad právě Miroslavův Sedlec.¹⁹⁷ Ve stejném světle si lze představit i počátky Vilémova. Bohužel, na archeologický průzkum, který by tyto otázky napomohl ve vztahu k Vilémovu řešit, se stále čeká. Pouhým příslibem zůstává nález a analýza gotických stavebních prvků, kterou předložil Miroslav Kovář.¹⁹⁸ Vilémovská fundace tak v nejstarším období mohla hrát jak roli opevněného sídla při zemské stezce, útočiště pro širší okolí, případně suplovat funkci farního kostela. Třebaže zde zůstává silný argument toponym Vilémov a Heřmanice, i tento fakt vede k úvaze, zda skutečně lze pohlížet na Vilémov jako na čistě soukromou fundaci a co vedlo urozené zakladatele po vynaloženém úsilí k odchodu. V tom světle je pak

Ladislav VARADZIN, *Počátky farní organizace v Čechách a na Moravě ve výpovědi archeologie*, in: Tamtéž, s. 33-54. Z poslední doby k tématu velice přínosně Petr JOKEŠ, *Farní organizace na středověké západní Moravě*, Brno 2011.

¹⁹⁵ Viz P. JOKEŠ, *Farní organizace*, s. 118-134. Konkrétně k Havlíčkobrodsku Tomáš SOMER, *Formování kostelní sítě na Havlíčkobrodsku ve 13. století* (v tisku, autorovi děkuji za laskavé poskytnutí rukopisu).

¹⁹⁶ Srov. Robert GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách a jejich zakladatelé*, nepublikovaná diplomová práce na Univerzitě Karlově v Praze, Praha 2008, s. 42.

¹⁹⁷ R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 95.

¹⁹⁸ O probíhajícím revizním průzkumu klášterního kostela informují M. KOVÁŘ – M. MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla*, s. 178, pozn. 75

dobré zamyslet se znovu nad oním privilegiem knížete Děpolda III. z počátku 13. století. Jistě má pravdu Tomáš Somer, že Děpoltici nestáli u zrodu kláštera.¹⁹⁹ Zároveň však konstatování podpory kláštera ze strany této linie přemyslovského rodu vyznívá vágně. Co o Děpolticích vlastně víme? Mohou tyto znalosti vrhnout jiné světlo na dějiny Vilémova?

Ve 12. století byl rod bájného Přemysla Oráče již velmi rozvětvený. Jedna rodová linie se odvozovala od knížete Vladislava I., druhá se hlásila ke knížeti Soběslavovi I., kteří na knížecím stolci seděli v první polovině 12. století. K tomu je zapotřebí přičíst také větev moravských Přemyslovců, potomků synů Břetislava I., jejichž dvory sídlily v Olomouci, Brně a ve Znojmě. Děpolt I., zakladatel nové rodové linie, se narodil jako v pořadí třetí potomek knížete Vladislava I. a Richenzy z Bergu, patrně někdy počátkem 20. let 12. století. V historických pramenech se Děpolt ovšem objevuje teprve roku 1142. Tehdy již dva roky na knížecím stolci seděl Vladislav II., Děpoltův starší bratr. Proti knížeti však záhy povstala opozice, zaštitěná moravskými Přemyslovci Konrádem II. Znojemským, Vratislavem Brněnským a Otou III. Olomouckým, spolu se syny Vladislava předchůdce Bořivoje II. Lutoldem a Spytihněvem a především potomkem knížete Soběslava I. Vladislavem, jemuž měl pražský původně připadnout.²⁰⁰ Proti rodině Vladislava I. se tak zformovala široká koalice. Ta na jaře roku 1142 vpadla do Čech. Na straně Vladislava II. stáli jen jeho bratři Děpolt a Jindřich a olomoucký biskup Jindřich Zdík. Velmoži podle svých zájmů stanuli na obou stranách.²⁰¹ Ke střetu mezi oběma vojsky došlo v dubnu roku 1142 u Vysoké u Čáslavi. Tehdy většina bojovníků Vladislava II. přešla k nepříteli, načež synům Vladislava I. nezbylo než se se zbytkem

¹⁹⁹ Viz T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla*, s. 13.

²⁰⁰ Události shrnuje nejnověji Anna KERNBACH, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepiscectví přemyslovského období*, Brno 2010, s. 94-118.

²⁰¹ *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského*, FRB II, s. 410; *Kanovník vyšehradský*, in: FRB II, s. 234.

věrných spasit útekem a probít se zpět ku Praze.²⁰² Děpolt se tehdy vyznamenal obranou Prahy. Už svým prvním historií dokumentovaným činem se Děpolt I. ukázal nejen jako věrný, což nebylo u Přemyslovců 11. a 12. věku vždy pravidlem, ale především jako diplomaticky a vojensky zdatný muž. Nelze se proto divit že i později představoval cennou oporu politiky svého vládnoucího bratra, a to jak na domácím, tak na zahraničním poli. Děpolt I. se tak proslavil i na italských bojištích pod praporci císaře Barbarossy.²⁰³ Děpoltovo jméno najdeme také na opakovaně zmiňovaném potvrzení majetků kláštera Hradiště u Olomouce z roku 1160. Děpolt je zde titulován jako kníže, ovšem zda už tehdy držel pozdější východočeský úděl, to nelze rozhodnout. Historici jsou spíše skeptičtí.²⁰⁴ Itálie se Děpoltovi I. nakonec stala osudnou, neboť při Barbarossově tažení v polovině srpna 1167 po ústupu od Říma na následky onemocnění zemřel.²⁰⁵

Dědicem Děpolta I. se stal jeho stejnojmenný, dosud nezletilý syn.²⁰⁶ Podle slov kronikáře Jarlocha se právě Děpolt II. stal skutečným zakladatelem děpoltické linie i jejich údělného knížectví. Východní Čechy už dříve fungovaly jako teritorium, které mělo zajistit výživu, potažmo ukojení ambicí nepanujících členů Přemyslova rodu.²⁰⁷ Narozdíl od údělu děpoltického či údělů moravských se ovšem v těchto případech nejednalo o dědičnou držbu, ale o dočasné uspořádání. Můžeme se jen domýšlet co vedlo k tomu, že Děpolticům postoupené území zahrnovalo zrovna oblast jihovýchodních Čech. Mohla na to mít vliv neblahá zkušenost Vladislava II. s moravskými příbuznými? Bylo tedy účelem děpoltického údělu z pohledu

²⁰² *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského*, FRB II, s. 411-412; *Mnich sázavský*, in: FRB II, s. 261.

²⁰³ CDB I, č. 157, s. 161-162; č. 158, s. 163-165; č. 176, s. 175; *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského*, FRB II, s. 417, 424, 452, 454; *Mnich sázavský*, in: FRB, s. 264.

²⁰⁴ Srov. Jindřich DEJMEK, *Děpoltici (K mocenskému postavení a osudům vedlejší větve Přemyslovců)*, Mediaevalia Historica Bohemica 1991, s. 98.

²⁰⁵ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, in: FRB II, s. 461.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 461.

²⁰⁷ Srov. Pavel BĚLINA, *Hradecko v politické a správní struktuře předhusitských Čech*, Acta musei Reginahradecensis 1983, s. 93-105.

vládnoucího knížete pojistit si hranice s Moravou a přitom ocenit věrnost Děpolda I.? O mládí Přemyslovce Děpolda II. nám prameny nezanedaly zpráv. Neznáme ani přesné datum jeho narození, pouze se předpokládá, že se narodil před rokem 1158.²⁰⁸ Stejně tak netušíme, kdy se stal vladařem nad částí východních Čech. Zdá se, že Děpold II. zprvu zachovával politickou linii svého otce a v mocenských zápasech o vládu nad přemyslovským knížectvím v závěru 12. století stál na straně rodiny Vladislava I.²⁰⁹ Roku 1185 družiníci Děpolda II. napadli statky pražského biskupa Jindřicha Břetislava ve východních Čechách, následkem čehož biskup vyhlásil nad Děpoldovým údělem interdikt.²¹⁰ Shoda mezi knížaty však byla záhy zkalena, roku 1187 prý hodlal pražský kníže Fridrich Děpolda II. zajmout – ten však byl předem varován a stačil uprchnout. Z exilu se navrátil až po Fridrichově smrti a nástupu někdejšího znojenského knížete Konráda Oty na pražský trůn v roce 1189. Nový kníže pak Děpolda dosadil zpět do jeho údělu.²¹¹ Ještě téhož roku pak Děpold II. stanul v čele českých oddílů, vyslaných na třetí křížovou výpravu podpořit Barbarossova vojska.²¹² Podobně jako jeho otci se však Barbarossovo dobrodružství stalo osudným i Děpoldovi II., jelikož 21. listopadu 1190 před hradem Akkon zemřel.²¹³

Po Děpoldovi II. zůstali synové Děpold III. a Soběslav, doložení roku 1194 (tedy nepochybně zletilí) jako svědci v listině biskupa Jindřicha Břetislava.²¹⁴ V následujících letech ovšem Děpoldici z pramenů opět mizí. Nelze se tedy domýšlet jakou roli hrál Děpold III. coby hlava rodu v politických zápasech přelomu 12. a 13. století. Zdá se ovšem, že kolem roku 1202 byl Děpold III. z Čech vyhnán, nejspíše v souvislosti s lavírováním Přemysla Otakara I. mezi stranami,

²⁰⁸ J. DEJMEK, *Děpoldici*, s. 102.

²⁰⁹ CDB I, č. 295, s. 263-265; č. 300, s. 270.

²¹⁰ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, in: FRB II, s. 479.

²¹¹ *Výpisky z Vincentia, Gerlacha a jiných starých letopisců českých*, in: FRB II, s. 280.

²¹² Tamtéž, s. 281.

²¹³ Tamtéž, s. 281; *Necrologium Doxanense*, Věstník Královské České Společnosti nauk 1884, s. 138.

²¹⁴ CDB I, č. 349, s. 314-316.

soupeřícími o vládu v říši.²¹⁵ Následkem neshod s vládnoucím příbuzným se Děpolt III. postavil na stranu míšeňských Wetinů, zneptáelených z osobních důvodů s Přemyslem Otakarem I. Důsledkem těchto politických šachů se stalo roku 1203 udělení Čech Děpoltovi III. v léno ze strany Filipa Švábského, hlavy štaufské strany. Tento akt byl ovšem nejspíše pouze formálního rázu a pozice Přemysla Otakara I. zůstaly na domácí půdě nezpochybněny.²¹⁶ Ovšem už v létě roku 1204 český král opět změnil strany a znovu se přihlásil k podpoře Štaufů, následkem čehož se Děpolt III. vzdal svých bezobsažných nároků na české knížectví výměnou za vládu nad rodovým údělem ve východních Čechách. Literatura uvažuje dokonce o tom, že tento úděl se tehdy rozrostl o část Kouřimska.²¹⁷ V následujících letech Děpolt III. v pramenech vystupuje pod vzhledem kníže čáslavský, chrudimský a vraclavský, jak jej známe i z listiny, týkající se Viléma. Figuruje dokonce jako svědek na několika listinách krále Přemysla Otakara.²¹⁸

Děpoltova „vilémovská“ listina je významná ovšem i z toho důvodu, že si z ní lze udělat představu o rozsahu děpoltického východočeského knížectví. Jeho hlavní centra tvořila Chrudim a Čáslav, naopak není jisté, zda už tehdy k děpoltickému panství patřila i Kouřim, neboť jediným dokladem spojujícím Kouřim s Děpoltici je až listina syna Děpolda III. Soběslava, vydaná ovšem až roku 1228 ve slezském exilu.²¹⁹ Centrum menšího významu představovala vedle toho Vraclav, střežící zemskou bránu při trstenické stezce. S ohledem na zalesnění a zalidnění se jednalo o poměrně úzký pruh území, jež bylo ze severu ohraničeno Labem a pralesem v povodí Orlice, na východě nepřilíhající kolonizovaným lesem, spojujícím Orlické hory a Českomoravskou vrchovinu a na jihu lesy Českomoravské vrchoviny, jen v oblasti Sázavy hustěji osídlenými.

²¹⁵ *Kronika Pulkavova*, in: FRB V, s. 210. Srov. J. DEJMEK, s. 105. Kontext shrnuje J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 91-111.

²¹⁶ J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 105-106.

²¹⁷ J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 106.

²¹⁸ CDB II, č. 359, s. 379-383; č. 363, s. 391; č. 364, s. 393-397.

²¹⁹ *Schlesisches Urkundenbuch I/2*, č. 289, s. 212; což minimálně problematizuje názor zastávaný Milošem ŠOLLE, *Po stopách přemyslovských Děpolticů. Příspěvek ke genezi města Kouřimě*, Praha 2000.

Západní hranice je s ohledem na nejistotu stran držby Kouřimska nejistá. Takto vymezené teritorium ještě na počátku 13. století nejspíše netvořilo homogenní celek, ale spíše jen pás sídelních ostrůvků, směrem k východu sporadičtějších a sporadičtějších. Pouze o oblasti Čáslavska a Chrudimska lze uvažovat jako o hustě osídlených. Výrazným jednotícím prvkem této oikumeny byly tzv. trstenická a haberská stezka, spojující Čechy s Moravou, které protínaly všechna tři centra děpoltického údělu a představovaly neopomenutelný zdroj příjmů. Bohužel nevíme který z hradů fungoval jako sídlo Děpolticů a tedy jako hlavní centrum domény. Historické ani archeologické prameny v tomto směru o ničem nevypovídají. Sama Čáslav představovala sice staré, avšak v kontextu ostatních přemyslovských center spíše druhořadé hradiště. Existují sice doklady o tom, že právě na přelomu 12. a 13. století Chrudim zažívala určitý rozmach, nakolik je to ale možno spojit s Děpoltici a jejich případnou rezidencí nevíme. Na počátku 13. století byla archeologicky zjištěna také rozsáhlá stavební činnost v Kouřimi. O roli Kouřimi jako děpoltického správního centra však rovněž existují pochyby.²²⁰ Vyloučit z úvah lze bez nebezpečí většího omylu jen Vraclav. Na Děpoltovo postavení ve východních Čechách pak ukazuje i jeho svědectví v listině, kterou král Přemysl daroval klášteru v Břevnově polický újezd.²²¹ Tato listina ovšem ukazuje i na další zajímavost: Děpolt III. tu nevystupuje jako kníže čáslavský, chrudimský a vracavský, ale pouze jako „urozený muž, pan Děpolt, syn pana Děpolda.“²²² Lze to interpretovat jako zpochybnění Děpoltova titulu ze strany krále Přemysla? Jiná Přemyslova listina přitom dokládá, že Děpolt III. působil po nějaký čas i jako správce významné plzeňské kastelánie.²²³

Důvodem dalšího rozkolu mezi králem Přemyslem Otakarem I. a knížetem Děpoltem III. se nejspíše stala Přemyslova snaha nahradit zjevně nefunkční, leč tradiční seniorátní nástupnický řád systémem primogenitury, tj. nástupnictvím nikoliv nejstaršího z rodu, ale nejstaršího syna panujícího vladaře. Přemysl Otakar tu myslel

²²⁰ J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 115-118.

²²¹ CDB II, č. 367, s. 399-401.

²²² CDB II, č. 367, s. 401.

²²³ CDB II, č. 386, s. 434-435.

na svého syna z druhého manželství Václava, přičemž hlavním nebezpečím pro tyto plány představoval Přemyslův syn z prvního manželství Vratislav, po matce spřízněný s mocnými Wetiny. Právě jemu udělil Ota IV. Brunšvícký roku 1212 Čechy v léno, podobně jako dříve Děpoltovi Otův konkurent Filip Švábský. Nevíme, jestli Děpolt uznával Vratislavovu legitimitu či zda si snad sám dělal v duchu odkazu Břetislava I. záslusk na pražský stolec, každopádně se plánům krále Přemysla postavil a na sklonku roku 1215 nejspíše navázal kontakty s odvržencem Vratislavem.²²⁴ Když pak v červnu 1216 sněm Čechů zvolil Václava I. Přemyslovým nástupcem a mladším králem, Děpolt III. narozdíl od Přemyslova bratra Vladislava Jindřicha při tomto aktu chyběl.²²⁵ Rozkol pak Děpolt dokonala tím, že se zmocnil jednoho s královských hradů a odtud škodil královským statkům.²²⁶ Eticky problematické bylo navíc to, že tak činil pod znamením kříže, který dříve přijal. Na nátlak papeže, jehož český král požádal o pomoc, Děpolt III. se svou družinou hrad nakonec vydal a roku 1218 se skutečně odebral na křížovou výpravu, k čemuž se dříve zavázal. Nevydal se však do Svaté země jako jeho otec, nýbrž po boku svého švagra vratislavského vévody Jindřicha Bradatého do Prus.²²⁷ Martin Wihoda říká, že mezi lety 1215-1216 tak bylo o osudu Děpolticů rozhodnuto. Pražský dvůr je začal přehlížet a i prameny svědčí o tom, že po roce 1216 děpoltická linie Přemyslovců pozvolna mizí z veřejného života.²²⁸ Literatura od dob Václava Novotného předpokládá, že po smrti bezdětného Vladislava Jindřicha vznesl Děpolt III. nárok na uprázdněné moravské markrabství, což se stalo příčinou dalšího konfliktu s Přemyslem Otakarem I., tentokrát již fatálního²²⁹ Nejpozději od roku 1222 Děpoltice Otu, Soběslava, Boleslava i Děpolta IV. nalézáme u dvora jejich příbuzného, vévody

²²⁴ CDB II, č. 121, s. 111; č. 122, s. 112.

²²⁵ CDB II, č. 125, s. 113-114. Ke kontextu srov. Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 143-148.

²²⁶ CDB II, č. 134, s. 134.

²²⁷ *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 283.

²²⁸ M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 147-148.

²²⁹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 555, 1002-1004 a J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 113.

Jindřicha Bradatého.²³⁰ Jak tedy usoudil Jindřich Dejmek, mezi březnem či dubnem 1223 a červnem 1224 tak došlo k likvidaci děpoltického panství ve východních Čechách.²³¹ Pozdní kronikář Dalimil vypráví dramatickou historku o obléhání Kouřimi Přemyslem Otakarem I., při němž měl zemřít Děpolt III.²³² V rozmezí let 1222-1224 tak byla dokonána přeměna mocensky roztříštěných Čech knížecích v centralizované Čechy královským odstraněním všech pozůstatků knížecího věku, ať už jde o stařešinský nástupnický řád Břetislava I. či jednotlivé údíly přemyslovských vedlejších větví na Moravě i v Čechách.

Vilémov tedy očividně od konce 12. století spadal pod doménu vedlejší linie knížecího rodu. Byť je ošidné vyvozovat cokoliv z jediného dokladu, je legitimní tímto pohledem nahlížet na listinu Děpolta III. z počátku 13. století a Děpolta coby titulárního knížete čáslavského, chrudimského a vraclavského chápat jako zjevného držitele patronátních práv. Je nepochybné, že již dříve konstatovaná strategická poloha Vilémova se stala o to významnější s ohledem na postavení a ambice posledních Děpolticů. Dokud nebude lépe doložena historie rozrodu erbu lekna, domnívám se, že je nutno pracovat s názorem o zakladatelích Vilémova, spjatých s tímto rodem, pouze jako s hypotézou, která navíc vzbuzuje další otázky a problémy. Stejně tak je totiž možné, že skuteční zakladatelé Vilém a Heřman zemřeli bez potomků (indicií je v tomto svědectví Kosmovo o cestě do Palestiny jakožto poslední zmínce o onom Vilémovi, bratru Heřmanově) a opatství, založené ve součinnosti s knížetem, připadlo zeměpánovi, aby se následně stalo ve druhé polovině 12. století součástí děpoltického knížectví. Počínaje 13. stoletím tak Vilémov figuruje v dějinách jako zeměpanský klášter. Nelze sice zodpovědět otázku, kdo a jakým dílem opatství sv. Petra a Pavla založil, zda se jedná o fundaci soukromou či polosoukromou, lze se ale domýšlet, že při majetkových přesunech kolem poloviny 12. století se vilémovský klášter ocitl v držení Přemyslovců Děpoltovy linie. Lze pak už jen rozvažovat jak moc se osud Děpolticů podepsal na dějinách

²³⁰ CDS, č. 266, s. 27-29; č. 301, s. 98.

²³¹ J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 134, pozn. 132.

²³² *Rýmovaná kronika české tak řečeného Dalimila*, in: FRB III, s. 163-165.

vilémovského benediktinského opatství, resp. na dochování svědectví o jeho historii. Každopádně prameny první poloviny 13. století již svědčí o tom, že vilémovský klášter náležel mezi konsolidované a nikoliv nedůležité církevní instituce přemyslovského království.²³³



Kostel sv. Václava, dříve Panny Marie, jeho gotická věž představuje hmotnou památku na vilémovský klášter (foto Martin Musílek)

²³³ Viz T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla*, s. 10-11.

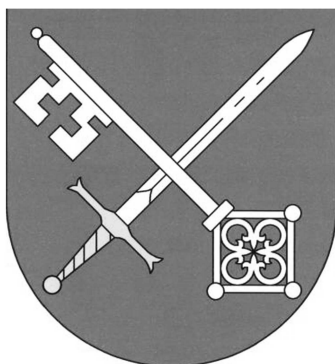
Závěr

Ve výsledku tedy bohužel nadále platí, že nejstarší dějiny opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově zůstávají zahaleny závojem tajemství a jako takové nadále budou dráždit představivost historiků. Nelze než konstatovat, že není možné s jistotou říct kdy a kým byl vilémovský klášter založen. Lze pouze vyloučit zjevné omyly. Mezi ty nejvýznamnější patří ztotožnění fundátorů s rodem hrabat ze Sulzbachu, říšské šlechty, údajně působící na počátku 12. století ve službách Přemyslovců. Tento údaj, pocházející z pozdní kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína a stále ještě se po různu objevující v literatuře, není možné pokládat za udržitelný. Nesporně zajímavá je hypotéza spojující zakladatele Viléma s pozdějším rozrodem erbu lekna. I zde však zůstává řada otázek k zodpovězení pro další výzkum. Především to, proč a za jakých okolností došlo po vynaložené námaze, vyjádřené založením několika vsí a především samotného kláštera, k odchodu rodu nejprve do severních Čech a následně na Moravu, aby se jedna z větví (páni z Drnholce) do východních Čech vrátila až v polovině 13. století. Otázka zakladatelů Viléma pak představuje neopomenutelný příspěvek k v současnosti bouřlivě diskutovanému tématu počátků české a moravské šlechty. Pokud by bylo pravdou, že písemné prameny, ač pozdního původu, reflektují skutečnou paměť o založení vilémovské fundace, jednalo by se tak o jeden z prvních dokladů o aktivitě urozenců přemyslovského knížectví na fundačním procesu, což by znamenalo začátek již lépe zmapovaných dějů, jejichž hlavní vlna přichází až ke konci 12. století. Vedle Viléma pak tento trend ilustrují i příklady sousedních klášterů v Opatovicích nad Labem, v Sedlci u Kutné Hory a v Podlažicích u Chrudimi. Takto vymezený region proto představuje do budoucna velmi zajímavý předmět zájmu přemyslovske medievistiky. Otázkou přesto zůstává, zda lze pro tuto nejstarší dobu hovořit o čistě soukromých založeních nebo zda je lepší přemýšlet opatrněji o podílnictví urozených velmožů a knížete, k čemuž zmíněné případy vybízí. Nic jasnějšího nelze říci ani o datu založení kláštera. S jistotou je možné tvrdit jen to, že klášter byl funkční roku 1160, kdy je zdejší opat listinně doložen jako svědek. Zsvěcení klášterního kostela svatým apoštolům Petru a Pavlovi pak obecně naznačuje rámcové založení instituce do poloviny 12. století. Širší analýzou bylo dokázáno, že svatopetrské patrocinium (později

obvykle doplněné o svatopavelské) náleží mezi nejstarší vrstvu kostelních zasvěcení z doby rané kolonizace do 13. století. Opatrněji je ale třeba uvažovat o názorech, kladoucích existenci Vilémova do let 1119-1120, resp. 1131. Cílem příspěvku je kriticky zhodnotit zažitě interpretace, jež bývají dále tradovány, a upozornit na jejich různá úskalí, což představuje nutný výchozí bod dalšího výzkumu. Především průzkum archeologický se jeví jako navýsost žádoucí, opomenout však nelze ani další studium církevní správy či sídleně-historického vývoje v regionu.



*Pečeť kláštera z roku 1265
(převzato z CDB V/4,
Praha 1993, sign. 3, 8)*



*Znak obce Vilémov, odkazující
na patrony vilmovského kláštera
sv. Petra a Pavla*

Prameny a literatura

Prameny editované

- Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus I. Praha 1907.
- Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus II. Praha 1912.
- Die Zwiefalter Chroniken Ortliebs und Bertholds, Stuttgart – Berlin 1941.
- Fontes Rerum Bohemicarum. Tomus II, Praha 1875.
- Fontes Rerum Bohemicarum. Tomus III, Praha 1882.
- Fontes Rerum Bohemicarum. Tomus V, Praha 1893.
- Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte, Brünn 1852.
- Kosmova kronika česká, Praha – Litomyšl 2005.

- Monumenta Germanie Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series II, Berlin 1923.
- PITER, Bonaventura, Thesaurus absconditus in agro seu monasterio Brzewnoviensi prope Pragam, Brunae 1762.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Tomus II, Praha 1882.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Tomus III, Praha 1890.
- Středověké legendy prokopské, Praha 1953.
- ZIEGELBAUER, Magnoald, Epitome historica regii, liberi, exempti, in Regno Bohemiae antiquissimi, celeberrimi, ac amplissimi monasterii Brevnoviensis vulgo S. Margarethae Ordinis S. Benedicti prope Pragam, Coloniae 1740.

Literatura

- 900 Jahre Benediktinerabtei Zwiefalten, Ulm 1989.
- BĚLINA, Pavel, Hradecko v politické a správní struktuře předhusitských Čech, Acta musei Reginahradecensis 1983, s. 93-105.
- BISTRŮCKÝ, Jan, Muž reformy na olomuckém stolci. Jindřich Zdík, in: Libor Jan a kol., Osobnosti moravských dějin I, Brno 2006, s. 27-43.
- BISTRŮCKÝ, Jan, Spor o mikulovský patronát počátkem 14. věku, Jižní Morava 1966, s. 40-43.
- BISTRŮCKÝ, Jan, Über Falsifikate böhmischer Gründungsurkunden bis zum Ende des 12. Jahrhunderts, Archivmitteilungen 1991, s. 186-189.
- BISTRŮCKÝ, Jan, Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce a počátky české panovnické listiny, Vlastivědný věstník moravský 1993, 131-136.
- BOHÁČ, Zdeněk, Osídlení raně středověkých Čech ve světle památek románské architektury, Folia historica Bohemica 1979, s. 155-176.
- BOHÁČ, Zdeněk, Patrocinia při nejstarších klášterech a kapitulách v českých zemích, Historická geografie 1970, s. 51-77.
- BOROVSKÝ, Tomáš, Zakladatelská práva žďárského kláštera do začátku 16. století, Časopis Matice moravské 1998, s. 323-340.
- BRETHOLZ, Bertold, Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306), München – Leipzig 1912.
- BUBENÍK, Josef, Ekumena Sázavska, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 160-170.
- ČERMÁK, Kliment, Zřízení kláštera ve Vilémově, Památky archaeologické a místopisné 1892, s. 123-124, 780

- DEJMEK, Jindřich, Děpoltici (K mocenskému postavení a osudům vedlejší větve Přemyslovců), *Mediaevalia Historica Bohemica* 1991, s. 89-144.
- DRAGOUN, Zdeněk, Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským, *Mediaevalia Historica Bohemica* 1995, s. 71-78.
- DUŠKOVÁ, Sáša, K listině dolnokounického kláštera, in: IV. Mikulovské sympozium, Praha 1973, s. 278-80.
- FIALA, Zdeněk, K otázce funkce našich listin do konce 12. stol., *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity C7*, 1960, s. 5-34.
- FIALA, Zdeněk, K počátkům listin v Čechách, *Sborník historický* 1953, s. 27-45.
- FIALA, Zdeněk, Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995-1310, Praha 1975.
- FOLTÝN, Dušan, Celly a proboštství kláštera svatého Jana Křtitele na Ostrově. Zamyšlení nad problematikou benediktinských pobočných domů v raně středověkých Čechách, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, Praha 2006, s. 277-289.
- FOLTÝN, Dušan, Tajemství kláštera „svatého“ Vrby, in: *Codex gigas – Dáblova bible. Tajemství největší knihy světa*, Praha 2007, s. 61-74.
- FOLTÝN, Dušan, Tajemství kláštera „svatého“ Vrby, in: *Codex gigas – Dáblova bible. Tajemství největší knihy světa*, Praha 2007, s. 61-74.
- GÁJA, Robert, Románské empоровé kostely v Čechách a jejich zakladatelé, nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlově v Praze, Praha 2008.
- GRAUS, František, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské, díl I. Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol., Praha 1953.
- HLAVÁČEK, Ivan, Die Anfänge der Prämonstratenser im hochmittelalterlichen böhmischen Staat im Kontext der damaligen Ordensgeistlichkeit, in: *Studien zum Prämonstratenserorden*, Göttingen 2003, s. 281-310.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Benediktini v českých zemích ve středověku, in: *Břevnov v českých dějinách*, Praha 1997, s. 7-24.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Farní síť ve středověkých Čechách a možnosti jejího studia, in: *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*, Praha 2007, s. 23-32.
- HOSÁK, Ladislav, Příspěvky ke starému rodopisu moravskému VII. Erb lekna, *Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze* 1938, s. 55-57.
- HRABĚTOVÁ, Irena, Staročeská báseň o Vilémovi z Kounic, *Časopis Matice moravské* 1984, s. 84-100.

- HRUBÝ, Václav, Tři studie k české diplomacie, Brno 1936.
- HYNKOVÁ, Jana, Heidenreich Sedlecký, in: 900 cisterciáckého řádu, Praha 2000, s. 97-160.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Díl I. Fundace 12. století, Praha 1998.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách, in: 900 let cisterciáckého řádu, Praha 2000, s. 65-78.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Postup výstavby cisterckých klášterů v Čechách, Mediaevalia historica Bohemica 1993, s. 199-223.
- CHLÁDEK, Oldřich, Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice, Časopis Národního muzea – řada historická 2007, s. 144-159.
- JAN, Libor, Budování monarchie českých Přemyslovců. Postřehy a úvahy, in: Martin Wihoda – Lukáš Reitinger a kol., Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku, Brno 2010, s. 117-136.
- JAN, Libor, Hereditas, výsluha, kastelánie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období, Časopis Matice moravské 2009, s. 461-472.
- JAN, Libor, Hereditates a soudy statut Konráda Oty, in: Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku, Brno 2010, s. 10-22.
- JAN, Libor, K nejnovější literatuře o sv. Prokopovi a sázavském klášteře, Český časopis historický 2009, s. 371-384.
- JAN, Libor, K počátkům české šlechty. Družina, beneficium, pozemkové vlastnictví, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, Praha 2007, s. 45-52.
- JAN, Libor, Skrytý půvab „středoevropského modelu“, Český časopis historický 2008, s. 873-902.
- JAN, Libor, Václav II. a struktury panovnické moci, Brno 2006.
- JAN, Libor, Z vysočinských hvozdů do čela země. Dramatické osudy rodu zubří hlavy ve středověku, Dějiny a současnost 8, 2012, s. 28-31.
- JOKEŠ, Petr, Farní organizace na středověké západní Moravě, Brno 2011.
- JOOS, Rainer, Zwiefalten und Kloster Kladrau (Kladruby) in Böhmen, in: 900 Jahre Benediktinerabtei Zwiefalten, Ulm 1989, s. 49-52.
- KADLEC, Jaroslav, Svatý Prokop. Český strážce odkazu cyrilometodějského, Praha 2000.
- KALHOUS, David, Čeští velmoži 10. věku, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C, 2005, s. 5-13.
- KALOUS, Antonín – STEJSKAL, Jan, Několik poznámek k nové edici legend o svatém Prokopovi, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 137-142.

- KERNBACH, Anna, Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepiscetví přemyslovského období, Brno 2010.
- KLÁPŠTĚ, Jan Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005.
- KLÁPŠTĚ, Jan, O rané šlechtě v českých zemích. Malý náčrt velkého tématu, in: Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu, Praha 2011, s. 61-66.
- KONEČNÝ, Lubomír, K otázce lokalizace Pulína, in: XVI. Mikulovské sympozium, Praha 1987, s. 175-176.
- KOPAL, Petr, Kosmovi ďáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, Mediaevalia historica Bohemica 2001, s. 7-41.
- KOPAL, Petr, Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců, Sborník archivních prací 2001, s. 3-84.
- KOPAL, Petr, Sázavský klášter jako středisko tzv. staroslověnské liturgie, in: Historia monastica I, Praha 2005, s. 141-144.
- KOVÁŘ, Miroslav –MUSÍLEK, Martin, Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově. Příspěvek k historii a stavební podobě „zapomenutého“ kláštera pod Železnými horami, Časopis Společnosti přátel starožitností 2009, s. 157-183
- KRZEMIĚNSKA, Barbara –TŘEŠTÍK, Dušan, Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. a 11. století), Historická demografie 1978, s. 149-230.
- KRZEMIĚNSKA, Barbara –TŘEŠTÍK, Dušan, Přemyslovská hradiště a služební organizace v raně středověkých Čechách, Archeologické rozhledy 1965, s. 624-664.
- KRZEMIĚNSKA, Barbara –TŘEŠTÍK, Dušan, Služební organizace v raně středověkých Čechách, Československý časopis historický 1964, s. 637-667.
- KRZEMIĚNSKA, Barbara, Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka, Československý časopis historický 1987, s. 722-731.
- KŘIVSKÁ, Alena, Listina opata Jaroslava II. ze 13. 7. 1318 – okno do dějin zaniklého vilémovského konventu a nejstarší historie vesnic v jeho okolí, Havlíčkobrodsko 2010, s. 171-186.
- KUBÍN, Petr, Sedm přemyslovských kultů, Praha 2011.
- KUITHAN, Rolf, Die Benediktinerabtei Zwiefalten in der kirchlichen Welt des 12. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Untersuchung der Zwiefalter Memorialquellen, Münster 1997.
- KURKA, Josef, Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do r. 1421), Praha 1914.

- KUTNAR, František –MAREK, Jaroslav, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscství. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997
- Lexikon des Mittelalters, Band VIII, München 1999.
- LIPPERT, Julius, Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, Band II. Der sociale Einfluss der christlich-kirchlichen Organisation und der deutschen Colonisation, Prag – Wien – Leipzig 1898.
- MACEK, Josef, Česká středověká šlechta, Praha 1997.
- MEDEK, Václav, Osudy moravské církve do konce 14. věku. 1. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971.
- MENCL, Václav, Panské tribuny v naší románské architektuře, Umění 1965, s. 29-62.
- MERHAUTOVÁ, Anežka, Raně středověká architektura v Čechách, Praha 1971.
- MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka, Kostel sv. Jakuba ve Svatém Jakubu u Kutné Hory, Umění 1954, s. 417-428.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, Církevní instituce na Moravě a historické pozadí vzniku třebešského kláštera, in: Ve stopách sv. Benedikta, Brno 2002, s. 57-83.
- MUSIL, František, Osídlování Podorlicka v době předhusitské, Ústí nad Orlicí 2002.
- NOHEJLOVÁ, Emanuela, Příběhy kláštera opatovického. Příspěvek k vlastivědě země české, Praha 1925.
- NOVOTNÝ, Robert, Od veřejné prezentace k zlistinění, od rituálu k formalizaci. Úvahy nad proměnami nejstarší nobilitační praxe, in: Nobilitace ve světle písemných pramenů, Ostrava 2009, s. 75-83.
- NOVOTNÝ, Robert, Povýšení vši chvály hodného Hovory. Dva životy nejstarší nobilitace, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, Praha 2007, s. 396-403.
- NOVOTNÝ, Robert, Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku, in: Evropa a Čechy na konci středověku, Praha 2004, s. 291-306.
- NOVOTNÝ, Václav, České dějiny, díl I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I., Praha 1913.
- NOVOTNÝ, Václav, Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny, Praha 1932.
- NOVÝ, Rostislav, Opatovická fundační listina z r. 1073 – CDB I. 386. Nálezová zpráva, Československý časopis historický 1960, s. 894-895.
- NOVÝ, Rostislav, Přemyslovský stát v 11. a 12. století, Praha 1972.

- PALACKÝ, František, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Praha 1926.
- PAPAJÍK, David, Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci, Praha 2009.
- PAUK, Marcin Rafał, Der böhmische Adel im 13. Jahrhundert: Zwischen Herrschaftsbildung und Gemeinschaftsgefühl, in: Ivan Hlaváček – Alexander Patschovsky (edd.): Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit, Ostfildern 2011 s. 247-288.
- PAUK, Marcin Rafał, Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego i jej uwarunkowania społeczne (XI-XIII wiek), Kraków – Warszawa 2000.
- PLESZCZYŃSKI, Andrzej Vyšehrad, rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu, Praha 2002.
- RAPP, Francis, Svatá říše národa německého. Od Oty Velikého po Karla V., Praha – Litomyšl 2007.
- RÖHRICHT, Reinhold, Die Deutschen im Heiligen Lande. Chronologisches Verzeichnis derjenigen Deutschen, welche als Jerusalem-pilger und Kreuzfahrer sicher nachzuweisen oder wahrscheinlich anzusehen sind (c. 650-1291), Aalen 1968.
- ROYT, Jan, Poustevník Vintíř. Poznámky k hagiografii, kultu a ikonografii světce, in: Milénium břevnovského kláštera (993-1993). Sborník statí o jeho významu a postavení v dějinách, Praha 1993, s. 258-278.
- RUSSOCKI, Stanisław, Vznik vládního systému a způsob panování v patrimoniálních monarchiích střední Evropy. Několik diskusních poznámek, Československý časopis historický 1980, s. 399-413.
- RYCHTEROVÁ, Pavlína, Aufstieg und Fall des Přemyslidenreiches: Erforschung des böhmischen Früh- und Hochmittelalters in der gegenwärtigen tschechischen Mediävistik, Zeitschrift für historische Forschung 2007, s. 629-647.
- SAMEŠ, Čeněk, Klášter vilémovský, Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze 1933, s. 33-39, 69-77, 176-180; 1934, s. 22-29, 77-86, 120-125, 159-163.
- SEDLÁČEK, August, Paměti kláštera v Podlažicích, Method 1-2, 1903, s. 7-11.
- SEIBT, Ferdinand, Lesk a bída středověku, Praha 2000.
- SETZLER, Wilfried, Kloster Zwiefalten. Eine schwäbische Benediktinerabtei zwischen Reichsfreiheit und Landsässigkeit, Sigmaringen 1979.
- SCHULZ, Jindřich, Vývoj českomoravské hranice do 15. století, Historická geografie 1970, s. 52-80.

- SCHULZ, Jindřich, Vývoj českomoravské zemské hranice na nejhořejším povodí Sázavy a Oslavy do 2. poloviny 14. století, Jižní Morava 1974, s. 34-37.
- SLÁMA, Jiří, Počátky přemyslovského státu, in: České země v raném středověku, Praha 2006, s. 30-52.
- SLÁMA, Jiří, Svatý Prokop – život v legendě a ve skutečnosti, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 99-103.
- SMETÁNKA, Zdeněk, Legenda o Ostojovi, Praha 2004.
- SOLAŘ, Jeroným, Vilémov. Klášter benediktinský s kostelem sv. Petra a Pavla, Památky archaeologické a místopisné 1868, s. 407-416
- SOMER, Tomáš – ŠRÁMEK, Josef, Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově (1160-1541), Praha 2010.
- SOMER, Tomáš, Formování kostelní sítě na Havlíčkobrodsku ve 13. století (v tisku).
- SOMER, Tomáš, Smil z Lichtenburka a žďárský klášter, Historica Olomucensia 2009, s. 9-23.
- SOMER, Tomáš, Vilémov, in: Jiří Černý – Christoph Fasbender (edd.), Lexikon der regionalen Literaturgeschichte des Mittelalters. Tschechien, Berlin (v tisku).
- SOMMER, Petr – TŘEŠTÍK, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef (ed.), Přemyslovci. Budování českého státu, Praha 2009.
- SOMMER, Petr, Církev a český stát od 10. do 13. století, in: Przemysliłi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii, Poznań 2006, s. 43-77.
- SOMMER, Petr, Stát, světec a raný středověk. Opat Prokop očima recenzentů, Český časopis historický 2010, s. 287-305.
- SOMMER, Petr, Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve, Praha 2007.
- SOMMER, Petr, Želiv Reginarda Metského, in: Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách, České Budějovice 2010, s. 129-136.
- ŠEBÁNEK, Jindřich –DUŠKOVÁ, Sáša, Studie k českému diplomataři II. Listiny kladrubské, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university 2-4, 1954, s. 285-303.
- ŠOLLE, Miloš, Po stopách přemyslovských Děpoliců. Příspěvek ke genezi města Kouřimě, Praha 2000.
- ŠRÁMEK, Josef, Benediktinské opatství ve Vilémově na Havlíčkobrodsku a jeho vazby k Moravě ve středověku, Vlastivědný věstník moravský (v tisku)
- ŠRÁMEK, Josef, Lesk a bída benediktinského mnišství v raně středověkých Čechách: břevnovský klášter v klíčových letech 993-1200, Historica Olomucensia 2009, s. 23-36.

- ŠRÁMEK, Josef, Několik střípků z dějin vilémovského kláštera (1. část), Chrudimské vlastivědné listy 6, 2010, s. 13-15; Několik střípků z dějin vilémovského kláštera (2. část), Chrudimské vlastivědné listy 2, 2011, s. 6-9.
- ŠRÁMEK, Josef, Ohlédnutí za historií benediktinského opatství v Podlažicích, Chrudimské vlastivědné listy 5, 2009, s. 11-15.
- ŠRÁMEK, Josef, Otazníky nad nejstaršími dějinami břevnovského konventu: Kosmův vztah k českým klášterům, aneb Na okraj jeho Kroniky Čechů, in: Mladá historie, Olomouc 2008, s. 117-138.
- ŠRÁMEK, Josef, Středověká listinná falza: Podvod, nebo prostředek uchování dějinné paměti? Dějiny a současnost 4, 2009, s. 33-36.
- ŠRÁMEK, Josef, Vita contemplativa, vita apostolica? Středověké mnišství v interakci mezi normou a reformou, Církevní dějiny 2012 (v tisku).
- ŠRÁMEK, Josef, Vzestup a pád rodové fundace olomouckých Přemyslovců. Několik slov ke konci benediktinského konventu v klášteře Hradiště u Olomouce, Střední Morava 2011, s. 4-15.
- ŠTEFAN, Ivo –VARADZIN, Ladislav, Počátky farní rganizace v Čechách a na Moravě ve výpovědi archeologie, in: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku, Praha 2007, s. 33-54.
- TOMEK, Václav Vladivoj, Základy starého místopisu pražského, Díl 1. Staré město, Praha 1866.
- TŘEŠTÍK, Dušan –ŽEMLIČKA, Josef, O modelech vývoje českého přemyslovského státu, Český časopis historický 2007, s. 122-164.
- TŘEŠTÍK, Dušan, K sociální struktuře přemyslovských Čech. Kosmas o knížecím vlastnictví půdy a lidí, Československý časopis historický 1971, s. 537-564.
- TŘEŠTÍK, Dušan, Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení, Praha 1968.
- TŘEŠTÍK, Dušan, Myslet dějiny, Praha – Litomyšl 1999.
- TŘEŠTÍK, Dušan, Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku, Brno 2006, s. 25-44.
- TŘEŠTÍK, Dušan, Proměny české společnosti ve 13. století, Folia historica Bohemica 1979, s. 131-154.
- TUČEK, Václav, Historie obce Vilémova, Vilémov 1997.
- URBAN, Jan, Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, Praha 2003.
- VACEK, František, Sociální dějiny české doby starší, Praha 1905.

- VANÍČEK, Vratislav, Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140, Praha – Litomyšl 2007.
- VARHANÍK, Jiří, Středověký vesnický kostel jako refugium, *Archaeologia Historica* 1999, s. 313-317.
- VÁVRA, Ivan, Haberská cesta, *Historická geografie* 1971, s. 8-32.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, Exegi monumentum. Svědectví pozdně románského tribunového kostela sv. Mikuláše v Potvorově, in: *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*, Praha 2011, s. 67-84.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, Hrabšiči. Páni z Rýzmburka, Praha 2002.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, K donaci vsí Blegou a Nabrezine litomyšlským premonstrátům (Kastelán Blah a jeho rod II), in: *In memoriam Jan Rulf*, Praha 2000, s. 452-457.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, K problematice pozemkové držby českých velmožů a družiníků v období 11.-12. století, *Studia Mediaevalia Bohemica* 2009, s. 177-186.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, K problematice rané kolonizace 12. století v Českém Středoohoří a vzniku feudální pozemkové držby, *Mediaevalia Historica Bohemica* 1995, s. 81-121.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, Paní Bohatěj a její blízcí, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007, s. 53-62.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, Příběh rodu Milhosticů. O počátcích české šlechty, *Dějiny a současnost* 6, 2005, s. 18-21,
- VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- WIHODA, Martin, Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce, in: *Ve stopách sv. Benedikta*, Brno 2002, s. 29-38.
- WIHODA, Martin, Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte, in: *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas (mit speziellen Blick auf die grossmährische Problematik)*, Brno 2005, s. 9-17.
- WIHODA, Martin, Geneze moravské šlechty, *Acta Universitatis Silesianae Opaviensis* C2 1995, s. 23-41.
- WIHODA, Martin, Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007, s. 11-29.
- WIHODA, Martin, *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha 2011.
- WIHODA, Martin, Privatisierung im 13. Jahrhundert? Die tschechische Mediävistik und die Interpretation der Přemyslidenzeit, *Bohemia* 2006/2007, s. 172-183.

- WIHODA, Martin, Přemyslovská medievistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu“, Časopis Matice moravské 2009, s. 447-460.
- WIHODA, Martin, Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 237-250.
- WIHODA, Martin, Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti, Praha 2005.
- ŽEMLIČKA, Josef, „Omnes Bohemi“: Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě, Mediaevalia historica Bohemica 1993, s. 111-132.
- ŽEMLIČKA, Josef, „Moravané“ v časném středověku, Český časopis historický 1990, s. 17-32.
- ŽEMLIČKA, Josef, „Politický kalendář“ přemyslovských Čech, Český časopis historický 1991, s. 31-47.
- ŽEMLIČKA, Josef, Čechy v době knížecí (1034-1198), Praha 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef, České 13. století: „privatizace“ státu, Český časopis historický 2003, s. 509-540.
- ŽEMLIČKA, Josef, Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě), Český časopis historický 1995, s. 205-222.
- ŽEMLIČKA, Josef, Hmotné zabezpečení nejstarších benediktinských klášterů v Čechách, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 265-276.
- ŽEMLIČKA, Josef, K ústrojí přemyslovského státu. Čechy a Morava jako země, království, markrabství, Český časopis historický 2010, s. 381-405.
- ŽEMLIČKA, Josef, K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku, Český časopis historický 2012, s. 189-233.
- ŽEMLIČKA, Josef, Kastelán Blah a jeho rod. Příběh velmožské rodiny z Litoměřicka, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 1997, s. 193-206.
- ŽEMLIČKA, Josef, Kasteláni, vilikové a beneficia v netransformované transformaci, Český časopis historický 2008, s. 109-136.
- ŽEMLIČKA, Josef, Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců, Časopis Matice moravské 1990, s. 17-38.
- ŽEMLIČKA, Josef, O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví (K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách), Český časopis historický 2009, s. 269-308.

- ŽEMLIČKA, Josef, Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti, Praha 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef, Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků, Praha 2011.
- ŽEMLIČKA, Josef, Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského. K otázce fyzické kontinuity české šlechty, Západočeský historický sborník 1998, s. 5-39.
- ŽEMLIČKA, Josef, Te ducem, te iudicem, te rectorem (Sněmovní shromáždění v časně středověkých Čechách – kontinuita či diskontinuita?), Český časopis historický 1993, s. 369-384.
- ŽEMLIČKA, Josef, Vyšehrad 1130: soud, nebo inscenace? (K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin), in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. F. Šmahela, Praha 1994, s. 47-68.

POZDNĚ RENESANČNÍ EPITAF ADAMA LUKEŠE VE SBÍRKÁCH MUZEA VYSOČINY V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Ondřej Jakubec

Malovaný památník Adama Lukeše nepatří k příliš frekventovaným památkám jak v kontextu regionální literatury, tak už vůbec ne v rámci specializovaných uměleckohistorických textů. I tak si však vysloužil „čestné místo“ v jedné z nejdůležitějších studií českých dějin umění, které byly věnovány problematice raně novověkého epitafního malířství. Na závěr své studie „Epitafní obrazy v předbělohorských Čechách“ totiž její autorka, významná domácí historička umění Jarmila Vacková, cituje právě text ze zadní strany havlíčkobrodské desky Adama Lukeše. Použití tohoto textu přitom není nijak marginální. Naopak, pointuje celé vyznění práce a má ilustrovat „životní pocit konzumentů epitafních obrazů“.¹ Banální upovídánost nápisu tak má odrážet celé prostředí českého měšťanstva, jeho tragiku, „programový antiintelektualismus“, provázený soumrakem výtvarného umění s jeho „nivelizující snahou po zjednodušování“. Dle citované autorky je dokonce scestné mluvit v tomto případě vůbec o umění. Jde spíše o více či méně obratně zvládnuté řemeslo. Připomeňme jen, že tyto názory vedly Jarmilu Vackovou vůbec ke zpochybnění „renesančnosti“ renesanční kultury v českých zemích. V tomto ohledu tedy tradiční dějiny umění rezolutně hodnotily epitaf Adama Lukeše jako spíše středověký anachronismus, u kterého lze mluvit jen o „ustrnutí, provázeném rozpadem formy“.² Po takovém hodnocení se ani nemůžeme divit, že se této epitafní malbě, a řadě jí podobných, nedostalo pozornosti a možnosti oslovit nás více než jako jakási ahistorická kuriozita, slepá ulička uměleckého vývoje a projev

¹ Jarmila Vacková, Epitafní obrazy v předbělohorských Čechách, *Umění* 17, 1969, s. 131–156, zvl. s. 143–144.

² Ibidem, s. 10, 143; Táž, Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620, in: Jiří Dvorský (red.), *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989, s. 93. Připomeňme jen, že podobně mluvit o pozdně renesančních epitafech také Milan Togner, *Malířství 17. století na Moravě*, Olomouc 2010, zvl. s. 15–25.

„úporné staré tradice“.³ Jistě, po výtvarné stránce není Lukešův památník nijak pozoruhodný. Možná je pro cvičené oko historika dokonce iritující a z hlediska formální klasifikace nemusí chybět mnoho, aby byl řazen spíše do kontextu lidového či přinejmenším zlidovělého umění. I když se zdá, že ústřední výjev malby byl čerpán z grafické předlohy, i zde pozorujeme značné rozpaky při konstruování lidských figur a fyziognomií. Formální a umělecká nejistota a slabost lokálního autora tohoto díla jde potom ruku v ruce s ne zcela věrohodnými údaji v textu na rubové straně desky.⁴ Můžeme tedy hodnocení našeho díla v takovém bodě ukončit? A spokojit se s tím, že před sebou máme jen okrajové řemeslné dílo, jakýsi slepý vývojový článek? Naštěstí dnes už pro dějiny umění neplatí jako jediné kritérium hodnoty díla jeho příslušnost či vztah k vybranému kanonickému souboru jiných privilegovaných děl. Stejně tak si snad obecně uvědomujeme, že všechny stylové kategorie a vývojové řetězce jsou jen historiografickými konstrukty. Na předchozí otázky tedy musí být záporná odpověď. A naopak, v bodě negativistického vymezení tradičních dějin umění by se mělo začít s „trochu jiným vyprávěním“, resp. s poněkud jiným kladením si otázek. Ty by měly směřovat ke kategorii významu a smyslu takové předmětu pro dobového objednavatele, recipienta, slovy Jarmily Vackové „konzumenta“ renesančního epitafu. Pokud tento smysl nenacházíme, dlužno říci oprávněně, v jeho výtvarné kvalitě, musíme upřít pozornost jinam. A to nikoliv z nouze, ale proto, že informační potenciál epitafních památníků, včetně Lukešova, dalece přesahuje formálně-stylové limity úzce vymezené uměleckohistorické disciplíny. Široké pole kulturně-historické či historicko-antropologické naopak nabízí další možnosti pro ocenění jeho výpovědní hodnoty. Další zásadní důvod ke zkoumání tohoto díla přitom spočívá v jeho doslovné jedinečnosti. Vedle pozdějšího důstojnického epitafu v podobě prostého znaku s ženskými asistenčními figurami je památník Adama Lukeše jediným reprezentantem dříve jistě mnohem bohatšího fondu epitafů

³ Ivo Kořán, *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*, *Umění* 11, 1963, s. 142–149, zvl. s. 142.

⁴ Mám na mysli nereálné údaje o počtech zemřelých za morové epidemie. K jejich kritice viz Jiří Sochr, *Havlíčkův Brod*, Havlíčkův Brod 1969, s. 34.

německobrodských měšťanů 16.–17. století.⁵ Přes jeho jisté limity tak poskytuje jedinečnou možnost zkoumat způsoby posmrtné reprezentace a komemorace zdejších obyvatel v období raného novověku.

Přiblížme si však nejprve hlavního protagonistu – epitafní malbu německobrodského měšťana Adama Lukeše, dnes uloženou ve sbírkách Muzea Vysočiny v Havlíčkově Brodě (inv. č. 797). Nacházela se původně v předměstském hřbitovním kostele sv. Vojtěcha, který byl sice již středověkého založení, ale dnešní gotizující („pogotická“) podoba je výsledkem pozdně renesanční přestavby, snad z doby před rokem 1595.⁶ Zpráva z tohoto roku uvádí potřebu zřídit novou městskou branku k tomuto předměstskému kostelu, především v souvislosti s potřebou pohřbů obětí morových epidemií – „*když by valný mor přišel, že by se mnozí u kostelíka sv. Vojtěcha pochovávali a pohřbívati dali*“.⁷ K obětem morové epidemie se přitom váže i Lukešův epitaf, respektive někteří jeho „účastníci“. Příkladů takových samostatně založených hřbitovů a jejich kostelů známe ostatně z této doby více. Důvodem pro jejich vznik byla jednak snaha ulevit přeplněným farním chrámům v centrech měst. Ovšem důsledkem tohoto trendu rovněž bylo, že se právě tyto kostely stávaly střediskem posmrtné reprezentace a komemorace příslušníků daných pospolitostí. Z typických příkladů „renesančních“ hřbitovů s chrámy uveďme např. kostel Nejsvětější Trojice v Jindřichově Hradci či Povýšení sv. Kříže na Křížovém vrchu v Moravské Třebové. Dokladem tohoto fenoménu je i epitafní památník Adama Lukeše, který si jej nechal zhotovit právě pro tento chrám, kde byl uložen přinejmenším ještě v závěru 19. století. Nemusí být jisté, zda se vztahoval přímo k pohřebnímu místu, ale z praxe

⁵ Epitaf je uložen v Muzeu Vysočiny v Havlíčkově Brodě pod inv. č. O 115. Za laskavé informace o těchto sbírkových předmětech děkuji řediteli muzea Jiřímu Jedličkovi.

⁶ Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech* 1, Praha 1977, s. 367; Pavel Nocar, *Havlíčkův Brod. Ohlédnutí za minulostí našeho města*, Havlíčkův Brod 2008, s. 91.

⁷ Ladislav Macek – Pavel Rous, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 1993, s. 7.

zhotovování epitafu víme, že tomuto tak být nemuselo. Naopak, epitafy většinou vznikaly poměrně nezávisle na hrobu dotyčného či dotyčných.⁸ V případě tohoto památníku je ale s ohledem na jeho text zřejmé, že u sv. Vojtěcha byli členové Lukešovy rodiny skutečně pohřbeni.

Nevelká dřevěná deska obdélného tvaru je rozdělena do dvou částí. Horní dvě třetiny zaplňuje výjev oplakávání Krista, respektive snímání z kříže ve své standardní podobě. Na pozadí kříže s ležícím a podepíraným mrtvým tělem Krista vidíme Josefa a Nikodéma v popředí, v pozadí truchlí Panna Marie, Jan Evangelista a Josef Arimatejský. Scénu lícuje zajímavý pohled na otevřený skalní hrob vlevo a obligátní sumární panorama Jeruzaléma na opačné straně. Pod tímto výjevem, osazeném jakoby na vyvýšeném pódiu, které připomíná podobné kompozice chrudimských epitafů Matouše Radouše z první třetiny 17. století,⁹ spatřujeme kompletní rodinu Adama Lukeše. Je tradičně rozdělena na mužskou část vlevo, na heraldicky významnější pravé straně, a na protější ženský ensemble figur. Zcela vlevo vidíme staršího muže s identifikujícím přípisem dole „Adam“ a cechovním znamením koželuhů, do jejichž cechu tedy Adam Lukeš patřil. Takové označování řemeslné příslušnosti patřilo u epitafů k typickým identifikačním a reprezentačním odkazům.¹⁰ Vedle něj je

⁸ K epitafům viz Alfred Weckwerth, *Der Ursprung des Bildepitaphs. Zeitschrift für Kunstgeschichte* XX, 1957, s. 147–185; Paul Schnönen, heslo *Epitaph*, in: *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte* V, Stuttgart 1967, sl. 872–921; Ondřej Jakubec, *Renesanční epitaf jako médium společenské a náboženské reprezentace*, in: Ondřej Jakubec a kol., *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích* (katalog výstavy), Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc 2007, s. 11–24.

⁹ Ondřej Jakubec – Radka Miltová, *Matouš Radouš a jeho chrudimská dílna. Lokální produkce měšťanských epitafů*, in: Ondřej Jakubec a kol. (red.), *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích* (katalog výstavy), Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc 2007, s. 68–72.

¹⁰ Lze uvést např. epitaf Vavřince Hengsta s cechovním znamením pekařů v Městském muzeu v Mostě z roku 1520, Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance. Deskové malířství 1450–1550*, Praha 1950, s. 127, obr. 188.

hierarchicky dle věku rozmístěno v řadě pět jeho synů – s výjimkou jediného nejstaršího jsou všichni označeni červeným křížkem, znamením smrti. Takové označení úmrtí člena rodiny mohlo vzniknout v době pořízení malby, a být tak záznamem retrospektivní skutečnosti, anebo se takové značky doplňovaly i později jako zaznačení aktuální situace rodiny a zpráva o osudech jejich příslušníků. Tomuto dodatečnému záznamu ostatně napovídají i odlišnosti v provedení těchto značek. Volbu takového postupu potvrzují stejné značky vpravo, tedy při heraldicky vlevo umístěné ženské skupině. Nápis na zadní straně desky totiž referuje jen o skonu tří dcer a jedné vnučky Adama Lukeše, červeným křížkem jsou však označeny čtyři dcery, respektive nejspíše pět, z nichž nejstarší již vdanou postihla ztráta dětí, stejně jako patrně sousední další, druhou vdanou dceru. Potvrzoval by to i nápis pod těmito figurami, označující „*try wnuczat[a]*“, z nichž všechny jsou označeny křížky. Poslední vysvětlující nápis zřejmě označuje manželku Adama Lukeše, dle počátečních písmem skrytých pod dnešním rámem mohlo snad jít o Voršilu.

Kompozice obrazu tedy odpovídá normě tzv. obrazového epitafu (Bildepitaph), kde je „reálná“ scéna rodiny zemřelého kombinována s náboženským výjevem, který většinou dominuje ploše obrazového pole. V tomto směru je Lukešův epitaf standardní formou vzpomínání na jedince, stejně jako konstruování kolektivní – rodinné (rodové) paměti. Ovšem chybějící nápisová složka na čelní straně může být matoucí. Jistě, neznáme původní strukturu epitafu a dnešní situace novodobého rámu je pouze fragmentární. Původní rámeček památníku byl nejspíše větší, doplněn o další části, například ve formě architektonického rámu, nástavce či spodní inskripční desky – „predely“. O to zajímavější je nápis na zadní straně, který by měl být blíže analyzován. Text zní:¹¹

¹¹ Nápis není vpravo zcela čitelný pro druhotnou adjustaci v novodobém chrámu. Přepis uvádí např. Jarmila Vacková (cit. v pozn. 1), s 143-144, také Engelbert Ambrož – Dominik Blecha, *Úplný adresář, dějin a památnosti královského města Německého Brodu*, Německý Brod 1893, s. 20-21, a v neposlední řadě i Jiří Sochr, *Havlíčkův Brod a staletí*, Havlíčkův Brod 1971, s. 105. Všechny dosavadní přepisy jsou však bohužel dílem neúplné a zčásti i chybné. Dlužno říci, že ani Jarmila Vacková nepřepisuje nápis zcela

1624

*Toho leta byla drahoty welyka korecz žita byl
za 30 ss [kop] miss též za 8 Rynskejch tolarů. Toho leta kněžij
pod obogi spusobau Tielo a krew Pana nasse[ho] Gežijsse
Krysta w swatosti weczerze panie posluhugiiczij sau zemie
Czeský y Morawsky wypowiedeni a wyhnani, též gim sau
krztu swateho, manželú odawani, pohrbú tiel mrtwych,
k hrobu[m] prowazenij zapowiedino tak, že mnohy pocztiwij
mėsstiany gegich manželky nocznie pochowawat musyly.
Tehož leta v sobotu, 20 den dubna przytahl praporecz knechtů
gimž mėsstiané na den po 8. czeskeych dawati musyly
k ffraytům i kapralům po 16. czeskeych. ležely 39
nediel, mnozij sausede od sweych domu prycz uchazely
neb gim giž nemiely czo dawati, potom 28. pros. wytahly.
Tehož leta mor welkey byl zaczął se przy Swatem Jakubě
a tak pomrzelo lydu do wanocz přes 900 w mie[stě] B.[rodě],
w misestie Gihlawě do 10000. Mně též pan Bůh pojmonti
raczyl trzy czery. Worssyly, Judyt, Alžbietu a wnu[čku]
Mandalenu, kteréž przy tomto Chramu Paně odpoczi-
wagi, w Krystu oczekawagicz budouczy wzkrisseni z mrtwych.*

Zajímavé není jen samo sdělení tohoto nápisu, ale také jeho záměr, respektive funkce, co jím bylo zamýšleno a hlavně pro koho. Můžeme přitom oprávněně předpokládat, že dřevěný památník visel nejspíše na zdi v interiéru kostela sv. Vojtěcha a jeho rubová strana tak nebyla běžně přístupná. Odpovídá tomu ostatně i způsob sdělení, který kombinuje obecní i soukromé informace a má tak charakter spíše soukromého deníkového záznamu či kronikářské glosy komentující privátní i veřejné dobové poměry. Původcem nápisu byl s největší pravděpodobností roku 1624 přímo Adam Lukeš a můžeme tak analyzovat, jaký druh informací pro tento záznam volil. V první řadě jsou to zprávy obecně kronikářského typu, které popisují dobové nejtříživější momenty Lukešova života – pobyt císařských vojsk –

správně a některé údaje komolí – např. zkratku pro kopu míšeňskou chybně čte jako „30 místo“. Pro tento přepis byl volen způsob transliterace.

Collaltova pluku – jako jinde vyžadující od měšťanů peněžní dávky,¹² a především morová rána. Tyto endemické epidemie v nemilosrdně častých intervalech ohrožovaly populace měst a každý ze současníků byl za svůj život konfrontován s několika vlnami morové nákazy, jež ohrožovaly jeho rodinu. Zprávy o nich patřily k nejtypičtějším dobovým záznamům, jak to ostatně v prostředí Německého Brodu dokládají zápisy Jana Bydžovského. Ten uvádí mor k přelomu let 1582–1583 a je příznačné, že podobně jako Lukešův epitaf značně nadsazuje údaje o zemřelých.¹³

Druhým typem informace je zajímavý výklad o protireformaci v tradičně utrakvistickém městě. Oficiální rekatolizační komise sice navštívila město až v únoru 1628, kdy byla celá obec postavena jasně před rozhodnutí konverze či opuštění města, ale k tlaku na měšťany i církevní správu docházelo již dříve. Nevíme sice přesně, do jaké míry můžeme ještě duchovní ve městě označit za utrakvisty, a do jaké šlo v této době již spíše o luterány, podobně jako tomu bylo v Jihlavě, ke které měli ostatně Německobrodští silný vztah. Formulace epitafního nápisu „*kněží pod obojí způsobou tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista v svátosti večeře Páně posluhující*“ se stejně tak může vázat k duchovním luteránské denominace. Konfesijní struktury českých měst po roce 1600 není snadné rozkrývat, zdá se však, že utrakvistické pozice, ve smyslu tzv. staroutrakvistů, slábly na úkor luterství.¹⁴ V tomto směru epitaf zašifrovaně přesvědčuje snad také o Lukešově konfesi. Nejen pro samu informaci, ale pro soucitný tón tohoto sdělení, které referuje o „*vypovězení a vyhnání*“ kněží, odmítání svátostí a obřadů nejen jim, ale i obyvatelům Brodu, kteří jsou nuceni pochovávat své manželky (sic!) tajně po nocích. Taková zpráva jistě nebyla formulována z pozic katolického pisatele. Naopak je zjevné, že v Lukešových sympatiích rezonuje jeho vlastní nekatolické vyznání. Odpovídá to přirozeně náboženské situaci v Německém Brodě, která byla tradiční baštou utrakvismu. Relace dolní konzistoře z poloviny 16. století informují nejen o soustavném obsazování pozic

¹² J. Sochr (cit v pozn. 11), s. 104.

¹³ Tamtéž, s. 135; k J. Bydžovskému viz s. 191–192.

¹⁴ Podobnou situaci pozorujeme kolem roku 1600 např. v Chrudimi, dříve rovněž tradičně utrakvistickém městě.

utrakvistických děkanů a kaplanů, ale také o tom, že několik utrakvistických duchovních pocházelo přímo z tohoto města, často z prostředí řemeslnických rodin.¹⁵ Nemůžeme jednoznačně říci, jestli lze v roce 1624 mluvit v Německém Brodě o tradičním utrakvismu, anebo jednoduše o převažujícím luterství (novotrakvismu), k němuž svým vyznáním nejspíše Lukeš přináležel. Víme ale, že již o sto let dříve se ve městě šířily myšlenky luterství, které na konci dvacátých let 16. století zastupoval novotrakvistický farář Jan Karníček.¹⁶

Klíčovou otázkou v tomto bodě je, do jaké míry Lukešova nekatolická konfese ovlivnila ikonografii epitafu, respektive její vizuální sdělení. Tedy, jestli by i bez textu bylo možné poznat díky zvolenému epitafnímu obrazu náboženské vyznání jeho původce. Obávám se, že nikoliv. Na rozdíl od distinktivních obrazových schémat (u protestantů např. Zákon a Milost, u katolíků zase třeba Korunování Panny Marie) je téma Lukešova epitafu skutečně nadkonfesijní – snímání (oplakávání) a ukřižování Krista patřily v této době k základnímu repertoáru náboženského umění obou hlavních denominací – katolíků i protestantů. To, co činí „konfesijnost“ takového tradičního zobrazení „konfesijním“ je jeho kontext,¹⁷ který naštěstí díky nápisu můžeme blíže poznat. Lze tak pozorovat, jaký druh obrazového památníku si nechal zhotovit jeden nekatolický měšťan, a co jím společně s nápisem asi usiloval sdělit. Dotýkáme se přitom zajímavého fenoménu náboženské imaginace a využívání obrazových médií. Z prostředí Německého Brodu přitom máme zajímavou zprávu o tom, jak právě jezuité využívali již od konce dvacátých let 17. století nové výzdoby oltářů děkanského kostela jako prostředku posilování katolického vyznání. „Jiná“ náboženská

¹⁵ Klement Borový, *Jednání a dopisy konzistoře katolické i utrakvistické I. Akta konzistoře utrakvistické*, Praha 1868, s. 192, č. 333; s. 207, č. 355; s. 237, č. 405; s. 246, č. 422; s. 284, č. 459; s. 290, č. 467; s. 314, č. 502.

¹⁶ Ferdinand Hrejsa, *Dějiny křesťanství v Československu V*, Praha 1948, s. 15.

¹⁷ Ondřej Jakubec – Radka Miltová, Elias Hauptner a Matouš Radouš – malíři umírajícího času. Manýristické epitafy v českých zemích kolem roku 1600, *Umění LVII*, 2009, č. 2, s. 148–171; Ondřej Jakubec, Chrudimská nekatolická obec a „vizuální identita“ jejího náboženského vyznání. Příklad epitafu Tomáše Lvíka Domažlického, in: Martin Elbel (ed.), *Limity a možnosti historického poznání*, Olomouc – Pardubice 2008, s. 39–51.

obraznost s demonstrativními oltáři sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského tak měla přímo napomáhat v konverzích zdejších nekatolíků. Tato výzdoba pak vyvrcholila po polovině 17. století, kdy vznikl hlavní oltář s Korunováním Panny Marie a s anděly porážejícími „falešnou víru heretiků“.¹⁸ Takový postup ostatně známe i z jiných multi-konfesijních prostředí, kde katolíci, stejně jako od počátku reformace i protestanti, obratně využívali obrazové reprezentace s jejich zviditelňováním kultů, pojetí svátostí a vůbec „katolickou imaginací“ pro propagaci a posilování konfesijních pozic.¹⁹ V Německém Brodě to souviselo patrně i s tím, že zdejší utrakvistické kostely byly dříve naopak vybaveny oltáři, jejichž ikonografie mohla mít vyhraněné konfesijní rysy, což by měl být i případ oltáře Nejsvětější Trojice právě ve hřbitovním kostele sv. Vojtěcha.²⁰ Podobně, a snad ještě názorněji, dokládá zajímavou výbavu kostela sv. Vojtěcha rozměrný obraz Poslední večeře, patrně predela z většího oltáře, chovaný rovněž ve sbírkách havlíčkobrodského muzea. Musel vzniknout ještě před rekatolizací města, tedy nejspíše před rokem 1620. Vedle poměrně vysoké kvality díla zaujme zejména ikonografie, zdůrazňující poslední večeři ve smyslu ustavení svátosti v nekatolické formě *sub utraque*. Navíc je hostina zobrazena nikoliv symbolicky, ale jako reálná večeře s upečeným beránkem uprostřed stolu. Podobný „autenticko-

¹⁸ J. Sochr, 1971 (cit. v pozn. 11), s. 107; I. Kořán (cit. v pozn. 3), s. 142–143.

¹⁹ Ondřej Jakubec, Confessional Aspects of the Art Patronage of the Bishops of Olomouc in the Period before the White Mountain Battle, *Acta Historiae Artium* XLVII, 2006, s. 121–127; Týž, Umění jako nástroj katolické reformy a protireformace. Konfesionalizace a mecenát vratislavských a olomouckých biskupů na přelomu 16. a 17. století, in: Helena Dáňová – Jan Klípa – Lenka Stolarová (eds.), *Slezsko – země koruny české. Historie a kultura 1300–1740*, Praha 2008, s. 293–311; Týž, New Devotion – New Art. Culture and the Assertion of Confessional Uniformity around 1600, in: Tom Kirk – Luďa Klusáková (eds.), *Cultural Conquest: 1500–2000. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 3, 2004. *Studia Historica* LVIII, Prague 2009, s. 73–87.

²⁰ L. Macek – P. Rous (cit. v pozn. 7), s. 7. Autoři se odvolávají na závěry Ivo Kořána, Umění baroka v Havlíčkově Brodě, *Havlíčkobrodsko* 6, 1992, s. 1–4. zde s. 2.

biblistický“ přístup ostatně volily i první luteránské oltářní archy, respektive jejich predely.²¹ Na obraze zaujme i aktualizace obrazu nejen ve smyslu pozoruhodného detailu s chladicí nádržkou na nápoje, ale i pro zřejmé kryptoportréty, jež snad ukazují objednavatele malby. Takový přístup tak ukazuje na poměrně sebevědomou vrstvu nekatolických měšťanů Německého Brodu.

Také epitaf Adama Lukeše zapadal do nekatolického (luteránského?) vizuálního prostředí svatovojtěšského kostela a není na něm přítomen žádný „katolický element“ – zejména ne postavy svatých přímluvců. Vše se na obraze koncentruje na novozákonní pašijové poselství Ježíše Krista, který svou smrtí vykoupil hříchy lidstva a svým následujícím zmrtvýchvstáním ukázal pravou křesťanskou naději spásy a triumfu nad smrtí s ďáblem. Kristův kříž, zobrazený zcela dole mezi členy Lukešovy rodiny, je tak vrcholným bodem vykoupení člověka a pro svou zřejmou eschatologickou naději se stával tento ikonografický motiv velmi populárním mezi luteránskými epitafy, nacházející zvláštní typ v tzv. alegorickém ukřížování.²² Příznačný eschatologický optimismus vyjadřovala v tomto smyslu i jedna z nejstarších ukázek ikonografie luteránského umění – scéna Zákon a Milost, která si brzy našla cestu i do našeho prostředí.²³ Pod scénou ukřížování a následujícího zmrtvýchvstání na těchto obrazech čteme výmluvné evangelijní citáty, nejčastěji za 1. listu Korintským: „*Kde jest, ó smrti osten tvůj? Kde jest, ó peklo vítězství tvé? Osten pak smrti jest hřích a moc hříchu jest zákon. Ale Bohu díky, kterýž nám dal vítězství skrze Pána našeho Ježíše Krista*“ (1 Kor. 15, 55) či Janovo útešné zvolání „*krev Ježíše Krist, syna Božího, zbavila nás všeho hříchu*“ (Jan, 1, 7). Podobný optimismus a naději ve spásu ukazuje snad i náš Lukešův epitafu. Také na něm vidíme typicky protestantskou kombinaci dvou obrazových způsobů vyprávění tohoto pašijového příběhu. Vedle „historické“ evangelijní scény snímání z kříže, vyzdvižené vysoko na scéně, se pod

²¹ Carl C. Christensen, *Art and Reformation in Germany*, Detroit 1979.

²² Jan Harasimowicz, *Mors janua vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992, s. 99–104, 137–144.

²³ Jan Royt, *The Allegory of Salvation and Sin, Bohemian Reformation and Religious Practice* 6, 2007, s. 247–264.

ní soustředěná rodina shromažďuje kolem ukřižovaného Krista. Jeho zobrazení je velmi typické a v této podobě jej nacházíme už na prvních památkách luteránského náboženského umění – zejména na predele Wittenberského oltáře (Lucas Cranach st. a ml., 1547), kde se před shromážděnou obcí objevuje levitující krucifix, na který ukazuje kázající Martin Luther. I zde je zobrazení krucifixu zvláštní. Není to historická scéna Golgoty, ani devocionální mystická vize, ale ani „reálná ozdoba“ nějakého interiéru. Forma zobrazení na jedné straně ukazuje na osobité vynětí Kristova kříže z fyzické reality, ale na straně druhé je v ní stále „skutečně“ přítomný uprostřed skupinového portrétu shromážděné rodiny. Takový způsob zobrazení se někdy vykládá principem zpředmětnění „skrytého, ale přítomného Boha“.²⁴ I na Lukešově epitafu je toto symbolické – zástupné zobrazení ukřižování především vizualizovaným principem, osou jistoty Kristovy kříže jako záruky naděje na spásu, ke které se svorně upíná v modlitbě celá klečící rodina – živí i zemřelí. V žádném případě tedy není možné takováto zobrazení označovat za duchovně či nábožensky vyprázdněné a vzdálené jakékoliv myšlenky na lidskou spásu!²⁵

Celá spodní část epitafu, stejně jako finální část zadního nápisu se tedy vztahuje k rodině Adama Lukeše. K rodině v širším slova smyslu, tedy nejen té aktuální žijící, ale i k již nežijícím členům odkazuje celá spodní zóna obrazu. Všichni tito shromáždění příslušníci rodiny Adama Lukeše ukazují na typicky paradoxní statut takového zobrazení. Odkazuje v první řadě na dobově příznačnou, ba až obsesivní potřebu udržování vzpomínky a paměti rodu, která se stávala základním formálním prostředkem ukotvení ve stavovské společnosti.²⁶ Udržování památky na zemřelé ovšem nebylo jen

²⁴ Joseph Leo Koerner, *The Reformation of the Image*, Chicago 2004, s. 9–16.

²⁵ Takovéto názory zastával v dobově podbarvené rétorice padesátých let 20. století Jaroslav Pešina, *Skupinový portrét v českém renesančním malířství*, *Umění* 2, 1954, s. 269–295, zvl. s. 279–280.

²⁶ Joachim Bahlcke, Einführung, in: Joachim Bahlcke – Arno Strohmeier (eds.), *Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa*, Berlin 2002, s. 7–18; Martin Wrede – Horst Carl (eds.), *Zwischen Schande und Ehre. Erinnerungsbrüche und die Kontinuität des Hauses*, Mainz 2007.

projevem rodové či společenské reprezentace, ale souviselo i s těsným propojením života mrtvých a živých, stejně jako to pozorujeme na Lukešově památníku.²⁷ Viditelná touha po „věčné památce“ jej a jeho rodiny v individualizovaných portrétech není v žádném případě marginální. Za zobrazeními členů rodiny Adama Lukeše se skrývá záměrná „divadelní“ komunikace, kterou portrétování po své smrti neuchovávají ani tak svou fyzickou, jako spíše „společenskou tvář“.²⁸ Renesanční epitaf, a tedy i neumělý Lukešův památník, je především posmrtnou sociální konstrukcí. Odkazuje jak na zanikající fyzické tělo v hrobě, tak na stálou existenci jakoby živého – zobrazeného těla, se kterým může adresát tváří v tvář stále komunikovat jako s něčím „reálně přítomným“.²⁹ Sepulkrální umění se jednoduše stále potýká s paradoxem „nepřítomného přítomného“, o to více intenzivním v případě epitafů, které se obecně nevztahovaly k pohřebnímu místu a tedy k místu fyzických ostatků zemřelých. I na epitafu Adama Lukeše jsme konfrontováni se zajímavou a velmi aktuální prezentací „sociálního těla“ jeho rodiny, které díky portrétovaným stále reálně vystupuje. Navazujeme s ním přitom, ať chceme nebo ne, vztah. Takovéto zachycování zemřelých má ostatně dlouhou tradici – přinejmenším sahající do republikánského Říma, kde měly privilegované vrstvy právo zhotovovat si realistické (voskové) zobrazení svých předků „pro paměť a potomky“. Více než realismus těchto portrétů byla důležitá skutečnost, jak se tímto způsobem uchovávala v kolektivní paměti osobnost jedince i přes práh jeho smrti a hrobu.³⁰ Také sepulkrální památníky s postavami a portréty zemřelých osob v první řadě konstruuji jejich „dobrý obraz“. Ve vazbě na adorační přičiňlost Adama Lukeše a jeho rodiny ke krucifixu tu pozorujeme obvyklé schéma představení ctnostného ideálu

²⁷ Norbert Elias, *O osamělosti umírajících v našich dnech*, Praha 1998, s. 31–32.

²⁸ Peter Burke, Sebereprezentace v renesančním portrétu – obraz jako jeviště, in: Týž, *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*, Jinočany 2007, s. 224–244.

²⁹ Nigel Llewellyn, *The Art of Death. Visual Culture in the English Death Ritual c. 1500 – c. 1800*, London 1991, s. 9.

³⁰ David Freedberg, *The Power of Images. Studies in the History and Theory of Response*, Chicago – London 1989, s. 212–224.

Lukešových jako správných křesťanů. V tomto směru epitaf ukazuje způsob „duchovního přežití jedince“ ve zřejmé vazbě na křesťanskou eschatologii.³¹

Na havlíčkobrodském epitafu je tedy především pozoruhodné, jak pracuje s konstruováním vzpomínky. Vedle obrazové memorie přináší i zajímavě strukturovanou textovou výpověď, která má jednak rovinu obecnou, dále více méně skrytou, naznačující konfesní souvislosti, a nakonec i onu ryze osobní, rodinou polohu. Komplexnost této výpovědi ukazuje Lukešův epitaf s jeho vizuálně přesvědčivou formou jako typické zhmotnění jedné z poloh „metafor memorie“, která spočívá v rétorickém zdůraznění vzpomínání.³² Cílem všech memoriálních památníků – od královských mauzoleí až po prostá dílka typu havlíčkobrodské malby – bylo jediné a totéž: vytvořit zdání stálé přítomnosti zemřelého uprostřed své rodiny, čímž se tyto memoriální objekty stávaly specifickým komunikativním prostředkem, jenž zpřítomňoval rodové a sociální vazby, respektive měl trvale uchovávat jejich paměť.³³ Epitaf rodiny Adama Lukeš tak ukazuje konvencionální projev osobní o komunitní memorie, je projevem přirozeného a nedělitelného vztahu mezi živými a mrtvými. To je ostatně dobře patrné na samotné malbě, která pospolitě zobrazuje žijící i zemřelé.³⁴ Odpovídá to postavení zemřelého, který nejenže nemá být zapomenut, ale má stabilní právní a sociální status. Tím se liší vzpomínka na mrtvé raného novověku od oné vzpomínky moderní, která ji v souvislosti s desocializací smrti v důsledku sekularizace poněkud vyprázdnila.³⁵ V tomto ohledu je skutečně zajímavé,

³¹ Frank Zöllner, The „Motion of the Mind“ in Renaissance Portraits: The Spiritual Dimension of Portraiture, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 68, 2005, č. 1, s. 23–40, zvl. s. 40.

³² Aleida Assmann, Zur Metaphorik der Erinnerung, in: Táž – Dietrich Harth (eds.), *Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerung*, Frankfurt am Main 1991, s. 13–35.

³³ Kilian Heck, Das Grab als Buch. Zur Image lutherischer Landesherrn um 1600, in: Andreas Köstler – Ernst Seidl (eds.), *Bildnis und Image. Das Portrait zwischen Intention und Rezeption*, Köln – Weimar – Wien 1998, s. 179–195.

³⁴ Otto Gerhard Oexle (ed.), *Memoria als Kultur*, Göttingen 1995, s. 43–54

³⁵ Tamtéž, s. 55.

a zdánlivě paradoxní, jak na první pohled zcela marginální výtvarný artefakt obsahuje zásadní kulturní výpověď o mentalitě doby, ve které vznikal, ale má přitom i obecnou platnost. Princip „memorie“, tedy vzpomínání, je jedinečnou kvalitou, která určuje vědomí společnosti i jednotlivce, je popravdě vyjádřením lidské kultury, ve které spočívá identita pospolitostí, stejně jako jedinečných individuí.³⁶ Lukešův epitaf, ale třeba i moravskotřebovské epitafy ještě z poloviny 17. století dobře ukazují,³⁷ jakou vitalitou se tento typ memoriálního památníku vyznačoval a jakou kontinuitu si tento způsob „pozdně renesanční memorie“ udržoval hluboko do „prvního století baroka“.

Pokud bychom se tedy měli obloukem vrátit k úvodnímu historiografickému exposé, je z hlediska dříve dominujících „autonomních dějin umění“ jasné, že pochopení pro památky typu Lukešova epitafu nebylo mnoho. Po opuštění úzkých hranic stylového a formálního vymezení se ale před námi otevírá zcela nové interpretační pole. V něm i památky výtvarně průměrné, či dokonce podprůměrné, získávají charakter „médií“, která nesou často zajímavé sdělení ve smyslu obecně společensko-reprezentativních, konfesijních či komemorativních významů.³⁸ V případě havlíčkobrodského epitafu je toto „rozšířené čtení“ umocněno i připojeným nápisem, který pomáhá doplňovat, a korigovat, uměleckohistorické závěry. Pokud Jarmila Vacková doplnila citaci tohoto nápisu tím, že nereprezentuje „pocit člověka gotického, avšak ani renesančního“³⁹ nevědomky tak odhalila vnitřní vyprázdňenost takových pojmů. Smysl našeho památníku, i našeho snažení mu porozumět, je přitom naopak bytostně antropologický, ve smyslu humanistického základu historických disciplin. Ukazuje památník muže a jeho rodiny konfrontované s tragickou životní situací, ztrátou sociálních i náboženských jistot, ale

³⁶ Tamtéž, s. 10.

³⁷ Alois Czerny, Mährisch-Trübauer Epitaphien, *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Kunstgewerbe* XXXII, 1914, č. 9, s. 129–139.

³⁸ Ondřej Jakubec, Malované renesanční epitafy předbělohorské éry jako zrcadlo náboženského vyznání, in: Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (eds.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 385–397, zvl. s. 387.

³⁹ J. Vacková (cit. v pozn. 1), s. 144.

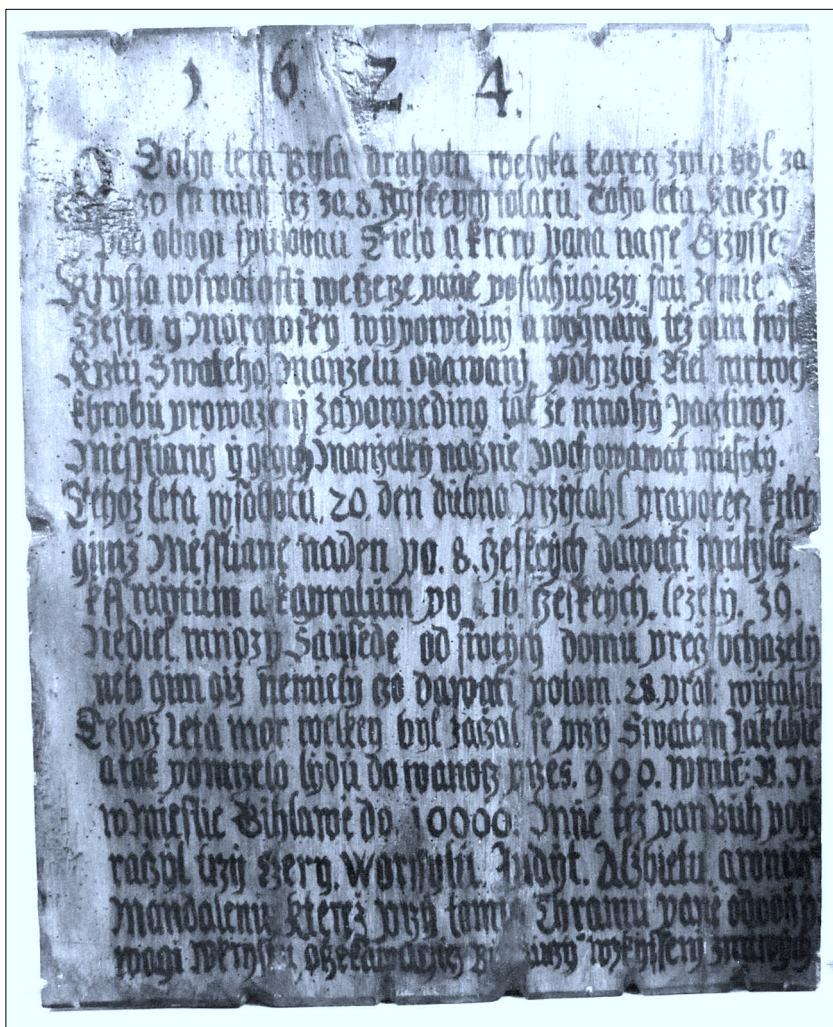
i svých blízkých. Záměr vybudování epitafního památníku tu nabízí dle mého soudu principiálně dvojí interpretační čtení, která souvisejí s klíčovým antropologickým dualismem profánního a sakrálního charakteru lidské reality, přítomným snad u všech kultur. Renesanční epitaf je přitom pěkným příkladem přirozeného prostupování této světské (politické) a náboženské modelace sociálního prostoru (s odvoláním na názory Maxe Webera).⁴⁰ Adam Lukeš tak v posmrtném památníku své rodiny jednak usiloval ve smyslu dobové normy o uchování památky na sebe i svou rodiny – ne náhodou bylo nejčastější textovou součástí renesančních epitafů sousloví „*na věčnou památku*“ – *auf ewige Gedächtniss* či *in perpetuum memoriam*. Ostatně fakt, že o tomto památníku stále přemýšlíme a píšeme znamená, že se tento záměr více než zdařil. Druhá výkladová a významová osa Lukešova epitafu souvisí s hlubokým náboženským přesvědčením a obavou o spásu duše, která je dnes jen stěží pochopitelná. Dobové příručky dobré smrti, respektive dobrého života vedoucího k dobrému a spásnému skonu, poskytují jasnou představu o naléhavé potřebě vyrovnat se s nevyhnutelností stále přítomné smrti a především s vědomím božího soudu.⁴¹ Výstižným je v tomto směru dobový termín užívaný v souvislosti s epitafy – „křesťanská památka“ („*christliche Gedächtniss*“), který v sobě spojuje předchozí princip společensko-komemorativní s křesťanskou vírou v překonání smrti a v život budoucí. Epitaf tak stále znovu udržuje vzpomínku na konkrétní osobu a rod ve smyslu „památníku“ jako objektu paměti a vzpomínání, ale podvojně připomíná, že tato paměť na dobrý život člověka je ve smyslu křesťanské etiky vztažena především k jeho smrti ve vztahu k živým, respektive k naději ve spásu, kterou poskytuje Kristův kříž. A právě v takovém smyslu je možné číst epitaf Adama Lukeše v Havlíčkově Brodě.

⁴⁰ Jan Horský, Problém hodnotových orientací při studiu lidové kultury, in: Zdeněk R. Nešpor (ed.), *Mezi náboženstvím a politikou. Lidová kultura raného novověku*, Praha 2005, s. 11–24.

⁴¹ Pavel Král, Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století, in: Martin Holý – Jiří Mikulec (ed.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 7–22.



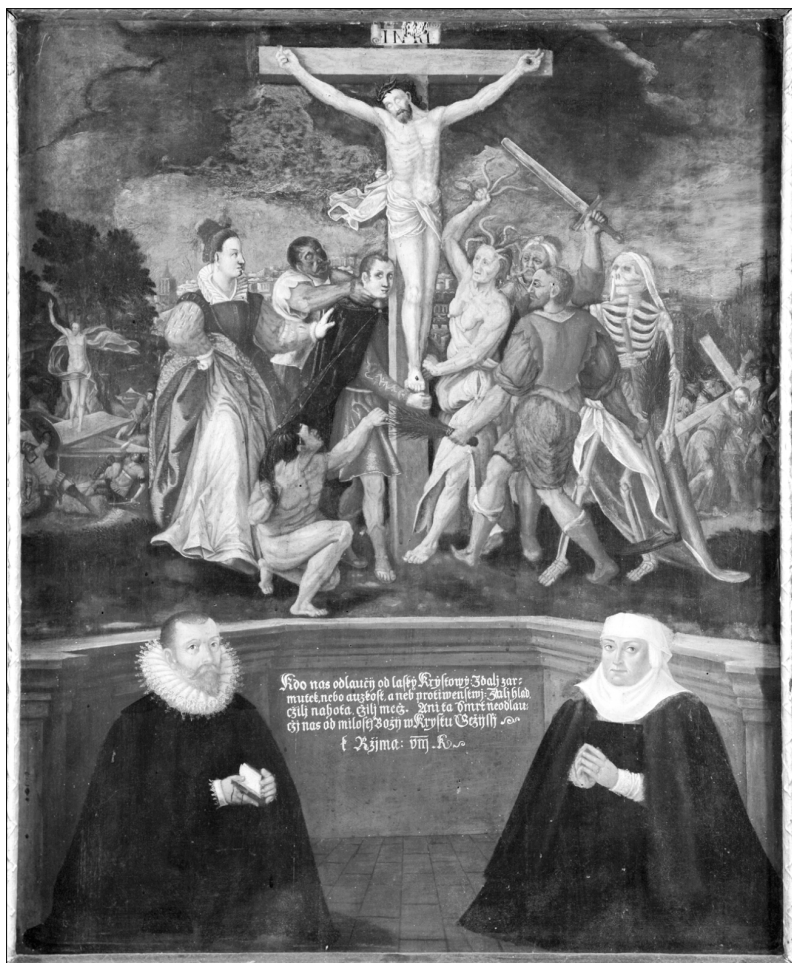
*Epitaf Adama Lukeše, 1624,
 dřevo, olej, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod.
 Charakteristická ukázka lokálního pohřebního památníku, který svou formou
 dokládá dlouhou popularitu tohoto pozdně renesančního vzpomínkového
 a reprezentačního média sepulkrální kultury.*



*Nápis na zadní straně desky epitafu Adame Lukeše, 1624,
 dřevo, olej, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod.*



*Franz Ditterich ml., Epitaf manželů Holweinových, po 1617,
dřevo, polychromie, Freiberg, dóm Panny Marie.
Příklad monumentálního a výtvarně náročného měšťanského epitafu z první
čtvrtiny 17. století ukazuje kulminující popularitu podobných pohřebního
památníků právě v tomto období.*



Matouš Radouš, Epitaf Tomáše Lvíka Domažlického a jeho ženy Salomeny Francové z Liblic, kolem 1619,

dřevo, olej, Chrudim, děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie.

Podobně jako se na freiberském epitafu rozehrával složitý ikonografický program, oslavující Kristovo vzkříšení, i tento epitaf z měšťanského prostředí rozvíjel složitější koncept vázaný na pavlovskou teologii Martina Luthera. Takové příklady spíše vybočovaly a hlavní proud epitafních památníků spíše ovládaly obligátní scény Ukřižování, Snímání z kříže či Oplakávání nebo Zmrtvýchvstání.

PŮSOBENÍ NOVINÁŘE A VYDAVATELE JOSEFA HOFRYCHTRA NA NĚMECKOBRODSKU¹

Zuzana Klementová

*„KDO MÁ NEJVÍCE PROTIVNÍKŮ,
JE BUĎ PŘÍLIŠ VELIKÝ,
PŘÍLIŠ VZNEŠENÝ,
PŘÍLIŠ OPRAVDOVÝ,
NEBO OPRAVDU PŘÍLIŠ – PROTIVNÝ.“*

In Myšlenky a podněty. Hlasy z Posázaví. 22. 2. 1918, r. 10, č. 18, str. 6.

Úvod

Historii české žurnalistiky nepsali pouze novináři známých jmen. Mnohem více bylo dnes již téměř, nebo úplně zapomenutých žurnalistů, kterým se z různých důvodů nepodařilo proniknout mezi profesní elitu. Jejich jména by dávno pohltil tok dějin, nebýt materiálu, který během své novinářské kariéry vytvořili.

Jedním z téměř zapomenutých novinářů je i vydavatel a redaktor Josef Hofrychtr (1841 - 1933), který téměř čtyřicet let svého života věnoval listům Školský obzor (1895 - 1916) a Hlasy z Posázaví (1908 - 1933). Právě touto výraznou osobností se zabývá náš sborníkový příspěvek, který se snaží postihnout zejména novinářovo působení na území dnešního Havlíčkovobrodka.

Nabízí se otázka, proč se zaměřit právě na redaktora Josefa Hofrychtra a ne na jiného z řady dalších novinářů, kteří v daném období působili ve stejném regionu.

Josef Hofrychtr vyniká tím, že byl vydavatelem a redaktorem celonárodního listu Školský obzor (1895 - 1916), ale posledních pětadvacet let svého života se rozhodl žít a pracovat v Německém

¹ Tento sborníkový příspěvek je upravenou verzí diplomové práce Vydavatelská a novinářská činnost Josefa Hofrychtra, kterou v lednu 2012 na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně pod vedením PhDr. Pavla Večeři, Ph.D. obhájila autorka příspěvku.

Brodě, kde vydával regionální týdeník Hlasy z Posázaví (1908 - 1933). U novináře jeho kvalit bychom přitom čekali postup spíše opačný.²

Na osobě Josefa Hofrychtra dále zaujme hrdost, houževnatost a vynalézavost, s jakou po léta vedl dva mnohdy prodělečné listy, a energie, se kterou se pouštěl do polemik s konkurenčními periodiky. I když jeho noviny byly dlouhodobě zadlužené, odmítal subvence i od politických stran a uskupení, která se rozhodl ve svých listech podporovat, protože své listy profiloval jako „*neodvislé*“ a využíval je jako svou osobní tribunu.

Osobnost redaktora Josefa Hofrychtra je zajímavá rovněž tím, že v řadě ohledů vyčnívala nad své současníky, ale v jejích projevech nalézáme též zřetelné tahy doby prosycené českým nacionalismem, která ji formovala.

Paradoxní je, že navzdory nesporným zásluhám o rozvoj učitelského hnutí i Německobrodsko bylo působení Josefa Hofrychtra téměř zapomenuto. V tomto příspěvku se pokusíme zrekonstruovat redaktorův osobní a rodinný život, jeho novinářské a vydavatelské aktivity i jeho působení v politické a kulturní sféře a získané poznatky zasadit do širšího rámce dobové situace. Pozornost budeme věnovat zejména Hofrychtrovu mnohaletému pobytu v Německém Brodě. Zaměříme se také na jeho vztah ke konkurenčním celostátním i regionálním médiím.

Problematika pramenů

Do pátrání po materiálech vztahujících se k redaktoru Josefu Hofrychtrovi jsme se pustili téměř osmdesát let po jeho smrti. V době vzniku tohoto příspěvku nebyl v publikacích věnovaných regionální historii k dispozici ani stručný medailon vydavatele a redaktora Josefa Hofrychtra. Jeho pětadvacetiletá novinářská činnost v Německém Brodě byla téměř zapomenuta.

Hofrychtrovo jméno bylo známo pouze znalcům místní historie, kteří nám však mohli o tomto redaktrovi poskytnout pouze minimum informací. Na novináře Hofrychtra a jeho Hlasy z Posázaví

² Minimálně někteří jeho příspívatelé z Německobrodsko se uplatnili v celonárodním tisku.

si vzpomnělo také několik pamětníků, kteří však o jeho životě nemohli podat žádné určitější svědectví.

Při přípravě této práce jsme z počátku neměli k dispozici žádný významný pramen vypovídající o osobnosti a práci Josefa Hofrychtra vyjma jeho novin. Literatura věnující se regionální historii nám o jeho aktivitách poskytla pouze drobné zmínky. Museli jsme se proto pustit do studia zejména novinových a archivních materiálů.

Archivní prameny vážící se k našemu tématu uchovává Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, kde jsme dohledali řadu informací o životě a novinářském působení Josefa Hofrychtra. Jednalo se zejména o četné zmínky o redaktoru Hofrychtrovi dochované v kronice Německého Brodu a v zápisech z jednání zastupitelstva a rady tohoto města. Tyto záznamy však musíme využívat s vědomím, že se jedná o veřejné dokumenty, u kterých je běžná určitá míra stylizace.³ Navíc většina z nich vznikla v době, kdy německobrodskou radnici ovládali mladočeši, kteří patřili mezi Hofrychtrovi dlouhodobé názorové oponenty.

Skrovné výsledky přineslo i prohledání pozůstalosti brodského historika profesora Františka Petra a místní sběratelky lidové slovesnosti Anny Jahodové-Kasalové. Tyto nálezy jsou pro nás cenné pro svůj důvěrný charakter.

Významnými nálezy učiněnými v brodském archivu byly dva spisy. První z nich se týkal letitého sporu o udělení plné tiskařské koncese bratru redaktora Hofrychtra Karlu Hofrychtrovi, druhý řešil pozůstalost novináře Josefa Hofrychtra. Díky tomuto spisu víme, jak vysoké dluhy po sobě redaktor zanechal, a můžeme částečně zrekonstruovat okolnosti zániku týdeníku Hlasy z Posázaví.

Dobový tisk, který jsme při přípravě této práce využili, můžeme členit na regionální a celonárodní. Stěžejním zdrojem pro nás byly výtisky regionálního týdeníku Hlasy z Posázaví (1908 - 1933), který redaktor Josef Hofrychtr vydával v Německém Brodě a které jsou k dispozici ve Státním okresním archivu Havlíčkův Brod.

³ Například v případě až překvapivě kladně vyznívajících nekrologu Josefa Hofrychtra v německobrodské kronice, jehož autorem je místní historik František Petr.

Abychom nebyli odkázáni pouze na produkty novinářské práce Josefa Hofrychtra, prozkoumali jsme také regionální periodika, která vydávali jeho konkurenti – mladočeský Havlíčkův kraj jeho bratra Karla Hofrychtra, mladočeský Sázavan vedený Karlem Springerem a agrární Havlíčkův kraj vydávaný Rudolfem Halíkem. V tomto případě jsme narazili na bohatý zdroj informací, protože uvedené listy s Hofrychtrovými Hlasy z Posázaví vedly vleklé polemiky, v jejichž rámci nezdědka zveřejnily důležité údaje o své konkurenci. Výtisky zmíněných periodik jsou rovněž dostupné ve Státním okresním archivu Havlíčkův Brod.

Mezi zkoumaná celonárodní média patřil Hofrychtrův učitelský list Školský obzor. Jeho výtisky uchovává například Moravská zemská knihovna v Brně. Další média celonárodního typu jsme prohledávali ve snaze objevit nekrology redaktora Hofrychtra. Podařilo se nám to v případě Učitelských novin,⁴ Národu⁵ a Národních listů.⁶

Pro naši práci byly novinové prameny stěžejní vzhledem k tomu, že se ve většině případů nedochovaly žádné jiné dobové dokumenty věnující se dané problematice. Při čerpání z těchto materiálů jsme však měli na zřeteli, že se jedná o pramen veřejného typu „záměrně podávající informace“⁷ a že „jsou určeny nejen k informování, ale také k ovlivňování čtenářů“.⁸

Klíčové pro naše bádání bylo dohledání pozůstalosti redaktora Hofrychtra, kterou se nám podařilo vypátrat u jeho vnuka Pavla

⁴ In DRDACKÝ, František. Hofrychtr zemřel. *Učitelské noviny*. 17. 5. 1933, r. 47, č. 14, s. 205 - 206.

⁵ In Redaktor Jos. Hofrychtr. *Národ*. 26. 4. 1933, roč. 9, č. 81, s. 2.

⁶ In Redaktor Josef Hofrychtr zemřel. *Národní listy*. 26. 4. 1933, roč. 73, č. 115, III. vyd., s. 4.

⁷ In HROCH, Miroslav, et al. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 304 s., str. 125.

⁸ In BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000" v Olomouci 24. - 25. 10. 2000* / Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci ve spolupráci s nakladatelstvím Moneta - FM, 2001. s. 196, str. 10.

Hofrychtra. Díky informacím z tohoto pramene jsme mohli o osobě redaktora a jeho novinářském působení získat informace také z neveřejných, důvěrných zdrojů. O jejich vypovídající hodnotě nemusíme, na rozdíl od novinového materiálu, pochybovat. Pisatelé těchto textů těžko mohli počítat s tím, že se jejich korespondence jednou stane předmětem badatelského zájmu.

Za povšimnutí stojí i osudy těchto pramenů psané i nepsané povahy. Syn redaktora z druhého manželství Ing. Miroslav Hofrychtr (1919 - 2006) dle vyprávění svých synů vstoupil již jako mladík do komunistické strany. Navíc pracoval v Pardubicích na utajovaném vývoji radiolokátoru Tamara. Nepřál si proto, aby byla odhalena totožnost jeho otce, který velmi brojil proti komunistické straně. Dokumenty vážící se k jeho osobě uschoval, jeho synové je objevili až po smrti svých rodičů.⁹

Pozůstalost Josefa Hofrychtra obsahuje prameny psaného i nepsaného charakteru. Mezi psané dokumenty patří zejména noviny,¹⁰ listiny týkající se jeho učitelského působení, část redaktorovy knihovny¹¹ a desítky dopisů, pohlednic a korespondenčních lístků, které si mezi sebou zaslali členové rodiny Hofrychtrovy.¹² Další významnou složkou pozůstalosti jsou listiny

⁹ Věci po redaktoru Hofrychtrovi si prý po jeho smrti rozdělili jeho nejbližší příbuzní. Velkou část si jich měla do Prahy odvézt jeho dcera z prvního manželství Zdena, která na svém otci velmi lpěla. Pavel Hofrychtr kromě listinných dokumentů vlastní také skříň, která údajně patřila do vybavení redakce Hlasů z Posázaví. Jedná se o krásnou ukázkou řezbářské práce v historizujícím slohu s leptanými skleněnými tabulkami. Dále uchovává několik sad skla a porcelánu, které dodnes nesou monogramy Hofrychtrovy druhé ženy Hany Dittmannové.

¹⁰ Jedná se o několik svázaných ročníků Školského obzoru, pár čísel Hlasů z Posázaví (zejména jejich posledního vydání s redaktorovým nekrologem) a dále o výtisky dalších periodik, často vydané až po smrti Josefa Hofrychtra.

¹¹ Kromě francouzsky psané literatury a slovníků se v pozůstalosti redaktora dochovala také kniha *Živá slova* od V. Flajšhanse z roku 1915, která obsahuje slavné výroky, citáty a hesla. Je pravděpodobné, že ji Hofrychtr využíval při své redaktorské práci.

¹² Tato kolekce dopisů, pohlednic a korespondenčních lístků by se vzhledem ke svému rozsahu mohla stát námětem samostatné práce. Zachycuje zejména

dokumentující rodinný život redaktorových příbuzných (oznámení o sňatku či úmrtí, křestní listy, kondolence). Méně jsou zastoupeny materiály vztahující se k Hofrychtově novinářské činnosti (soudní spisy, nabídky na inzerování, upomínky pro dlužníky). Nepsanou část pozůstalosti tvoří zejména rodinné fotografie.

1. Josef Hofrychtr (1861-1933) v národním i regionálním kontextu *Rodinné zázemí a vzdělání*

Psal se rok 1861, rok, kdy poprvé vyšly Riegerovy Národní listy, rok, kdy začala americká občanská válka, i rok, kdy se český národ dočkal dalšího zklamání v podobě tzv. únorové ústavy, která opět potvrdila jeho podřadné postavení v rámci rakouské monarchie.

Šestého dubna tohoto roku se v hospodě č. 1 v malé vsi Václaví u Rovenska pod Troskami narodil chlapec, který byl hned následujícího dne pokřtěn jako Josef. Jeho otcem byl Josef Hofrichtr, rolník z Václaví. Jeho matka Alžběta, za svobodna Pařízková, pocházela ze zhruba deset kilometrů vzdáleného Mladostova.¹³

Budoucí redaktor Hofrychtr se narodil do početné chalupnické rodiny,¹⁴ která žila v chudém podhorském kraji, jehož obyvatelé

komunikaci členů rodiny Hofrychtrovy ve 30. a 40. letech 20. století a velmi zajímavě zrcadlí, jak jejich osudy ovlivňovaly dějinné zvraty.

¹³ Dovolíme si zde upozornit na tvar jména „Hofrichtr“, který je uveden v rodném listě redaktora. V dokumentech z pozůstalosti redaktora jsme narazili i na podobu „Hofrichter“. Josef Hofrychtr si své příjmení počestil, což se muselo stát někdy v průběhu jeho učitelské dráhy, protože jej pisatelé v dopisech oslovují různými variantami tohoto příjmení. Dokonce i ve výkazu nedoplatků z roku 1933 je uváděn ještě jako Hofrichter. In Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále jen SOAHB), Spisy P, inventární číslo (dále jen inv. č.) 475, Spisy o projednávání pozůstalosti po Josefu Hofrychtrovi, redaktoru v Německém Brodě, k. č. 259 (III), s. z. P53/33.

¹⁴ Josef Hofrychtr byl prvorozeným synem Josefa Hofrichtra a jeho ženy Alžběty, postupně mu přibyli ještě minimálně tři sourozenci – sestry Alžběta a Marie a bratr Karel. Viz záznam z kroniky obce Václaví: „1880 Číslo popisné 1. ve Václaví toho času hospoda, Josef Hofrycht otec 6/12 1836, Alžběta Hofrychtová matka 20/2 1838, Josef Hofrycht syn 6/4 1861, Alžběta Hofrychtová dcera 1/11 1863, Karel Hofrycht syn 6/8 1866, Marie Hofrychtová dcera 31/10 1871, Hynek Hofrycht bratr 1831“, In *Kronika obce Václaví*. str. 118.

si na živobytí vydělávali zejména jako brusiči českých granátů. I tady se ale již prosazovala průmyslová revoluce, která bořila tradiční sociální i výrobní vazby.

Josefu Hofrychtrovi se dostalo důkladného vzdělání, což svědčí o tom, že musel mezi svými vrstevníky vynikat. Rozhodnutí rodiny poslat inteligentní dítě na studia mohla podpořit i výše zmíněná změna hodnot. Josef Hofrychtr vyrůstal v době varu, kdy se sílící český národ stále naléhavěji domáhal svých historických práv. Byla to též doba, kdy narůstal vliv organizovaného dělnictva, doba netušených pokroků vědy, které mimo jiné začaly smazávat časovou a prostorovou propast mezi centry dění a periferiemi.

Do Hofrychtrův dětství nepochybně zasáhly ozvuky rakousko-pruské války. V létě 1866 táhla pruská vojska do českého vnitrozemí právě jeho rodným krajem. O rok později přišla další rána v podobně rakousko-uherského vyrovnání, které pro české vlastence znamenalo velmi bolestivé zklamání.

Josef Hofrychtr navštěvoval nejdříve nižší reálku v Jičíně a poté vyšší reálku v Pardubicích, kde 20. července 1879 maturoval s vyznamenáním. Jeho první zaměstnání ale nebylo psaní pro noviny. Rozhodl se pro učitelskou dráhu a 16. září 1879 nastoupil jako výpomocný vyučitel na školu v Hlavici (bývalý okres Liberec).¹⁵

Pedagogická dráha Josefa Hofrychtra

Můžeme se ptát, co vedlo nadaného studenta, aby si jako svou obživu vybral právě povolání kantora, který se kvůli nízké výši svého

¹⁵ Jeho roční služné tehdy činilo 280 zlatých. S přípravou na zvolenou profesi může souviset také nedatované „*Krátké vylíčení mých soukromých studií*“ sepsané „Josefem Hofrichterem“ a opatřené razítkem okresního hejtmanství v Turnově. „*Abych nabyl řádné metody při vyučování a potřebných znalostí pedagogických i psychologických, bez kterých se učitel obejít nemůže, prostudoval jsem některé spisy slavného Komenského, dále Dva G. A. Lindnera ‚Všeobecné vyučování a ‚Všeobecné vychování, P. J. Šulce ‚Základy pedagogiky a didaktiky‘, jakož i některé jiné spisy našich osvědčených pedagogů. Abych si osvojil nutných vědomostí zdravotních a hospodářských prostudoval jsem F. St. Kodyma ‚Zdravovědu a téhož ‚Hospodářský klíč‘.*“ In pozůstalost redaktora Josefa Hofrychtra, dále jen „(pozůstalost)“.

služného míval problém nejen oženit, ale také ošatit, a leckdy dokonce i najíst. Nejspíše to byla aura tohoto úřadu, možnost být tím, kdo novým generací vštěpí cit pro národní otázky, která vzdělaného mladíka zaujala.

Každopádně se muselo jednat o velmi silný podnět, který Hofrychtra udržel na jeho učitelské cestě, když v následujících letech coby mladý podučitel sloužil na školách ve vesnicích odlehlých podobně jako jeho rodná ves.¹⁶ Už v této době musel narážet na problémy, které později léta kritizoval ve svém učitelském listu Školský obzor - na byrokracii rakouské monarchie a na katolickou církev, která se snažila udržet si svůj vliv ve školství.

Svědectví samotného Hofrychtra o letech jeho učitelského působení se nám nedochovalo. Autor jeho nekrologu František Drdacký ale vylíčil dobové postavení učitele velmi výstižně. „*Cítil jsem bolestně na veřejnosti svou bezvýznamnost, ba bezcennost. Jeden kněz na faře platil více než pět, deset učitelů jedné školy. Kněžstvo vystupovalo všude zřejmě politicky i na kazatelně, zákazů hierarchie nic nedbalo (nic se jim za to také nestalo), jen učitelé se krčili a báli se c. k. úřadů. Za knězem šel lid a za učitelem? Utíkal jsem tehdy do přírody a přátelil se s Faunou a Florou její, mluvil jak můj sv. patron k rybám a ptákům, skláněl se nad květiny, sbíral nerosty, vykopával praehistorické věci a – bál se lidu, ano, vyhýbal se mu.*“¹⁷

Od pedagogů se tehdy nežádalo nic víc, než aby žactvu přednesli povinnou látku. Čeští učitelé byli v nevýhodném postavení i proto, že české školy byly v národnostně smíšených obcích nezdídky považovány za nadbytečné.

Po třech letech služby začal Josef Hofrychtr usilovat o získání kvalifikace, která by mu umožnila vyučovat také na měšťanských školách. Přihlásil se k učitelské zkoušce pro kandidáty škol

¹⁶ Hofrychtr byl později jmenován zatímním správcem školy v Korytech (Plzeňsko), kam nastoupil 1. října 1880. Výše jeho služného vzrostla na 400 zlatých ročně, náležel mu také funkční přírůstek 50 zlatých. O dva roky později byl jmenován zatímním podučitelem v Plasích (Plzeňsko), kde nastoupil 16. března 1882. Spadal do třetí třídy služného, což znamenalo roční příjem 400 zlatých. (pozůstalost)

¹⁷ DRDACKÝ, František. Hofrychtr zemřel. *Učitelské noviny*. 17. 5. 1933, r. 47, č. 14, s. 205 - 206.

měšťanských¹⁸ a úspěšně ji složil 5. listopadu 1882 v Českých Budějovicích. „*Hledíc k výsledkům těmto dává zkušební komissí panu Josefu Hofrychtrovi vysvědčení stupně druhého, čímž jej prohlašuje za vůbec, dobře způsobilého k samostatnému úřadu učitelskému na školách učitelských i na měšťanských s vyučovacím jazykem českým v příčině českého jazyku, dějepisu a zeměpisu.*“¹⁹

Je zajímavé, že v těchto letech Hofrychtr minimálně dvakrát neúspěšně usiloval o své přeložení na Českomoravskou vrchovinu. V roce 1883 žádal o přeložení do Humpolce a o rok později do Chotěboře. Ani v jednom případě mu však nebylo vyhověno. Co ho lákalo právě sem, do kraje podobně chudého jako byl ten, ze kterého sám pocházel, se nám bohužel nepodařilo vypátrat.

V říjnu 1884 nastoupil jako učitel do dalšího města v oblasti Českomoravské vrchoviny – do Polné. Na místní měšťanské škole působil jako podučitel.²⁰ V Polné ale nesetřval dlouho. Již v únoru příštího roku mu bylo přiděleno podučitelské místo na měšťanské chlapecké škole v Roudnici. Zde působil jako kantor minimálně do roku 1886.²¹

V osmdesátých letech 19. století se v životě Josefa Hofrychtra odehrála řada významných změn, které ovlivnily jeho další životní dráhu. Místo „Hofrichter“ se v adresách dochovaných dopisů začíná

¹⁸ Tyto zkoušky mohli skládat učitelé s nejméně dvouletou praxí. Učitelé měšťanských škol pobírali vyšší služné, než jejich vesničtí kolegové. K přípravám na tyto zkoušky se patrně váže vysvědčení o mravní i politické bezúhonnosti, které mu 1. září 1882 vystavila okresní školní rada v Kralovicích. (pozůstalost)

¹⁹ V pedagogice byl hodnocen jako dobrý, stejně tak v českém jazyce; jeho znalosti zeměpisu a dějepisu komise shledala velmi dobrými. Jedinou výtku měla k jeho praktické způsobilosti, protože „*přednášel látku dobře spořádanou poněkud kvapně*“. Za svůj výkon obdržel známku „*dobrá*“. (pozůstalost)

²⁰ Zde byla výše jeho služného opět 450 zlatých ročně. (pozůstalost)

²¹ V listině z redaktorovy pozůstalosti je zaznamenáno, že ještě v tomto roce vyučoval. František Trázník (příjmení je v důsledku roztržeseného rukopisu obtížně čitelné) dne 20. března 1886 písemně odvolal urážky, které dne 5. března ve sborovně měšťanské školy v Roudnici adresoval učiteli Josefu Hofrychtrovi. (pozůstalost)

objevovat počestěná varianta tohoto jména „Hofrychtr“. Mezi lety 1882 až 1902 Hofrychtr přestoupil z katolické víry na českobratrskou.²²

Toto jsou konkrétní doklady Hofrychtrova protiněmeckého smýšlení a odporu k rakouské monarchii i katolické církvi, které v dané době rozhodně nebyly standardní a jistě Hofrychtrovi v profesním i osobním životě působily řadu obtíží.

Hofrychtrovy politické sympatie nezískali sílící mladočeši, natož konzervativní staročeši. Přimknul se k mnohem radikálnějšímu pokrokovému hnutí, které vznášelo na svou dobu troufalé nacionalistické a sociální požadavky.

V životě Josefa Hofrychtra se udála ještě další změna, která by nám neměla uniknout. Někdy v této době se Hofrychtr poprvé oženil. O jeho vyvolené víme pouze, že se jmenovala Pavla a že se s ní měl seznámit právě v Roudnici nad Labem.²³ V roce 1889 přibyla do rodiny Hofrychtrů dcera Zdena, o čtyři roky později syn Jaroslav.

²² Pokřtěn byl jako katolík, byl tak veden i při učitelské zkoušce v roce 1882. V obžalovacím spisu z roku 1902 dochovaném v redaktorově pozůstalosti je však již zmíněn jako evangelík. Stát se ve státě podporujícím vliv katolické církve protestantem muselo chtít notnou dávku odvahy. Pro ilustraci uvedme, že v roce 1910 se ke katolickému vyznání v českých zemích hlásilo zhruba 9 617 000 obyvatel, zatímco k evangelickému vyznání pouze 355 000 osob. Ne všichni z nahlášených katolíků však patřili mezi praktikující věřící. In ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka: 1914 - 1918*. 1. vyd. Praha: Lidové Noviny, 2001. 489 s., str. 40. Je pravděpodobné, že Josef Hofrychtr později patřil mezi farníky Českobratrské církve evangelické, která měla v Havlíčkově Brodě od roku 1895 kazatelskou stanici. Po první světové válce se v ní na shromáždění konaná jednou měsíčně scházelo 100 až 150 věřících. In KRUNTORÁD, Jaroslav, et al. *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod a Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. 193 s., str. 87.

²³ Tomuto tvrzení vnuků redaktora odpovídají údaje ze zprávy o smrti Pavly Hofrychtové, kterou redaktor uveřejnil v Hlasech z Posázaví 12. října 1910 spolu s poděkováním za projevenou soustrast. „*Dne 6. t. m. skonala po dlouhé a bolestivé chorobě paní Pavla Hofrychtová, choť vydavatele a redaktora t. l. Zesnulá byla vzornou českou ženou, pečlivou manželkou a choť. - Mrtvola její převezena byla do Lipkovic po Řípem, kde na evangel. hřbitově*

Dle nekrologu, který sepsal brodský kronikář František Petr, opustil Josef Hofrychtr učitelské povolání v roce 1892.²⁴ O tři roky později začal vydávat pokrokový politický list pro učitele Školský obzor (1895 - 1916), který se usilovně věnoval kritice neuspokojivých poměrů v soudobém českém školství.

Školský obzor – noviny pro učitele

Josef Hofrychtr se v první polovině 90. let 19. století rozhodl vyměnit, byť nepříliš dobře placené místo učitele na měšťanských školách, které mu zaručovalo do určité míry privilegované postavení a zajištěné stáří, za profesi samostatného vydavatele listu, jehož kontroverzní obsah se v žádném případě nemohl zamlouvat rakouským úřadům. Redaktorské povolání v této době nepatřilo mezi prestižní způsoby obživy a skutečného uznání se skrze něj dostávalo pouze hrstce jednotlivců.

Dle dochovaných zmínek měl Hofrychtr již v době své učitelské činnosti problémy se svými nadřízenými. Možná dokonce dostal ze svého místa v Roudnici výpověď. Je i možné, že příkoří, která zažil za svého učitelského působení, narostla do takové míry, že se rozhodl svou učitelskou kariéru ukončit ve prospěch vydávání Školského obzoru, jehož prostřednictvím se chtěl zasadit o reformy ve školství. Jako poslední možný podnět Hofrychtrovy změny zaměstnání bychom mohli uvést materiální starosti, které musely pro nemajetného učitele vyvstat, když bylo jeho manželství obdařeno dvěma potomky.

v rodinné hrobce dne 8. t. m. pohřbena byla.“ In Hlasy z Posázaví. 12. 10. 1910, r. 2, č. 50, str. 2.

Lipkovice pod Řípem jsou s největší pravděpodobností dnešní Libkovice pod Řípem (může se jednat o pouhou sazečskou chybu), vesnice ležící několik kilometrů od Roudnice nad Labem. Vnuci redaktora uvedli, že právě někde v této lokalitě byli kdysi navštívit hrob své babičky Pavly Hofrychtrové. V Libkovicích je podle nich pohřbena i dcera z prvního redaktorova manželství Zdena.

²⁴ In OSHB, Archiv města Havlíčkův Brod (dále jen AMHB), Kronika města Německého (Havlíčková) Brodu, 1923-1930, inv. č. 5630, číslo knihy (dále jen č. k.) 3772. V zápisech tohoto kronikáře se v některých případech vyskytují nepřesnosti, např. datace vydávání listu Sázavan, je proto nutné tyto údaje přejímat s obezřetností.

Jisté je, že v roce 1895 tehdy čtyřiatřicetiletý Josef Hofrychtr stanul v čele jediného politického listu, který se věnoval zájmům českého školství a učitelstva. Jeho Školský obzor začal vycházet v Roudnici nad Labem, v místě jeho posledního učitelského působení.

Dobová situace byla vzniku takového listu nakloněná. Rakouská monarchie, která se v šedesátých letech propadla mezi velmoci druhého řádu, oslabilu ekonomickou represi novin, čehož využily také noviny nových politických stran, které byly hromadně zakládány v 90. letech 19. století. Konečně se mohla začít rozvíjet lokální žurnalistika a žurnalistika prosazující zájmy menších skupin. Se vzrůstající ekonomickou silou Čechů byly stále hlasitěji slyšet jejich požadavky na sebeurčení, zrovnoprávnění češtiny s němčinou a modernizaci školství.²⁵

Český školský systém se ve druhé polovině 19. století vyrovnal pokrokovým evropským zemím.²⁶ Učitelé se jako součást elity národa těšili úctě, velká část z nich ale kvůli nízkým mzdám žila v nuzných podmínkách. Bývalý pedagog Josef Hofrychtr nejspíše měl s bídou

²⁵ České země byly v této době jednou z nejrozvinutějších oblastí monarchie. Jejich význam ještě stoupl poté, co Rakousko ztratilo průmyslově vyspělá území v Itálii. Ve druhé polovině 19. století se v zemích koruny české produkovalo přes šedesát procent celkové průmyslové produkce rakouské monarchie.

²⁶ V roce 1869 stanovil Školský zákon Leopolda von Hasnera všeobecnou povinnou školní docházku od 6 do 14 let, což znamenalo její prodloužení o dva roky oproti dosavadnímu stavu. Žáci se mohli vzdělávat na obecných, nebo měšťánských školách, případně nejdříve pět let na obecné škole a poté tři roky na měšťánské. Nadaní dospívající mohli dále studovat střední školy – gymnázia, později také reálné školy a obchodní akademie. Nejvyšší možný stupeň vzdělání představovalo studium univerzity nebo techniky. „*Hasnerův zákon znamenal též významný krok při emancipaci školství ze závislosti na katolické církvi, umožňoval podstatně kvalitnější přípravu učitele i výběr vyučovacího jazyka pro české země ze dvou (češtiny a němčiny).*“ In EFMERTOŤÁ, Marcela C. *České země v letech 1848 - 1918*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. 463 s., str. 347.

doprovázející život učitele na vesnici a v menších městech bohaté zkušenosti.²⁷

Jeho současník František Drdacký vylíčil jeho přesun od učitelství k vydávání novin následovně: „*Persekuovaný učitel c. k. rakouskými úřady ,odstřelený bojovník´ za jeho práva – postavil se v čelo tak zv. pokrokových učitelů a vykřikl heslo ,nedejme se!´ a dal jim možnost bojovati, po případě brániti se (...) To byl čin – dáti tehdy učitelstvu, co dosud nemělo, co mu scházelo, co mu mělo býti pevným podkladem k další, všestrannější práci, dalšímu růstu a rozvoji. (...). Hofrychtr byl z mála těch učitelů, kteří pochopili důležitost politického života, kterým tehdy učitelstvo nežilo, proto chtěl je v tomto směru vychovávat a vést.*“²⁸

Josef Hofrychtr se rozhodl, že se svým listem zasadí o reformování zastaralého českého školství, které bylo jednou z oblastí, kde se zájmy Čechů a Němců střetávaly nejzřetelněji a nejčastěji. Na toto kolbiště se Hofrychtr pustil se svým radikálním, pokrokově zaměřeným listem.

Proč Hofrychtr ve svém listě věnoval prostor právě pokrokářům, je nasnadě. Členové tohoto hnutí většinou pocházeli ze vzdělaných vrstev a jednou z jejich priorit bylo zlepšit úroveň českého školství.

Školský obzor vykazoval znaky typické pro noviny své doby. Noviny byly nástrojem politického boje, pokračováním politiky. Jejich záměrem bylo zejména získat pro své ideje co nejvíce sympatizantů. I Hofrychtrovy pokrokově zaměřené noviny se snažily vytvořit si vlastní skupinu, která by svou aktivitou podpořila záměry vydavatele listu.

Školský obzor již nevedl ten samý Hofrychtr, který coby osmnáctiletý čerstvý absolvent pardubické reálky uctivě ohlašoval úřadům, jak pilně si doplňoval své vzdělání, aby mohl být přijat coby výpomocný podučitel do školy v zapadlé podhorské vsi. Jeho osobnost od té doby vyžrála a získala charakteristické rysy, které jí již zůstanou.

²⁷ V redaktorově pozůstalosti se dochovaly dvě jeho navštívenky s textem, jejichž prostřednictvím uctivě oznamoval, že mění termín doučování. Zdá se tedy, že si přivydělával vyučováním v zámožnějších rodinách.

²⁸ In DRDACKÝ, František. Hofrychtr zemřel. *Učitelské noviny*. 17. 5. 1933, r. 47, č. 14, s. 205 - 206.

Na stránkách Školského obzoru se setkáváme s texty psanými mužem s širokým rozhledem, obdařeným nesporným stylistickým talentem a notnou dávkou hrdosti. Nutno ovšem také dodat, že je to člověk velmi konfliktní, občas až přehnaně kritický. Hofrychtr se pasoval na mravokárce celé společnosti. Z tohoto postu neúprosně stíhal ty, kteří se prohřešili proti pokrokovým zásadám, které vyznával.

Pamětníci ho vykreslují jako ojedinělou osobnost své doby, která dokázala svým příkladem strhnout ostatní, nadchnout je pro své vize. Za svou nesmlouvavost a konfliktnost však pravděpodobně platil daň v podobě osamělosti.²⁹

Josef Hofrychtr v Roudnici nad Labem pouze neučil a nevydával Školský obzor, ale také vlastnil či vedl tiskárnu, jejíž koncesi držel A. Mareš. Je možné, že zisk tiskárny pomáhal dotovat Hofrychtrovy učitelské noviny. O jeho tiskařské dráze bohužel nemáme podrobnější informace, stejně jako o tom proč později nechal Školský obzor tisknout v Praze.

Německý Brod a týdeník Hlasy z Posázaví

Roudnici nad Labem novinář Hofrychtr opustil někdy na přelomu století, kdy redakci svého listu přemístil na pražské Královské Vinohrady. Zdá se, že toužil být přímo v centru českého národního života. Zarážející proto je, že se v roce 1908 rozhodl přestěhovat do Německého Brodu, kde pokračoval ve vydávání učitelského politického listu Školský obzor (1895 - 1916) a zároveň začal vydávat nezávislý regionální týdeník Hlasy z Posázaví (1908 - 1933).³⁰ Jednalo se přitom o chudý region, kde dva předchozí pokusy mladočechů vydávat v Německém Brodě týdeník, které učinili v prvních letech 20. století, ztroskotaly.³¹

²⁹ Možná právě proto, že se velmi obtížně s někým shodl, neměl ke konci svého života komu předat Hlasy z Posázaví, kterým věnoval pětadvacet let života.

³⁰ Víme, že Hofrychtr působil několik měsíců jako učitel na měšťanské škole v Polné, takže měl možnost tento kraj alespoň částečně poznat. Prokazatelně se v Německém Brodě musel zastavit 9. listopadu 1884. Složil zde učitelskou přísahu kvůli svému nástupu na měšťanskou školu v Polné. (pozůstalost)

³¹ Ještě před tím, v 90. letech 19. století, vycházela v Německém Brodě dvě periodika, ale zcela jiného typu než Hofrychtrovy noviny - Úřední list

Sám Hofrychtr se v Školském obzoru zmínil, že jeho přestěhování do Německého Brodu bylo neplánované a provedené narychlo. Je pravděpodobné, že pohnutkou pro nenadálou změnu bydliště byla plná tiskařská koncese, kterou po letech sporů s vedením města získal Hofrychtrův bratr Karel, který se do Německého Brodu přistěhoval již v roce 1906.³²

Spojení novin a tiskárny muselo Hofrychtrovi ušetřit velké množství starostí.³³ Proto se jeví domněnka, že Hofrychtr opustil Prahu, aby díky podpoře bratrovy moderní tiskárny, které zároveň dodal stabilní zdroj příjmů, snížil náklady na vydávání svého listu, jako velmi pravděpodobná.

Německobrodsko bylo, na rozdíl od Prahy odkud se redaktor Hofrychtr přistěhoval, vzhledem k nízké úrodnosti místních půd podstatně zaostalejší, na bramborářství zaměřený region. To se ale v této době začínalo měnit.

Od konce 19. století se město, které bylo po staletí významnou křižovatkou cest, začalo díky železnici,³⁴ která urychlila rozvoj zejména textilního, škrobárenského a potravinářského průmyslu, velmi slibně rozvíjet. Kromě velkých, zejména textilních závodů, se ve městě

c. k. okresního hejtmánství a školní rady a Zprávy hospodářské, list spolku hospodářského a jeho besídek. In OLŠA, J. F. *Z dějin a památnosti Německého Brodu*. 1. vyd. Německý Brod: Novina, 1935. 156 s., str. 71.

³² Tiskařské činnosti Karla Hofrychtra věnujeme samostatný dodatek. Dalšími důvody, které ho mohly donutit k rychlému opuštění Prahy, mohly být problémy s místními úřady.

³³ V této době již noviny většinou vydávala družstva vlastníků, protože náklady na jejich udržení byly tak vysoké, že jednotlivec mohl na tomto poli uspět jen stěží. In BEDNÁŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 439 s., str. 136.

³⁴ „Výstavba trati Vídeň - Znojmo - Jihlava - Německý Brod - Kolín - Mladá Boleslav - a také tzv. „křídlové“ trati Německý Brod - Rosice, byla povolena rakouskou vládou 8. října 1868.“ In MACEK, Ladislav, et al. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal a Muzeum Vysočiny, 2003. 113 s., str. 59. První vlak přijel do Brodu už v listopadu 1870. In MACEK, Ladislav, et al. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal a Muzeum Vysočiny, 2003. 113 s., str. 61.

dařilo i drobným živnostníkům. V této době rychle vyrostla dvě nová předměstí.³⁵ Město mělo svou spořitelnu, občanskou záložnu, nemocnici, pivovar, obdivované městské sady, telegrafní úřad i plynárnu. Sídlii zde řada škol včetně uznávaného gymnázia.

Jako jinde v Čechách i v Německém Brodě kvetl spolkový život,³⁶ který ještě posilovala myšlenka, že Německý Brod je městem Havlíčkovým, a proto by měl dostát jménu svého slavného obyvatele.³⁷

Na Německobrodsku měli velký vliv političtí katolíci a duchovní.³⁸ Hofrychtr tvrdil, že právě z tohoto důvodu tento region hospodářsky i kulturně zaostává. Kolem Jihlavy v této době navíc existoval významný německý jazykový ostrov, který zasahoval až na Štocco. I ten mohl být trnem v oku nově příchozímu nacionalisticky orientovanému redaktorovi. Neměli bychom opomenout, že v roce 1907 Češi starší 24 let poprvé volili všeobecně, volně, tajně a přímo. To mohla být pro Hofrychtra další pobídka, aby si zkusil vybudovat vliv v této lokalitě.

Jisté je, že se do poklidného provinčního města v roce 1908 přistěhoval kontroverzní bývalý učitel Hofrychtr, který vydával politicky zaměřené učitelské noviny. Jako by nestačilo, že byl protestant, hlásil se k pokrokařskému hnutí. Navíc začal vydávat regionálně zaměřené Hlasy z Posázaví, které si s útočností Školského obzoru nezadaly. Pro místní obyvatele to musela být senzace, ve městě v té době žádné podobné noviny nevycházely.

³⁵ Pro ilustraci uveďme, že zatímco v roce 1843 stálo v Německém Brodě 421 domů, v roce 1921 to bylo již 847 a v roce 1930 dokonce 1 223 domů. Podobně strmě narůstaly počty obyvatelstva: 1843 – 4 101 obyvatel, 1921 – 8 986 obyvatel a 1930 – 10 760 obyvatel. In HONZÁK, František. *Havlíčkův Brod: historie a osobnosti*. Praha: Libri, 1998. 47 s., str. 5-7.

³⁶ Ve městě byly založeny například: 1859 - pěvecký spolek Jasoň, 1864 - Občanské beseda, 1868 - tělocvičná jednota Sokol, 1872 - sbor dobrovolných hasičů, 1886 - okrašlovací spolek Budoucnost, 1892 - místní odbor krajinského spolku Sázavan.

³⁷ Místní Muzejní společnost, která stála za vznikem Havlíčkova pomníku i brodského muzea věnovaného této osobnosti, byla založena již v roce 1874, necelých dvacet let po smrti Karla Havlíčka Borovského (1821 - 1856).

³⁸ Hofrychtr označuje politické katolíky jako „klerikály“. Pro potřeby této práce využijeme synonymní výraz „političtí katolíci“.

Můžeme věřit Hofrychtrovu tvrzení, že ho do Německého Brodu přivedla touha hospodářsky i kulturně pozvednout tento region? Soudíme, že to tak skutečně mohlo být. V provinčním městě mohl snáze uplatnit svůj vliv než v Praze, kde byl pod větším dohledem úřadů.

Na Německobrodsku, kterému Hofrychtr ve svém týdeníku věnoval nejvíce prostoru, bylo možné pomocí nezávislého listu docílit opravdových, byť v národním měřítku marginálních, úspěchů. Redaktor proslul jako kritik nešvarů všeho druhu. Jeho oblíbenými tématy byly jemu vlastní školství, veřejná hygiena a aféry politických katolíků. Protože český národ zrovna zažíval nadějné období naplněné relativním blahobytem, byla Hofrychtrovým novinovým výpadům věnována velká pozornost.

V roce 1909 získal redaktor na tři měsíce konkurenci v podobně týdeníku Havlíčkův kraj, který začal vydávat jeho bratr Karel. Mezi bratry vypukl spor, jehož původ se nám bohužel nepodařilo odhalit. Vznik konkurenčního mladočeského týdeníku byl jeho vyvrcholením. Nepříjemnosti se nevyhnuly ani osobnímu životu redaktora. Jeho žena Pavla byla stížena vleklou bolestivou chorobou. Na podzim roku 1910 tehdy devětačtyřicetiletý Josef Hofrychtr ovdověl.

Novinářská práce zůstala redaktorovou vášní, byl jí ochoten obětovat i své hmotné zajištění. Vést současně dva týdeníky už ale nezvládal. Po sporu se svým bratrem se rozhodl svěřit administraci Školského obzoru kutnohorské tiskárně Adolfa Švarce.

Kromě politických katolíků Josef Hofrychtr zaměřil svou pozornost zejména na německobrodské mladočechy, kteří ovládali místní radnici. Vedení města redaktorova nevídaná kritika nakonec vedla k tomu, že začalo v roce 1912 vydávat vlastní týdeník Sázavan. Tyto bouře ve „sklenici vody“ však měly ukončit opravdové starosti.

Do Německého Brodu dorazila zpráva o atentátu na následníka rakouského trůnu téměř symbolicky ve chvíli, kdy jeho obyvatelé sledovali operní představení. Výstřely v Sarajevu znamenaly konec doby prosperity a blahobytu.

První světová válka

Triapadesátiletý redaktor Hofrychtr nebyl povolán na fronty první světové války. Tato povinnost se ale nevyhnula jeho jedinému synovi Jaroslavovi, který byl těžce zraněn v Karpatech a upadl do ruského zajetí. Starost o syna vzala klid i tak pilnému až pedantskému novináři, jakým byl Josef Hofrychtr. Že je jeho syn naživu, se dozvěděl až po více než třech měsících.

Světová válka hluboce zasáhla celou společnost. Konflikt, který měl být vyřešen během pár týdnů, se začal nepříjemně protahovat. Aparát monarchie nebyl připraven na takovou dlouhodobou zátěž. Obyvatelstvo českých zemí začal ohrožovat hlad i nedostatek dalších potřeb. Příkladový lístkový systém sotva fungoval, nedostatek potravin vedl k napětí mezi hladovějícími městy a venkovem.

Na začátku války byla zavedena cenzura, která pro tisk znamenala velké omezení. Noviny, které neukončily své vydávání kvůli státní represii, musely čelit dalšímu nebezpečí. Jak se snižovaly příjmy obyvatelstva a začalo všeobecné zdražování, stávaly se čím dál větším přepychem. Značná část Hofrychtrových dopisovatelů a odběratelů navíc musela nastoupit vojenskou službu. Válečná bída nejspíše stála za zánikem jeho týdeníku *Školský obzor*, který přestal vycházet po jednadvaceti letech v roce 1916.

Ve třetím roce války se Josef Hofrychtr podruhé oženil. Jeho vyvolenou byla Johanna (později už jen Hana) rozená Dittmannová.³⁹ Jednalo se o církevní sňatek, který se uskutečnil 30. ledna 1917 v českobratrském chrámu v Humpolci. Druhá žena Josefa Hofrychtra byla o více než dvacet let mladší než redaktor, který v roce 1917

³⁹ Narodila se 12. května 1883 v Kutné Hoře, o dva dny později byla pokřtěna jako katolička. Byla dcerou c. k. setníka na odpočinku Dominika Dittmanna a jeho ženy Františky. Její matka se podruhé provdala za správce školy v Knyku pana Vrbenského. Hana v Knyku (jedná se o malou obec poblíž Havlíčkova Brodu) nějakou dobu bydlela, což potvrzují adresy na dopisech, které jí zasílali její přátelé z Kutné Hory a jejího okolí. Hana si ponechala příjmení po svém otci. V pozůstalosti redaktora Hofrychtra je uchován křestní list, oddací list i parte jeho druhé ženy. (pozůstalost) Její matka je pohřbena v broské hrobce rodiny Hofrychtrovy.

oslavil šestapadesáté narozeniny.⁴⁰ Údajně pocházela z majetné a vážené kutnohorské rodiny.⁴¹

Mohla být jedním z motivů tohoto sňatku potřeba získat kapitál pro skomírající Hlasy z Posázaví? Rozhodující mincí na vahách možná opravdu bylo nevěstino věno, které zahrnovalo také dům č. p. 298 v německobrodské Sázavské ulici.⁴² Svou roli mohl hrát i věk nevěsty, v době sňatku jí bylo již 33 let. Není nepravděpodobné, že raději vyměnila úděl stárnoucí neprovdané ženy za osud manželky nepohodlného redaktora.⁴³ Otázka, co přesně vedlo oba novomanžele, aby vstoupili v tak pohnuté době do tohoto značně nerovného svazku, zůstává nerozřešena.⁴⁴

Opomíjení potřeb českých zemí, či přesněji jejich vykořisťování ve prospěch zbytku monarchie, dosáhlo na přelomu roku 1916 a 1917

⁴⁰ Pro ilustraci uvedme, že když rodina v roce 1931 navštívila Josefa Hofrychtra v nemocnici, považoval personál redaktorova syna z druhého manželství za jeho vnuka. (text psaný Hanou Hofrychtrovou, pozůstalost)

⁴¹ Dle informací od vnuků redaktora se s ním Josef Hofrychtr měl seznámit v Kutné Hoře, což není nepravděpodobné vzhledem k tomu, že tam nezřídká musel zavítat kvůli svým častým soudním sporům. Rodina Dittmannů dokonce měla mít i kutací právo na stříbro a Josef Hofrychtr si tímto sňatkem měl finančně velmi polepšit. O dobrém zajištění nevěsty dodnes svědčí několik sad skleněných a porcelánových servisů s jejími monogramy, které uchovává vnuk redaktora Pavel Hofrychtr. (pozůstalost)

⁴² Tento dům dodnes stojí přímo naproti bývalé budově tiskárny Karla Hofrychtra.

⁴³ Z její dochované korespondence dokonce vyplývá, že v době svého pobytu na Německobrodsku měla minimálně jednoho ctitele z Čáslavi, který jí v roce 1915 a 1916 zasílal pozdravy. (pozůstalost)

⁴⁴ Podle vnuka redaktora Pavla Hofrychtra si jeho babička nikdy nestěžovala, že by jí tento svazek uškodil, ani v těžkých a bídou prostoupených dvaceti letech po Hofrychtrově smrti. Naopak, jak vyplývá z dochovaných dopisů, si rodina Josefa Hofrychtra velmi vážila a všemožně se mu snažila ulehčit bolestný konec jeho života. Po redaktorově smrti si připomínala datum jeho jmenin i skonu. Členové rodiny si psali i o tom, kdo si kdy na jejich „tatínka“ vzpomněl, a s velkou péčí udržovali jeho hrob. Zdá se, že se redaktor, ač byl nepřítel majetný a měl řadu nepřátel, těšil značné úctě svých blízkých i spoluobčanů.



Dům č. p. 298 v Havlíčkově Brodě.

kritické hranice.⁴⁵ Český národ dosud považoval své setrvání v rakouském soustátí za nejpříjemnější variantu své existence. V této době už ale Češi neměli zájem bojovat ve válce na straně rakouské monarchie, protože bylo nasnadě, že za tuto pomoc nemohou očekávat žádnou protislužbu. Bída, hlad a nemoci měly zanedlouho obyvatelstvo hnát na hladové demonstrace a do stávek.

Vedoucí politické osobnosti národa, které vycítily oslabení Rakouska-Uherska, začaly v tuzemsku i v zahraničí připravovat půdu pro vznik samostatného československého státu. Vliv mladočechů byl na ústupu, stále více se prosazovali agráři a sociální demokraté. Nově vznikla strana Československá národní demokracie. Nejvlivnější strany zapoměly na své předválečné spory a dočasně se spojily s cílem společně prosazovat národní zájmy.⁴⁶

⁴⁵ České země se musely vyrovnat s velkým odlivem pracovních sil, který byl důsledkem povolání mužů do armády. „(...) nesly hlavní břemeno dodávek pro bojiště a zároveň musely zásobovat sebe i alpské země“. In EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848 - 1918*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. 463 s., str. 138.

⁴⁶ Německý Brod v roce 1916: „Projeven jednomyslně souhlas se shodou všech českých stran, včetně soc. dem. A starosta města vidí ve svazu českých

Ozvuky těchto příprav na poválečné rozbití Rakouska-Uherska zasáhly i venkovský Německý Brod.⁴⁷ Musel je vnímat i redaktor Hofrychtr. Ve svém listu se však o nich nesměl šířit. Nepatřil ale ani k těm, kteří dávali ve svých novinách prostor rakouské válečné propagandě. Po několika konfiskacích zvolil nekonfliktní postoj vlastence hrozícího se dopadů vleklé války a doufajícího ve vytoužený mír.

Konec války a samostatné Československo

V říjnu roku 1918, kdy cenzurní opatření vyčerpané monarchie začala polevovat, redaktor Hofrychtr vyzýval k zúčtování s režimem i všemi jeho přísluhovači.

„Co žádáme, toho nám vídeňské vlády nedají a dáti ani nemají moci. Národ náš nikdy nemůže spoléhati, že by svobody své dosáhl od těch, kteří po celou dobu války neviděli v národě našem nic jiného, nežli předmět bezohledného vykořisťování a kteří ještě do poslední chvíle se nelekali žádných prostředků, aby národ náš ponížili, vyhladověli, vybijeli a svémocnými akty nejhrubšího útisku ranili

stran s principem majority dobrou zárukou pro budoucnost. I ve městech se vidí nutnost spolupráce všech a zrušení zbytečných spolků, aby národ v jednom šiku pracoval v budoucnosti pro zdar celku.“ In OLŠA, J. F. *Z dějin a památností Německého Brodu*. 1. Německý Brod: Novina, 1935. 156 s., str. 103.

⁴⁷ Zoufalá situace vedla v březnu roku 1918 až k demonstracím, při nichž textilní dělníci projeví svou nespokojenost se zásobováním potravinami. In MACEK, Ladislav, et al. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal a Muzeum Vysočiny, 2003. 113 s., str. 84. „V červenci 1918 bylo obyvatelstvo Německého Brodu pobouřeno nařízením c. k. úřadu pro výživu lidu ve Vídni, že většina produkce brambor z Českomoravské vysočiny jest výhradně určena pro zásobování obyvatelstva alpských zemí. Krajský svaz pěstitelů zemáků v Německém Brodě zavázal všechny své členy, že pro tento účel neodevzdají ani jediný vagon brambor.“ Tamtéž, str. 85. Vídeňská vláda do Brodu navíc umístila tábor pro tisíce židovských uprchlíků z Haliče, jejichž soužití se starousedlíky nebylo zrovna idylické.

v jeho nejsvětějších citech. Národ náš nemá nic společného s činiteli, které postihne nesmírná zodpovědnost za hrůzy válečné.“⁴⁸

Své čtenáře nabádal k opatrnosti a zrazoval je od zbytečných provokací. Protirakouské nálady dokonce otupily Hofrychtrův velmi často projevovaný smysl pro humanitu do té míry, že se nechal strhnout k vyhoceným nacionálním projevům.⁴⁹

Vznik samostatného Československého státu v říjnu roku 1918 byl brodským obyvatelstvem vítán s jásotem. Hofrychtr připravil na 29. října zvláštní vydání Hlasů z Posázaví, ve kterém přinesl podrobnosti o tomto dějinném zlomu. Na pořadu dne bylo přejmenovávání ulic,⁵⁰ ničení symbolů starého režimu i až kuriózní pokusy o očištění češtiny od zažitých germanismů.

Ani tato radostná změna však nemohla sama o sobě znamenat obrat k lepšímu. Nový státní útvar, který vznikl spojením Čech, Moravy, části Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi, dostal do vínku řadu problémů. Jedním z nich bylo válkou rozvrácené hospodářství, dalšími nestejná sociální, kulturní i průmyslová vyspělost jeho jednotlivých částí a pak samozřejmě početná německá menšina, která se nechtěla smířit se svým minoritním postavením.

Již v lednu 1919 propukly v Německém Brodě hladové bouře, došlo i k rabování obchodů.⁵¹ V této době bylo v Německém Brodě

⁴⁸ In Potlačený projev. *Hlasy z Posázaví*. 11. 10. 1918, r. 10, č. 50, str. 1.

⁴⁹ Příkladem může být zpráva s titulkem „*Aby nepřežil Rakouska*“ z 27. října 1918, která informuje o sebevraždě tajného rady Otakara Mikeše, který žil ve Vídni a bál se, že ho po válce mezi sebou nebudou chtít Němci a, vzhledem k jeho proněmeckým postojům, ani Češi. Názor listu zněl: „*Dr. Mikeš rozřešil svůj mravní konflikt bolestně a tragicky, ale správně.*“ Autorem textu je nejspíše sám Hofrychtr, protože zpráva není označena žádnou značkou. In *Aby nepřežil Rakouska. Hlasy z Posázaví*. 27. 10. 1918, r. 10, č. 52, str. 5.

⁵⁰ „*Vznikly ulice: Masarykova, Benešova, Wilsonova, Sladkovského.*“ In OLŠA, J. F. *Z dějin a památností Německého Brodu*. 1. Německý Brod: Novina, 1935. 156 s., str. 108.

⁵¹ „*Jak žalostně brzy odcizili jsme se sobě navzájem a ztratili smysl pro náležitou orientaci po nádherných a úchvatných chvílích nadšení, radosti a zadostiučinění od 28. října m. r.*“, lkal na první straně vydání Hlasů z Posázaví z 31. ledna roku 1919 autor uvedený jako F. Pátek, který jako

1 500 nezaměstnaných, což představovalo téměř čtvrtinu všech obyvatel města.⁵² Neutěšené poměry nahrávaly vzestupu sociálně orientovaných politických stran. „*První volby, které proběhly v červnu 1919, potvrdily vítězství sociálně demokratické strany, a tím se dostali na radnice levicově orientovaní představitelé. Tak tomu bylo v Německém Brodě, kde se stal starostou Josef Husa.*“⁵³

Josef Hofrychtr se v mladé republice mohl v bývalém rozsahu ujmout své role názorového vůdce. „*(...) musíme nyní ukázati celému světu, že dovedeme si svobody vážit, že ji nezneužijeme různicemi a nepořádkem. Musíme ukázati, že máme smysl pro disciplínu a pořádek, který nesmí býti nikde porušen.*“⁵⁴ S radostí referoval o zrušení válečné cenzury, která ho po léta pronásledovala. Po čtyřech letech opět začal prostřednictvím svého listu zasahovat do života svého regionu.⁵⁵

Zapojil se také do zúčtování s těmi, kteří se za války protizákonně obohatili na úkor hladovějícího obyvatelstva. Spolu s pražským emeritním redaktorem Janem Eugenem Sequardtem zaslal ministerskému předsedovi Karlu Kramářovi otevřený dopis, ve kterém požadovali potrestání úředníků z Humpolce. Ve zvláštním vydání Hlasů z Posázaví se čtenáři dozvěděli podrobnosti o jejich přečinech.⁵⁶

řešení tohoto stavu prosazoval větší podporu Sokola. In PÁTEK, F. Neodkládejme! *Hlasy z Posázaví*. 31. 1. 1919, r. 11, č. 14, str. 1.

⁵² In BERÁNKOVÁ, Jana, et al. *Historie a současnost podnikání na Havlíčkovobrodsku*. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2004. 223 s., str. 110.

⁵³ Tamtéž, str. 105.

⁵⁴ In *Hlasy z Posázaví*. 2. 11. 1918, r. 11, č. 1, str. 1.

⁵⁵ Apeloval například na změnu domácího řádu v městském chudobinci, připomínal potřebu získání prostředků na výstavbu Havlíčkova pomníku, schvaloval snahu vymýtít z němčiny přejaté pozdravy (ruku líbám, milostpaní), požadoval počeštění německých názvů obcí a vyzýval k odstranění rakouských znaků z budov.

⁵⁶ Berní úředník Václav Kubík měl zneužít své postavení a svést ženu vojáka, který bojoval na frontě. Když s ním otěhotněla, zařídil jí potrat. Barvitě líčení jeho poklesků pokračuje tím, jak napadl svou ženu a další osoby. Navíc dovedl využít svého úřadu k tomu, aby si v době nouze žil nad poměry. Pozornosti pisatele neušel ani jeho pes, kterého vykrmoval „*cukrem, mléčkem a koláčky*“. Humpolecký okresní tajemník Josef Kracík se v očích autora

V září 1919 se redaktoru Hofrychtrovi narodil druhý syn, který dostal jméno Miroslav. Se svými dětmi z prvního manželství, které žily mimo Německý Brod, Josef Hofrychtr zůstával v písemném kontaktu.

Jednou z vlaštovek návratu k předválečným poměrům bylo v Německém Brodě započetí elektrifikace města v roce 1920. Ve stejném roce odešel z města bratr redaktora Hofrychtra, tiskař Karel Hofrychtr. Naopak Josef Hofrychtr a jeho žena Hana v roce 1920 získali v Německém Brodě domovské právo.⁵⁷

Redaktor Hofrychtr začal v témže roce podporovat nově založenou Církev československou, která vyzvala národ k opuštění katolické konfese. „*Na výzvu reagovalo do roku 1921 přes půl milionu katolíků.*“⁵⁸

O překot vznikala nová politická uskupení. Svou pozici posílili zejména socialisté. Mladou republiky oslabovaly problémy s udržením

textu, kterým byl v tomto případě Jan Eugen Sequardt, provinil méně, i když se za války nezákonnými obchody rovněž významně obohatil. In Pašovina, keřasovina berního oficiála Kubíka a trošku Kracřkoviny. *Hlasy z Posázaví*. 4. 1. 1919, r. 11, č. 10, str. 1 - 2.

⁵⁷ Domovské právo bylo udělováno většinou po deseti letech nepřetržitého pobytu. Hofrychtr přitom žil v Brodě již od roku 1908. Pravděpodobně se rozhodl získat domovské právo až kvůli své druhé manželce (zahrnovalo též možnost využívat místní sociální instituce jako například chudobinec). Domovskou obcí redaktora Hofrychtra byla původně Roudnice. Je možné, že o získání domovského práva v Německém Brodě neusiloval, protože nechtěl být jako novinář vázán na rozhodnutí orgánů města a dalších místních institucí. In SOAHB, AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva, 18. 8. 1916 - 7. 12. 1921, inv. č. 1478, č. k 187, zápis z 2. 10. 1920.

⁵⁸ In ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 3. Praha: Libri, 1999. 1001 s., str. 645. Německobrodští představitelé československé církve Hofrychtrovi za jeho zásluhy o rozšíření tohoto nového vyznání projevovali úctu ještě dlouho po jeho smrti. „*Československá církev slavila 30leté založení. Přišel mě osobně pozvat p. katecheta Sochr. Abych přišla do kostela, že věnují vzpomínku mému manželu. A skutečně jmenoval prvního pana redaktora Josefa Hofrychtra, který v Hlasech z Posázaví nejvíc se přičinil o rozšíření církve. Též se modlili za zesnulého.*“ (dopis Hany Hofrychtrové z 30. ledna 1950, pozůstalost)

slovenského území i vzrůstající agresivita německých organizací. V březnu 1923 byl vydán Zákon na ochranu republiky, který postihoval projevy radikalismu ať pravicového, nebo levicového. Ve stejném roce německobrodský anarchista Josef Šoupal spáchal úspěšný atentát na ministra financí Aloise Rašína, což ve městě vyvolalo velké pobouření.

Naopak slavnostní událostí bylo pro Německý Brod v roce 1924 odhalení sochy Karla Havlíčka Borovského v městských sadech. Tento projekt se léta potýkal s nedostatkem prostředků, o jeho realizaci se významně zasloužil místní malíř a ilustrátor Otakar Štáfl, kterému Hofrychtr poskytl prostor pro agitaci ve prospěch pomníku ve svých Hlasech z Posázaví.

Polovina dvacátých let znamenala návrat k předválečné prosperitě. Vyhledávanými novinkami se staly film a rozhlas. Seriózním novinám, které si ve většině případů udržely charakter politického tisku, vyvstala konkurence v podobě bulvárních listů.⁵⁹ Nejvlivnějšími a nejprodávanějšími novinami byly mezi válkami deníky, které vycházely i několikrát denně. Co do počtu byly ale nejhojnější obdeníky a týdeníky.⁶⁰

Profesionalizovalo se též povolání novináře, který začínal být vnímán jako důležitá součást veřejného života. Ruku v ruce s tím začaly být kladeny požadavky na stanovení etických pravidel žurnalistické práce a vzdělání novinářů. Hned po válce byly zakládány novinářské organizace, které předcházely Syndikát československých novinářů. V této době už rovněž existovalo sociální zajištění novinářů.⁶¹

Hofrychtrovy Hlasy z Posázaví na počátku dvacátých let začaly podporovat národní demokraty. Bohužel nevíme, zda se tak stalo díky vnitřnímu přesvědčení redaktora Hofrychtra, nebo z jiných důvodů.

⁵⁹ In BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 439 s., str. 157.

⁶⁰ In KUBÍČEK, Jaromír, et al. *Noviny České republiky 1919 - 1945 : Část 2, Přehledy, rejstříky*. Brno: Lector benevolus, 2004. 276 s., str. 7.

⁶¹ In KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 310 s., str. 65 - 67.

Zánik Hlasů z Posázaví

Období těžce vydobytého poválečného zklidnění bohužel netrvalo dlouho. V říjnu 1929 odstartoval krach na newyorské burze světovou hospodářskou krizi, která na jaře 1930 zasáhla i Československo. „*Krise silně otřásla celou společností a sociální nejistota nahrávala nejen radikálním stranám, ale i zastáncům silné státní intervence*“.⁶²

Redaktor Hofrychtr měl v této pohnuté době před sebou pár posledních let života. Sužovala ho těžká vleklá choroba. O jaké onemocnění se jednalo, se nepodařilo zjistit.⁶³ V roce 1931 musel být novinář Hofrychtr operován.⁶⁴ Už v této době nebyla finanční situace redaktorovy rodiny příliš dobrá.⁶⁵

Redaktor, který trpěl neustálými bolestmi, se nad svůj neduh snažil povznést.⁶⁶ Co ale snašel nelibě, byla hmotná podpora, kterou jeho

⁶² In ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 3. Praha: Libri, 1999. 1001 s., str. 656.

⁶³ V dopisech Hofrychtr hovoří pouze o „*chorobě*“, případně o „*zánětu*“. (pozůstalost) Soudě dle zmíněných zdravotních komplikací se mohlo jednat o chorobu zažívacího traktu.

⁶⁴ Náročný zákrok dlouho odkládal, protože po něm musel šest týdnů zůstat v nemocnici. Jakmile se trochu zotavil, řídil Hlasy z Posázaví alespoň z lůžka.

⁶⁵ Hana Hofrychtrůvá psala 9. června 1931 do Prahy Zdeně Hofrychtrové: „*Co se bude platit to ještě nevíme. P. dok. jsem dala do kanc. p. rad. 500 Kč. Sleč. Hej. Také musela jsem dát každému po 100 Kč. Byl tam p. H. jen 1 měsíc, a byly při té jeho malé op. jen dva lékaři, kdežto tati jich měl pět. Jsou náramně spokojeni to už se pozná. Sluhům dám zítra a sestřám nabídnou také nějakou částku a něco (poslední slovo rozmazané, korespondenční lístek je psán obyčejnou tužkou)*“. Z tohoto podrobného líčení je zřejmé, že žena redaktora nebrala finanční otázky na lehkou váhu. V dalších dopisech a textech psaných na korespondenčních lístcích Hana Hofrychtrůvá popisovala své nevlastní dceři pozvolna se lepšící zdravotní stav redaktora. Rozčilovala se například, že i v nemocnici pracuje. (dopis z 9 června 1931, pozůstalost)

⁶⁶ „*Začínám žít jako tati o starosti se nestarejme, kdo stále nařká je mezulán. A proto vždy vesele vesele vesele zapuďme svízele toť heslo mé. Chudák starý, ještě týden před smrtí si toto zpíval, když mě viděl, že pláču.*“ (nedatovaný kousek dopisu, možná dokonce záměrně vytržený, podle písma i obsahu ho s největší pravděpodobností psala Hana Hofrychtrůvá; pozůstalost) Svou starostlivou dceru Zdenu redaktor uklidňoval, že si na silné bolesti již zvykl. O strádání, které vyplnilo minimálně tři roky před jeho skolem, vypovídají

dcera Zdena Hofrychtrová po léta poskytovala jeho rodině. „*Matka nechce nic, poněvadž Ti také nic dáti nemůže. A Mirkovi nemusíš nic kupovat, poněvadž si toho nezasluhuje. A pro mne snad Ti matka napsala, co by bylo správným.*“⁶⁷

I v době své těžké nemoci zůstával Hofrychtr respektovanou hlavou rodiny. Z dopisů vysvítá, že pro svého syna Mirka už sedmdesátiletý redaktor, který byl kvůli silným bolestem často nervózní, neměl příliš pochopení ani trpělivosti. Navíc ho mrzel synův nevalný studijní prospěch. Pokud jen mohl, chodil do redakce, i když tam v posledních letech svého života míval problém i dojít. Pracoval nejspíše také doma.

Události se nezadržitelně valily dál bez ohledu na to, že nemocný redaktor dávno ztratil svou vůdčí roli v regionu. Osobnostně orientované noviny se stávaly přežitkem, doba přála masám. V lednu 1931 rozháněla brodská policie a četníci zástupy propuštěných textilních dělníků, na vzestupu byla komunistická strana a radikální pravicová hnutí. O rok později tyto projevy nespokojenosti zesílily v hladový pochod a stávký.

Životní osudy novináře Josefa Hofrychtra se uzavřely v havlíčkobrodské nemocnici o půl šesté ráno 25. dubna roku 1933.⁶⁸ Josef Hofrychtr údajně zemřel po operaci na perforaci močového

dopisy, které psal sám Hofrychtr své dceři, i řádky dochovaných kondolenčních dopisů, které dorazily z různých koutů republiky. (pozůstalost)

⁶⁷ (dopis z 15. prosince 1931, pozůstalost) Zdena pro svého nemocného otce sháněla v Praze léky a nejspíše i doporučenou stravu. Nestarala se však jen o něj. Redaktorův syn Miroslav ve svých dopisech nevlastní sestře nadšeně děkoval za její dárky a často si i napsal o to, čeho se mu zrovna nedostávalo, nebo po čem zatoužil. „*Milá Zdeno! Děkuji Ti za Tvůj dopis a prosím Tě, abys mi laskavě poslala několik loutek pohyblivých: krále, prince, královnu, princeznu, selku, sedláka, rychtáře, Kašpárka, ducha, dva čerty, zbrojnoše, dva rytíře, čaroděje. Vysvědčení jsem měl samé jednotky a jen 2 ze zpěvu. Líbá Tě Tvůj Mirka.*“ (dopis 10. 12. 1928, pozůstalost) Dary od nevlastní sestry se však Miroslavovým rodičům často nezamlouvaly. Za to, že Zdenu naváděl, aby mu koupila kolo, byl Mirek velmi vyplácněn. (dopis 7. května 1936, pozůstalost)

⁶⁸ V redaktorově pozůstalosti se dochoval i telegram adresovaný Zdeně Hofrychtrové z 22. dubna 1933: „*Zdena at přijede ihned otec v nemocnici hofrychtrova*“. (pozůstalost)

měchýře.⁶⁹ Jeho nekrolog v Hlasech z Posázaví z 28. dubna zabírá celou první stranu.⁷⁰ Josef Hofrychtr byl pohřben v rodinném hrobě na novém hřbitově v Havlíčkově Brodě.⁷¹

Po redaktorově smrti vyšly Hlasy z Posázaví už jen jednou. Ve stejném roce v českých zemích kulminovala světová hospodářská krize, která na Havlíčkobrodsku významně zasáhla nejen průmyslovou produkci, ale také zemědělství.⁷²

2. Hofrychtrova veřejná činnost v Německém Brodě

Povolání novináře je specifické tím, že redaktor nepřestane být redaktorem, jakmile opustí redakci. Naopak se přímo nabízí propojovat zážitky z osobního života s žurnalistickou činností. Josef Hofrychtr své noviny využíval k pranýřování každého nešvaru, který ve svém okolí zaznamenal. Je proto nasnadě, že podobně, jako přenášel své zkušenosti z občanského života do svého listu, zasahovaly ozvuky tohoto publikování i jeho osobní život.

Jednalo se přitom o zážitky, které leckdy nepostrádaly vtip a které dokonce s gustem zužitkoval ve svém listu.⁷³ Zažil ale i méně úsměvné

⁶⁹ Tuto informaci máme od vnuků redaktora, nepodařilo se nám ji potvrdit prostřednictvím dalšího zdroje.

⁷⁰ V témže vydání jeho rodina uveřejnila poděkování nemocničnímu personálu, který se o něj do poslední chvíle staral, zejména vrchnímu zdravotnímu radovi Dr.Trnkovi, primáři brodské okresní nemocnice.

⁷¹ Pole č. 14, hrob č. 325. Pohřeb zaplatila jeho dcera Zdena. V pozůstalosti redaktora jsou zachovány podrobné účty za jeho pohřeb, který přišel na téměř 2 700 korun. Dalších 1 200 korun stála následná úprava hrobky. (pozůstalost)

⁷² In BERÁNKOVÁ, Jana, et al. *Historie a současnost podnikání na Havlíčkobrodsku*. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2004. 223 s., str. 108.

⁷³ „Zajímavá scéna odehrála se dne 30. t. m. v jisté zdejší holírně. Zahalen v bílé roucho seděl tam redaktor t. l. a kštice jeho vlasů pod nemilosrdnými nůžkami padaly na podlahu.“ Hofrychtr v tomto rozverném článku dále líčí, jak do holírny vstoupil kněz, jehož „bystré oko“ zavadilo o „nevěrecký list“ Hlasy z Posázaví. Protože našel ve vydání chybu, začal se zlobit. Redaktor se s ním nakonec dal do řeči. Hofrychtr ve článku projevuje až uličnickou radost z toho, že byl nepoznán. In *Zajímavá scéna. Hlasy z Posázaví*. 5. 8. 1909, r. 1, č. 40, str. 3.

historiky, dokonce několik napadení ze strany nespokojených čtenářů, která měla i soudní dohru.⁷⁴

Neměli bychom ale redaktora Hofrychtra líčit jako oběť místních mocenských bojů. Byl to člověk velmi útočný, konfliktní, který ve jménu svých ideálů neváhal své nepřátele častovat výpady, které byly často na úrovni „osobní války“.⁷⁵ Nerozpakoval se je ani zesměšnit ostrou satirou, kterou publikoval na stránkách Hlasů z Posázaví.⁷⁶ Není se tedy co divit, že se obyvatelé Německého Brodu, kteří nejspíše nebyli na takový druh výměny názorů zvyklí, leckdy uchýlili při obraně svých práv i k násilí.

⁷⁴ Například v létě 1909 čelil slovnímu napadení ze strany místního mladočecha Antonína Komárka, kterému se nelíbilo, že si ho redaktor opakovaně dobíral kvůli jeho účasti na slavnosti politických katolíků. Novináři 7. srpna 1909 na ulici vyhrožoval „že ho zmlátí jako psa“. Tento incident už Hofrychtr řešil žalobou. In Zdrucující kritice. *Hlasy z Posázaví*. 12. 8. 1909, r. 1, č. 41, str. 2. Ve svém týdeníku opakovaně vyzýval čtenáře, aby se mu přihlásili svědci, kteří by dosvědčili, že ho natěračský mistr Komárek obtěžoval a že mu vyhrožoval. Vytrvale také upozorňoval na to, že tento ctihodný občan je i přes své přátelení se s politickými katolíky stále členem Sokola i mladočeské strany. Hofrychtr následnému soudnímu procesu dokonce věnoval zvláštní přílohu. Aby nemohl být nařčen z předpojatosti, opsal do svého listu soudní protokol z přelíčení, které se konalo 26. srpna 1909. Komárek byl shledán vinným z přečinu proti bezpečnosti cti a odsouzen k pokutě 10 korun a k zaplacení advokátských služeb, které musel Josef Hofrychtr využít. Usvědčen byl na základě výpovědi osmileté školačky Marie Čížkové, která byla jediná, kdo slyšel, že redaktorovi bitím skutečně vyhrožoval.

⁷⁵ Mezi jeho dlouhodobé protivníky patřili např. brodský starosta Eduard Šubrt, důvěrník německobrodských mladočechů Antonín Komárek, který se přátelil s politickými katolíky, nebo politický katolík, redaktor katolického listu Štít František Šupka.

⁷⁶ Příkladem může být text „*Sen paní Jelínkové*“, ve kterém Hofrychtr líčil, jak tuto brodskou vášnivou zastánkyni politických katolíků nechtěli pustit do nebe. Zato redaktora Hofrychtra u nebeské brány vítali, protože dával vždy jedno číslo svých novin vyvěsit, aby si ho mohli přečíst chudí lidé, a bojoval proti všem, kdo zneužívali náboženství. In *Sen paní Jelínkové. Hlasy z Posázaví*. 19. 8. 1909, r. 1, č. 42, str. 3.

Hofrychtrovo chování lze leckdy označit za krajně nevhodné. V článcích například jmenoval konkrétní osoby, které považoval za původce problémů. Často se pak v následujících číslech Hlasů z Posázaví dočteme, jak se tito obvinění hájili a dožadovali se očištění svého jména. Je nasnadě, že s tímto přímočarým a nezřídká až bezohledným přístupem musel mít redaktor Hofrychtr mnoho nepřátel.⁷⁷

O tom, jak řada místních obyvatel bojovného redaktora vnímala, vypovídá i prohlášení brodského živnostníka Václava Vobořila, který Hofrychtrovi v konkurenčních Havlíčkových hlasech v roce 1909 předpovídal: „*Vy jste zde chvíli a rozséváte zde jenom nesvář a za čas budete zde vůbec nemožným*“.⁷⁸ Region se ale svého kritika a karatele nezbavil tak snadno. Hofrychtr v Německém Brodě žil a pracoval téměř pětadvacet let.

Abychom se redaktora Hofrychtra zastali, je zřejmé, že vydáváním svých novin sledoval vyšší cíle. Typická pro něj byla didaktičnost. Hofrychtr ostatní nepoučoval jen pro pouhou radost z poučování, ale protože chtěl vymýtit nešvary, se kterými se v regionu setkával. Dobové lokální spory na současného čtenáře leckdy působí kuriózně až vysloveně směšně. Musíme ale uvážit, že vzhledem k horší dostupnosti informací o celostátním dění jim musela být věnována mnohem větší pozornost, než jakou bychom jim přisoudili dnes. Musíme mít také na paměti, že město bylo mnohem menší a vztahy mezi jeho obyvateli byly na sociální, ekonomické i kulturní rovině mnohem více provázané.

Je zvláštní, že se osobnost Hofrychtrova ražení rozhodla pětadvacet let svého života věnovat vydávání lokálního týdeníku právě v Německém Brodě. Nejspíše si uvědomoval, že by se svými

⁷⁷ Na obhajobu redaktora Hofrychtra je třeba dodat, že značnou část těchto obviňujících zpráv mu dodávali jeho dopisovatelé, takže si stěžít mohl ověřit jejich pravdivost.

⁷⁸ In Ct. redakci Hlasů z Posázaví zde! *Havlíčkův kraj*. 6. 8. 1909, r. 1, č. 6, str. 7. O Hofrychtrových postojích vypovídá, byť nepřímou, také útočně zaměřený text v pardubických svobodomyšlných Neodvislých listech z roku 1911. V něm je Josef Hofrychtr popisován jako „*přísný mravokárce*“ a „*nad vše pozemské povýšený člověk*“. In Smlsi si! *Hlasy z Posázaví*. 18. 1. 1911, r. 12, č. 3, str. 4.

pokrokově laděnými novinami neměl šanci uspět na celonárodní úrovni. Německý Brod mu pro jeho nejen žurnalistické působení poskytl ideální podmínky. Soudě dle dopisů, které si mezi sebou posílali členové novinářovy rodiny, žil redaktor, dokud mu to jeho zdravotní stav umožňoval, čilým společenským životem.⁷⁹ Dokonce se sám pokoušel organizovat společenské dění. Usiloval například o založení místního spolku abstinentů.

Členský průkaz Klubu československých turistů v Praze dokládá Hofrychtrovu aktivitu v této organizaci v roce 1921. Podle vyprávění vnuků redaktora byl redaktor činný také v česko-francouzské společnosti Alliance Francaise, údajně byl i předsedou její brodské pobočky.⁸⁰ Naopak neuspěl, když se chtěl stát členem místního Sokola, protože ve svém týdeníku otisknul kritiku adresovanou právě tomuto spolku.⁸¹

Redaktor Hofrychtr se také významně zasloužil o vybudování pomníku Karla Havlíčka Borovského v Německém Brodě. Zasadil se zejména o připomenutí tohoto záměru v roce 1910.⁸² O jeho

⁷⁹ Bohužel se nepodařilo dohledat žádné informace o redaktorově vztahu k německobrodské komunitě českobratrské církve, ke které nejspíše náležel. Rozhodně se těšil velké úctě u brodských představitelů Československé církve, kterou v Hlasech z Posázaví podporoval.

⁸⁰ Stejnomená společnost působí v tuzemsku dodnes, viz <http://www.alliancefrancaise.cz>. Redaktor ve svém listu dával této organizaci po léta velkorysý prostor. Jejím aktivitám věnoval i dvě zprávy ve vydání, nezřídka i tučně, nebo jinak výrazně vyištěné, či dokonce psané francouzsky. Velkou událostí, kterou uspořádala právě Alliance francaise, byla návštěva francouzského vyslance Cougeta v Německém Brodě. Do města přijel 2. prosince roku 1924. V redaktorově pozůstalosti se dochovala pozvánka na hostinu pořádanou k příležitosti této návštěvy v hotelu Zita. Pozůstalost obsahuje také francouzsky psané pohlednice a literaturu v tomto jazyce.

⁸¹ V Hlasech z Posázaví o tom referoval pisatel skrytý pod značkou R., který postoj brodských Sokolů odsoudil a naopak vyzdvihl Hofrychtrovu snahu o očištění Sokola od těch, kteří se k této organizaci hlásí jen kvůli svému prospěchu. In Případ Hofrychtrův. *Hlasy z Posázaví*. 18. 11. 1909, r. 3, č. 2, str. 2.

⁸² In HAJN, Antonín. *Národ o Havlíčkovi*. Praha: Havlíčkův fond Jednoty čs. novinářů, 1936. 759 s., str. 513. Německobrodští chtěli postavit pomník

osobním vztahu k tomuto velikánu české žurnalistiky se nám bohužel nepodařilo dohledat žádné informace. V Hlasech z Posázaví však byla osobnost Karla Havlíčka Borovského často s úctou zmiňována a stavěna za vzor.

Hofrychtr opakovaně upozorňoval na sociálně slabé obyvatele a žádal své čtenáře o jejich podporu. O tom, jak značné důvěře se ve městě těšil, vypovídá i to, že u zpráv o darech často uváděl, že peníze byly složeny přímo u něj v redakci a že sám zajistil jejich doručení obdarovaným.

Redaktor Hofrychtr se ale nespokojil pouze se psaním, například v roce 1911 pomáhal dojednat zajímavou politickou dohodu. „(...) byl to sám redaktor Hofrychtr, který v okresní nemocenské pokladně, která byla tenkrát v domě p. Hankově, sjednal dohodu mezi agrárníky a sociálním demokraty v tom smyslu, že sociální demokraté na Německobrodsku odevzdají v užší volbě své hlasy agrárníku Hyršovi, když agrárníci na Chotěbořsku odevzdají za to v užší volbě své hlasy sociál. demokratu Hnátkovi, který se tam octl v užší volbě s klerikálem.“⁸³ Tento tah se setkal s úspěchem, oba podporovaní kandidáti zvítězili. Uvedený text můžeme považovat za konkrétní důkaz působení redaktora Hofrychtra v regionální politice.

Mít ve svém středu vzdělaného člověka s velkým rozhledem mohlo být pro obyvatele Německého Brodu velmi prospěšné. Ne vždy ale měšťané brali Hofrychtrova varování vážně.⁸⁴ Významnou změnu v sociálním postavení redaktora mohlo přinést období první republiky,

svému slavnému obyvateli již od roku 1906. Základní kámen pomníku byl položen v roce 1920. Slavnostního odhalení se Havlíčkova socha dočkala v roce 1924. V pozůstalosti redaktora je dochována fotografie skupiny osob právě před tímto pomníkem, která zachycuje i Josefa Hofrychtra. (pozůstalost)

⁸³ In Chudý horský kraj. *Hlasy z Posázaví*. 11. 11. 1927, r. 20, č. 2, str. 4.

⁸⁴ Například v nedatovaném zlomku dopisu redaktor Hofrychtr líčí, jak své spoluobčany varoval před podvodníkem, který po městě pod vyhanou záminkou vybíral velké sumy peněz. Měšťané mu zprvu nechtěli věřit, jeho varování se však nakonec ukázalo být na místě. „*To se ví, teď když jsem (nečitelné slovo) dal to prohlášení do ‚Hlasů‘, byl velký poprask a některé firmy samy podávají trestní oznámení na (dvě nečitelná jména)*“ (nedatovaný zlomek dopisu psaný Josefem Hofrychtem, soudě dle písma pochází nejspíše z počátku třicátých let; pozůstalost)

kdy se povolání novináře profesionalizovalo. Redaktorská práce však stále měla příchuť činnosti stěží tolerované a nezřídka až společnosti škodlivé.⁸⁵

Dále již nechme hovořit redaktorův nekrolog v havlíckobrodské kronice od kronikáře Františka Petra.⁸⁶ „*Dne 25. dubna zemřel zde velice populární redaktor Josef Hofrychtr. Narodil se 18. dubna 1861 ve Václaví na Turnovsku, reálku studoval v Pardubicích, načež se stal učitelem na obecných školách v Roudnici. R. 1892 opustil dráhu učitelskou a založil časopis Školský obzor, v němž hájil neodvislost učitelstva i svobodu národního školství a ostře káral zlořády rakouské byrokracie, zvláště na poli církevním. R. 1908 založil ve zdejší městi neodvislý týdeník, věnovaný zájmům českého jihovýchodu Hlasy z Posázaví, jenž za 25letého trvání dosáhl velkého rozšíření a tím získal i značného vlivu na smýšlení obyvatelstva nejen ve zdejší městi, ale i v širém okolí. Veden byl směrem národním, pokrokovým a - zvl. s počátku - ostře protiklerikálním, takže měl i dosti nepřátel. Od r. 1925 stal se orgánem strany národně demokratické. Posmrtnou vzpomínku na zemřelého redaktora, který byl pohřben 28. dubna na novém hřbitově, přinesly četné denní listy a učitelské časopisy. Jeho úmrtím Hlasy z Posázaví zanikly.*“⁸⁷

⁸⁵ In KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 310 s., str. 65 - 66. Sám Hofrychtr si v roce 1925 stěžoval na přístup státních zaměstnanců právě k novinářům. „*Přijde-li žurnalista - at' za účelem jakýmkoliv - do našich úřadů politických, soudních anebo jiných, pohlíží se naň zrovna tak, jako se naň pohlíželo za Rakouska. Shledává se všude se špatně skrývanou zaujatostí a předpojatostí. (...) I na takového žurnalistu, jenž z nejčistších úmyslů zvolil si povolání novinářské, pohlíží se jako na dobrodruha, který snad jen proto chopil se žurnalistiky, že se jinak uplatniti nemohl.*“ In Spoutaný tisk. *Hlasy z Posázaví*. 23. 10. 1925, str. 1- 2.

⁸⁶ Zápis je nutné přijímat kriticky, protože František Petr patřil k Hofrychtrovým dlouholetým přispívatelům a také proto, že v posledních letech svého života ne již tolik aktivní novinář pravděpodobně dávno nevalil místní politické reprezentaci.

⁸⁷ In SOAHB, AMHB, Kronika města Německého (Havlíčкова) Brodu, 1923 - 1930, inv. č. 5630, č. k. 3772.

O naznačeném nadregionálním, ba možná i celostátním významu osobnosti Josefa Hofrychtra svědčí i zveřejnění jeho fotografie mezi portréty významných českých žurnalistů v knize *Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého z roku 1927*. Bez zajímavosti rovněž není, že úmrtí Josefa Hofrychtra je zaznamenáno i v knize *Z dějin a památností Německého Brodu*⁸⁸ z roku 1935.

Stručný Hofrychtrův nekrolog vyšel den po jeho smrti v *Národu*⁸⁹ a v *Národních listech*.⁹⁰ Mnohem větší prostor zprávě o jeho skonu věnoval redaktor *Učitelských novin*, který vyzdvihl zejména Hofrychtrův podíl na emancipaci učitelstva.⁹¹ K dispozici máme i Hofrychtrovy nekrology psané jeho dlouholetým kolegou Rudolfem Halíkem a jeho podřízeným, redaktorem Gustavem Dörflem.⁹²

Myslíme si, že nebudeme daleko od pravdy, když budeme tvrdit, že město, které bylo zprvu pobouřeno Hofrychtrovou přímočarostí, si postupně na svého kritika minimálně zvyklo. Hofrychtrovi se nedá

⁸⁸ In OLŠA, J.F. *Z dějin a památností Německého Brodu*. 1. vyd. Německý Brod: Novina, 1935. 156 s., str. 121.

⁸⁹ In Redaktor Jos. Hofrychtr. *Národ*. 26. 4. 1933, roč. 9, č. 81, s. 2.

⁹⁰ In Redaktor Josef Hofrychtr zemřel. *Národní listy*. 26. 4. 1933, roč. 73, č. 115, III. vyd., s. 4.

⁹¹ In DRDACKÝ, František. Hofrychtr zemřel. *Učitelské noviny*. 17. 5. 1933, r. 47, č. 14, s. 205 - 206.

⁹² Dörfel Hofrychtra vykresluje jako nedoceneného bojovníka, který se pustil do těžkého boje nejdříve za zlepšení českého školství a poté za kulturní, hospodářský a národní pokrok na Havlíčkobrodsku. „*Bohužel, redaktoru Hofrychtrovi málokdy dostalo se zaslouženého uznání za poctivou a neohroženou jeho práci, snad proto, že osobně byl povahy tak skromné, nenáročné, že ačkoliv jiným dovedl vybojovat téměř vše, svých vlastních zájmů nikdy nedbal. Po celý dlouhý a plodný život zůstal chud. Jeho bohatství však bylo v dobrotě srdce, a ve vášnivě lásce k rodině, k pravdě, k pokroku a k národu.*

Již nikdy neuvidíme jeho svéráznou schýlenou postavu na každodenní cestě mezi redakcí a domovem. Kolemjdoucí nebudou uctivě zdravit starého pána, vlídně děkujícího na všechny strany, který v posledních měsících poznával své známé už jen po hlase. Starý pán vydal se na dalekou cestu, mnohem větší, než byla cesta od milované rodiny k milovanému listu.“ In DÖRFL, Gustav. Redaktor Hofrychtr zemřel. *Hlasy z Posázaví*. 28. 4. 1933, r. 25, č. 26, s. 1.

upřít, že byl výtečným pozorovatelem. Díky svému rozhledu a zkušenostem musel vidět dál než velká část jeho současníků. Tato schopnost ho od nich ale zároveň vzdalovala.

Redaktor Hofrychtr dokázal upozornit na skutečné problémy a nebál se zasadit o jejich vyřešení. Z četných zápisů ze zasedání zastupitelstva i rady města víme, že se představitelé města jeho podněty opravdu zabývali. Za svůj život neváhal absolvovat nespočet soudních pří ať už jako obžalovaný či jako žalobce.

Z obávaného polemika vyčnívajícího nad davy se postupně stal osamělý novinář-veterán. Jeho původně buřičský list ztrácel svou bojovnost. Rakouská monarchie, proti které brojil, se rozpadla, političtí katolíci ztratili značnou část svého vlivu a do vedení Německého Brodu dostali národní demokraté, které Hlasy z Posázaví podporovaly.⁹³ Bývalý učitel Josef Hofrychtr, jehož žurnalistická činnost v Německém Brodu léta vzbuzovala rozhořčené reakce, se postupně stal akceptovaným a nejspíše i váženým občanem města.

Dodatek 1

Tiskař Karel Hofrychtr

V roce 1906 se do Německého Brodu přistěhoval bratr redaktora Josefa Hofrychtra Karel Hofrychtr. I on měl k tištěným médiím blízko, v Brodě si otevřel tiskařskou dílnu. Za sebou už v této době měl důkladnou přípravu v oboru, byl vyučeným sazečem a původně vlastnil knihtiskárnu v Rovensku.⁹⁴

O jeho osudech toho nevíme mnoho. Měl se narodit 6. srpna 1866, před přestěhováním do Německého Brodu byla jeho domovskou obcí vesnice Volavec na Turnovsku. Motivy jeho přestěhování do Německého Brodu, který v dané době rozhodně nepatřil mezi bohatá sídla, jsou nám neznámé. Informace z dostupných pramenů

⁹³ Národní demokrat ing. Prokop Šupich byl brodským starostou v letech 1922 - 1927. Ve funkci ho vystřídal rovněž národní demokrat JUDr. Robert Neuern, který byl brodským starostou v letech 1927 - 1935.

⁹⁴ In *Kronika obce Václaví*, str. 22.

naznačují, že si sourozenci naplánovali, že Karel vybuduje zázemí pro novinářskou činnost svého bratra.⁹⁵

Karel Hofrychtr zakoupil v Německém Brodě tiskárnu, kterou v roce 1872 založil knihkupec Josef Menšík.⁹⁶ Podařilo se mu ale získat pouze omezenou koncesi, takže mohl tisknout jen drobné práce. Usiloval proto o získání plné koncese, která by mu dovolovala připravovat i noviny a časopisy. Tehdy ale narazil na odpor vedení města, které chránilo zájmy místního tiskaře Františka Riedla.⁹⁷

⁹⁵ V publikaci věnující se brodským tiskárnám dokonce stojí, že tiskárnu od vdovy Menšíkové v roce 1905 koupil „Josef Hofrychtr, bývalý faktor tiskárny v Roudnici“. In *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 12. Může tato zmínka dokládat, že spolu bratři spolupracovali už za pobytu Josefa Hofrychtra Roudnici? O pobytu tiskaře Karla v Roudnici nad Labem nemáme žádné zprávy. Víme ale, že v místní tiskárně působil Josef Hofrychtr. Je i možné, že si autoři textu pouze spletli jména obou bratrů.

⁹⁶ Jednalo se o nepřiliš vytíženou tiskárnu vybavenou malým šlapacím lisem značky Viktoria. In *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 12.

⁹⁷ František Riedl tiskárnu zdědil po svém otci. Jeho předek Albert F. Riedl (vynálezce tisku na sklo) provozoval německobrodskou tiskárnu již v roce 1850, od roku 1897 byla vybavena rychlolisem. Tamtéž, str. 9-10. Mladočech František Riedl v roce 1912 dokončil úpravy na novostavbě své tiskárny v Grégrově ulici a v témže roce rezignoval na své funkce v radě města, školní radě a městské spořitelně. Riedl byl rovněž starostou okresní jednoty živnostenských společenstev v Německém Brodě. Jeho protežování ze strany mladočeského vedení města, které mu zadávalo téměř všechny tiskařské práce pro potřebu města, poněkud ustoupilo po první světové válce, kdy se na brodské radnici prosadili socialisté.

Karel Hofrychtr využíval v prvním roce existence Hlasů z Posázaví bratrův list ke zveřejňování výpadů proti Františku Riedlovi. Averse existovala i mezi Riedlem a redaktorem Josefem Hofrychtem, který na něj dokonce v roce 1911 podal trestní oznámení pro urážku na cti. In *Veselá vojna s klerikály. Hlasy z Posázaví*. 8. 9. 1911, r. 3, č. 53, str. 3. O tom, jak těžkou konkurencí byl pro Hofrychtra Riedl, svědčí i to, že jeho dílna měla v roce 1912 27 zaměstnanců a pracovalo se v ní na šesti tiskařských strojích na elektrický pohon. In KRUNTORÁD, Jaroslav, et al. *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod a Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. 193 s., str. 112.

Karel Hofrychtr se však nevzdal.⁹⁸ Když nepomohly žádosti adresované městu, obrátil se v roce 1908 na Grémium knihtiskařů a písmoliticů, které se ho zastalo. Poté už plnou koncesi dostal.⁹⁹

Na podzim téhož roku Josef Hofrychtr spěšně přestěhoval redakci, administraci i expedici Školského obzoru z Královských Vinohradů do Německého Brodu. „*Dnešním číslem způsobili jsme zajisté svým příznivcům jisté překvapení. Školský obzor vycházeti bude totiž nyní v Německém Brodě ve vlastní knihtiskárně, pro niž po dlouhých svízelných a průtazích podařilo se bratrovi vydavatele t. l. získati úplnou koncesi. – Tím zabezpečeno jest také pravidelné vycházení našeho listu.*“¹⁰⁰ Kvůli stěhování se odpovědným redaktorem listu na krátký čas stal tiskař Karel Hofrychtr.¹⁰¹ Spolupráci bratrů ukončil výše zmíněný spor, jehož původ se nám nepodařilo vypátrat.

⁹⁸ V brodském archivu se dochoval jeho dopis adresovaný vedení města, ve kterém obratně argumentoval ve svůj prospěch. Poukazoval například na to, že i menší města mají více tiskáren. Zakázky chtěl dostávat z Prahy, Roudnice a Mladé Boleslavi, takže nehodlal poškozovat Riedlovu tiskárnu přebíráním práce. In SOAHB, AMHB, Povolování provozování živností, opovědi živností 1904 - 1946, inv. č. 2151, k. 400.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ In *Školský obzor*. 14. 10. 1908, r. 15, č. 3, str. 1. Redaktor Hofrychtr si od přestěhování redakce, administrace i expedice Školského obzoru do Německého Brodu sliboval zlepšení finanční situace svého listu, který kvůli dluhům dosud vycházel nepravidelně. Na Královských Vinohradech si do doby, než se sám přestěhoval do Německého Brodu, ponechal filiální redakci a administraci. Do Německého Brodu jezdil pouze jednou týdně. Čtenáře uklidňoval, že přestěhování do malého města jeho novinám nezpůsobí žádnou újmu, protože Německý Brod leží na železničním uzlu, takže má výtečné spojení se všemi kouty Čech a Moravy.

¹⁰¹ „*Některým lidem vrtá to mozem, proč vydavatel t. l. není nyní zodpovědným redaktorem, Š. O. ´. – Musíme jim to tedy vysvětliti. Zodpovědný redaktor musí dle tisk. zákona bydlet v místě, kde list vychází, a poněvadž, Š. O. ´ vychází v Německém Brodě a vydavatel jeho bydlí na Vinohradech, nemůže vydavatel t. l. býti zodpovědným redaktorem listu, a ve funkci té zastupuje ho zatím jeho bratr. Tolik na vysvětlenou všem, kterým to vrtalo mozem, a zejména redakci onoho listu pražského, který způsobem tak ‚duchaplným‘ otřel se kvůli této změně o náš list.*“ In Listárna. *Školský obzor*. 27. 10. 1908, r. 15, č. 5, str. 69.

Soudě dle toho, kolik prostoru je osobě Karla Hofrychtra věnováno v dokumentech města, byl podobně kritické a neústupné povahy jako jeho bratr Josef.¹⁰² Na druhou stranu kdyby nebyl obdařen „hofrychtrovsou náturou“, těžko by se jeho tiskárna udržela v Německém Brodě až do roku 1920.

Jak se zdá, neměl Hofrychtr po získání plné koncese o zakázky nouzi. Svou dílnu, která vystřídala více objektů, vybavil dvoumediánovým rychlolisem a moderním sázecím strojem Typograph.¹⁰³ V roce 1911 vystavěl pro svůj závod, který potřeboval větší prostory, budovu v ulici Na Bojišti.¹⁰⁴ Jeho tiskárna byla neceníková, takže platy jejích zaměstnanců se různily podle „*konjunktury a kvalifikace*“.¹⁰⁵ I v těchto letech pokračovaly spory Karla Hofrychtra s tiskařem Riedlem. Bojovali spolu zejména o městské zakázky.¹⁰⁶

O rozkvětu Hofrychtrovy tiskárny vypovídají i četné inzeráty, ve kterých poptával pracovní sílu pro svůj podnik.¹⁰⁷ Jeho tiskárna

¹⁰² Karel Hofrychtr je autorem řady stížností týkajících se zejména úprav ulice na Bojišti, kam v roce 1911 přestěhoval svou tiskařskou dílnu. Příznačné je, že v části těchto stížností stálo, že je podali „*Karel Hofrychtr a sousedé*“. Odbojný tiskař tedy musel být považován za vůdčí osobnost.

¹⁰³ Jednalo se o první sázecí stroj v Německém Brodě. In *Sto patnáct let havlíckobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 12.

¹⁰⁴ Tato budova v Havlíčkově Brodě dodnes stojí. Nachází se na rohu ulic Na Bojišti a Sázavské a dnes v ní sídlí čistírna oděvů. Hned naproti ní stojí dům č. p. 298, ve kterém žila rodina redaktora Josefa Hofrychtra.

¹⁰⁵ In *Sto patnáct let havlíckobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 19.

¹⁰⁶ Například v roce 1909 Karel Hofrychtr vystupoval proti Riedlovi v Hlasech z Posázaví v rubrice *Zasláno*. Vytykal Riedlovi, že tiskárnu zdědil, zatímco on si koncesi musel zasloužit. Popíral, že by mu odlákával zákazníky nižšími cenami. Tvrdil, že tiskárnu v Roudnici měl jeho bratr Josef a že není pravda, že Josef Hofrychtr chtěl Hlasy z Posázaví tisknout u Riedla. Dokonce zmínil, že o Hlasech z Posázaví rozhoduje on a ne jeho bratr. Dále si stěžoval, že ho Riedl pomluvil v Typografických listech. Dokonce vyzval živnostníky, aby spolu s ním usilovali o spravedlivé rozdělování městských zakázek.

¹⁰⁷ Nejčastěji hledal děvčata do sazárny a knihtiskárny a učně na sazečství. Pro ilustraci uveďme, že v roce 1918 zaměstnávala jeho tiskárna jednoho

připravovala hlavně noviny, často i pro zákazníky ze vzdálenějších měst. Byly zde tištěny například *Obchodní listy*, *Hospodářský list*, *Maloobchodník*, *Naše snahy* a týdeník *Sázavan*.¹⁰⁸

Karel Hofrychtr měl i po získání plné koncese poměrně často problémy s vedením města, které nechtělo vyhovět některým požadavkům týkajících se jeho živnosti. Stejně jako jeho bratr Josef se i Karel Hofrychtr uměl ohánět perem a nerozpakoval se své výtky adresované úřadům zveřejnit s patřičným komentářem.

Například v listopadu roku 1910 si ve Hlasech z Posázaví stěžoval, že mu město záměrně účtuje za plyn vyšší ceny. Úředníci nechtěli uznat, že plyn spotřebovává v rámci živnosti a jeho sázecí stroj Typograf zařadili mezi vařiče. „*A tak vařit polévky, knedlíky anebo líti řádky do časopisů, to je u naší městské rady vše jedno. Známe ten dvojí loket naší městské rady a znají jej bohužel i naši druzí pp. živnostníci a nedivíme se proto této ‚spravedlnosti‘.*“¹⁰⁹

Na konci roku 1916 byl tiskař Hofrychtr po deseti letech pobytu v Německém Brodě přijat do práva domovského.¹¹⁰ Stejně jako jeho bratr redaktor se i Karel Hofrychtr zapojil do života svého města, minimálně máme doklady o darech na dobročinné účely, které poskytl.¹¹¹

tiskaře, strojního sazeče, ručního sazeče a dva učně. Karel Hofrychtr se jako vyučený sazeč věnoval i sazečským pracím, v tiskárně vypomáhali také členové jeho rodiny. In *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 19.

¹⁰⁸ In KRUNTORÁD, Jaroslav, et al. *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod a Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. 193 s., str. 112. a In *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s, str. 12 - 13. Karel Hofrychtr rovněž inzeroval, že tiskne nástěnné kalendáře a další sortiment jako vizitky nebo tiskopisy pro potřeby spolků.

¹⁰⁹ In *Sázecí stroj „Typograf“*. *Hlasy z Posázaví*. 30. 11. 1910, r. 3, č. 5, str. 5.

¹¹⁰ In AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva, 18. 8. 1916 - 7. 12. 1921, inv. č. 1478, č. k 187, zápis z 30. 12. 1916. Jeho předchozí domovskou obcí byl Volavec, malá vesnice v okrese Semily, část obce Radostná pod Kozákovem.

¹¹¹ Například v říjnu 1918 odevzdal 100 korun na městské divadlo, 100 korun na Sokolovnu a 50 korun na Havlíčkův pomník. In *Následování hodno*. *Hlasy*

I když si tiskař Karel Hofrychtr vybudoval v Německém Brodě slibné zázemí a jeho živnosti se po skončení války dařilo, v roce 1920 svou dílnu prodal agrárnímu Tiskařskému a vydavatelskému družstvu Havlíček¹¹² a se svou rodinou odešel do Jihlavy.

Co ho k tomuto ráznému kroku přimělo, se nám nepodařilo vypátrat. Možná se jeho podnik za první světové války příliš zadlužil.¹¹³ Pravděpodobněji je verze, že nedolal konkurenci Riedlova podniku, který se po válce rychle rozvíjel a získal řadu významných zakázek.

Dodatek 2

Další členové rodiny Hofrychtrovy

V předchozích kapitolách jsme se věnovali zejména životu novináře Josefa Hofrychtra. Bez zajímavosti nejsou ani osudy jeho nejbližších, kterých se jeho žurnalistická profese také dotýkala.¹¹⁴

z *Posázaví*. 29. 11. 1918, r. 11, č. 5, str. 4. Samozřejmě můžeme polemizovat, do jaké míry mohly být tyto dary motivovány úmyslem naklonit si své případné zákazníky z řad místních živnostníků a spolků. Nesmíme zapomínat, že o přízeň své klientely soupeřil se starousedlíkem Riedlem.

¹¹² In KRUNTORÁD, Jaroslav, et al. *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod a Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. 193 s., str. 112. Tiskařské a vydavatelské družstvo Havlíček získalo tiskařskou koncesi na rozdíl od Karla Hofrychtra bez problémů, protože ve městě byla poptávka po tiskařských pracích. In AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva, 18. 8. 1916 - 7. 12. 1921, inv. č. 1478, č. k 187, zápis z 2. 10. 1920.

¹¹³ Za první světové války se Hofrychtrova tiskárna potýkala s nedostatkem plynu, koksu, dřeva a jistě i papíru. Karel Hofrychtr opakovaně žádal vedení města o zvýšení limitů spotřeby paliva pro dílnu a navýšení jeho dodávek. In AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí městské rady, 7. 9. 1914 - 19. 10. 1917, inv. č. 1492, č. k. 201.

¹¹⁴ O rodinném životě redaktora Josefa Hofrychtra máme k dispozici pouze kusé informace. Miroslav Hofrychtr, syn novináře z druhého manželství, předal svým potomkům o jejich dědečkovi pouze minimum informací. Redaktor Josef Hofrychtr zemřel v době, kdy bylo Miroslavovi pouhých čtrnáct let, takže si na něj příliš nepamatoval. Navíc se obával, aby kvůli politickým názorům a novinářské činnosti svého otce nepřišel o zaměstnání. Na základě jeho vyprávění vnuci redaktora ve Václaví

Víme, že Josef Hofrychtr pocházel z poměrně početné chalupnické rodiny, která žila v hospodě v malé obci Václaví u Rovenska pod Troskami. O životě jeho rodičů nevíme zhruba nic. Podařilo se nám ale dohledat kusé informace o dvou z jeho tří doložených mladších sourozenců. Jedním z nich byl tiskař Karel Hofrychtr, jehož podnikání v Německém Brodě věnujeme samostatný dodatek. Do Brodu se svou ženou Julíí a dcerou Marií¹¹⁵ přistěhoval v roce 1906.¹¹⁶

Karel Hofrychtr byl nejspíše obdařen podobně konfliktní povahou, jakou vynikal jeho bratr Josef. Vzájemné rozmršky těchto dvou kritických osobností vyvrcholily tím, že tiskař Karel zkusil v roce 1909 vydávat své vlastní noviny Havlíčkův kraj. V pozdějších letech mohly být vztahy mezi sourozenci mnohem méně napjaté.¹¹⁷

Dalším členem rodiny Hofrychtrů, který pobýval v Německém Brodě, byla sestra Josefa Hofrychtra Marie.¹¹⁸ Svobodná bývalá služka Marie Hofrychtrůvá, jejíž domovskou obcí byl, stejně jako v případě Karla Hofrychtra, Volavec na Turnovsku, žila v Německém Brodě

u Rovenska pod Troskami (Liberecký kraj) objevili pozůstatky hospody, ve které se měl Josef Hofrychtr v roce 1861 narodit. Dnes z této budovy údajně zbyla jen část jedné ze zdí. Rodina Hofrychtrů měla mít právě v této oblasti část příbuzenstva, se kterou byla v kontaktu. Například v roce 1921 psala Zdena Hofrychtrůvá, že navštívila strýce z Václaví. (pozůstalost)

¹¹⁵ Dle informací od vnuků redaktora Hofrychtra se v Jihlavě provdala a poté se jmenovala Melounová.

¹¹⁶ V soupisu brodských obyvatel z roku 1910 jsou zahrnuty i údaje o rodině Karla Hofrychtra, jehož manželka se jmenovala Julie (tehdy 43 let) a dcera Marie (16 let). In SOAHB, AMHB, Soupis obyvatel v Německém Brodě bydlících, rok 1910, inv. č. 1546, č. k. 255.

¹¹⁷ Na pohlednici z 9. června 1919 dochované v pozůstalosti Josefa Hofrychtra psal redaktorovi nejspíše právě Karel Hofrychtr následující řádky: „*Ohledně novin jsi sám vinen, víš, že u mne, ač někdy bručím, jde vše na hodinu.*“ Zároveň redaktora žádal, aby mu už neposílal noviny. Stručně se také zmínil o svých politických preferencích. „*Na volby jsem doma. Volím protivládně. Jsou nevděční Praze!*“ Pohlednice je podepsána pouze jménem „Karel“. Uvedený text nepůsobí dojmem, že by mezi bratry existovalo závažné napětí. Zdá se, že spolu běžně komunikovali. (pozůstalost)

¹¹⁸ Matoucí je pouze, že v kronice obce Václaví je uveden jako rok narození Marie Hofrychtrůvé rok 1871, zatímco v brodské evidenci figuruje rok 1872. In *Kronika obce Václaví*, str. 118.

od dubna 1911.¹¹⁹ V říjnu 1911 zemřela v místní nemocnici.¹²⁰ Je pravděpodobné, že si některý z bratrů, nejspíše tiskař Karel, vzal nemocnou sestru k sobě do Německého Brodu, aby jí ulehčil konec života.

Redaktorovo první manželství bylo obdařeno dvěma potomky. Dcera Zdena (narozena 7. března 1889) se nikdy neprovdala,¹²¹ pracovala jako poštovní úřednice na pražské smíchovské poště.¹²² Syn Jaroslav (narozen 26. července 1893) působil jako legionář v Rusku,¹²³ odkud si přivedl ženu Anastasii Lvovnu přezdívanou Tasja, se kterou měl dceru Irenu.¹²⁴ Po návratu z legií se stal vojákem z povolání, v pozůstalostním spisu Josefa Hofrychtra z roku 1933 je uváděn jako kapitán jezdeckého pluku č. 7, místo umístění pluku je nečitelné. Žil

¹¹⁹ In OSAHB, AMHB, Soupis obyvatel v Německém Brodě bydlících, rok 1910, inv. č. 1547, č. k. 256.

¹²⁰ In OSAHB, AMHB, Abecední seznam vydaných domovských listů, 1911 - 1922, inv. č. 1555, č. k. 263.

¹²¹ Údajně proto, že velmi lpěla na svém otci, s jehož brodskou rodinou si pravidelně dopisovala.

¹²² V adresách bývá uváděna i jako „úřednice ministerstva pošt“, zástupci této organizace jí rovněž kondolovali po otcově smrti.

¹²³ Jeho pobyt v Rusku dokládá i krátká zpráva v Hlasech z Posázaví z roku 1915. „*Svým přátelům a známým v Herálci posílá srdečný pozdrav z Karsumu v Simbirské gubernii v Rusku Jaroslav Hofrychtr.*“ In Do Herálce. *Hlasy z Posázaví*. 29. 4. 1915, r. 7, č. 27, str. 3. Podle vyprávění vnuků redaktora Jaroslav Hofrychtr po válce zůstal na Ukrajině u Černobyli, kde působil jako zemědělský adjunkt. Využil tak své odborné vzdělání, absolvoval totiž střední zemědělskou školu nejspíše v Nymburku. Za revoluce kozáci vyvraždili obyvatele statku, kde pracoval. Jeho zachránilo, že kozáci podle oděvu poznali, že je cizinec. Odešel nejspíše do Kyjeva, kde se seznámil se svou budoucí ženou Anastasií Lvovnou Černou. V této době ho jeho přítel skrýval dva měsíce v komoře za koupelnou. Poté se mu podařilo vydat se na cestu domů. V Československu se stal vojákem z povolání. Byl zaměstnán na Ministerstvu národní obrany jako styčný důstojník mezi československou a ruskou armádou a měl dosáhnout hodnosti podplukovníka. Protože byl vydán rozkaz, že členové generálního štábu nesmí mít německá příjmení, zvolil si jméno Hronský. Do důchodu měl odejít v roce 1963.

¹²⁴ Irena byla dvakrát provdaná, poprvé za důstojníka (podle vnuků redaktora se mohl jmenovat Křehlík).

dlouhá léta v Hodoníně a poté v Dejvicích. Potomky Ireny Hofrychtrové jsou MUDr. Ilja a JUDr. Ivan Chocholoušovi, kteří dnes žijí v Praze.¹²⁵

Z druhého redaktorova manželství vzešel jeden potomek, syn Miroslav, který se narodil v 22. září roku 1919. V roce 1930 nastoupil na německobrodské gymnázium. Po smrti redaktora Hofrychtra mu byl jako spoluporučník ustanoven jeho kmotr dr. Arnošt Sachsl. Jednalo se o významného statkáře, jehož rodina vlastnila brodský Špitálský dvůr.¹²⁶

Po ukončení gymnasijských studií byl Miroslav Hofrychtr v roce 1939 přijat na kutnohorskou elektrotechniku, kterou absolvoval v roce 1941.¹²⁷ Nikdy by tuto školu nemohl vystudovat nebýt finanční i materiální podpory, kterou mu poskytovala jeho nevlastní dcera Zdena.¹²⁸ Patnáctého listopadu 1942 se v pardubickém evangelickém kostele oženil s Libuší Kuncovou. Ještě za války se jim narodil syn Jiří, který nyní bydlí v Křížové u Krucemburku. Druhým potomkem z tohoto svazku je Pavel Hofrychtr, který žije v Hradci Králové.

¹²⁵ Bohužel o své pradědovi nemohli poskytnout žádné informace, jejich rodina vlastní pouze dobové fotografie.

¹²⁶ Obě rodiny se, jak vypovídají řádky dochované korespondence, dlouhá léta přátelily. Sachsl byl, stejně jako redaktor Hofrychtr, pokrokovou osobností. V roce 1921 nechala jeho rodina přeměnit lihovar ve Špitálském dvoře na družstevní. S jeho jménem se také často setkáváme v zápisech ze zasedání rady města. Že se skutečně jednalo o zámožného měšťana, dosvědčuje mimo jiné i to, že v německobrodském adresáři z roku 1931 je uváděn jako vlastník dvou domů a několika hospodářských objektů. In TRČKA, Jan: *Adresář města Něj. Brodu*. Německý Brod, 1931.

¹²⁷ Zatímco na gymnáziu neměl valný prospěch, což redaktor Hofrychtr přijímal s nelibostí, na elektrotechnice byl i navzdory neustálým potížím se zajištěním svých hmotných potřeb premiantem.

¹²⁸ V dopisech, které jí psával, se dočteme, jak složitá byla za válečných let pro nemajetného studenta cesta za vzděláním. Zdena mu každý měsíc posílala 200 korun a k tomu ještě balíky potravin, za které jí květnatě děkoval. Miroslav Hofrychtr považoval část jejích finančních podpor za půjčky a sliboval jejich splacení, až dostuduje. Zdena také podporovala jeho rodinu za války, kdy se mu narodil první syn Jiří, který trpěl křivicí, a rodina měla problém najít bydlení. (pozůstalost)

Miroslav Hofrychtr později absolvoval dálkové studium slaboproudu a získal titul Ing. Žil v Pardubicích, kde se podílel na vývoji pasivního lokátoru Tamara. Zemřel v roce 2006, na pomníku brodského rodinného hrobu je uváděn též jako „*průkopník čsl. televize*“.

Brodská rodina Hofrychtrů udržovala pravidelný korespondenční kontakt se Zdenou i Jaroslavem, redaktorovými dětmi z prvního manželství. Dopisy jim psával sám Hofrychtr, jeho žena i syn Mirek. Je pravděpodobné, že rodina redaktora Hofrychtra udržovala kontakt i s dalšími příbuznými, kteří žili v Hofrychtrově rodném kraji.

Pozornost bychom měli věnovat také osudu druhé ženy redaktora Josefa Hofrychtra Hany rozené Dittmannové. Dle vyprávění vnuků redaktora byl novinářův majetek zatížený hypotékou a jeho žena Hana zůstala po jeho smrti bez prostředků. Josef Hofrychtr po sobě zanechal dluhy, které se pohybovaly kolem 100 000 korun. I Hana Hofrychtrová byla mezi těmi, kteří se po jeho smrti přihlásili o své pohledávky. Požadovala částku 20 000 korun. Pozůstalostní řízení bylo nakonec pro nedostatek peněz v pozůstalosti ukončeno.

Hana Hofrychtrová se podruhé neprovdala.¹²⁹ Zůstala ženou v domácnosti, zemřela 22. února 1953.¹³⁰ Z dopisů psaných dalším členům rodiny vyplývá, že se po smrti Josefa Hofrychtra potýkala s materiální nouzí,¹³¹ kterou ještě prohloubily druhá světová válka

¹²⁹ Na korespondenčním lístku z 1. dubna 1937 psal Miroslav Zdeně Hofrychtrové, že se jeho matka bude v květnu možná vdávat, ale že to není jisté. (požůstalost)

¹³⁰ Její pohřeb se konal v pátek 27. února 1953 v krematoriu města Pardubice. (úmrtní oznámení Hany Hofrychtrové, požůstalost)

¹³¹ V září 1935 prodala jakousi „*vilku*“, nejspíše objekt č. p. 298 v Sázavské ulici, kde rodina bydlela. Hana Hofrychtrová se poté v Německém Brodě několikrát přestěhovala (do bytu v Rašínově ulici v roce 1936, v roce 1949 bydlela v Jirsíkově ulici č. p. 174, později v ulici Boženy Němcové naproti děkanskému kostelu). Žila v nájmu, často v nevyhovujících podmínkách. Mívala i podnájemníky. Po léta řešila problémy se sháněním peněz na nájem a stravu. V dopisech opakovala, že je těžké žít, když je člověk chudý. Vnuci redaktora vzpomínali, že ke své „*brodské babičce*“ často jezdívali. Bydlela tehdy v ulici Boženy Němcové v domě naproti děkanskému kostelu. Naposledy ji byli navštívit v roce 1952.

a zdravotní obtíže. Víme, že trpěla oční chorobou¹³² a nejspíše také chorobou oběhové soustavy. Minimálně dvakrát prodělala mrtvici. Duševní i materiální podporu jí poskytovala nevlastní dcera Zdena, se kterou si dlouhá léta dopisovala.¹³³

Závěr

Osobnost Josefa Hofrychtra se formovala v době, kterou ovlivňovaly významné autority. Mladý Hofrychtr měl předpoklady stát se jednou z nich - byl inteligentní, pilný, houževnatý a vynikal stylistickým talentem. Nemůžeme ale zamlčet, že se jednalo také o velmi kritického a konfliktního jedince jak v profesním, tak nejspíše i v soukromém životě.

Redaktor Hofrychtr patřil k žurnalistům, které poháněl český nacionalismus významně narůstající ve druhé polovině 19. století. Nesporný vliv na zrání jeho osobnosti mělo jeho učitelské působení. Snahy poučovat a vychovávat se nevzdal ani jako novinář. V roce 1895 začínal svou žurnalistickou dráhu jako kontroverzní pokrokář, postupem času stal se přívržencem konzervativních národních demokratů. Obávaný kritik a karatel dožíval v Německém Brodě jako vážený občan ověncený vavříny za vytrvalý boj s rakouskou byrokracií a za zásluhy o rozvoj regionu.

Pro obyvatele Brodu musel být redaktor Hofrychtr člověk z „velkého světa“ oplývající neobyčejným rozhledem. Zároveň ho ale mezi sebe přijímali s obezřetností kvůli moci, kterou mu propůjčovaly jeho listy. Můžeme si jen domýšlet, že vzhledem

¹³² V korespondenci jsou též zmínky o oční chorobě, kterou trpěla Zdena Hofrychtrová. Mohlo by se jednat o rodinnou zdravotní zátěž. Josef Hofrychtr má skoro na všech fotografiích brýle. Ke konci života se mu zrak ještě zhoršil. Vnuk redaktora vzpomínal, že dědečkovy brýle připomínaly „*dna od půllitru*“.

¹³³ Otázka rodiny a nejbližších příbuzných redaktora Hofrychtra by mohla být zkoumána do mnohem větší hloubky. Vzhledem k obtížné dostupnosti pramenů a zaměření tohoto příspěvku na působení Josefa Hofrychtra v Německém Brodě jsme od dalšího dohledávání jeho příbuzných upustili. Upozorníme ještě, že další možnou členkou rodiny Hofrychtrovy by mohla být německobrodská učitelka měšťánské dívčí školy Anna Hofrychtrová.

ke svým neustálým finančním potížím mohl mít v Německém Brodě pověst zadluženého „bankrotáře“, který pro svou novinářskou kariéru nedbá o zabezpečení své rodiny.

Noviny se staly vášní a životním údělem Josefa Hofrychtra. Jeho hnací energií byla nespokojenost s dobovou situací i potřeba seberealizace. Nespokojil se s existujícími periodiky, ve kterých by jeho projevy nejspíše byly podrobeny korekcím, ale založil si vlastní listy, které profiloval jako nezávislé. Toto zaměření jeho listů ale bylo vykoupeno jejich špatnou finanční situací, protože nemohly jako většina konkurenčních médií spoléhat na pomoc stranického aparátu.

Josef Hofrychtr vydával noviny téměř čtyřicet let. Jeho prvním periodikem byl učitelský list Školský obzor (1895 - 1916), druhým regionální týdeník Hlasy z Posázaví (1908 - 1933). Hofrychtr byl jejich majitelem, vydavatelem a po většinu času i odpovědným redaktorem. V obou případech se jednalo o kvalitní, ale zároveň velmi kontroverzní periodika, jejichž vydávání bylo spojeno s řadou rizik.

Učitelský list Školský obzor byl v dobové mediální krajině výjimečným zjevem. Nikdy před tím neměli pedagogové k dispozici vlastní politicky zaměřený list. Byly to kritické a útočné noviny, jejich ambicí bylo stát se tribunou postavenou nad všechna ostatní učitelská sdružení a uskupení. Hofrychtr se na základě vlastních zkušeností z učitelské praxe rozhodl svým listem zasadit o reformy českého školství. To se mu však nepodařilo, což byl možná jeden z důvodů, proč Školský obzor ve válečném roce 1916 zanikl.

Energičnost a rozhodnost, které se postupem let vytrácely ze Školského obzoru, našly nové působiště ve druhém Hofrychtrově listu, v regionálním týdeníku Hlasy z Posázaví. I tyto noviny prosluly kritickým tónem. Stejně jako Školský obzor byly zaměřeny proti politickým katolíkům, rakouské byrokracii a mladočechům.

Hofrychtrovi týdeník Hlasy z Posázaví umožnil to, co se mu dosud příliš nedařilo v případě Školského obzoru. Mohl svými novinami účinně ovlivňovat dění na Německobrodsku, které si zvolil za své nové působiště a které hodlal prostřednictvím svého listu hospodářsky i kulturně pozvednout.

Hofrychtrovu ambicióznímu týdeníku však nepřáli představitelé města, rakouské úřady, příslušníci opozičních politických stran ani tok

dějin. I přes to se Hlasy z Posázaví udržely v chudém regionu téměř pětadvacet let. Hofrychtrův zápal pro vydavatelskou činnost a redaktorskou práci v sobě dál nesli jeho četní pokračovatelé, kteří v jeho novinách začínali publikovat.

Osobnost Josefa Hofrychtra i jeho novinářská a vydavatelská činnost byly téměř zapomenuty. Svou roli mohla hrát jeho dlouholetá opoziční pozice vůči mladočeskému vedení Německého Brodu. Musíme také brát v úvahu, že nebyl jediným redaktorem regionálního tisku na Havlíčkobrodsku, jehož jméno je dnes veřejnosti neznámé. Žádný z jeho konkurentů ale za sebou neměl mnohaletou kariéru v celonárodním tisku a neoplýval tak kontroverzní pověstí.

Osobnost Josefa Hofrychtra pravděpodobně zastínil kult nejvýznamnějšího brodského novináře Karla Havlíčka Borovského, ale také novodobé uctívání památky komunistického novináře „regionálního Julia Fučíka“ Vratislava Šantrocha (1910 - 1941), který byl popraven za druhé světové války.¹³⁴ Soudíme, že rozhodující podíl na zapomenutí osobnosti Josefa Hofrychtra mělo vítězství komunistické strany po druhé světové válce a následná snaha vytěsnit všechny byt' bývalé nepřátele této strany, mezi něž se řadil i redaktor Hofrychtr.

V rámci tohoto příspěvku jsme se pokusili přiblížit působení vydavatele a redaktora Josefa Hofrychtra na Německobrodsku. Na řadu otázek týkající se jeho života a novinářského působení se nám bohužel nepodařilo najít dostatečně podložené odpovědi. Doufáme, že by chybějící informace mohli dohledat další případní badatelé.

¹³⁴ „Šantroch, Vratislav, - novinář; * 13. 2. 1910 - Rovensko pod Troskami; + 30. 9. 1941 – Praha; (...) Komunistický novinář, redaktor Rudého práva. Za účast v protestní nápisové akci v Havl. Brodě byl krátce před maturitou vyloučen z gymnázia v HB a ze studia na všech školách. Byl odsouzen krajským soudem v Kutné Hoře. Po odpykání trestu odešel do Prahy. Působil v redakci časopisu Tramp a jako šéfredaktor časopisu Hej-rup. V únoru 1941 byl zatčen gestapem a 30. 9. 1941 zastřelen v Praze-Kobylisích.“ In *Krajská knihovna Vysočiny* [online]. 2010 [cit. 2011-11-23]. www.kkvysociny.cz. Dostupné z [www: http://www.kkvysociny.cz/regosobnosti/2011.htm](http://www.kkvysociny.cz/regosobnosti/2011.htm).

Prameny, použitá literatura a on-line zdroje

Archivní prameny

- SOAHB, AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva, 18. 8. 1916 - 7. 12. 1921, inv. č. 1478, č. k 187.
- SOAHB, AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí městské rady, 21. 2. 1911 - 19. 8. 1914, inv. č. 1491, č. k. 200.
- SOAHB, AMHB, A. knihy zápisů schůzí, Kniha protokolů schůzí městské rady, 7. 9. 1914 - 19. 10. 1917, inv. č. 1492, č. k. 201.
- SOAHB, AMHB, Abecední seznam vydaných domovských listů, 1911 - 1922, inv. č. 1555, č. k. 263.
- SOAHB, AMHB, Kronika města Německého (Havlíčková) Brodu, 1923 - 1930, inv. č. 5630, č. k. 3772.
- SOAHB, AMHB, Povolování provozování živností, opovědi živností 1904 - 1946, inv. č. 2151, k. 400.
- SOAHB, AMHB, Soupis obyvatel v Německém Brodě bydlících, rok 1910, inv. č. 1546, č. k. 255.
- SOAHB, AMHB, Soupis obyvatel v Německém Brodě bydlících, rok 1910, inv. č. 1547, č. k. 256.
- SOAHB, Spisy P, inv. č. 475, Spisy o projednávání pozůstalosti po Josefu Hofrychtrovi, redaktoru v Německém Brodě, k. č. 259 (III), s. z. P53/33.

Vydané prameny

- DRDACKÝ, František. Hofrychtr zemřel. *Učitelské noviny*. 17. 5. 1933, r. 47, č. 14, s. 205-206.
- Redaktor Jos. Hofrychtr. *Národ*. 26. 4. 1933, roč. 9, č. 81, s. 2.
- Redaktor Josef Hofrychtr zemřel. *Národní listy*. 26. 4. 1933, roč. 73, č. 115, III. vyd., s. 4.
- SOAHB, A 59 4a, KUDRNÁČ, Václav: *Úplný adresář politického okresu Německobrodského*. Turnov 1903.
- SOAHB, F2, AMBROŽ, Engelbert; BLECHA, Dominik: *Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu*. Německý Brod, 1892.
- SOAHB, F 39, TRČKA, Jan: *Adresář města Něm. Brodu*. Německý Brod, 1931.
- SOAHB, G 98 a, *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtiskařství*. Havlíčkův Brod: Moravské tiskařské závody, 1965. 59 s.
- SOAHB, Havlíčkův kraj, Sběrka novin 3/12, I a III-XXVII.
- SOAHB, Hlasy z Posázaví, Sběrka novin 3/5, I-XXV.

SOAHB, Sázavan, Sběrka novin 3/7, I-V.
Školský obzor (1895 - 1916)

Neevidované prameny

Kronika obce Václaví

Pozůstalost redaktora Josefa Hofrychtra

Sekundární odborná literatura

BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In MAREK, Pavel. Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000" v Olomouci 24. - 25. 10. 2000 /. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci ve spolupráci s nakladatelstvím Moneta - FM, 2001. s. 196. ISBN 978-80-900965-5-4.

BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BERÁNKOVÁ, Jana, et al. Historie a současnost podnikání na Havlíčkovodsku. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2004. 223 s. ISBN 80-86699-16-1.

ČAPKA, František. Dějiny zemí Koruny české v datech. 3. Praha: Libri, 1999. 1001 s. ISBN 80-7277-000-4.

EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1848 - 1918. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.

HAJN, Antonín. Národ o Havlíčkovi. Praha: Havlíčkův fond Jednoty čs. novinářů, 1936. 759 s.

HONZÁK, František. Havlíčkův Brod: historie a osobnosti. Praha: Libri, 1998. 47 s. ISBN 80-85983-63-X.

HROCH, Miroslav, et al. Úvod do studia dějepisu. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 304 s.

KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. Dějiny českých médií 20. století. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

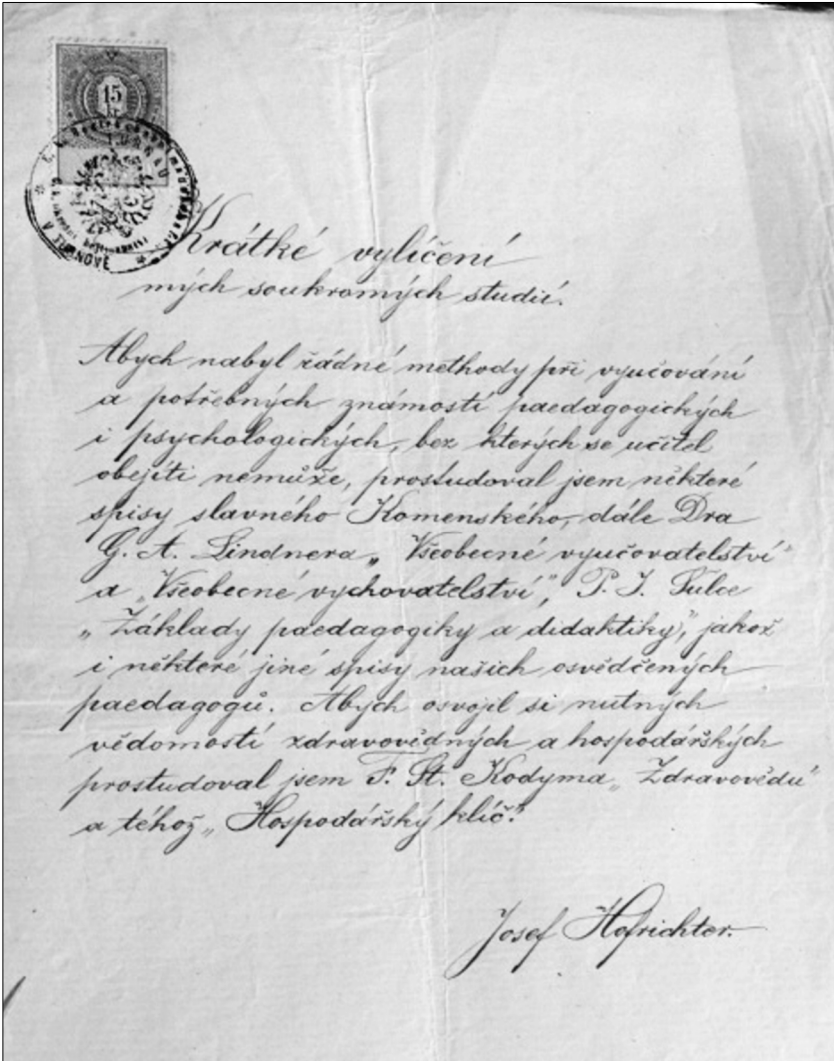
KRUNTORÁD, Jaroslav, et al. *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod a Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. 193 s. ISBN 80-238-7352-0.

KUBÍČEK, Jaromír, et al. Noviny České republiky 1919-1945: Část 1, Bibliografie. Brno: Lector benevolus, 2004. 446 s. ISBN 80-239-1912-1.

- KUBÍČEK, Jaromír, et al. *Noviny České republiky 1919-1945: Část 2, Přehledy, rejstříky*. Brno: Lector benevolus, 2004. 276 s. ISBN 80-86249-29-8.
- KUBÍČEK, Jaromír, et al. *Noviny České republiky od počátku do roku 1918: Část 1, Bibliografie*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2008. 415 s. ISBN 978-80-86249-46-9.
- KUBÍČEK, Jaromír, et al. *Noviny České republiky od počátku do roku 1918 : Část 2, Přehledy, rejstříky*. Brno: Sdružení knihoven ČR: Moravská zemská knihovna, 2008. 249 s. ISBN 80-86249-48-3.
- MACEK, Ladislav, et al. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal a Muzeum Vysočiny, 2003. 113 s. ISBN 80-86026-25-6.
- MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu: 1861-2004*. I. díl. Brno: Doplněk, 2005. 1021 s. ISBN 80-7239-178-X.
- OLŠA, J. F. *Z dějin a památností Německého Brodu*. 1. vyd. Německý Brod: Novina, 1935. 156 s.
- SEKANINA, František. *Album representantů všech oborů veřejného života československého*. Praha: Umělecké nakl. Josef Zeibrdlich, 1927. 1202 s.
- SOCHR, Jiří. *Periodický tisk vydávaný na území okresu Havlíčkův Brod 1821 - 1966*. In *Havlíčkovobrodsko: Vlastivědný sborník, svazek č. 11*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě, 1995. s. 52 - 69.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka: 1914 - 1918*. 1. vyd. Praha: Lidové Noviny, 2001. 489 s. ISBN 807106274X.
- VOLDŘICHOVÁ, Barbora. *Anna Jahodová-Kasalová: Život ženy na maloměstě*. České Budějovice, 2001. 147 s. Diplomová práce. Jihočeská univerzita.

Online zdroje

- Alliances françaises v České republice [online]. [cit. 2011-11-03]. Dostupné z [www: < http://www.alliancefrancaise.cz>](http://www.alliancefrancaise.cz).
- Krajská knihovna Vysočiny [online]. 2010 [cit. 2011-11-23]. www.kkvysociny.cz.
Dostupné z [www: <http://www.kkvysociny.cz/regosobnosti/2011.htm>](http://www.kkvysociny.cz/regosobnosti/2011.htm).
- Moravská zemská knihovna v Brně [online]. [cit. 2011-10-30]. [Http://hades.mzk.cz/media/bordel/sazby/Dokumenty/%3Fach-Mat.doc](http://hades.mzk.cz/media/bordel/sazby/Dokumenty/%3Fach-Mat.doc).
Dostupné z [www: < http://www.mzk.cz>](http://www.mzk.cz).



Hofrychtem psané nedatované „Krátké vylíčení mých soukromých studií“.

ŠKOLSKÝ OBZOR.

Politický list, věnovaný zájmům našeho školství a učitelstva.

Vychází v Roudnici vždy 7, 17, a 27 každého měsíce. Redakce administrace a expedice nachází se v č. 202 u. na Karlově náměstí. Redakce knihy, zvláštní dopisy, administrace předplatitelů, předplatitelé obstará na číslu 3 u. 63 kv., na půl roka 1 st. 80 kr., na čtyři roky 30 kr. Inzeráty přijímá se nejvíce levně. Redakce se nepořizuje a neobstarává. Mimo redakce vše pro třasování se přijímá.

Muzné v před!

Rak minulý čteným písemem zasmánil nás bude v dějinách českého školství. — Počtek jeho vitála sice vzal část učitelstva v nemalou rádnost, poněvadž nová úprava služební, která vešla tímto rokem ve sluzku, byla hlavně pro učitelstvo venkovské vypracována a hlavně byla a nedostatečná.

Avšak starí posláci. Nechvalme dne před večerem: osvědčilo i tu svou poudřivost. — Utkálo se tu již v březnu roku minulého, když ministři školní Thun vydal své známé výnosy, jimž měla škola naše zrovna i učitelé státi se školou skrá na skrá rakouskou. Výnosy tyto posud jsou v platnosti, a přizíváme se upřímně k tomu, že dnes naše škola jest pouze díle jinou školou národní — školou českou.

Vypomínáme tu jen známé stádky pra-pouze. Bylo sice určeno ministerstvem školním radám, aby pro školy pořídily papíry v barvách rakouských, ale o papírech v barvách českých nebylo ani zmínky. —

Vytopasť našich klerikálů nezná mezí, a strana klerikální svou organizací dosáhla v nové uplynulém měsíci úspěchů, jež dle důležitosti se po-loběvatelům nemůžeme a nesmíme. Po-šup klerikalismu je na všech stranách sňejný, a bylo by velkou omylnou, kdyby se hagal-telovali. —

A poudřivá klerikalismu má namítáno poudřivost na školu moderní, její základy jsou valně stráženy, třeba tu stát nastrážiti, aby školství naše nestalo se vitasou kofatí černej interkonfessionální, a stát i sňejný národní politizeny jsou zájmu Říma.

Proto měly by všechny svobodomyšlné kruhy naše soustoupiti se v jednotný, mo-žutný a dobře organizovaný šik, který by potlačil všude klerikální armádu a osnil poklepnou prvku našich zpatřeků a ne-přítelů svobody. —

Dvěm v politováním tu musíme domáti, že, i v ředech učitelstva československého má klerikální armáda své členy. V každém šikánu dle minulého ročníku našeho listu ukazovali jsme na tento smutný jev, avš-

Jane tomu opravdu povědíme, že sňepí část učitelstva československého uznává opravdivost letu našeho a že lidé udržují svůj politický list, který v sňejný opravdu kritické d-bě poskytl platné služby našemu školství i učitelstvu národním.

Klerikalové ve službách školy moderní.

Klerikal!

„Já jsem sice věrný, jenž vám víru líkám, jenž dle křesťanských věřím je opas.“

Rěknešák za písem a břešit měšcu, o vědě a víře nad vámi proklamuje svěřím.“

Nejstarší dochované vydání Školského obzoru.

Na ukázkou!

Zdarma!

Ročník I.

V Německém Brodě, dne 8. listopadu 1908.

1. číslo.

HLASY Z POSÁZAVÍ

Neodvislý týdeník, věnovaný zájmům českého jihovýchodu.

Vychází každou sobotu s datem nejdříve. — Předplatel se každoročně 5 K, půlletě 2 K 50 h., čtvrtletě 1 K 30 h. Jednoměsíční číslo prodává se po 10 hal. Redakce, administrace a expedice nachází se v knihtiskárně Karla Hofrychtra v Ném. Brodě. Inzeráty účij se rovněž, kdo si pořadí 10 čísel na ukázkou levně. — Odbratavě přerává Rokyšely se nejvíce levně. Redakce se netrasuje a neobstarává. — Číslo účij poltoviti společně 90.500. — pouze písemně vypořádá. —

Vydávatel a zodpovědný redaktor Jos. Hofrychtr. — Tiskem a nákladem knihtiskárny Karla Hofrychtra v Německém Brodě.

Náš úkol.

Český jihovýchod, **kraj Havličkův**, neměl dosud svého listu krajinského, pomíneme-li ovšem listy, které po krátké existenci zanikly.

V době, kdy v Čechách a na Moravě vychází nečetná řada listů místních, náš český jihovýchod odkázán byl po většine na zastrčené nabruky v sousedních listech krajinských.

Není to tedy pšano frázi, napíšeme-li, že „Hlasy z Posázaví“ mají vyplniti tuto cítěnou mezeru. —

O programu našeho, o úkolu našeho listu poučí každého nejlépe jeho obšak, z něhož vystihnouti lze, jakými zásadami se říditi chceme. — Úkol „Hlasů z Posázaví“ lze ostatně vyjádřiti několika slovy: Chceme **pracovati poctivě ke kulturnímu i hospodářskému povznesení našeho jihovýchodu**, chceme se přičiniti o to, aby kraj Havličký nezstal pozadu za ostatními kraji českými.

Že na prvé místo stavíme tu program kulturní, není bez přičiny. Český jihovýchod ponechán byl totiž dosud na pospas zpatřeknickému **klerikalismu, který tu dosáhl rozmachu opravdu netušeného**. — Lonské všeobecné volby do říšské rady dokázaly, že **kraj Havličkův je zachvácen klerikalismem** v míře opravdu povážlivé. — Chceme proto **především** — a na to klidněme zvláštní důraz — **potlačiti účinně hnutí klerikalní na českém jihovýchodě, chceme ukázati lidu, jak harcovníci klerikalní pod rouškou nábožnosti hledí ho využítkevatí pro své zpatřeknické záměry**.

Doufáme také, že po této stránce dostane se nám v tomto **boji proti klerikalismu** vydatné podpory všech lidí opravdu svobodomyšlných a pokrokových, kteří o **zhozném působení klerikalismu na náš lid** jsou přesvědčeni. —

K otázce, jaké je naše politické vyznání víry, odpovídáme: V nadpisu „Hlasů z Posázaví“ uvedeno jest, že jsou **listem neodvislým**, to znamená, že nejsou listem některé politické strany, ale listem, který usilovati bude o to, aby všechny svobodomyšlné a pokrokové strany naše spojily se v jeden možutný šik, který by účinně čelil mohu jednak zhoznému **klerikalismu** a jednak **videnskému centralismu**.

Nemusíme snad dodávati, že náležitou pozornost chceme v „Hlasích z Posázaví“ věnovati i našemu škol-

První vydání Hlasů z Posázaví.

JUD. RUD. PERNER
 ADVOKÁT
 V PRAZE

C. K. ZEMSKÝ SOUŠ TRESTNÍ SOUŠ
 V PRAZE.
 DOŠLO 26 DUBNA 1902
 KRÁT PŘÍLOH
 RUBRIK

Px 511/2
 4
 Av. 437/2

Slavínna
 s. k. zemského soudního senátu

Part.

Tím vyšetřujícím soudem:

Spis obžalovací

Josefa Sedláčka, s. k. státního školního inspektora
 ve Starobranickách, zast. Adv. Rudolfa Perucera zem.
 advokátem v Praze I v j. 1902?

proti
 panu Josefu Hofrychtovi, redaktoru časopisu, Školský
 listy v Praze vycházejícího, bylem Stá. Věrobrady,
 Máiborn ulice č. 1.

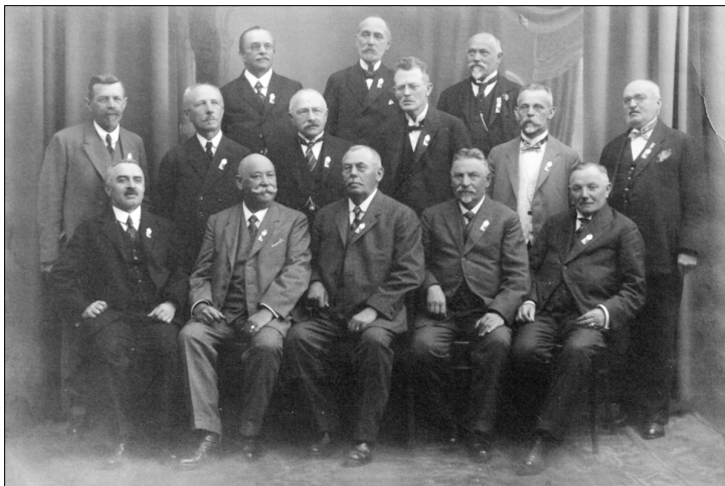
pro práci proti bezpřičinosti dle
 §§ 488, 491 a 496. též za přestupků
 dle čl. II zákona z 15. října 1868. č.
 142. ř. z.

Dle práva
 Dvorní.

První strana obžalovacího spisu z pozůstalosti redaktora z roku 1902.



Portrétní fotografie Josefa Hofrychtra z dubna 1931, kdy oslavil sedmdesáté narozeniny.



Josef Hofrychtr na blíže neurčené skupinové fotografii.

Praha' Lidemko!

Pisár a asi, že Ti tak Dámsko nepřítom. Jsem
velicej nešťastek a nevděčen, když jsem
si pamat nevědomal za ten Dámsko. - Děkuji Ti,
když dnes. Svět už Dámsko mám. - Jsem asi zvědavý,
jak se vyprávějí s hrdin. Teď začne mu to valně
mít. Jste si přeje se přiznat, že jsem si přeje
do štěstí a pak j přiznat Dámsko' pades. Když
den předešlý, když den předešlý, nebo dne,
to je vidno, že fakultas klusaj, když celý den
a tenkrát jenže anko byl je káždě, když
ne. Ale teď už a do toho opravil, že je při
konferenci, čímž je 17. listopadu, měl včera Dámsko
g° se zemišpí, j celý měl paje zbluzku Dámsko.
Když máš takový zemišpí a to je pro tatam klusaj
dva obděl. Jako když dostaneš včera, že když
a trochu náhod, mohl by být třeba, zpraveně.
No, takže je když je já! Jsem Dámsko' a, když
že se zadržel zpraveně, ale pak se
pomalu přepíše. - Jsem je klusaj. -

Ukázka rukopisu Josefa Hofrychtra.

HLASÝ Z POSÁZAVÍ

Neodvislý týdeník věnovaný zájmům českého jihovýchodu.

Vychází každý pátek. Předpíslci se celoročně 34 Kč, půlročně 17 Kč. Do Rakouska, Jugoslaviie a Polska předpíslci se celoročně 40 Kč, do ostatních států evropských a do Ameriky 60 Kč. — Kč. podmínka: žánr předpíslci se po 70 hal. řadařce, admo. a expedice nachází se v Nhm. Brodě, Hlasech z Posázaví, v ul. č. 103. — TELEFON redakce č. 103. — Inzerce obřaji se levě a platí se předem. Reklamace se otehrávají a vracejí se v 14 dnů od vydání. — Novinová sazba povolena ředitelstvím pošt a telegrafů v Pardubicích, číslo 50416-III-1822. — Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Hofrychtr. — Předpíslané a poplatky zasílati se do vydavatelství tohoto listu a řadařce v Německém Brodě.

REDAKTOR HOFRYCHTR ZEMŘEL.

Smutně rozléta se toto číslo „Hlasů z Posázaví“ po členech své obce čtenářské, poněvadž nese širší veřejnosti trpkou zprávu o skonu seniora novinářů německobrodského kraje, o smrti zakladatele tohoto listu a jeho vůdce po celé téměř čtrnáctileté. Redaktor Hofrychtr dořpěl po dlouhé, mučivé chorobě v ranních hodinách 25. dubna, několik dní po svých dvasešmdesátých narozeninách.

Josef Hofrychtr narodil se 28. dubna roku 1861 ve Václavi na Turnovsku. Studoval realku v Pardubicích, pak učiteloval v Roudnici, ale velmi brzo zatoužil po promakavějším a rozumnějším působení, v němž by mohl plně uplatnit své pokrokové snahy. Roku 1892 vytvořil vlastní list „Školský obzor“, a od této chvíle stal se jeho život nepřetržitým bojem, plným pronásledování a existenčního nebezpečí. Vřel se s celou svou nezdolnou energií do zápasu s duchem Rakouska o svobodu školství a o neodvislost učitelstva. Jeho odvaha a nekompromisnost, spojená s vynikajícími publicistickými schopnostmi, vyvolala tehdy velké pokrokové hnutí mezi učitelstvem, které do dnes zůstalo ve věčné paměti v odborných kruzích, ale také přivedla jej před porotu. Rakouská byrokracie nebyla vybírava ve volbě prostředků, jednalo-li se jí o zastrašení a umlčení neřádnoučch, zejména tiskových projevů. Hofrychtr, rodák z hor, však necouvl.

V roce 1908 založil nezávislý týdeník „Hlas z Posázaví“, v němž rozšířil intenzivní boj na všech frontách kulturního, hospodářského a národních pokroku. Tento list vykonal dosud nedoceněné služby celému německobrodskému i kraji. Hofrychtr vystupoval jako statečný a obávaný obrance českých menšin a Stocku a Jihlavska, a obzvláště ve světové vál-

ce dovedně používal svého bystrého pera k dobrému informování čtenářstva jak o skutečném stavu světových udalostí, tak i o přípravách k realizaci dávných českých tužeb. Často kryl před veřejnosti svým jménem chotilostivé tiskové projevy státoprávních pokrokařů a umožňoval tak šíření myšlenek, které v oné nebezpečné době jen nespělele doutnaly v srdcích věrných synů národa.

Ochotně, redaktoru Hofrychtrovi málokdy dostalo se zaslouženého uznání za poctivou a neohroženou jeho práci, snad proto, že osobně byl povahy tak skromné, nenáročné, a že ačkoliv jiným dovedl vybojovati téměř vše, svých vlastních zájmů nikdy nedbal. Po celý dlouhý a plodný život zůstal chud. Jeho bohatství však bylo v dobrotě srdce, a ve vášnivě lásce k rodině, k pravdě, k pokroku a k národu.

Již nikdy nevidíme jeho svéráznou, schýlenou postavu na každodenní cestě mezi redakci a domovem. Kolemjdoucí nebudou uctivě zdravít starého pána, vidně děkujícího na všechny strany, který v posledních měsících poznával své známé již jen po hlase. Starý pán vydal se na dalekou cestu, mnohem větší, než byla ona od milované rodiny k milovanému listu. Redaktor Hofrychtr odešel navždy.

Nechtěl bych, aby tyto řádky, které s bolestí píši, byly poslední službou vzácnému zesnulému. Dosud jest příliš slyšet šelest křídel majestátní Smrti, dosud příliš cítíme její posvatnou vůni. Ale přál bych si vroucně, aby vlny pohnutí se netečně nezavřely, nýbrž aby veřejnost uvědomila si dávnou splatný dluh za obětavou práci Hofrychtrova a aby ten dluh aspoň po jeho odchodu vhodným způsobem vyrovnala... G. Dörf.

Nekrolog Josefa Hofrychtra v Hlasech z Posázaví.



Hrob Josefa Hofrychtra na novém hřbitově v Havlíčkově Brodě.

ANTONÍN ŠOUBA (1886-1972)

Zina Zborovská

Úvod

Havlíčkův Brod, stejně jako každé jiné město, má svoje slavné rodáky, pyšní se známými osobnostmi, které v něm žily a pracovaly, někdy i jenom tím, že Brod kdysi navštívily či jeho ulicemi prošly. Často se zapomíná na občany, kteří se sice neproslavili žádnými velkými díly, ale ve prospěch města odvedli kus práce a zasloužili se o jeho rozvoj. Mezi takové osobnosti bezesporu patří Antonín Šouba, významný prvo-republikový intelektuál, organizátor kulturního dění v Německém Brodě, účastník protifašistického odboje a předseda MNV v letech 1945-1950. Je celkem pochopitelné, že před rokem 1989 příliš oblíbenou osobností nebyl a důvodem bylo jistě především to, že funkci předsedy národního výboru vykonával jako bezpartijní a vždy se hlásil k odkazu prezidentů T.G. Masaryka a Edvarda Beneše. Po roce 1989 se zase nezdálo aktuální jeho vyhraněné národní cítění a jeho proklamovaná nenávisť ke všemu německému, jeho obdiv k Sovětskému svazu (trval jen do roku 1968), jakož i jeho částečná loajalita k poúnorovému režimu. Jeho postoj je ovšem nutno chápat v kontextu doby a když uvážíme jakých hrůz byl v samém závěru války přímým svědkem, je zčásti pochopitelný. Předkládaná studie si klade skromný úkol: ukázat ušlechtilost a pracovitost jednoho „obyčejného člověka“ a jeho zásluhy v historii našeho města s tím, že se nevyhýbám ani jeho omylům a pochybením.



*Vyznavač sokolské ideologie
Antonín Šouba.
(osobní archiv Jana Šouby)*

Zpracovat život Antonína Šouby (či spíše nahlédnout do jeho dlouhého života) mi umožnila skutečnost, že ve Státním okresním archivu Havlíčkův Brod se nachází pozůstalost Antonína Šouby a pracovníci archivu mi umožnili v ní zapátrat. Část informací jsem čerpala v havlíčkovských sbírkách archivní povahy Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod a v neposlední řadě cenné informace jsem získala od syna Antonína Šouby, pana Jana Šouby, jeho vzácné choti Olgy a pamětníka a především sokolského spolupracovníka pana Antonína Šouby, PhMr. Libora Žáka. Významné odborné rady mi poskytl pracovník archivu PhDr. Miloš Tajovský.

Dětství a mládí

Antonín Karel Šouba se narodil 13. 6. 1886 v Ronově nad Doubravou v okrese Čáslav¹.

Jeho otec Karel, stejně jako jeho děd, byl sedlářem a rodina navíc vlastnila 7 měřic polí.

Ve 13 letech mu zemřel otec a matka si po smrti manžela spolu s dcerou Marií otevřela krámk se střížním a galanterním zbožím. V roce 1909 byl na žádost poručníka, matky Kateřiny Šoubové a jejího bratra (spoluporučníka) Václava, prohlášen za zletilého.² Sestra Marie se poté provdala za hostinského Josefa Procházku do Čelákovic. V Ronově vychodil Antonín Šouba obecnou a měšťanskou školu a následně vystudoval učitelský ústav v Kutné Hoře. Studium ukončil v roce 1905.³ Jeho prvním působištěm byla Okrouhlice. Podle vlastních vzpomínek nebyl spokojen ani s vedením ani se spolupracovníky.⁴ V roce 1906 byl přeložen na obecnou čtyřtřídní

¹ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby. Osobní spisy: Opis rodného listu z roku 1941.

² Tamtéž - potvrzení o prohlášení za zletilého.

³ Učitelský ústav v Kutné Hoře ukončil závěrečnými zkouškami 12. 7. 1905, způsobilost pro obecné školy nabyt zkouškou 27. 11. 1907 a tamtéž dosáhl 22. 5. 1911 způsobilosti pro měšťanské školy.

SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Služební a osobní výkazy.

⁴ Někdy je uváděno Vadín, protože okrouhlická škola ležela na vadínských pozemcích. Řídícím okrouhlické školy byl v té době Hanuš Zrzavý, otec akademického malíře Jana Zrzavého.

školu v Mladých Bříštích u Humpolce, kde vděčně vzpomíná na tamního řídícího Basila Böhma. V Mladých Bříštích zavedl obecní kroniku a založil Národní jednotu pošumavskou. Tam zažil Antonín Šouba přípravu na volby v roce 1907, agitoval pro sociální demokracii, ale když ta v užší volbě zcela propadla, agitoval pro agrárníky a zřejmě přispěl k tomu, že Josef Hyrš z Okrouhlice byl zvolen do říšské rady.⁵ Když Antonín Šouba napsal satirický fejeton o místním premonstrátském faráři Gilbertu Křikavovi do pardubické „Osvěty lidu“, byl za trest přeložen na Lipnici, kde na tamní obecné pětiletou školu učil nejvyšší ročník. V té době každou neděli navštěvoval kreslířský kurz v Humpolci. Kritiku nadřazených si vysloužil za prezentaci citátů o Mistru Janu Husovi při výuce v nejvyšším ročníku. Z pobytu na Lipnici pochází historka o tom, jak se seznámil s malířem Jaroslavem Panuškou, kterou mu vyprávěli jeho blízcí. Mladý učitel Antonín Šouba vlastnil dvojce boty, jedny do školy a druhé na vycházky. Na jedné z vycházek uviděl malíře Panušku malovat hrad Lipnici a vznesl k němu skromný dotaz, zda by mu nějaký svůj obraz neprodal na splátky. Svérázný malíř si jej prohlédl a prohlásil: „*Naseru Ti, kup si boty*“ Od té doby se stali přáteli.⁶

Na Lipnici pobyl Antonín Šouba pouze od března do června 1908 a od prvního září 1908 byl poslán na obecnou trojletou školu do Dolní Krupé. Tam byl velmi spokojen a v malé obci horlivě organizoval společenský a kulturní život. Domácnost mu vedla matka, která mezitím prodala dům v Ronově. Mladý učitel podnikal s dětmi nedělní výlety do okolí, založil s nimi park na „Ouvůzkách“, vysazoval ovocné stromy podél cest a silnic, pořádal výstavy školních prací. S dětmi, ale i s dospělými, hrál ochotnické divadlo. Mezitím stačil jezdit do Prahy na kurzy kreslení, na kurz deskriptivní geometrie a v roce 1911 vykonal odbornou zkoušku pro měšťanské školy. Aby toho nebylo málo věnoval se studiu esperanta. Po vykonání příslušných

⁵ Josef Hyrš (1849-1923), sedlák z Okrouhlice, poslanec říšské rady, politický a hospodářský vůdce zemědělců na Českomoravské vysočině, hlavní zakladatel Svazu pěstitelů zemáků pro království České. Propagátor družstevnictví ve škrobárenství a lihovarnictví.

⁶ Podle vyprávění Olgy a Jana Šoubových.

zkoušek sám pořádal kurzy tohoto mezinárodního jazyka.⁷ Na žádost Josefa Hyrše uskutečnil v Německém Brodě kurz pro venkovskou mládež. Byl účastníkem I. kongresu českých esperantistů, který se konal ve dnech 26. - 28. září 1906 v Praze. V Dolní Krupě se seznámil se svojí budoucí ženou Marií Pospíšilovou, jejíž prarodiče z matčiny strany, zde provozovali kupecký krám. V roce 1913 byl přeložen na obecnou pětiletou školu v Německém Brodě a matka se přestěhovala k dceři do Čelákovic. V roce 1914 zemřela a je, stejně jako otec, pochována na hřbitově starobylého kostela sv. Kříže v Ronově.

Za první světové války sloužil Antonín Šouba jako ošetřovatel ve vojenské nemocnici v Čáslavi⁸ a na podzim roku 1915 byl odvelen do Egeru v Uhrách. Zde opět sloužil jako ošetřovatel v rekonvalescentním táboře a vzpomínal, že ošetřoval i koně. Koncem roku 1917 se vrátil do Německého Brodu .

Učitelská kariéra, veřejná činnost

V roce 1918 nastoupil na chlapecké měšťanské škole v Německém Brodě, kde v roce 1927 získal definitivní místo učitele III. odboru a ke konci třicátých let (1938) se stal ředitelem ústavu. Antonín Šouba učil počty, měřictví a rýsování, kreslení, krasopis a tělocvik.⁹ Od roku 1924 byl každý školní rok třídním učitelem. Byl učitelem velice přísným, používal i tělesných trestů, ale byl ke svým žákům vždy spravedlivý a žákům se neobyčejně věnoval.¹⁰ Chodil s nimi na všechny německobrodské výtvarné výstavy a ke každému obrazu jim podával výklad.¹¹ Podnikal s nimi časté výlety do Prahy, do Brna, do Krkonoš a na mnohá další místa v Čechách i na Moravě. Říkal, že na výletech

⁷ Po vzoru známého pacifisty, zdislavického (Zdislavice, obec u Herálce) učitele Heřmana Alferiho (1871-1909), viděl v esperantu cestu k míru a mezinárodnímu porozumění.

⁸ V Čáslavi byl jeho nadřízením budoucí německobrodský primář a ředitel zdejší nemocnice MUDr. Pavel Trnka.

⁹ SOKA Havlíčkův Brod. Školy Havl. Brod: Hlavní pamětní kniha 1844-1933, Š 1, s. 497

¹⁰ Pan Jan Šouba vzpomíná, že o tom vždy vyprávěli jeho žáci.

¹¹ SOKA Havlíčkův Brod. Školy Havl. Brod: Hlavní pamětní kniha 1844-1933, Š 1, s. 491

je nutno žáky „uskákat“, aby nezlobili.¹² Ve školním roce 1927-1928 uspořádal výstavku žákovských prací mezi nimiž byly i práce, za něž obdržel v Pacově diplom s právem nošení zlaté medaile. V roce 1929 potom uspořádal výstavu výkresů a ručních prací škol okresů německobrodského, humpoleckého a pelhřimovského, z níž byl proveden výběr pro VI. Mezinárodní kongres pro kreslení a užité umění v Praze.¹³ Antonín Šouba byl členem výběrové komise a delegátem kongresu. Pracemi svých žáků obeslal i výstavu soudobé kultury v Brně. Svůj smysl pro systematickosti uplatnil v tom, že zpracoval inventář školních pomůcek III. odboru, včetně učebnic. Velké zásluhy mu byly připisovány v souvislosti s výstavbou nové měšťanské školy v parku Budoucnost.¹⁴ V roce 1919 absolvoval kurz rukodělného vyučování ve dřevě při průmyslové škole v Brně a v Německém Brodě kurzy ručních prací i kurz her. Vyučoval také v živnostenských pokračovacích školách. Působil v odborové organizaci učitelů obecných škol a v Krajské organizaci učitelstva měšťanských škol. V letech 1919-1936 byl členem Okresní školní rady. Paradoxně, ač po válce již nevyučoval, obdržel v roce 1967 titul „Zasloužilý učitel“.

Dne 25. srpna 1919 se Antonín Šouba oženil s Marií Pospíšilovou, narozenou 14. listopadu 1893 ve Vysokém Mýtě. Jednalo se o civilní sňatek a oddávajícím byl vládní komisař hlavního zemského města Brna.¹⁵ V manželství se narodili dva synové, Jan (1920) a Jiří (1924). Doma u Šoubů vládl pevný řád. V určitou hodinu se vstávalo, obědvalo, večeřelo a chodilo spát. Volné chvíle trávil rodina na chatě u Šlapanova, kterou si Antonín Šouba postavil začátkem dvacátých let a v jejímž sousedství stála chata jeho přítele Bohuslava Pojezného. Jeho snacha, paní Olga Šoubová, vzpomíná, že „*Po obědě si tatínek*

¹² Podle vzpomínky pana Jana Šouby.

¹³ SOKA Havlíčkův Brod. Školy Havl. Brod: Hlavní pamětní kniha 1844-1933, Š 1, s. 479

¹⁴ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby. Havlíčkův Brod 1945-1946: dopis městského úřadu Německý Brod z 13. června 1936, čj. 125/mšr

¹⁵ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby. Osobní spisy: opis oddacího listu z roku 1941. V poznámce je uvedeno „bez vyznání“. Antonín Šouba vystoupil z církve řk. 16. 5. 1919, jeho nastávající Marie Pospíšilová dne 7. 7. 1919.

vypil kafíčko, vykouril cigaretku, vzal tašku a odešel na houby. Houbaření bylo jeho velkou zálibou. Měla jsem ho moc ráda. Byl abstinent, ale kouřil rád. Vzpomínám na to, jak se obával, když jednou doprovázel spisovatele Matěje Kuděje ve značně podroušeném stavu na nádraží, aby si lidé nemysleli, že je opilý též.“

Milovaným předmětem byla pro Antonína Šoubu výtvarná výchova. Svoje žáky učil nejen kreslení, ale především jim vštěpoval vztah a lásku k výtvarnému umění, jehož sám byl velkým ctitelem a propagátorem. Antonín Šouba byl kurátorem celé řady výtvarných výstav pořádaných v Německém Brodě v období první republiky, jakož i výstav uměleckých řemesel či učňovských výrobků. Stál u zrodu Městské galerie, pro níž se mu podařilo zakoupit řadu dobrých obrazů, mimo jiné dva vynikající obrazy Jaroslava Panušky.¹⁶ Blízké přátelství jej pojilo s akademickým malířem Otakarem Štáflem, havlíčkobrodským rodákem.¹⁷ Podle vzpomínek pamětníků jej často provázal při toulkách v okolí Německého Brodu. Byl jedním z iniciátorů vybudování pomníku Miroslava Tyrše, T.G. Masaryka i Bedřicha Smetany a především zajišťoval jejich zhotovení a instalaci organizačně. U pomníku Miroslava Tyrše je dokonce autorem výtvarného řešení.¹⁸

Od mládí byl Antonín Šouba vyznavačem sokolské ideologie. *„Jeho sokolství vyvěrá z hlubokého přesvědčení, že sokolská práce patří k nejušlechtlejší a také k nejzáslužnější národní a kulturní*

¹⁶ Budování městské galerie navrhl správce městského muzea na schůzi kuratoria muzea 23. června 1936. V roce 1940 byly z iniciativy Antonína Šouby zakoupeny dva obrazy Jaroslava Panušky - monumentální olej „Lipnice 1869“ a olej „Středověký Brod“. Dnes jsou považovány za jedny z nejvzácnějších exponátů obrazové sbírky Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod.

¹⁷ Akademický malíř Otakar Štáfl (1884-1945). Německobrodský rodák, žák krajinářské školy F. Engelmüllera. Proslul jako grafik a ilustrátor, mistr ex libris. Maloval zejména krajinu Vysokých Tater a Českomoravské vysočiny, v akvarelech zachytil starý Německý Brod. Byl iniciátorem řady kulturních počinů v Německém Brodě, scénáristou velké havlíčkovské výstavy v roce 1935 a spolupracovníkem městského muzea.

¹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ: *Osmdesát let Tělocvičné jednoty Sokol v Havlíčkově Brodě*. Tělocvičná jednota Sokol Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1948, s. 26

*činnosti, protože usiluje nejen o zdraví tělesné, nýbrž vychovává také harmonicky ducha a povznáší mravně. Za největší úkol dnešní doby považuje udržeti demokracii, posílit národní uvědomění, zavésti všude kázeň a pořádek, zvýšit loyálnost k republice a tím zajistit její další vývoj“.*¹⁹ Citace z článku V. Zettla výstižně vykresluje předválečné postoje Antonína Šouby. Od svého vstupu do Sokola (v roce 1918) byl v Německém Brodě jeho vzdělavatelem a na valné hromadě, konané 10. února 1928, byl zvolen zapisovatelem a kronikářem, o rok později i sokolským archivářem.

V témže roce se konaly večery k osvětlení významu zahraničního odboje, kde Antonín Šouba hovořil „O Janu Čapkovi“.²⁰ Podle vzpomínek pana Jana Šouby se tatínek věnoval v Sokole hlavně činnosti osvětové a vzdělávací, ale sám příliš horlivým cvičencem nebyl, hlavně proto, že na cvičení mu nezbyval čas. Stál u zrodu sokolského muzea, prvního na venkově, které bylo slavnostně otevřeno 28. října 1933 a sídlilo v německobrodském Sokolském domě. Antonín Šouba vykonával funkci jeho správce.²¹ Pro výstavní účely získal řadu exponátů – listiny, fotografie a další památky. V roce 1935 bylo sokolské muzeum nově upraveno a rozšířeno. V roce 1936 byl Antonín Šouba autorem výstavy sokolské župy Havlíčkovy v Přibyslavi, která měla být základem župního muzea. Později se konala ještě v Čáslavi. V roce 1937 přibylo do sokolského muzea mnoho dalších památek, především trofejí z vrcholné činnosti od br. Aloise Bureše, náčelníka jednoty v roce 1890. V témže roce získalo muzeum uhlokresbu - portrét prezidenta Edvarda Beneše - od profesora Rérycha a olejomalbu „Bouře v Tatrách“ od Otakara Štáfle. V roce 1939 byl Sokolský dům zabrán gestapem. Antonínu Šoubovi se podařilo,

¹⁹ ZETTL Václav: *K padesátce br. Ant. Šouby*. In Havlíčková stráž. Roč.IV (XVIII), č.24, Čáslav 12.6. 1936

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ: *Osmdesát let Tělocvičné jednoty Sokol v Havlíčkově Brodě*. Tělocvičná jednota Sokol Havlíčkův Brod 1948, s. 18. Jan Čapek (1876-1918), jeden ze zakladatelů italských legií. Padl při útoku na rakouské kulometné hnízdo u San Dona di Piave, im memoriam povýšen na poručíka. 34. pěší pluk pojmenován „Střelce Jana Čapka“.

²¹ Tamtéž, s. 9. V úvodu již citované publikace zdůrazňuje Jan Šedý, že sokolská kronika byla pečlivě vedena do roku 1933 a upozorňuje na práci Antonína Šouby „Šedesát let Sokola v Německém Brodě 1868 - 1928“.

se souhlasem ředitele Josefa Vozába, sokolské exponáty ukrýt v budově Občanské záložny. Antonín Šouby v té době v Sokolském domě bydlel a byl nucen svůj přízemní byt opustit.²² Když byl tamtéž objeven ob vazový materiál, za jehož ukrývání byl Antonín Šouba zatčen a vězněn, sokolské památky unikly pozornosti nacistů.

8. a 9. června vyklizeno muzeum sokolství -
odstěhováno do záložny občanské, do staré sokolovny
Místnosti budou zabrány minimální německou policií
pochem 3 měsíce musí být vyklizeny i privátní
byty, aby dům sokolů - zaplněn z českých, sokolských
peněz a sloužil účelům nye národní, sokolských
předtím do rukou německých.

S těžkým srdcem jsme složili památky našich
předků - sokolů i domů jejich pracovníků.
Když někdo bude šťastnějším a bude moci
nově instalovati slivky - ve svobodné zemi - pracovat.
zane dál pro republiku vykiť tak ještě pokračuje
vlásta. Národ náš nemůžeme zahynouti!

9/6-1939

Ant. Šouby

Tento zápis byl učiněn v hodíně poslední pod
rukama gestapa na bedně se sokolskými
památkami před vystěhováním.

Š.

Rukopis Antonína Šouby z 9. 6. 1939. SOkA Havlíčkův Brod.
TJ SOKOL Kniha návštěv sokolského muzea 1933-1951, č. 34

²² Tamtéž, s. 54

Přestože již v květnu 1945 se hovořilo o nutnosti obnovení sokolského muzea a Antonín Šouba přislíbil výboru Sokola spolupráci při jeho instalaci, došlo k otevření obnoveného muzea až o 2 roky později.²³ V roce 1947 provedl A. Šouba spolu s J. Hyršem a J. Zikmundem novou instalaci a uspořádali archiv i sokolskou knihovnu.²⁴ Následující rok získalo muzeum od paní Milady Vonkové, bývalé majitelky škrobárny, monumentální olejomalbu akademického malíře Rudolfa Béma „Návrat z práce“.²⁵ Tehdy si ještě Antonín Šouba nepomyslel, že o několik let později budou sokolské muzejní exponáty znovu ukládány do beden.

V roce 1955, podle vzpomínek Antonína Šouby, jeho přítel Stanislav Tejkal za pomoci Pavla Sochra a PhMr. Libora Žáka, naskládal exponáty ze zrušeného sokolského muzea do 25 beden, které byly uloženy do skladiště lékárníka Macha v Nádražní ulici a úředně vše převzal pan Zástěra, zástupce Pletařských závodů n.p. Svoje tehdejší pocity vyjádřil Antonín Šouba v zápise v knize návštěv sokolského muzea až v roce 1962 (když již byla uložena v městském archivu)²⁶. Jeho zásluhou se podařilo předat obraz Rudolfa Béma „Návrat z práce“ a později i obraz O. Štáfle „Bouře v Tatrách“, jakož i plastiku sochaře Emanuela Kodeta „Sokol ve cvičebním úboru“, do městského muzea.²⁷ Domnívám se, že vývoj tělovýchovy v padesátých letech musel být pro Antonína Šoubu, stejně jako pro další Sokoly, velkým rozčarováním. Je skutečností, že v poválečné době byl a s ním i další Sokolové, zastáncem sjednocení tělovýchovy, ovšem domnívali se, že zastřešující nepolitickou organizací bude právě Sokol.²⁸ Ještě v roce 1948 (15. 4.) byl Antonín Šouba zvolen členem předsednictva Župy Havlíčkovy.

²³ Sám Šouba ovšem jako předseda MNV prosadil, aby v jedné z místností sokolského muzea přechodně sídlilo Ústředí sklářského průmyslu.

²⁴ Tamtéž s. 49

²⁵ Dnes se nachází ve sbírkách Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod.

²⁶ SOKA Havlíčkův Brod. SOKOL: Kniha návštěv sokolského muzea, č.34

²⁷ Dnes se nachází ve sbírkách Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod.

²⁸ SOKA Havlíčkův Brod. Měst.NV HB, Kniha 17: Zápisy ze schůzí rady Měst.NV v Havlíčkově Brodě od 4. 6. 1945 do 24. 1. 1946, 1. zápis z rady Měst.NV v Havlíčkově Brodě, konané dne 4. června 1945: Provolání k tělovýchově.

Musejní sbírky byly opět uloženy do beden
 18 ledna 1951, složeny do skladisté v nádražní
 ulici (majetek lékařnická O. Maeha) do vlnka
 a nečistoty. Skříň se odvezli zaměstnanci
 Pětašavské továrny (u Veselý) a knihy složeny
 na půdě staré radnice a tam fermir úplně
 nepřítily. — obraz štátní "Bourevětráci" je u Veselých.
 V roce 1961 se vyjadřovalo skladisté a
 bedny převezeny do Okresního archivu. Při tom
 i při důležitější stěhování se archivu věci větší
 novy popřely (sklo, keramika ap.) Píapony sokolské
 novy ligionářský převzalo muzeum, fotogra-
 fie, diplomy a cinní předměty uloženy
 v okresním archivu, inventarizovány.
 Také úplný archiv úplně dochovaný byl
 přepracován a zinventarizován a uložen
 s archivem Těloc. jv. Sokol # Brno v okresním
 archivu ve staré radnici

8. listopadu 1962

Šouba

Rukopis Antonína Šouby z 8. 11. 1962.

SOKA Havlíčkův Brod. TJ SOKOL Kniha návštěv sokolského
 muzea 1933-1951, č. 34 (dodatečný zápis z roku 1962)

Souběžně se Sokolem, působil Antonín Šouba v pěveckém spolku
 Jasoň, jehož členem byl již od roku 1913. Již v roce 1918 byl členem
 výboru a zároveň byl pověřen funkcí archiváře. V roce 1920 se stal
 i kronikářem. Retrospektivně zpracoval historii spolku a vzorně vedl
 pamětní knihu až do roku 1933. Zároveň zpíval v mužském sboru a byl
 dlouholetým osobním přítelem dirigenta a sbormistra Bohuslava

Pojezného.²⁹ Velké zásluhy mu byly přičítány za to, že uspořádal archiv Jasoně, který vedl v letech 1920 - 1938.³⁰ Mimo jiné Antonín Šouba výtvarně upravoval plakáty k vystoupením Jasoně. Po odchodu Pojezného zůstává Antonín Šouba (1942) pouze řadovým členem, ale po válce jako předseda MNV s Jasoněm intenzivně spolupracuje a Jasoně účinkuje na většině veřejných akcí.

Antonín Šouba byl člověk všestranný. Kromě Sokola a Jasoně působil i v předsednictvu německobrodské odbočky Klubu českých turistů, kde pro odbor v Německém Brodě uspořádal výstavu „Cesty KHB“ (1935).³¹

Od roku 1913 pracoval Antonín Šouba v Městském muzeu, nejprve pod vedením odborného učitele Adama a od roku 1918 profesora Františka Petra. V roce 1918 se stal jednatelem Městského muzea a velice se zasloužil o rozmnožení a instalaci sbírek. Úprava bytu Karla Havlíčka podle vzpomínek Pavly Chleborádové byla jeho dílem. Velmi významný byl jeho podíl na přípravě havlíčkovské výstavy v roce 1935. V pozůstalosti Antonína Šouby, jakož i ve sbírkách současného Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod, se nachází desítky dopisů adresovaných akademickým malířem Otakarem Štáflem Antonínu Šoubovi. Zatímco Štáfl pátral po havlíčkovských památkách a vymýšlel, co všechno by mělo být na výstavě zastoupeno (byl autorem scénáře), Antonín Šouba zařizoval a vedl bezpočetná jednání

²⁹ Bohuslav Pojezný (1883-1944). Rodák z Nové Cerkve, jeho otec i děd byli učitelé a vynikající hudebníci a on sám od dětství projevoval výjimečné hudební nadání. Působil jako sbormistr chlapeckého pěveckého sboru v Pacově a od roku 1905 byl sbormistrem Jasoně. Za jeho vedení došlo ke zkvalitnění jak mužského, tak ženského souboru. Uspořádal řadu koncertů v Praze a 7x ženský sbor navštívil Dánsko. V roce 1942 z nejasných důvodů došlo ke sporům v souboru, které vyústily rezignací B. Pojezného. Spolu s ním složil funkci i dlouholetý předseda V. Zettl. V roce 1943 B. Pojezný zrušil své členství v Jasoni.

³⁰ SOKA Havlíčkův Brod. JASONĚ: Přehledné zprávy o archivu Jasoně 1921-1928, Hudební spolek Jasoně, inv. č. 52

³¹ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Německý Brod 1945-1946. Dopis Spolku československých turistů. V osobních vzpomínkách uvádí, že o prázdninách podnikal výlety po Čechách, Moravě a Slovensku s přítelem Bohuslavem Pojezným.

ohledně zápůjčky či prodeje havlíčkovských památek. Za starostování Ludvíka Mareše (1935-1938), krátce psal kroniku města. Po smrti profesora Františka Petra se Antonín Šouba stal předsedou kuratoria Městského muzea, což znamenalo, že vykonával i funkci správce. Ještě před vypuknutím války stačil Antonín Šouba ukrýt vzácné muzejní předměty včetně obrazů, památečních listin a knih. K tomu účelu zajistil dřevené bedny, které klempířský mistr Eduard Bednář vplechoval. Antonín Šouba spolu s lékárníkem Jaroslavem Karlem bedny s exponáty ukryli v nejspodnějším sklepe lékárny na náměstí. Již 5. září 1939 se dostavili do Havlíčkova domu dva členové gestapa a požadovali vydání talířů Karla Havlíčka, z nichž jedli v Lánech polévku dne 20. března 1936 prezident T.G. Masaryk a E. Beneš a později je Alice Masaryková předala německobrodskému muzeu.³² Antonín Šouba jim spolu s kustodkou Marií Fickovou vydali jiné talíře, ač pravé byly ve vedlejší výstavní místnosti ve vitríně. Ve svých vzpomínkách o tom Antonín Šouba napsal: „*Zavedl jsem gestapáky do první místnosti a dal jim k rozbití dva talíře, ovšem ne ty pravé, které byly veřejně vyloženy ve vitríně v druhé místnosti i s popisem a které jsem po jejich odchodu pečlivě uschoval, až z nich opět jedl prezident Beneš se svojí chotí 6. VII. 1946 v Hospodyňské škole. Archívní památky, pergameny, vzácný kancionál z r. 1506 jsem již před německou okupací uložil do zinkových beden a zakopal v nejspodnějším sklepe ve Staré lékárně na náměstí. Když se něm. komisař Münzberger sháněl po kancionálu, ukázal jsem mu jiný, daleko mladší.*“³³ O inkriminovaných talířích bylo gestapo údajně informováno od udavače Olši.³⁴

Z válečné doby se rovněž traduje úsměvná historka spojená s básníkem Jaroslavem Seifertem. V rohu vedle psacího stolu Karla Havlíčka visí kytara, o které se po léta tradovalo, že patřila Karlu Havlíčkovi. Začátkem války navštívil zdejší muzeum (1941) básník

³² Oba talíře pocházely z havlíčkovských sbírek a Alice Masaryková si je odvezla v roce 1935 při návštěvě v rámci oslav 200 let gymnázia.

³³ SOkA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy. Strojopis „Po květnových dnech 1945“.

³⁴ DRAŠNER František: *Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo*, František Drašner a Město Havlíčkův Brod 2005, s. 24

Jaroslav Seifert spolu s přítelem, též spisovatelem, Františkem Hamplem. Seifert tehdy dokončil cyklus veršů o Boženě Němcové a chtěl napsat podobný o Karlu Havlíčkovi. V muzeu proto hledal inspiraci. Oba umělce prováděl muzeem správce pan Antonín Šouba a když se neřádal, ukradl Seifert z údajně Havlíčkovy kytary kolíček. Krátce potom napsal básník do *Národní práce*³⁵ článek o tom, že se ztratil kolíček z Havlíčkovy kytary a až se najde, zachová se kolíček stejně jako kolíček na Červíčkově base, uříznutý z Kukulínovy vrby, v Havlíčkově známé básnické skladbě „Král Lávrá“. Kytara bude zpívat pravdu a v Čechách dobře bude. Seifert podle Hampla skutečně básně o Karlu Havlíčkovi napsal, ale nelíbily se mu a v záchvatu sebekritiky je zničil. Po válce bylo muzeum znovu otevřeno, ale kolíček se nenašel. Když František Hampl v padesátých letech (1954) znovu navštívil muzeum, našel v kytáře lístek s textem Antonína Šouby: „*Ukradls mi, básníku Jaroslave Seiferte, v roce 1942 (správně 1941) kolíček. Ať Ti pánbůh požehná a ať Ti v Tvé harfě dobře drží, aby Tvoje struny zněly a srdečně českému národu ve věčné slávě a svobodě*“. V roce 1992 doktor Sršeň z Národního muzea v Praze celou historii ohledně kytary, včetně historiky o kolíčku, zdokumentoval a prokázal, že v havlíčkobrodském muzeu se s největší pravděpodobností o Havlíčkovu kytaru nejedná. Ostatně pochybnosti o její pravosti měl již Antonín Šouba v roce 1929.³⁶ Zajímavostí je, že kolíček se nakonec našel.³⁷

Po roce 1945 Antonín Šouba zastával funkci předsedy MNV a funkci správce muzea převzal jeho spolupracovník a přítel katecheta Pavel Sochr. V roce 1954 byl Antonín Šouba jmenován okresním archivářem a jeho pomocníkem se stal Pavel Sochr. V roce 1958 jej nahradil mladý historik Jiří Sochr, s nímž Antonín Šouba nadále bezplatně spolupracoval.³⁸ Jako okresní archivář Antonín Šouba

³⁵SEIFERT Jaroslav: *Kolíček z Havlíčkovy kytary*, In *Národní práce*, roč.3, čís. 18 z 19. 1. 1941, s. 5

³⁶SRŠEŇ Lubomír: *Havlíček a kytara*. In: Havlíčkobrodsko. Zvláštní vydání vlastivědného sborníku, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod 1992, s.42

³⁷ Kolíček objevila dcera básníka paní Jana Seifertová a předala jej havlíčkobrodskému muzeu.

³⁸ V roce 1967 obdržel odměnu za archivářskou práci ve výši 700,- Kč.

zpracoval dochovaný sokolský materiál muzejní i archivní povahy, včetně knihovny, vše rozřídil a spojil do jednoho fondu „Tělocvičná jednota Sokol v Havlíčkově Brodě“. Podobně vytvořil fond z rozptýleného župního materiálu „Sokolská župa Havlíčkova“, přičemž tento později (1967) převzal Státní oblastní archiv v Zámrsku.³⁹ PhDr. Miloš Tajovský mne upozornil na skutečnost, že kromě sokolských materiálů zpracoval Antonín Šouba celou řadu dalších archivních fondů, zejména osobních pozůstalostí havlíčkobrodských osobností.

Až úsměvné je líčení, jak Antonín Šouba s Pavlem Sochrem instalovali expozici ve Štáflově baště: *„MNV pokryl baštu novým šindelem, pořídil nová okna a na žádost tehdejších muzejních pracovníků hlavně Sochra pojmenoval ji baštou Štáflovou, neboť v blízkosti, kde nyní stojí obchodní škola, měli rodiče Štáflovy svůj domek. Do té bašty jsme se Sochrem instalovali některé památky po malíři Otakaru Štáflovi. Poněvadž jsme nemohli od města sehnat něco vápna na vybělení bašty, na jedné novostavbě jsme kyblík vápna prostě ukradli. Sochr bílil stěny a schodiště, stropy a já fermežovou barvou natíral zábradlí a Štáflova dioramata. V přízemí bašty postavena od sochaře Damiána Pešana z Prahy vyprošená patinovaná sádra hlavy Štáflovy, některé knihy Štáflem ilustrované, po schodišti reprodukce akvarelů jeho starého Brodu, v prvním patře vitríny s památkami na Štáfla, ve druhém patře portrét Štáflovů od malíře Fr. A. Jelínka, 6 dioramat ze života Havlíčkova a několik drobných Štáflových kreseb. Zbývající dva plastické obrazy náměstí v H. Brodě a Brixen byly připraveny k instalaci v přízemí Havlíčkova domu, Za správcovství muzea Sedláčka nebo Fučíka obě dioramata zmizela do neznáma. Štáflova bašta s památkami na skvělého brodského rodáka byla odevzdána veřejnosti 27. října 1957. Účast občanstva byla při pietní slavnosti, při níž promluvil o slavném rodákovi A. Šouba, velmi slabá, z vedoucích činitelů města ani okresu*

³⁹ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní listy. Strojopis „Po květnových dnech 1945“.

*se nedostavil k našemu zármutku nikdo. Ale měli jsem se Sochrem radost z vykonaného díla“.*⁴⁰

Antonín Šouba, spolu se svým přítelem a správcem muzea Pavlem Sochrem, spolupracoval na přípravě velké havlíčkovské výstavy, konané v roce 1956 v Národním muzeu v Praze.⁴¹ Koncem roku se tato výstava stala základem nové expozice v zrekonstruovaném Havlíčkově domě. Následně na to zpracoval Antonín Šouba inventář havlíčkovských památek a havlíčkovské knihovny, včetně katalogizačních lístků.⁴²

Velké rozčarování mu přineslo zacházení s muzejními sbírkami po roce 1960, když byl v muzeu jmenován profesionální ředitel. Ve svých vzpomínkách doslovně uvádí: „V letech šedesátých stal se vedoucím činitelem muzea placený prom. fil. /češtinář/ Sedláček, který nejevil nejmenšího zájmu o muzejní práci a pro různé malversace a peněžní machinace byl místa zbaven. Za těch několik let nevykonal v muzeu docela nic, naopak mnoho urovnaných věcí v depozitáři přeházal, kupoval zbytečnosti, nepotřebné časopisy. Po něm dokončil dílo zkázy nový muzejní ředitel Fučík z OV KSČ.“

Charakteristická pro tehdejší dobu je jistě i tato vzpomínka: „Se Sochrem jsme v roce 1960 uspořádali výstavu k 15. výročí smrti O. Štáflo. K výstavě jsem vedle našich exponátů získali asi 70 grafik od Štáflovy neteře Lalky provdané Wilhemové. Požadovala za kus po 100 Kč. Z výstavy, kterou jsme vlastní prací a krajní šetrností dali veřejnosti, vyzískali jsme 500,- Kč, které jako první splátku poslal Sochr Štáflové – Wilhemové v předpokladu, že celý konvolut grafiky zůstane v Brodě. Po nějakém čase jsme byli obviněni buď Sedláčkem nebo Hlaváčem, úřed. Měst.NV, že přechováváme v muzeu cizí obrazy. Sedláček přivedl za mnou do archivu českého gestapáka neznámého jména, neboť se nepředstavil, hrubě mne napadl a odvedl k výslechu

⁴⁰ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy. Strojopis „Po květnových dnech 1945“.

⁴¹ Havlíčkově muzeum v Havlíčkově Brodě bylo spolupořadatelem výstavy a Pavel Sochr byl členem výstavní a pracovní komise v Praze.

⁴² SOKA Havlíčkův Brod. Městský národní výbor Havlíčkův Brod, Muzeum 1945-1963, kart. 131, inv.č. 152: P. Sochr: Zpráva o činnosti muzea v Havlíčkově Brodě za I. pololetí 1958, čj. 104/858.

*na taj. stát. policii, umístěnou v okres. chorobinci proti nemocnici. Tam sepsán se mnou protokol a k polednímu předveden k témuž jednání Pavel Sochr. Napsal jsem o tom do Prahy Wilhelmovi /jeho manželka Lalka zatím zemřela/ a ten jako odpověď na můj dopis oznámil Měst.NV, že grafiku kdysi půjčenou, muzeu daruje. Tak jsme pro dobrou věc byli nevině persekuováni.*⁴³

Protifašistická činnost Antonína Šouby

Krátce po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, ještě před vypuknutím války s Polskem (1. 9. 1939), byl v Německém Brodě ustaven ilegální národní výbor, jehož první schůzku svolal brodský obchodník Artur Wolker do svého obchodu v Nádražní ulici. Kromě něj se jednání zúčastnili Antonín Šouba, katecheta Pavel Sochr a za dělnictvo František Hovorka. Ustavování ilegálních národních výborů bylo jednou z forem činnosti ilegální vojenské organizace „Obrana národa“, kterou vedl armádní generál Josef Bílý. Šlo o to, aby v případě ozbrojeného vojenského povstání byl následně připraven i administrativní aparát jak státní, tak samosprávný. Organizaci odboje na Havlíčkobrodsku vedl bývalý major čs. armády M. Novák z Přibyslavi a vedoucími představiteli v Německém Brodě byli Čeněk Havel, tajemník okresního úřadu, Miloslav Sachl, úředník Okresní záložny hospodářské a Vladimír Soukup, účetní okresního úřadu. Antonín Šouba a Pavel Sochr měli na starost činnost propagační a přípravu převzetí moci revolučním národním výborem. Po první schůzce se konaly další, buď v domě Pavla Sochra v Husově ulici a nebo v budově Miloslava Sachla v Žižkově ulici. Organizace Obrana národa byla brzy prozrazena a její představitelé pozatýkáni.

Zatčení neunikl ani Antonín Šouba, který byl odveden přímo z vyučování. *Dne 16. března 1940 byli zatčeni řed. Antonín Šouba, statkář Jan Raupach, ředitel Jos. Vozáb. Týden poté ředitel gymnasia Dr. Č. Berka v souvislosti s nalezeným obvazovým materiálem, který uskladnila zdejší tělocvičná jednota Sokol v Občanské záložně*

⁴³ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy. Strojopis „Po květnových dnech 1945“.

na *Havlíčkově náměstí*.⁴⁴ Jednalo se tehdy o jednu z prvních akcí domácího odboje, která byla později známa jako „obvazová aféra“. Ilegální skupina byla ustavena v Praze a skládala se ze zástupců generálního štábu (major Vladimír Talášek, št. kpt. Inž. Arnošt Uberlaker), ze zástupců Československé obce sokolské (starosta Josef Truhlář, jednatel Evž. Uberlaker) a ze zástupců Československého Červeného kříže (generál zdravotnictva MUDr. Vladimír Haering, ředitel L. Zezulek a Ph.Mr. B.Hozr). Cílem bylo zachránit a zajistit zásoby sanitního materiálu a uložit jej mimo Prahu. Za tím účelem byla oslovena i sokolská jednota v Havlíčkově Brodě. Pod heslem „Franta“ bylo do Německého Brodu přivezeno několik beden a balíků sanitního materiálu a Antonín Šouba, který byl v té době archivářem jednoty, je spolu s věcmi ze sokolského muzea uložil v Občanské záložně.⁴⁵ Pražská akce byla prozrazena, její iniciátoři pozatýkáni a protože byl nalezen seznam osob zasvěcených do akce na venkově, pokračovalo zatýkání i mimo Prahu. Antonín Šouba byl, spolu s dalšími příslušníky brodské skupiny, zatčen a vězněn v Jihlavě, v Jindřichově Hradci, v Českých Budějovicích, v Praze na Pankráci, v Drážďanech (2x), ve Zhořelci, v Budyšíně, v Litoměřicích a v Praze.⁴⁶ Dne 24. dubna 1941 byl propuštěn s odůvodněním, že podezření z přípravy velezrady nebylo dostatečně prokázáno.⁴⁷ Po návratu z vězení byl Antonín Šouba zbaven funkce ředitele školy a předčasně pensionován.

Zkušenost s německými věznicemi mu však nezabránila v dalším zapojení do ilegální činnosti. Ihned po návratu z vězení organizoval pravidelné sbírky pro rodiny zatčených. Ve svých vzpomínkách o tom

⁴⁴ *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1939-1945*, Havlíčkův Brod 1946, s. 86

⁴⁵ Sokolský dům, ve kterém sídlilo sokolské muzeum, byl ihned na počátku války zabrán gestapem.

⁴⁶ *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1939-1945*, Havlíčkův Brod 1946, s. 178

⁴⁷ Stejných rozsudků se dostalo i dalším členům brodské skupiny. Podstatně hůře dopadli členové pražského vedení. Vedoucí akce Vladimír Talášek byl v srpnu 1942 popraven v Plötzensee u Berlína, ostatní odsouzeni k dlouholetým trestům (gen. V. Haering zemřel v káznici v Hamlinu a MUDr. Jan Grüner v káznici v Kasselu).

píše: *“Největším podporovatelem byl řed. továrny Jos. Knap a jeho manželka, téměř celých pět let.”*⁴⁸

Když byl v roce 1943 (ve dnech 17. - 23. července) na příkaz komisaře Münsbergera, odstraňován pomník Karla Havlíčka, pořídil Antonín Šouba tajně fotografickou dokumentaci barbarské akce. Vládní komisař dal pátrat i po základním kameni a chtěl se zmocnit uložených listin. Kámen se schránkou však nebyl nalezen, což s největší pravděpodobností byla taktéž zásluha Antonína Šouby.⁴⁹

Po návštěvě prezidenta Dr. Edvarda Beneše v Moskvě, bylo dohodnuto, že správní moc v osvobozené republice budou vykonávat lidové orgány – národní výbory. Zároveň začaly sílit snahy, aby do národních výborů v co největší míře pronikali komunisté. Na Havlíčkobrodsku do činnosti ilegálních národních výborů významně zasahovala partyzánská brigáda Mistra Jana Husi. Směrnice, vypracované komisařem brigády Tůmou, jasně svědčí o tom, že komunisté již za války připravovali úplné převzetí moci. Na jaře 1945 se situace kolem národních výborů stává poněkud chaotická. František Drašner uvádí, že v Německém Brodě podle některých pramenů v dubnu 1945 existovalo sedm národních výborů. Nejaktivněji pracoval národní výbor pod vedením Antonína Šouby, do něhož KSČ prosazovala Hlaváče, Krále a Paška. Zástupci ostatních politických stran se cítili tlakem komunistů osočování a proto docházelo k různým třenicím a odporu proti nim. Pašek kladl arogantní ultimata a mimo jiné požadoval funkci předsedy MNV. Přesto se podařilo svolat společnou schůzi všech politických stran na 4. května ve 13 hodin.⁵⁰ Konání schůze však bylo prozrazeno a bylo proto přesunuto na pozdější dobu. Na jednání, konaném téhož dne ve večerních hodinách v obchodě Václava Struny v Horní ulici, nastaly spory kolem zastoupení komunistů v národním výboru a Václav Pašek, aby ostatní přesvědčil, souhlasil s Antonínem Šoubou ve funkci předsedy. Národní výbor měl mít 15 členů, z toho 3 členy

⁴⁸ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy .Strojopis „Protifašistická činnost“.

⁴⁹ DRAŠNER František: *Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo*, František Drašner a Město Havlíčkův Brod, 2005, s. 59

⁵⁰ Tamtéž, s. 90-91

KSČ, 3 sociální demokraty, 3 lidovce. Zástupci dalších politických stran byli proti a k dohodě nedošlo, neboť jednání bylo ve 22:30 hodin přerušeno bombardováním.

Druhého dne, 5. května, v 9:15 přijal vedoucí telefonní ústředny Rolnického domu František Sýkora od Stanislava Horčičky zaslanoou zprávu z Prahy o vypuknutí povstání. Ihned uvědomil správce budovy Miroslava Bittnera a ten za pomoci redaktora Vyhnalíka vyvěsil na Rolnickém domě československý prapor. Jak se roznesla zpráva o vypuknutí povstání, scházeli se lidé na náměstí. V Dolní ulici se utvořil průvod, v jehož čele šel Václav Pašek a vykřikoval různá hesla a výzvy k povstání. Po celém městě byla vylepována (předem připravená) provolání revolučního národního výboru k občanstvu. Představitelé prozatímního národního výboru se zmocnili radnice a kolem 10 hodiny oznámil Václav Pašek z balkonu radnice, že moci ve městě se ujímá revoluční národní výbor. Byl to právě Antonín Šouba, kdo přednesl návrh, aby Německý Brod byl přejmenován na Havlíčkův Brod, který byl spontánně přijat. Po skončení lidového shromáždění zasedli zástupci politických stran k návrhům členů revolučního národního výboru. Bylo rozhodnuto, že každá politická strana deleguje 3 členy. Předsedou revolučního národního výboru byl jmenován Václav Pašek, prvním místopředsedou Bohumil Šenfeld, druhým místopředsedou Antonín Šouba.⁵¹ Mezitím ve městě probíhalo zatýkání Němců a kolaborantů. Velitel německé posádky mjr. Czerny navrhl Šoubovi, Paškovi a Valentovi kompromis. Za stažení vojáků Wehrmachtu do kasáren a dodržení neutrality požadoval zamezení

⁵¹ Členové revolučního národního výboru od 5. května 1945: Baloun Václav, strojník ČSD (SD), Bruckner Jan, stavitel (NS), P. Drda Karel, katecheta (L), Čapek Václav, úředník ČSD (NS), Hlaváč Jan, tesař (KSČ), Hrbek Václav, typograf (SD), Hudík Jaroslav, úředník (KSČ), Král Vladimír, strojník (KSČ), Krupauer Josef, školní inspektor (SD), Pašek Václav, dělník (KSČ), Struna Václav, stavitel (NS), Svoboda Miloš, obchodník (ŽIV) Tichý Jan, ředitel záložny (L), Šenfeld Bohumil, pracovník Svazu bramborařského (AGR), Šouba Antonín, ředitel (bezpartijní), Valenta Karel, továrník (ŽIV), Zeman Josef, tajemník (AGR), Žák Eduard, čalouník (ŽIV). Antonín Šouba byl jediný člen revolučního národního výboru, který byl bezpartijní.

SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy. Strojopis „Protifašistická činnost“.

útoků na německé vojáky a německé civilisty. Dosavadní klidný vývoj však ještě v dopoledních hodinách narušil příjezd velitele jihlavského gestapa Heinricha Gottschlinga s dalšími gestapáky. Jednotky SS obsadily jednotlivé ulice a náměstí a jejich oběti se stali duchovní církve československé Vojtěch Schück, dělník Vlastimil Janda a ošetřovatel zemského ústavu choromyslných František Hrádek. Část členů revolučního národního výboru, včetně Antonína Šouby, byla dosud na radnici, ale Gottschling je omylem považoval za úředníky městského úřadu. Czerny, který s nimi před několika okamžiky jednal, dodržel slovo a neprozradil je.⁵²

Je zajímavé, že to byl právě Antonín Šouba, kdo byl komisařem Münsbergerem vyzván, aby převzal správu města. Stalo se tak v bytě Ing. Šenfelda, kde se odpoledne sešli Ing. Šenfeld s dalšími členy národního výboru Šoubou a Valentou. Asi o půl šesté přijel člen české uniformované policie a vyzval Šoubu, aby šel na radnici převzít správu města. Přes určité pochybnosti Šouba na radnici odešel. Po několika minutách přijel týž strážník se vzkazem, aby i Valenta a Ing. Šenfeld přišli na radnici, že jim vládní komisař Münzberger předá správu města. Tentýž však ještě stačil vyhlásit stanné právo. Ve večerních hodinách vyžádali si členové MNV Šouba a Valenta 25 ozbrojených vojáků, s nimiž čeští dobrovolníci procházeli ulice a seznamovali občany s dosahem stanného práva. V těžkých květnových dnech to byli právě Antonín Šouba a Karel Valenta, kteří jako jediní ze všech členů revolučního národního výboru zůstali na svých místech, hájili zájmy ohroženého města a vedli obtížná jednání s vládním komisařem Münzbergerem.⁵³ Na jeho návrh ze 6. května, aby národní výbor a německý úřad úřadovaly společně, odpověděl Antonín Šouba, že německý úřad a MNV je jako oheň a voda, že MNV se nestane zrádcem svého národa a že je odpověden pouze zemskému národnímu výboru.⁵⁴

⁵² DRAŠNER František: *Jak město k svému čtvrtému názvu přišlo*, František Drašner, Město Havlíčkův Brod 2005, s. 97-100

⁵³ Předseda Revolučního národního výboru Václav Pašek se mezitím schovával.

⁵⁴ *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1945-1948*, Havlíčkův Brod 1946, s. 217

Němci zůstali na radnici, národní výbor úřadoval v Moravské bance. V pondělí 7. května jednali Šouba a Valenta s velitelem letištní posádky Czernym a požadovali, aby dal odstranit veškeré náložé výbušnin u hangárů i v kasárnách. Jmenovaný toto přislíbil a svému slibu dostál.⁵⁵ Dne 8. května oba členové MNV přemluvili velitele SS Hesse, aby propustil občany, kteří byli zatčeni odpoledne 5. května a vězněni v gymnazijním sklepě.



Antonín Šouba s Václavem Paškem v květnu 1945. SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Antonína Šouby, Havlíčkův Brod 1945-1946

Dne 9. května Antonín Šouba vítal projíždějící sovětské vojáky. Právě Antonínu Šoubovi, jako místopředsedovi národního výboru,

⁵⁵ Téhož dne však Němci zapálili hangár a zničili veškerá letadla.

připadl úkol rozloučit se jménem města s oběťmi květnových dnů.⁵⁶ Pohřeb se konal dne 14. května 1945. Po smutečních církevních obřadech u společného hrobu obětí v parku Budoucnost pronesl projev, ve kterém mimo jiné přislíbil: „*Až i my, jak tu smutně stojíme, odejdeme za vámi, až přijdou jiné generace, i pro ty budete žítí. Budete nás sítí, aby naše láska k rodné zemi nebyla jen pouhým slovem, aby naše činy byly čestné, aby naše práce byla zdárná. Bez krve a slz, bez obětí nebylo by pravé svobody. Ne mocné statky, ne drahé kameny a zlato dělají život. Jen pravá svoboda národa, čestnost, vzájemná důvěra a láska tvoří život. Nad Vašimi hroby přísaháme, že vaši památku nikdy nezradíme, že budeme pracovat čestně, abychom byli hodni vašich obětí. Spěte tedy klidně - budiž vám naše česká země lehká.*“⁵⁷

Dekretem ministerstva spravedlnosti z 23. srpna 1945 byl Antonín Šouba jmenován vládou republiky soudcem z lidu u národního lidového soudu v Kutné Hoře.⁵⁸ Kutnohorský národní soud soudil, mimo jiné, vraha brodských občanů (ošetřovatele Františka Hrádka a dělníka Václava Jandy) Gottschlinga a 13. února 1947 mu udělil trest smrti.⁵⁹ Ještě před tímto jmenováním, od května 31. května 1945, byl Antonín Šouba místopředsedou osmičlenného lidového soudu, který vznikl v revolučních dnech spontánně, bez opory v zákoně a dokonce bez účasti právníků.⁶⁰ Soud vynesl 5 trestů smrti zastřelením kolaborantům a ty byly ihned provedeny, bez možnosti odvolání. Jednalo se o udavače Karla a Anežku Rottovi, železniční zaměstnance v Německém Brodě, oba německé národnosti, o správce Rudolfa

⁵⁶ Jednalo se o Karla Aubuse, V. Czecha, A. Doležala, M. Havlíka, Františka Hrádka, J. Kučeru, Karla Ledla, J. Lukeše, V. Jandu, O. Novotného, P. Pavlíka, J. Peška, F. Rachače, V. Schücka, J. Synovce a J. Šulu.

⁵⁷ *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1939-1945*, Havlíčkův Brod 1946, s. 274- 275

⁵⁸ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1945-1946. Dekret Ministerstva spravedlnosti č. 22. 531/45-Pr/4

⁵⁹ DRAŠNER František: *Jak město k svému čtvrtému názvu přišlo*, František Drašner a Město Havlíčkův Brod, 2005, s. 136-140

⁶⁰ Předsedou soudu byl MVDr. Václav Sobek, další členové - strojník Karel Novotný, učitel Bohumil Černý, poštovní zřízenec Jan Šedý, úředník Jaroslav Strádal, dělník František Halamásek a železniční úředník Jan Janouch.

Dusíka z Pohledu a manžele Svobodovy z České Bělé. Za rabování v usedlostech německých sedláků v Bartošově, Jilemníku a Dlouhé Vsi byli odsouzeni dělníci Lorenc a Nestádal z Havlíčkova Brodu. Kromě toho, že byli odsouzeni jeden na 20 a druhý na 10 let těžkého žaláře a na ztrátu volebního práva, byli potrestáni i zvláštním trestem, který připomíná spíše středověk. Na 10 hodin byli vystaveni v drátěné kleci „na pranýři“ na schodech Koudelovy kašny. Velkým retribučním dekretem prezidenta republiky z 19. června byly tyto divoké soudy zastaveny.⁶¹

V pozůstalosti Antonína Šouby se nachází i koncept článku Václava Hrbka, typografa havlíckobrodské tiskárny, ve kterém u příležitosti 80. narozenin Antonína Šouby, popisuje jeho protifašistickou činnost. Ve strojopisu je červeně vyznačeno, jak do něj zasáhla tehdejší cenzura.⁶²

Působnost Antonína Šouby jako předsedy MNV v letech 1945-1950

Po odchodu Václava Paška do funkce předsedy nově ustanoveného ONV, se stal Antonín Šouba předsedou místního národního výboru a zůstal jím i po červnových volbách.

Ještě před válkou a především za války, přátelé Otakar Štáfl a Antonín Šouba plánovali, co všechno bude nutno v Německém Brodě vybudovat.⁶³ V euforickém nadšení z konce války předložil Antonín Šouba, již jako předseda MNV, veřejnosti velkorysé budovatelské plány.

„Obec se bude řídit přesně podle plánů, neuhne ani o centimetr, má stavební komisi složenou z odborníků, kteří se nedají strejčkováním přemlouvati, neboť cíl je jasný, zlepšení, zkrášlení budování města. Stavební referent br. Stuna půjde za programem

⁶¹ DRAŠNER František : *Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo*, František Drašner a Město Havlíčkův Brod 2005, s. 126

⁶² SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod Brod 1945-1946, Strojopis - koncept článku Václav Hrbka z roku 1966.

⁶³ Jan Šouba vzpomíná, že Štáfl říkával, že on sežene v Praze peníze a Šouba to v Brodě zařídí.

*vybudování města nekompromisně.*⁶⁴ Pro zajímavost uvádím, co všechno mínil Antonín Šouba v Havlíčkově Brodě v dohledné době změnit.

Vybudovat „Sociální dům“ a soustředit v něm všechny sociální instituce, Okresní péči o mládež, Ligu proti tuberkulóze, Ochranu matek a kojenců, jesle, sirotčinec, učňovský útulek, ústav pro starší nemajetné občany i majetné, kteří nemají nikoho, kdo by se o ně staral. Vhodné místo by podle A. Šouby bylo za městskými sady, případně za klášterem.

Vybudovat novou poštovní budovu na místě sirotčince.

Vybudovat Živnostenský dům se spolkovými a přednáškovými místnostmi.

Naplnit přání Štáfle a vybudovat kulturní dům, nesoucí jeho jméno. V něm by mělo být divadlo, biograf, městská galerie, výstavní sňň, knihovna, čítárna a centrum osvětové činnosti. Součástí kulturního domu by měl být hotel o 30 pokojích, restaurace, kavárna, městské lázně a garáže. Vhodné místo by se našlo v Sadech.

Tělovýchovný dům v Kotlině a rybník Rantejch upravit na koupaliště.

Krematorium na Novém hřbitově a tento rozšířit.

Budovu Staré radnice rekonstruovat, podle přání zesnulého Františka Petra⁶⁵, na Havlíčkovo muzeum.

Antonín Šouba plánoval rovněž rozsáhlý rozvoj školství, počínaje školami mateřskými, kde chtěl zvýšit kapacitu tak, aby mateřskou školu navštěvovaly všechny děti od tří do šesti let.⁶⁶ Mateřské školy měly být budovány v blízkosti města, ale nikoli v jeho centru.

Za prvořadý úkol považovat dostavět měšťanskou školu v Sadech, přistavět další trakt a tělocvičnu. V budoucnu potom plánoval výstavbu další měšťanské školy v jižní části města.

⁶⁴ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1945-1946, strojopis „Výstavba a zkrášlení Havlíčkova Brodu“.

⁶⁵ Profesor František Petr (1863-1938), profesor gymnázia, dlouholetý předseda kuratoria a správce Městského muzea v Německém Brodě (1918-1938), vynikající regionální historik a přírodovědec. Antonín Šouba vždy zdůrazňoval jeho zásluhy o rozvoj Městského muzea a o regionální historii vůbec.

⁶⁶ Antonín Šouba se odvolával na návrh nového školního zákona.

Zdůrazňoval, že v Havlíčkově Brodě musí působit Obchodní akademie, průmyslová škola, střední hospodářská škola i hudební škola.

V nejbližší době hodlal zavést jednotné ústřední topení pro všechny veřejné budovy v centru města, plánoval výstavbu bytů, předláždění a výdlažbu všech ulic, vybudování nové kanalizace, zavedení elektrického osvětlení, úpravu parku a jeho rozšíření až k Vlkovsku.

Zvláštní pozornost věnoval brodským pomníkům. Vedle péče o stávající a obnovení pomníků Karla Havlíčka a T.G. Masaryka, předpokládal vybudování dalších památníků a pomníků. Vedle aktuálního památníku padlých plánoval i pomníky další: Otakara Štáfle, Zahradníka Brodského, další T.G. Masaryka (větší než původní), pomník Julie a Zdenky Havlíčkových. Zmiňuje se rovněž o tom, že je potřeba naplnit Štáflov odkaz s hashrmanem a Rusalkou.⁶⁷

Za prvořadý úkol považoval vybudování důstojného památníku padlých v obou světových válkách a označení všech míst, která byla poznamenána řáděním německých nacistů, což se skutečně v krátké době podařilo. Zajímavé ovšem je, že se nikde nezmiňuje o návratu pomníku Antonína Švehly. K určitému nedorozumění dochází mezi Antonín Šoubou a havlíčkobrodskými ochotníky. Od prosince 1948 se mezi městem a divadelním spolkem jednalo o uzavření nebo přestavbě městského divadla (bývalé solnice). „*Dne 23. února 1950 informuje předseda dr. J. Leníček členy spolku, že na jeho intervenci u předsedy Městského národního výboru A. Šouby a člena rady A. Štefánka ve věci přestavby divadla oba odmítli v divadle jakékoli rekonstrukční práce.*“⁶⁸ Antonín Šouba trval na tom, že město v krátké době vybuduje nový kulturní dům, kde získá ochotnické divadlo důstojný stánek a investice do staré budovy solnice jsou zbytečné.⁶⁹

⁶⁷ Nepodařilo se mi zjistit, co tím mínil.

⁶⁸ KOLEKTIV AUTORŮ: *Obrazy z historie. Brodské ochotnické divadlo 1836-2002*, Havlíčkův Brod 2002, s. 42

⁶⁹ V červnu 1951 došlo k demolici divadelní budovy. Ještě předtím, počátkem roku 1951, byl spolek divadelních ochotníků převeden pod Závodní klub ROH závodu Rico. Následně se po mnoho let ochotníci potýkali s nedostatkem vhodných prostor ke zkoušení a uvádění her.

Po celou dobu své působnosti ve funkci předsedy MNV, usiloval o to, aby se Havlíčkův Brod stal sídlem sklářského průmyslu a v tom smyslu jednal i presidentem Benešem.⁷⁰



Antonín Šouba s presidentem E. Benešem a jeho chotí při havlíčkovských oslavách 1946. SOkA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Antonína Šouby, Havlíčkův Brod 1945-1946

Jak z výše uvedeného vyplývá, že plány Antonína Šouby byly maximalistické a byly realizovány pouze z části, v některých případech ke škodě věci, v některých se jednalo o plány značně utopistické. Naproti tomu, skutečností je, že v době, kdy zastával funkci předsedy MNV, došlo v Havlíčkově Brodě k viditelnému rozvoji. Podařilo se mu získat občany pro dobrovolnickou práci, dokázal sjednocovat lidi bez ohledu na stranické zájmy a stavovskou příslušnost. Samozřejmě, že mu napomáhala všeobecná euforie z konce války,

⁷⁰ *Havlíčkovská delegace u presidenta Dr. Edvarda Beneše.* In : Svobodný Havlíčkův kraj. Roč. II., č. 16, s. 1

ale jeho devízou bylo, že ji dokázal manažersky využít ve prospěch města a především jeho občanů. Volby konané 11. června 1946, ve kterých zvítězili komunisté, jej, ač nestraníka, znovu vynesly do čela města. Pan magistr Libor Žák vzpomíná na jeho veliké charisma poctivého člověka a velkého demokrata. Jeho otec byl, spolu s ním, členem revolučního národního výboru a ač byl prostý dělník, pan Žák zdůrazňuje, že s ním vždy jednal bez jakékoli nadřazenosti a s nepředstíraným přátelstvím. Pro brodské občany byl nespornou autoritou, kterou si mimo jiné vysloužil tím, že v předválečné době se nikdy (s výjimkou epizody v Mladých Břístích) nezabýval politikou.⁷¹ Jeho idealistické představy o fungování politického systému dokumentuje úryvek z proslovu na 4. plenární schůzi MNV dne 30. května 1945: *„Předvolební shoda politických stran nesmí býti jen slovní, novinářská, musí býti i v skrytu, ve stranách doma. Osobní zášti, neodůvodněné špinění, prázdné hejslovanství nevyhrává. Poctivá a cílevědomá práce pro celek jest jedinou správnou volební agitací. Zdá se, že v našem kraji jest rozumný lid, že obyvatelstvo jest tak vyspělé, že netřeba předkládati volební hesla, volební agitační sliby a že každý bude se řídit slovy našeho presidenta Dr. E. Beneše, aby byly volby i volební ruch důstojné a klidné, bez hádek a zbytečných sporů, tak jak se sluší na národ veliký a vzdělaný“.*⁷²

O jeho oblíbenosti svědčí desítky blahopřání k jeho šedesátým narozeninám, nacházející se v jeho pozůstalosti, kterou sám vzorně zpracoval a uspořádal. Budování města za jeho vedení začalo slibně. Krátce po válce se vybuďoval betonový most k Ostrovu, byl rozšířen hlavní most přes Sázavu, vydlážděna Tylova ulice a část Humpolecké, postavily se dvě lávky přes Sázavu a památník obětem války v parku Budoucnost. Poctivost, spolehlivost, tak charakterizoval Antonína Šoubu jeho dlouholetý spolupracovník a celoživotní přítel katecheta Pavel Sochr.

Z dnešního pohledu se jeví jako problematický jeho nenávistný postoj ke všemu německému a jeho uplatňování kolektivní viny.

⁷¹ Podle vzpomínek pana Libora Žáka.

⁷² SOkA Havlíčkův Brod. Měst.NV Havlíčkův Brod: Kniha protokolů schůzí MNV 5. V. 1945 - 23. V. 1947, zápis ze schůze dne 20. května 1945.

Ilustruje to jeho projev z 26. dubna 1946 u příležitosti předání půdy po vysídlených Němcích do českého vlastnictví.

„V dnešní významný den podává si ruce venkov s městem při slavnosti, která se často nekoná, snad jednou za tisíciletí. Před 600 léty přistěhovali se k nám Němci, bohužel na přání našich králů, kteří neměli tehdy tušení, jaké strašné zlo nasadili do vlastní země. Z beránků se stali vlci s plány úplně vyhubiti náš národ. 600 let drželi pohromadě, nepočestili se a přinesli nám mnohá utrpení, zvláště v posledních sedmi letech. Nyní vetřelci jdou tam, kam si přáli jít.“⁷³

V roce 1946 byl Antonín Šouba předsedou Sboru pro Havlíčkovy oslavy, znovupostavení pomníku Karla Havlíčka a pro vybudování Štáflova kulturního domu.⁷⁴

Při přípravě havlíčkovských oslav byly odpracovány stovky brigádnických hodin a to jak při úpravě okolí pro pomník, tak při úpravě okolí kostela sv. Trojice, kostela sv. Vojtěcha, na předměstích, v okolí nádraží. Zúčastňovala se jich řada občanů bez ohledu na sociální zařazení. V konceptu článku s názvem „Před návštěvou Edvarda Beneše“ Antonín Šouba jako předseda MNV vysoce hodnotí obětavost brodských občanů, mimo jiné slovy: *„Bezmezná obětavost veliké většiny občanů, moudré pochopení pro zkrášlení a rozvoj města, úcta k památkám, upřímný vděk těm, kteří obětovali životy pro naši svobodu, odrážejí se ve všech jejich činech. Blažená je obec, říká veliký náš krajan, kde příčinniví a opravdu činní lidé drží pohromadě. I tady pracovaly všechny složky politické a stavovské jednosvorně a bude také v budoucnu štěstím naší obce, přimknouti se ještě úžeji k společné a tím plodné a radostné práci pro nás, ale hlavně pro naše děti a vnuky.“⁷⁵*

⁷³ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1946-1947. Strojopis projevu z 26. 4. 1946.

⁷⁴ Čestným předsedou byl Dr. Čeněk Berka, prvním místopředsedou katecheta Pavel Sochr, jednatelem Dr. Jiří Čáslavský a II.místopředsedou František Barták. Již tehdy existoval fond pro výstavbu kulturního domu, na který Otakar Štáfl složil částku 250 000,- Kč. Zástupce firmy Lanf Ing Novotný složil na fond 30 000,- Kč jako dar dělnictva.

⁷⁵ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1945-1946. Strojopis „Před návštěvou Edvarda Beneše“.

Jeho osobní postoj jasně vyjadřuje text na vánočním přání MNV z roku 1947 (s kresbou akademického malíře Karla Němce) - *Vánoční dny plné lásky, klidnou mysl s vírou v lepší lidství, svorností a chlebem bohatší rok 1948 přeje Antonín Šouba.*⁷⁶ Dalším svědectvím jeho tehdejších postojů je projev u vánočního stromu republiky: *„Naši občané jsou všichni dobří, jen hrstka je sobců. Těch se neprosíme, věčná spravedlnost k nim v budoucnu promluví. Dávat je krásnější než brát.“*⁷⁷

Antonín Šouba byl i ve funkci předsedy MNV pilným novinovým dopisovatelem. V jeho pozůstalosti jsem našla i 2 články, které psal pro krajanské listy v USA. V článku „Havlíčkobrodští svým upřímným přátelům v USA“ vzpomíná na návštěvu krajanky paní Vlasty Vrázové v Havlíčkově Brodě, popisuje změny, k nimž ve městě došlo a mimo jiné říká: *„Také dlužno říci, že není u nás žádné železné opony, že jsme velice vděční všem Američanům, kteří bojovali za naše osvobození a v nejhorším utrpení zvláště po válce v různých akcích pomáhali, právě jako jsme vděční slovanským bratřím od Východu, kteří také krváceli za naši svobodu, která je a musí být všemu lidstvu nejsvětější“.*⁷⁸

Poněkud jiné myšlenky najdeme v projevu ke slovanským hostům z Jugoslávie, Ruska, Polska a Bulharska z 3. března 1948: *„Slovanstvo chce mír, chce budovat své zničené země, Němci pošlapané a rozvrácené. Slované netouží a nikdy netoužili po válce a po výboji. Nová válka by byla největším zločinem a kdo by ji vyvolal, byl by vrahem lidstva.. Vy na Východě i Vy na Jihu jste naši nejbližší, na Západě stojí naši nepřátelé Němci s nimiž přes tisíc let vedeme boj o zachování naší svobody a volnosti. Je jen jeden tábor pro nás a to je demokratický a hrdě slovanský tábor pro svobodu i pro boj k zachování těžce nabytých svobod. Nemůžeme jednat jinak již*

⁷⁶ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1946-1947. Novoročenka s kresbou akademického malíře Karla Němce.

⁷⁷ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1946-1947. Strojopis vystoupení u vánočního stromu republiky, bez data.

⁷⁸ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1948-1949. Novinový výstřižek ze Svornosti – The greatest czechoslovak Daily, Chicago 29. července 1947.

*pro smrt našich bratří za nás, za lidovou demokracii i pro smíšenou krev na všech slovanských bojištích. Kdo by myslil jinak, není Čech, není Slovan a jako se zrádcem by s ním mělo být počítáno“.*⁷⁹

Nezvykle tendenční projev pronesl Antonín Šouba na plenární schůzi MNV dne 24. září 1948. V jeho závěru zaznělo: „V bolesti a utrpení poznáváme přátele a je jisté, že dnešní doba není doba bolesti ani utrpení, proto čeští lidé jsou nespokojeni, mají všeho málo a poslouchají rádi pomlvy a nadávky téměř na všechno. Hlavně pomlvy a lži zahraničního rozhlasu jsou příkladem zakuklené rozvratnické činnosti jak protikomunistické tak protisovětské, jsou její denní omastek. Sabotování, špinavé letáky, anonymní výstrahy, chvála nepřátel našeho státu, zrádců i Němců, jsou koření pro jejich nespokojenost, kterou šíří úmyslně kolem sebe, aby nastal rozvrat a bratrovražedný boj, z něhož, jak si oni myslí, se vrátí doba otrokářského kapitalistického řádu. Nelze spoléhat na vnadidlo Západu, který nás vydal Mnichovu. My Čechoslováci musíme v těžkých chvílích mít oporu jen v Sovětském svazu“.⁸⁰

Přes některé podivné projevy se Antonín Šouba nadále hlásil k odkazu T.G. Masaryka a v roce 1949 při znovu odhalení jeho sochy pronesl oslavný projev.⁸¹ Velké rozhořčení u něj vyvolalo barbarské zničení pomníku TGM v březnu 1961.⁸²

Antonín Šouba k poúnorovému režimu zachovával loajalitu a rozhodně nebyl jeho odpůrcem. Přesto velice těžce nesl další vývoj a vměšování komunistických orgánů do činnosti národního výboru, které se naplno projevilo v roce 1949. Člověk, pro kterého byla životním programem demokracie, nesl velice těžce znárodnování živnostníků, necitlivou bytovou politiku, přezíravost ke kultuře a další

⁷⁹ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1948-1949. Strojopis vystoupení z 3. března 1848.

⁸⁰ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1948-1949. Strojopis projevu z 24. 9. 1948.

⁸¹ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1949-1950. Strojopis vystoupení.

⁸² SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Osobní spisy. Strojopis „Po květnových dnech 1945“.

záležitosti, které přinášela politika komunistické strany. Rozhodl se, že za této situace nemůže nadále národní výbor vést.⁸³

Z funkce člena rady MNV byl odvolán 19. ledna 1950, oficiálně na základě vlastní žádosti zdůvodněné zdravotními důvody.⁸⁴ V jeho pozůstalosti se nachází žertovný dopis ze 60. let. Mimo jiné se v něm říká: „Právě tak i slavíš svátek svůj na den nejsvětějšího svatého Antonína Paduánského, kterého tak miluješ jako svatého Jana Nepomuckého pro jehož uctívání jsi již tolik trpěl ústrků od moci světské.“⁸⁵ Bohužel jsem nezjistila o jaké ústrky se jednalo, kromě přezíravého postoje mocných ke kulturním snahám Antonína Šouby a Pavla Sochra a kromě událostí kolem Štáflových grafik, o kterých jsem se zmiňovala v souvislosti s působností Antonína Šouby v městském muzeu. Velkým životním rozčarováním byla okupace vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Ve svých více než osmdesáti letech se nemohl velký národovec smířit s tím, že ti co přišli jako osvoboditelé, nyní přišli jako okupanti. Vyznačatel sokolské ideologie, velký ctitel Masaryka a Beneše, zemřel s pocitem obav z budoucnosti naší země.⁸⁶ Stalo se tak dne 30. března 1972.

Závěr

Pan Antonín Šouba je jednou z řady osobností, které vytvářely podobu našeho města v období mezi dvěma světovými válkami a jejichž plány a tužby překazila druhá světová válka a léta následující. Je jedním z těch, kteří vykonávali onu masarykovskou „drobnou práci“, bez níž se žádná fungující společnost neobejde. Domnívám se, že i takovéto obyčejné „osobnosti“ by měly být předmětem zájmu

⁸³ Podle vzpomínek pana Jana Šouby. Přejechod od demokracie k totalitnímu řízení národního výboru by si zasloužil samostatnou studii.

⁸⁴ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: Havlíčkův Brod 1949-1950. Rozhodnutí ONV ze 13. ledna 1950, jedn. zn. 173-13/1-1950. Odvolání bylo zdůvodněno rekonstrukcí MNV a Antonín Šouba zůstal členem pléna. Předtím však Antonín Šouba osobně o uvolnění požádal ze zdravotních důvodů.

⁸⁵ SOKA Havlíčkův Brod. Pozůstalost Antonína Šouby: A.Š. 60, 80. Nedatovaný od tří členů rodiny Sochrových.

⁸⁶ Podle vzpomínek manželů Olgy a Jana Šoubových.

regionální historie a jejich působnost v životě našeho města by neměla být zapomenuta.

Prameny a literatura

Moravský zemský archiv- Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Pozůstalost Antonína Šouby

Havlíčkův Brod 1945-1946

Havlíčkův Brod 1946

Havlíčkův Brod 1946-1947

Havlíčkův Brod 1948-1949

AŠ 60/80

Osobní spisy

Korespondence

Školy Havlíčkův Brod

Hlavní pamětní kniha 1844-1933, Š1

Tělovýchovná jednota Sokol

Pamětní kniha TJ Sokol 1862-1933, č. 1

Knihy protokolů schůzí výboru, č. 8, 9, 10, 11, 12

Kniha návštěv sokolského muzea 1933-1951, č. 34

Pěvecký spolek Jasoně

Knihy zápisů schůzí, č. 7, 8, 9, 10

Kniha zpráv o archivu Jasoně, č. 52

Zprávy, výkazy o činnosti spolku 1933-1944, kart. 1, inv. č. 66

Historie Jasoně, 1987, kart. 3, inv. č. 103

Dějiny zpěváckého spolku Jasoně v Něm. Brodě 1859-1929, kart. 3, inv. č. 95

Městský národní výbor Havlíčkův Brod

Zápisy schůzí rada MNV Havlíčkův Brod 1945-1951, knihy č. 17, 18, 19, 20

Pamětní kniha Města Havlíčkův Brod 1930-1969, č. 103

Městské muzeum 1945-1963, kart. 131, inv. č. 152

Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod

Protokoly o schůzích kuratoria Městského muzea 1916-1929, kniha č. 2

Zápisy o schůzích kuratoria Městského muzea 1930-1947, kniha č. 3

Památník KHB 1936-1966, kart. 3, inv. č. 465

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod

Sbírková skupina KHB2 1417-1451 (dopisy ohledně havlíčkovských památek)
Sbírková skupina KHB 2 1187-1198 (plakáty a spol.)

Osobní archiv Jana Šouby

Osobní archiv autorky

Literatura:

- KOLEKTIV AUTORŮ: Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914 – 1918, 1939 – 1945. Městský národní výbor Havlíčkův Brod 1946
- KOLEKTIV AUTORŮ: Obrazy z historie. Brodské ochotnické divadlo 1836-2002. Havlíčkův Brod 2002
- KOLEKTIV AUTORŮ: Památník - Osmdesát let tělocvičné jednoty Sokol v Havlíčkově Brodě. TJ Sokol Havlíčkův Brod, 1948
- DRAŠNER František: Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo. František Drašner a Město Havlíčkův Brod, 2005
- JUN Jaromír, NOVÁK František. Sto let organizovaného českého bramborářstvím. ÚBS ČR, Havlíčkův Brod 2008
- PAVLÁSEK Vojtěch: Karel Havlíček Borovský 1856-1956. Katalog výstavy. Národní muzeum v Praze červen – říjen 1956, Praha 1956
- SOCHR Pavel: Slavná šedesátka. In: Svobodný Havlíčkův kraj, 13.června 1946, roč. 2, č. 24, s. 3
- SRŠEŇ Lubomír: Havlíček a kytara. In: Havlíčkobrodsko. Zvláštní vydání vlastivědného sborníku, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod 1992, s. 38-50
- ŠOUBA A: Profesor František Petr. In XII. Zprávy Havlíčkova musea v Německém Brodě, Německý Brod 1938, s. 3-9
- ŠOUBA Antonín: Do voleb. In Svobodný Havlíčkův kraj 18. dubna 1946, ročník II., č. 17, s. 1
- Havlíčkovská delegace u presidenta Dr. Edvarda Beneše. In: Svobodný Havlíčkův kraj, roč. II., č. 16, s. 1
- VYHNALÍK Josef: K šedesátce prvního občana města Havlíčkova. In: Svobodný Havlíčkův kraj, 13. června 1946, roč. II., č. 24, s. 3
- ZBOROVSKÁ Zina: Historie a současnost obrazové sbírky Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod. In Havlíčkobrodsko, sv. 23, 2009, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod a Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, s. 216-232
- ZETTL Václav: K padesátce br.Antonína Šouby. In Havlíčkova Stráž, roč. IV., č. 24, Čáslav 12.6. 1936

Pamětníci:

ŠOUBOVÁ OLGA, Havlíčkův Brod, Jihlavská, ústní sdělení (snacha)

ŠOUBA Jan, bydliště Havlíčkův Brod, Jihlavská, ústní sdělení (syn)

ŽÁK Libor, Havlíčkův Brod, Haškovy sady, ústní sdělení

Internetový odkaz:

www.mza.cz/havlickuv_brod/historie.php (2.8.2012)

ZPRÁVY

RONOVEC, NĚKOLIK POZNÁMEK K PODOBĚ A STAVU HRADU

Aleš Knápek

Hrad Ronovec (Sommerburg) stojící na malé ostrožně obtékané ze tří stran potokem, patří k nejstarším památkám Havlíčkobrodská. Vznikl po polovině 13. století jako opora a snad i centrum kolonizačního úsilí Lichtenburků pro přilehlé okolí. Historické zprávy týkající se hradu jsou relativně dobře známy. Skutečná podoba, tohoto na svou dobu velkého hradu, nám však do značné míry uniká. Respektive míra podloženosti našich představ argumenty je různá, někdy zcela hypotetická.

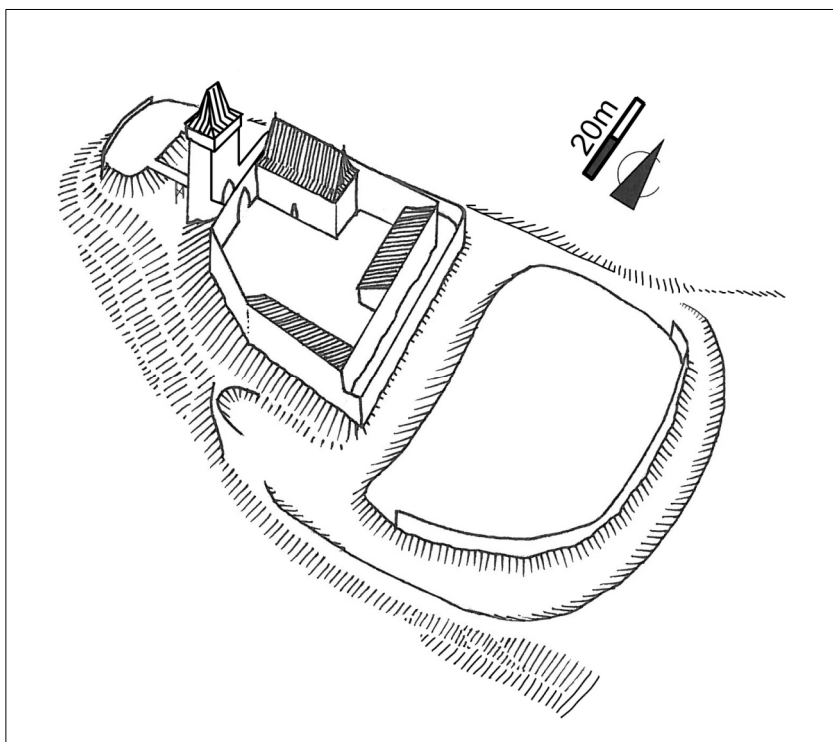
Nejstarším známým vyobrazením podoby zbytků Ronovce je plánek v díle Augusta Sedláčka (1882, 249-250). Další známé plány publikované v první polovině 20. století z něj pak více či méně vycházely. Po druhé světové válce začal na hrad docházet p. Josef Čapek, který kolem sebe shromáždil skupinu nadšenců snažících se o průzkum a posléze také o udržovací práce na zřícenině. Činnost Josefa Čapka se od počátku zaměřila také na získání archeologického materiálu. Zprvu mimo obvod vlastního hradu, později pak přímo v jeho jádru. Bohužel přes snahu o dokumentaci nálezových situací není možné většinu nálezů stratigraficky zakotvit, čímž je v podstatě znemožněno použití nálezů k dataci vrstev a případných stavebních etap hradu. Počátek zvýšeného zájmu o hrad se datuje rokem 1957¹, kdy J. Čapek našel na plošince pod hradem středověké střepey. Na tomto místě, které pracovně nazval „střepeňšišť“ a později na různých místech zříceniny, provedl kolektiv vedený tímto zapáleným nadšencem výkopové (a později také sanační) práce, které s přestávkami pokračovaly až do 70. let 20. století (Čapek 2009, 222-223). Dokumentace výkopů hovoří v několika případech (stavení u studny, nádvoří, palác?) o výraznějších archeologických vrstvách. Na základě zjištění při výkopu až 3m hluboké sondy na nádvoří, přisoudil Čapek jejich vznik dvěma požárům hradu (Čapek 2009, 5).

¹ Pokračovateli této práce jsou členové vlastivědného kroužku spravující také muzeum s nálezy z hradu v Dolní Krupé, jimž tímto děkuji za vstřícnost a pomoc.

Na jiném místě, při výkopu zahloubené lehké stavby „u studně“ bylo zjištěno, že schůdky do ní vedoucí jsou položeny na hlíně obsahující střepeový materiál ze 14. (13?) století (Čapek 227; Durdík 2011, 503). Výkop provedený počátkem 70. let partou „svazáků“ zcela bez dokumentace odstranil zbytky stratigrafie v suterénu paláce při severozápadním nároží (při tomto výkopu byl objeven pražský groš Václava IV.). Čímž byla ztracena další příležitost k dataci počátku a případných vývojových fází hradu, resp. k jejich časové rektifikaci.

Hrad je poměrně výrazně zachycen ještě na mapě I. vojenského mapování (1764-1783), což napovídá, že nejméně do poloviny 18. století stál ve větší zřícenině. Později zřejmě docházelo díky snadné přístupnosti k jeho rozebírání na stavební kámen. J. Čapek předpokládal, že majitelé statku Břevnice, Bechyňové z Lažan zdívali hradu využívali ke stavbě dvora Lažany v předpolí hradu (Čapek 2009, 277). Také stavba Zámečku v Břevnici by byla dobrým důvodem pro rozebírání pozůstatků hradu. Koneckonců se zřícenina objevuje na mapě tzv. I. vojenského mapování vzniklého nedlouho před stavbou zámečku, ale už ne na mladších historických mapách. Kolem roku 1871 inicioval Wenzl Wels majitel statku Břevnice práce na hradě a v jeho okolí. Při tom měly být podkopány a pobořeny celé bloky zdí a rum vyvážen na pole a po lese. Z podobné činnosti zřejmě pochází tzv. střepeniště pod hradem zkoumané J. Čapkem (Sedláček 1882, 148; Těsnohlídek 2010). Ve stejné době docházelo zřejmě v souvislosti se stavbou železnice k dalším zásahům a také k úpravě komunikací v prostoru hradu. Byl také definitivně zrušen rybník pod hradem, vyplňující údolí Břevnického potoka. Při výkopech iniciovaných Welsem byly nalezeny dvojce vzácné historické železné dveře (v severozápadním nároží), které byly pak použity v Lažanech u mléčného sklepa a v Krupé u sýpky (Sedláček 1882, 248). Oba vzácné exempláře J. Čapek zachránil a dnes zdobí expozici muzea v Dolní Krupé.

Možnou podobou hradu se zabývalo již několik badatelů. Přední znalec české hradní problematiky T. Durdík ve své souhrnné práci označuje Ronovec jako založení nadprůměrné velikosti ve srovnání s obvyklými šlechtickými stavbami své doby. Jak ještě zmíníme níže, co do podoby hradu uvažuje Durdík opatrně o typu s plášťovou zdí (Durdík 1996, 480), která by pak byla hlavní obrannou stavbou hradu.

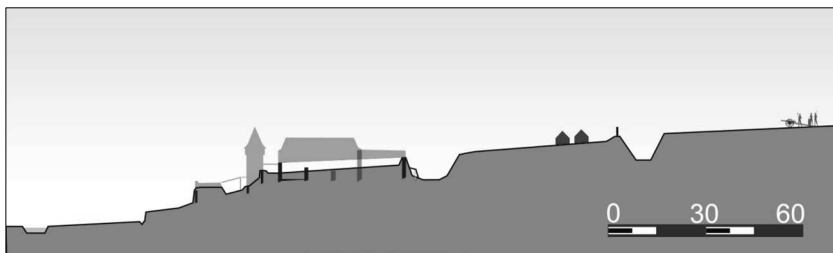


Ronovec, pokus o hmotovou rekonstrukci podoby hradu.

Všechny pokusy o rekonstrukci vzhledu hradu narazí na současný stav zříceniny a dokumentaci jejích průzkumů. Hmota zdí byla z velké části z hradu zřejmě vyvezena, takže není možné pokusit se spočítat její kubaturu a tím podložit uvažovanou velikost původních konstrukcí, jejichž tloušťku známe (hradba např. 2,4m). Dosavadní výzkumy nám pak poskytují poměrně málo využitelných informací. Pokusme se tedy shrnout, co o vzhledu Ronovce objektivně víme. Nemáme žádné indicie, že by měl hrad jinou než „branskou“ věž situovanou na západní straně jádra. O její podobě však nemůžeme říci nic bližšího. V terénu je patrné zdivo jejího čela (viz. níže). Odhalený suterén dnes viditelný v nároží je zřejmě součástí budovy paláce stojícího u severní zdi hradu. Jeho pokračování zaznamenal při

sondáží P. Sommer (1974) a dnes je po očištění patrný pokračující stropní schod ve zdivu. Palác tak byl s jistotou nejméně dvouprostorový. Zda nepokračoval až k východní hradbě, čímž by dosáhl značné délky, zatím nevíme. Umístění paláce nad prudkým svahem a tedy v chráněné poloze se jeví ještě přirozenější, uvědomíme-li si, že se k útočníkovi stojícímu před čelem hradu (tedy výše!) obracel svou užší (asi 9m) stranou. Další stavby stály nejspíše i kolem zbývajícího obvodu jádra. Západní stranu mohlo vyplňovat stavení s větším podílem dřevěných konstrukcí, jak by snad naznačoval dnes nečleněný terén. Na druhé straně, ani po východní části paláce nezůstaly patrné terénní příznaky a vzhledem k dnešnímu stavu v jádru hradu, je potřeba počítat i s jinými řešeními. U jižní hradby byla situována studna, nebo cisterna a vedle ní lehčí zahloubený objekt neprovázaný s obvodovou hradbou vzniklý snad v průběhu vývoje hradu (Čapek 225-226). Přítomnost nádrže na vodu v tomto nároží je podpůrným důkazem pro to, že tudy nevedl vstup do jádra, jak se někdy tradovalo, neboť by mu zmíněné konstrukce překážely. Pozůstatky vstupu se nalézají na západní straně jádra. Průjezd v hradbě jádra byl asi 3 metry široký. Terénní relikty napovídají, že obranyschopnost stavby posílilo vybudování parkánové zdi stojící asi 4-5m před hradbou jádra hradu. Parkán stál na západní, severní a snad i na východní straně. Nejvýrazněji se dochoval jeho relikty na západní – vstupní straně hradu. Svah, který jej skrývá je asi 6 metrů vysoký a téměř „kolmý“. Na severu je parkán nejspíše narušen úpravami cesty (1871?). Východní strana je patrná v nároží a jeho náznak zachycuje v 19. století také Sedláček. Stavba parkánu znamenala také zlepšení obrany vstupu. Nemůžeme říci, zda současně, nebo později vzniklo branské stavení, snad věž, jejíž relikty jsou vysunuty vně parkánu. Pokud čteme pozůstatky v terénu správně, měla stavba vnitřní rozměr asi 5 na 5 metrů. Také Sedláčkův nejstarší plánek a popis by takovému řešení napovídal. Dále průjezd (3 metry široký) směřoval do jádra hradu, vedený nejspíše kulisovou branou. Drážka někdy označovaná za pozůstatek po padací mříži náleží nejspíše odstraněnému kamennému ostění. Dochovala se také dolní kamenná točnice vrat (Těsnohlídek 2010, 21). Přístup do portálu věže (předbrání?) by byl nejspíše řešen nájezdem na zemní plošinu před jejím čelem a dále po můstku do brány. Plošina je dnes na jižní straně

patrně částečně porušena cestou od potoka. Její západní strana se zvedá téměř kolmo a naznačuje tak existenci skryté tarasní zdi. Vedení přístupové cesty není dnes jasně patrné. Naše vnímání terénních příznaků mohlo být narušeno úpravami komunikací provedenými patrně kolem a po roce 1871 (Čapek 2009, 6). Cesta snad z údolí stoupala okolo plošiny a dále na most. Není vyloučeno, že plošina hrála roli první obranné linie při kontrole přístupové cesty. Její poloha je umocněna skalní stěnou pod cestou, která spadá na dno údolí s potokem. U paty skály probíhá navíc útvar připomínající příkop, jehož účel a vznik, ale není jasný. Dnešní přístup do jádra hradu z předhradí po násypu přerušujícím příkop souvisí nejspíše s odvozem kamene ze zříceniny.



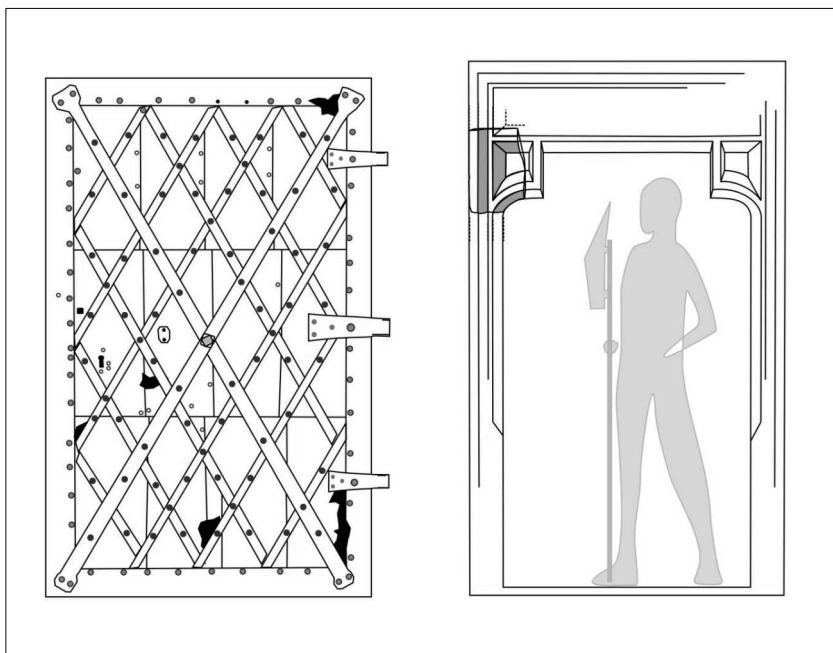
Profil terénu hradního kopce.

Hradní komplex doplňuje hospodářské předhradí zabírající celou šířku ostrožny před západní frontou jádra hradu od kterého jej odděluje masivní příkop široký asi 18 metrů a dnes asi 10. metrů hluboký. Opevnění samotného předhradí je tvořeno mohutným příkopem (16m šířky a 5m hluboký), za nímž stálo na valu ohrazení pravděpodobně lehčí konstrukce, kůly vyplétané větvemi a proutím (tzv. polský plot), nebo kůly opatřené drážkou se vsazenými trámky. Čelo předhradí převyšuje znatelně jádro hradu, které je za ním kryto. Terén pak pozvolně stoupá i nadále (zhruba o dalších 20 výškových metrů). To by snad mohlo být i důvodem, proč je vstup do jádra řešen netradičně ze „zadní“ - kryté strany a čelní zeď tak nemusí být oslabena. Zástavbu předhradí neznáme, ale tvořila ji nejspíše směs hospodářských budov „chlívků“ apod. Mohly zde existovat také drobné objekty zajišťující nutné řemeslnické zázemí. Opevnění a terén

předhradí narušilo vybudování cesty do hradu. Další deprese v ploše předhradí mohou náležet jak výkopům, tak reliktním staveb. V jihovýchodním nároží předhradí nad hlavním příkopem je dnes patrná malá vyvýšenina s reliktem pravoúhlého základu vystupujícím na povrch. Jelikož se však v těchto místech žádný z předchozích badatelů nezmiňuje o pozorování tohoto útvaru, půjde pravděpodobně o recentní konstrukci (např. krmelec, chatka lesních dělníků?). Ve starších textech věnovaných hradu se někdy objevuje zmínka o strouze vedoucí vodu z rybníka „na Blátě“ do hradního příkopu. Takové řešení by bylo z hlediska českých hradů dosti neobvyklé. Rybníček pokud by vůbec existoval v době života hradu je vzdálen asi 250m a jeho stavidlo je tedy mimo kontrolu (a výhled) obránců. Jinou otázkou je zda by příkopy vůbec vodu zadržovaly, což vzhledem ke geologii místa (pararuly) snad teoreticky možné je. Obsah rybníka by však mohutné příkopy stěží zaplnil. V případě tzv. náhonu se zřejmě jedná o reliktní starší komunikace. Pokud by některý ze dvou rybníků souvisel se životem hradu, bylo by možné uvažovat o jiné zajímavé možnosti jakou je existence mlýna. Takové řešení máme z prostředí předhradí českých hradů doloženo u hradu Krašova (Durdík 1983; 473, 475; Durdík 1996, 150) a v jiné podobě z dalších míst (Galusová 2011).

Vzhledem k nedostatečnosti zkoumání hradu a torzovitosti jeho dochování můžeme o jeho skutečné podobě vyslovit pouze hypotézu. Můžeme uvažovat o zařazení mezi hrady s plášťovou zdí, jak s opatrností zmínil T. Durdík a po něm L. Svoboda, který ovšem k tomuto typu zařadil šmahem „polovinu hradní architektury“ u nás a to i v případech křiklavě nesouvisejících (např. Šaumburk; Svoboda 1995). Hlavní obranou stavbu hradu by pak představovala vysoká hradba kryjící veškeré ostatní stavby a zřejmě i palác. Pokud přijmeme existenci branské věže (nemusela převyšovat hradbu), bude tvořit jedinou dominantu hradu. Takovou podobu měl zřejmě dobře prozkoumaný hrad Lelekovice u Brna, který se dimenzí Ronovci podobá. Lelekovice jsou také příkladem, jak může takováto mohutná stavba zcela zmizet z povrchu země, jak se to stalo na Ronovci (Unger 1999). Příklady odvozu kamene z opuštěných staveb máme např. ze Sokolova u Chotěboře, kde byl roku 1850 kámen ze zříceniny rozvážen na cesty (), nebo z čtyřkřídle tvrze v Mírovce, která byla

rozvezena do základů. Existence plášťové zdi je však jen hypotézou, kterou bude těžké pevně prokázat. Pro její správnost snad hovoří hlavně důkazy nepřímé, jako je nepřítomnost velké věže, nebověžovitého paláce (?). Rozebírání hradu na kámen mohlo ale obraz zříceniny silně pozměnit a snad pouze archeologická sondáž může ještě zodpovědět některé z nadnesených otázek.



Jedny z nalezených kovových dveří a pokus o rekonstrukci kamenného ostění podle dochovaného fragmentu.

Nálezy učiněné na hradě představují jakýsi průřez životem jeho obyvatel. Množství keramiky reprezentuje celé období fungování Ronovce a různé účely, kterým tyto předměty sloužily (vaření, skladování, obalový materiál atd.). Stejně tak množství železných předmětů dokumentuje různé aspekty středověkého života. Najdeme mezi nimi pracovní nástroje jako nože, srp, nebo koňské hřeblo. Součástí vybavení hradu od klíčů a zámků až po zmíněné dveře.

Do okruhu majitelů hradu, jeho posádky a podobně můžeme vřadit jezdecké ostruhy, hroty šípů, nebo součásti tesáků. Jak bylo zmíněno výše, není bohužel možné přesněji spojit jednotlivé nálezy s událostmi z historie hradu a zůstávají tak pro nás skutečnými „němými“ svědky minulosti. Zajímavou součástí nálezů jsou mince pocházející opět v podstatě z celého období života hradu od ražeb Václava II. (?) po Václava IV. Nejspíše v průběhu 15. století zde navíc proběhl zřejmě nepřilíh úspěšný pokus o padělání mince doložený mincovními střížky a cissurami (Durdík – Nemeškalová-Jiroudová 2011, 507). Co se týká výbavy stavby samotné, dochovala se pouze část kamenného ostění vstupu suterénu s jednoduchým okosením a fragment jiného ostění se složitější výzdobou (sedlový portál?) oba datovatelné do 14. století. Výše zmíněné kovové dveře obdélného tvaru, jsou vzácným příkladem výbavy středověkého panského sídla. Skládají se z rámu, na nějž je nýtováno šikmé mřížoví z pásoviny opět vzájemně spojované nýty. Výplň dveří tvoří plechové pláty v řadách propojené nýty jak mezi sebou tak s dalšími prvky. Takováto konstrukce byla nejen velmi pevná, ale i plně odolávala ohni a plnila tak funkci obranou i bezpečností.

Opuštění hradu klademe kolem poloviny 15. století, nebo počátkem století následujícího. Archeologické nálezy nasvědčují snad spíše první možnosti. O bouřlivé události dotýkající se nezřídka života českých hradů, nebyla v této době nouze. Mezi podpůrné důkazy pro tuto dataci můžeme zařadit i nález dvou mušlovitých záštitných plátků tesáku, jaké dosud známe převážně z míst spojených s válečnými událostmi první čtvrtiny 15. století (hrad Šostýn, Sezimovo Ústí, Nedakonice). Hrad mohl být ještě nějakou dobu využíván i po svém zániku, např. pro hospodářské účely. Obecně se poloha hradu na ostrožně obtékané potokem stala počátkem 15. století z hlediska obrany problematickou.

Terén stoupající před čelem hradu poskytoval případným útočníkům pohodlné podmínky pro ostřelování palnými zbraněmi, jejichž rozvoj, relativně malé rozměry a snadná instalace znamenaly pro obránce skutečnou noční můru. Zda hrad zanikl násilně, by mohly napovědět vrstvy požáru zachycené při průzkumech, jejich datace na základě dochovaných poznámek je ale bohužel problematická.

Prameny o osudech hradu mlčí až do roku 1544, kdy se již uvádí zámek Ronowecz pustý (Sedláček 1882; Šedý 1971, 4).

Budoucnost snad přinese nová zjištění, která nám pomohou tomuto zajímavému, a v době svého života důležitému místu lépe porozumět. Vzhledem k některým nešťastným zásahům a opravám by bylo potřeba část zdí odborně zajistit neboť se jejich rozpad v poslední době zrychluje. Hrad tak může přijít nejen o další část své vypovídací hodnoty, ale také svého kouzla pro návštěvníka.

Poděkování náleží členům historického spolku při muzeu v Dolní Krupě za vstřícnost a laskavé zpřístupnění nálezů z hradu.

Literatura:

- Čapek, J. 2009: Za temnou historií zapomenutého hradu Ronovce. Havlíčkův Brod.
- Durdík, T. 1983. Hospodářské objekty a doklady výroby na hradech v povodí Berounky a severním Podbrdsku. *Archaeologia historica* 8: 471-478.
- Durdík, T. 1996. *Encyklopedie Českých hradů*. Praha.
- Durdík, T. – Nemeškalová-Jiroudová, Z. 2010: Mincovní nálezy na hradě Ronovci. In: *Castellogica Bohemica* 12, 501-508, Praha.
- Galusová, L. 2011: Archeologický výzkum vodních mlýnů: výsledky, perspektivy. In: *Antropowebzin* 2, 113-120.
- Sedláček, A. 1882: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Praha.
- Sommer, P. 1974: Zpráva o výzkumu, hrad Ronovec. Nепublikováno. *Archiv Muzea Pardubice*.
- Svoboda, L. 1995: O plášťových hradech. In: *Archaeologia historica* 20, 355-388.
- Šedý Jan 1971: Dolní Krupá, ze zašlých časů k současnosti.
- Těsnohlídek, J. 2010: Zpracování keramického souboru z hradu Ronovce. Nепublikovaná bakalářská diplomová práce na MU Brně, katedře archeologie a muzeologie.
- Unger, J. 1999: Život na lelekovickém hradě ve 14. století. *Antropologická sociokulturní studie*. Brno.

PODOBA DĚKANSKÉHO KOSTELA SV. VÁCLAVA VE SVĚTLÉ NAD SÁZAVOU V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ¹

Alena Křivská

O stavební podobě kostela z počátku a 1. třetiny 20. stol. vypovídá spousta kreseb a černobílých fotografií z dobových dopisnic a tři inventární seznamy kostela a fary. První z inventárních seznamů vypracoval v březnu roku 1913 na odpočinek odcházející děkan P. František Chaloupka, druhé dva z let 1914 a 1926 pak jeho nástupce P. František Khun.

Tehdy byl kostel se střechou krytou taškami a šindelem krytou věží opatřen dvěma bleskosvody a žlaby. Ve dvou bočních lodích bylo stejně jako dnes již šest velkých kovovým ornamentem obohacených oken zasazených v dřevěných rámech. Kromě toho zde bylo 16 oken a okének. Na přední straně se, stejně jako dnes, nacházely troje velké dveře do hlavní a postranních lodí a jedny menší vedoucí na věž. Jedny z dveří na bočních stranách vedly do sakristie a druhé do patronátní oratoře.

Významnou změnou uskutečněnou roku 1914 bylo vybourání neznámo kdy zazděného prostředního původně gotického okna v presbytáři a jeho vyplnění barevným figurálním obrazem sv. Václava podle předlohy akademického malíře Františka Urbana od pražské umělecko-sklenářské firmy Josefa Vlasáka.

Restaurátorský průzkum několika dochovaných fragmentů této vitraje provedený pražským Uměleckým sklenářstvím Jiříčka-Coufal v roce 2008 prokázal vysokou umělecko-řemeslnou úroveň téměř výhradně ručně provedené sklomalby, a to jak v případě samotné

¹ KŘIVSKÁ, Alena. Interiér děkanského kostela sv. Václava ve Světlé nad Sázavou a jeho proměny během uplynulých sedmi století. In Havlíčkovobrodsko 21. Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod a Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Havlíčkův Brod 2007, s. 109-138; KŘIVSKÁ, Alena. Za záhadami a tajemstvím děkanského kostela sv. Václava (2). In Světelsko. Vlastivědný sborník, 2. díl. Vydalo město Světlá nad Sázavou 2009, s. 47-54; KŘIVSKÁ, Alena. Děkanský chrám sv. Václava, mučedníka. In Kdysi a dnes. Světelský zpravodaj, měsíčník města Světlé nad Sázavou, leden 2011, s. 6-7.

figury, tak i jejího architektonického pozadí. Následná restaurace potvrdila Urbanovo autorství výtvarné předlohy a také identičnost světelského figurálního obrazu sv. Václava s obrazem téhož světce na okně Sladovnické kaple, jedné z šesti chórových kaplí kostela sv. Bartoloměje v Kolíně.

Podobu presbytáře, patrně krátce po této úpravě, zachytila unikátní fotografie pocházející ze sbírky biskupa Antonína Podlahy, již dnes vlastní Národní památkový ústav v Praze.² Můžeme na ní vidět ornamentem vyzdobenou klenbu a stěny presbytáře³ a několik starých, již nedochovaných věcí, zmíněných v předchozím německy psaném inventárním seznamu kostela z roku 1878. Především obrovský křišťálový lustr se spoustou voskových svíček doplněný žárovkou, což prozrazuje, že do kostela byl již v té době zaveden elektrický proud, dále původní vzhled ozdobné železné mřížky s dvířky, pocházející z roku 1800, oddělující presbytář od hlavní lodi, nebo starý dřevěný pulpit. Velkou vzácností je bohužel již i pohled na starší vitraje představující kromě patrona kostela sv. Václava (1914), Pannu Marii (1900), sv. Josefa (1900) a sv. Ludmilu (1884).

Ačkoliv se v inventárním seznamu z roku 1914 hovoří o sošce Pražského Jezulátka oblékané do bílého, fialového a červeného roucha, na tomto snímku ji v presbytáři již nevidíme. V roce 1914 nově obohatily interiér kostela velké umělecké sochy Božského Srdce Páně a Bolestné Panny Marie, milodar od slečen Bláhových z Ameriky.⁴

Popis postranních oltářů již odpovídá současnosti. „Na epištolní straně oltář s obrazem sv. Josefa v dřevěném zlaceném rámu a oltář Panny Marie se zasklenou dřevěnou skříní, v níž je socha Panny Marie

² NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světla nad Sázavou. Děkaný kostel sv. Václava. F 25.368 – Interiér k oltáři ze sbírky dr. A. Podlahy.

³ O tom, že býval už v roce 1910 interiér kostela vyzdoben ornamentální malbou se dozvídáme z korespondence mezi děkanem Janem Šorfem a Břetislavem Kavkou, majitelem Uměleckého závodu sochařského, řezbářského, pozlacovačského a malířského, který prováděl v roce 1940 renovaci veškerého kostelního zařízení.

⁴ V témže roce věnovaly ještě kostelu i nové Velum Humerale se zlatými písmeny IHS a sedm nových plátěných pokrývek na oltáře bohatě ozdobených ručně vyrobenou krajkou.

Růžencové s Ježíškem. Obě dřevěné sošky bývaly oděny do hedvábných šatů zlatavé barvy. U oltáře Panny Marie již nechyběly na podstavcích obě sochy. Na straně evangelijní se nacházel oltář s obrazem sv. Anny v dřevěném zlaceném rámu a oltář s obrazem sv. Jana Nepomuckého v dřevěném zlaceném rámu se sochami sv. Cyrila a Metoděje.⁵ V levé boční lodi je zmíněn oltář Božího hrobu uzavřený železnou mříží, v roce 1914 obnovený z milodarů.

Malý oltářík s dřevěnou soškou sv. Jana Nepomuckého a obrazem sv. Václava na plátně stával tou dobou také vlevo u vchodových dveří do jižní boční lodi na místě dnešní nové zpovědnice. Odstraněn byl pravděpodobně po jejím pořízení, neboť P. Karel Exner v dopise ze 24. ledna 1969 zmiňuje novou polychromii sochy sv. Jana Nepomuckého dělanou před několika lety kutnohorským řezbářem Jaroslavem Charvátém.⁶

Staré zpovědnice z měkkého dřeva v bočních lodích, z nichž dnes zůstala již jen jedna (v severní boční lodi), byly tehdy ještě všechny tři. Kromě varhan se v roce 1913 nacházely na kůru dva páry klarinetů, ještě v témže roce však byly odstraněny pro sešlost a nepotřebnost, dále jeden fagot, basička a jeden violon. O rok později zůstal již jen violon potřebující důkladnou opravu. Cínová křtitelnice, u níž stával malý stolek se zámekem, je uváděna stále ještě s dřevěným víkem a opatřena byla dvěma plyšovými pokrývkami. Plyšová drapérie a záclona tehdy existovala i k polychromované zlacené kazatelně.

Z nových kostelních nádob byl asi nejvzácnější velký zcela vyzlacený stříbrný kalich s rozličnými ozdobami mající kupu ze stříbra a spodek z mosazi, dva malé zcela vyzlacené kalichy s kupou a paténou ze stříbra a nohou z mosazi, malá patenka ze stříbra vyzlacená, dvě stejné stříbrné a vyzlacené patenky s gravírovaným Beránkem k návštěvě nemocných s vyzlacenými bursami a uprostřed Beránkem se zlatými portami a hedvábnou zlacenou šňůrou, zakoupené v roce 1914. Jako poslední je jmenována stříbrná dobře

⁵ Ještě v roce 1926 stála na jeho tabernáklu dřevěná soška Panny Marie Lurdské.

⁶ Karel Seidler v knize Kronika města Světlé připomíná k roku 1886: „Malý oltář v světelském kostele byl renovován.“ O který z postranních oltářů šlo, však není jasné.

zlacená nádobka na olej nemocných. V letech 1914 a 1926 je zmíněna také cínová krabička na velké hostie.

Připomenout je třeba také bílý ornát z hedvábného damašku zlatem vyšíváný a bílou štolu plně vyšívanou barevným hedvábím s křížky a třepením z pravého zlata. Z velkého množství nádherných, často zlatem rozličně zdobených nejrůznějších textilií, lze uvést slavnostní antependium k hlavnímu oltáři a dva pláštíky na ciborium pravým zlatem a ručně bohatými květy zdobené.

Nejcennějším přínosem Khunova inventárního seznamu je jasná identifikace dvou velkých obrazů v černých rámech jako Zvěstování Narození Panny Marie sv. Anně a Zvěstování Narození Panny Marie sv. Jáchymovi jako děl malíře Ignáce Raaba.⁷ Jejich porovnání v srpnu 2010 se sedmi nově zrestaurovanými mariánskými obrazy nacházejícími se dnes v děkanském kostele sv. Františka Serafinského v Golčově Jeníkově ukázalo, že jsou chybějícími částmi tohoto Raabova velkého mariánského cyklu. Kdy přesně se oba obrazy do kostela ve Světlé nad Sázavou dostaly, není zatím jasné. Původně totiž byl celý soubor zakoupen právě pro kostel sv. Františka Serafinského v Golčově Jeníkově. Informace o tom se nachází v Inventárním seznamu tohoto kostela z listopadu roku 1789. Zde se uvádí „velké obrazy na nichž je namalován život Blahoslavené Panny Marie, které Exc. Pán hrabě koupil ve dražbě věcí kutnohorské koleje - je jich ... 9.“⁸

Obrazy tedy nepocházejí, jak je opakovaně nesprávně uváděno regionální literaturou, ze zrušeného Sedleckého kláštera, nýbrž z Jezuitské koleje v Kutné Hoře, která byla zrušena již v roce 1773. Jejich dárcem byl tehdejší majitel Světlé a Golčova Jeníkova Leopold Kolovrat Krakovský. Kdy došlo k vyčlenění těchto dvou obrazů a jejich přemístění do Světlé, se zatím vypátrat nepodařilo.⁹ Roku

⁷ Posledně jmenovaný obraz byl donedávna považován za Vidění proroka Izaiáše.

⁸ Biskupství královéhradecké, fond Biskupská konzistoř, sbírka kostelních inventářů – farnost Golčův Jeníkov, Inventář farního kostela sv. Františka Serafinského. 8. listopad 1789, lat.

⁹ V kostele sv. Františka Serafinského visí obrazy představující Narození Panny Marie, Obětování P. Marie v chrámu, Zasnoubení P. Marie, Zvěstování

1914 byly oba obrazy společně s dalšími čtyřmi vyčištěny a opraveny jejich rámy.¹⁰ Dále je tímto seznamem uváděn obraz Kristus na hoře Olivetské, obraz sv. Anny na plátně a pak křížová cesta, barvotisk v rámech.¹¹

Z věcí používaných jen v určitých liturgických obdobích je k roku 1914 i 1926 připomínána soška „Vzkříšení“¹² a dřevěný betlém. K roku 1926 je ještě vzpomenua železná forma k pečení hostií a Myslbekův kříž na tabernáklu hlavního oltáře. Ze čtyř zde uvedených dřevěných oltářních pultů pro misál zbyl dnes jediný. Vůbec nejcennější dřevěnou věcí nacházející se v 1. čtvrtině 20. století na starém světelském děkanství býval na chodbě u dveří kanceláře stojící barokní archiv z roku 1758, vzácná umělecká práce z javorového dřeva.

Odchodem děkana Františka Khuna na odpočinek v roce 1937 hodnotné zápisy v Pamětní knize děkanství končí. Z doby německé okupace a druhé světové války je zpráv velmi málo. Několik přínosných zmínek nalezneme pouze v brožované publikaci s názvem Panorama kostelů a církevních památek. Stručný průvodce památkami, vydané za spolupráce tehdejších děkanských úřadů v dubnu roku 1941 v Praze.

Ta definitivně vyvrací veškeré pochybnosti o tom, koho představuje kamenná socha ženy u schodiště kostela. Jde, jak správně uvádí i současný Inventární seznam kostela, o sv. Barboru.¹³

P. Marii, Smrt P. Marie, Nanebevzetí P. Marie a Korunování P. Marie v nebi Bohem Otcem a Ježíšem Kristem.

¹⁰ V roce 1985 proběhlo jednání o jejich restauraci, uskutečněna však zřejmě z finančních důvodů nebyla.

¹¹ Žádný z inventárních seznamů však nezmiňuje dodnes existující reliéfní obraz sv. Václava z roku 1906, jehož autorem je malíř a řezbář Konstantin Bušek (1864-1938).

¹² Její bližší popis však chybí, takže není jasné, zda jde o sošku vzkříšeného Ježíše Krista s korouhví temně rudé barvy v současnosti každoročně vystavovanou o Velikonocích na obětním stole, nebo o dodnes dochovanou ještě starší sošku přibližně stejné velikosti, jíž však chybí korouhev.

¹³ Vztyčení sochy patronky havířů snad souviselo s neúspěšnými pokusy o těžbu stříbra podniknutými v okolí Světlé v letech 1782 -1784.

V souvislosti se šesti velkými obrazy církevních Otců a dvou mariánských je zmíněn také malý obraz Snímání z kříže pocházející nejpravděpodobněji ze staršího oltáře. Historicky cenné staré zvony byly počátkem roku 1941 ještě všechny.

O rok dříve, v roce 1940, se uskutečnila renovace celého kostelního zařízení. Více o ní lze vyčíst z účtu předloženého tehdejšímu děkanovi Janu Šorfovi majitelem Uměleckého závodu sochařského, řezbářského, pozlacovačského a malířského v Červeném Kostelci, Břetislavem Kavkou.¹⁴

Do interiéru kostela po této renovaci lze nahlédnout díky dvěma fotografiím z majetku Národního památkového ústavu v Praze pořizovým v roce 1942.¹⁵ Největší zvláštností byla výmalba kostela, k níž došlo dle výše zmíněného účtu 10. září 1940. Nepřehlédnutelná jsou zeleným rostlinným dekorem bohatě vyzdobená žebra klenby presbytáře či na ostění naznačené kamenné rámy jeho tří vysokých původně gotických oken. Děkanovi Janu Šorfovi, jak se zde dočítáme, se líbila ornamentální výmalba kostela v Poděbradech, a proto se rozhodl zachovat ve světelském kostele dosavadní ornament starý třicet let.

Uspořádání a podoba mobiliáře již odpovídaly současnosti. Kazatelna, lavice, oltáře, v presbytáři visící veliký krucifix, starý obraz Vzetí sv. Václava do nebe, to vše se nacházelo na stejném místě jako dnes. Osvětlení zajišťovala ramínka s elektrickými svíčkami. Kovová mříž s dvířky oddělující presbytář od hlavní lodi však již byla bez svého ozdobného hrotitého zakončení, nahrazeného prostým dřevěným držadlem. Díky druhé fotografii s pohledem na kazatelnu můžeme vidět i dlažbu v místě, kde v roce 1684 nalezl svůj hrob P. Pergamen. Zachycen je také jednoduchý geometrický ornament na klenbě severní

¹⁴ ARCHIV Děkanství úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou. Stavební opravy 1945 -1970, soubor úřední korespondence mezi Děkanstvým úřadem ve Světlé nad Sázavou a Památkovým úřadem v Praze III, Karmelitské ulici čp. 13 a institucemi a firmami provádějícími potřebné opravy v kostele.

¹⁵ NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanství kostel sv. Václava. Pohled do presbytáře, neg. inv. č. 153.926, 1942. NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanství kostel sv. Václava. Kazatelna, neg. inv. č. 153.927, 1942.

boční lodi a oltář sv. Jana Nepomuckého. Oproti dnešku stávala na jeho tabernáku světcova socha pocházející patrně z oltáře v kapli mu zasvěcené na starém, v 70. letech 20. století zrušeném, hřbitově. Ze starších věcí zde býval dřevěný pultík s velkou knihou, evangeliem? vázanou patrně v kožené vazbě s cvočky. Všechny oltáře kryla v té době bílá krajková antipendia a kromě svící je zdobily kořenáče s rozkvetlými hortenziemi. Na postranních oltářích stály i různé sošky, které však neměly žádnou uměleckou cenu.

Zcela jinak vyhlížel četnými motivy (rohy hojnosti, pšeničné klasy nebo hrozny) okrášlený hlavní oltář. Na jeho vrcholu stále ještě stál, kdysi módní Myslbekův kříž, ale za ním již vidíme dnešního bílého Beránka na knize přidržující levou přední nožkou bělostnou korouhev se zlatým křížem. Místo vyjímatelného dřevěného pozlaceného krucifixu (zmíněn je v inventárním seznamu z roku 1914) s Adamovou lebkou, pařezem z rajského stromu pokušení a hadem držícím v tlamě jablko zdobila horní otočný svatostánek skřínka se staroboleslavským paladiem, nad níž se nacházel velkými tiskacími písmeny napsaný nápis ALTARE PRIVILEGIATUM. Dřevěným plastikám s vybranými zády představujícím sv. Ludmilu a sv. Víta tou dobou ještě nechyběly v levicích palmové listy a na čapkách křížky. Za povšimnutí stál i zvláštní vzor koberce kryjícího tři stupně u oltáře.

V mnohem větším počtu zde byla již rozmístěna výše zmíněná ramínka s elektrickými svíčkami. Dvě byla dokonce namontována přímo na hlavním oltáři, další u okna do patronátní oratoře, nahoře na kazatelně a jedno je vidět i po straně oltáře sv. Jana Nepomuckého v severní boční lodi. Prohlédnout si lze i starší křišťálový lustr nahrazený v roce 1966 lustrem současným, visícím nyní v jižní boční lodi.

U obou popsanych fotografií jsou k dispozici negativy, což umožnilo zhotovení detailů oken osazených staršími, v roce 1945 zničenými barevnými vitrajemi. Nejdetailněji si lze prohlédnout obraz patrona kostela na prostředním okně. Stejně jako světcova postava je zřetelné i bohatě zdobené její pozadí, k němuž překvapivě patří i dochovaný menší lomený segment s modrými a zelenými skly, o němž se předpokládalo, že by mohl být pozůstatkem některého ze dvou dalších velkých oken. Figurální obrazy představující Pannu Marii a sv. Josefa jsou zřetelné velmi dobře, avšak pozadí je přesvětleno

a horní polovinu postavy Panny Marie navíc zakrývá křišťálový lustr. Její podobu však naštěstí velmi dobře zachytila výše uvedená ještě starší fotografie ze sbírky biskupa Antonína Podlahy.

Stejně jako hlavu sv. Václava zdobila i hlavy směrem k němu hledící Panny Marie a sv. Josefa velká kruhová svatozář. Oba světci měli bohatě našasená roucha, Pannu Marii vidíme s rukama sepjatýma k modlitbě, sv. Josef má paže překřížené přes prsa a v pravé ruce drží svůj nejznámější atribut, lilii. Oba dva stáli na dlažbě, kde se střídaly světlé a tmavé dlaždice. Ačkoliv je pozadí málo zřetelné, lze usuzovat, že bylo u obou podobné, nebylo však zdaleka tak bohatě nazdobené jako u patrona kostela, sv. Václava. Největším přínosem fotografií uložených v Národním památkovém ústavu je však rozpoznání motivu v malém rozetovém okénku nad hlavou sv. Václava. S největší pravděpodobností jde o sv. Ludmilu. Podobně jako socha na hlavním oltáři, i žena vyobrazená na tomto okénku rukou přidržuje dlouhý šál, symbol svého mučednictví.

Tragický výbuch vagonů naložených municí na světelském nádraží v červnu 1945 kostel velmi poškodil. Z dochované úřední korespondence mezi děkanstvím ve Světlé a Státním památkovým úřadem v Praze v Karmelitské ulici č. 13 se dozvídáme, že kromě zničení všech barevných vitrají na oknech v presbytáři a rozbití dalších deseti oken bylo značně poškozeno i vnitřní zařízení a v jižní boční lodi došlo dokonce ke zřícení stropu. Vyspraveny a vyztuženy musely být i krovy nad všemi třemi kostelními loděmi.

Proto byla výnosem ONV v Ledči nad Sázavou č. 7012 z 15. 3. 1947 ve farnosti Světlá nad Sázavou povolena na opravu explozí poškozeného kostela veřejná dobrovolná sbírka. Sbírkové listiny nacházející se v archivu světelského děkanství, které putovaly do všech vesnic ve farnosti, skrývají vlastnoruční podpisy jejích tehdejších obyvatel i částky, jimiž na opravu kostela přispěli.

Největší částka byla potřeba na nové vitraje pro okna v presbytáři. Na ty však ve vyjádření ze dne 17. 7. 1947 Státní památkový úřad v Praze, který jinak uhradil třetinu sumy vynaložené na nutné opravy, příspěvt odmítl s odůvodněním, že nejde o opravu umělecko-historické památky, nýbrž o nový doplněk stavby. S nepochopením památkářů se setkaly také Švabinského návrhy obrazů zemských patronů. Podle jejich názorů se do gotického prostoru nehodily. Někdejší děkan P. Jan

Beran se však odkazoval na přání lidu a nakonec jejich realizaci prosadil.

Rozpočet firmy Jiříčka byl hotov již 12. 12. 1946, avšak realizace vitrají se vzhledem k finančním nárokům musela odložit. Zápis o zadání barevných oken byl sepsán v bytě akademického malíře Karla Putze dne 20. 4. 1950, kdy jej navštívil osobně děkan Beran a svědkem byl jakýsi Vacek. V dopise z 9. 5. téhož roku žádá Karel Putz o přesné míry, podle nichž zhotoví kartony, které se zavazuje dodat do září 1950. 3. 6. 1950 žádá děkanství firmu Jiříčka o zasklení deseti menších oken katedrálím¹⁶ nebo antickým sklem v olově. Peníze získávané pomocí sbírek v jednotlivých obcích ve farnosti se scházely pomalu, takže k výplni oken vitrajemi bylo za osobního dozoru Karla Putze přikročeno až v roce 1951.

Jak vyplývá z účtu vystaveného Chrámovým družstvem v Pelhřimově, souběžně s nutnými opravami poškozeného kostelního mobiliáře byla provedena i renovace všech šesti velkých obrazů dodneška nesprávně připisovaných věhlasnému malíři Petru Brandlovi a společně s nimi i renovace dalších deseti menších obrazů včetně jejich starých ozdobných rámu.

Právě zde je třeba hledat důvod, proč jsou dodnes velké obrazy představující církevní Otce (sv. Ambrože, Augustina, Jeronýma a Řehoře) a Zvěstování Narození Panny Marie sv. Anně a Zvěstování Narození Panny Marie sv. Jáchymovi připisovány Petru Brandlovi. Vyplývá to z vyjádření tehdejšího přednosta Památkového úřadu v Praze, Dr. Wágnera, ze dne 25. 4. 1945, kde je označil jako Brandlovy práce. Pouze obrazy představující sv. Ambrože a sv. Řehoře jsou dle něho pochybné.

V témže roce 1945 bylo pořízeno i nové kaučukové razítko farnosti s trůnícím sv. Václavem, připomínajícím světcovu podobu z Vyšehradského kodexu. Autorem návrhu razítka byl Mistr J. Kaplický.¹⁷ Mezi položkami účtu vystaveného dne 20. 10. 1945

¹⁶ Katedrálí sklo - moderní průsvitné, ale neprůhledné sklo užívané k zasklívání chrámových oken a k prostorovému zklidnění při plném osvětlení.

¹⁷ V tomto případě jde nejspíš o Josefa Kaplického (1889-1962), malíře, grafika, architekta a sochaře, otce světově proslulého architekta Jana Kaplického (1937-2009).

Chrámovým Družstvem v Pelhřimově je uvedena částka za návrh znaku razítka mistra J. Kaplického za kovovou hluborytou maticí.

Prameny nevydané:

- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Inventář kostelní a farní z roku 1878.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Inventář kostelní a farní z roku 1913.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Inventář kostelní a farní z roku 1914.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Inventář kostelní a farní z roku 1926.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Vnitřní investice, renovace, opravy od roku 1941, soubor úřední korespondence a faktur zaslaných světelskému děkanství firmami provádějícími práce a opravy v kostele.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Stavební opravy 1945-1970, Soubor úřední korespondence mezi Děkanickým úřadem ve Světlé nad Sázavou a Památkovým úřadem v Praze III, Karmelitské ulici č. 13, dalšími institucemi a firmami provádějícími práce a opravy v kostele.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Dopis P. Karla Exnera z 24. 1. 1969 adresovaný kutnohorskému řezbáři Jaroslavu Charvátovi.
- ARCHIV Děkanického úřadu římskokatolického ve Světlé nad Sázavou, Umělecká huť sklenářská Jiříčka-Coufal, U Milosrdných 14, Praha 1, Fragmenty vitráží z děkanického kostela sv. Václava ve Světlé nad Sázavou, Restaurátorská zpráva, v Praze 26. 3. 2009.
- BISKUPSTVÍ královéhradecké, fond Biskupská konzistoř, sbírka kostelních inventářů – farnost Golčův Jeníkov, Inventář farního kostela sv. Františka Serafinského. 8. listopad 1789, lat.
- NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanický kostel sv. Václava. F 25.368 - Interiér k oltáři ze sbírky dr. A. Podlahy.
- NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanický kostel sv. Václava. Pohled do presbytáře, neg. inv. č. 153.926, 1942.
- NÁRODNÍ památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanický kostel sv. Václava. Kazatelna, neg. inv. č. 153.927, 1942.

Literatura:

PANORAMA kostelů a církevních památek. Stručný průvodce památkami.
Praha 1941, nečíslováno.

Poděkování za dlouhodobou podporu mé badatelské práce a možnost prostudování historických pramenů nalézajících se v archivu světelského děkanství náleží duchovnímu správci světelské farnosti, P. Th.Lic. Marku Marcelu Šavelovi, O. Praem.

Za velmi dobrou spolupráci a souhlas se zveřejněním vzácných dobových fotografií interiéru kostela děkuji Národnímu památkovému ústavu v Praze, jmenovitě paní Mgr. Monice Hockové.



Národní památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanický kostel sv. Václava. Pohled do presbytáře (detail), neg. inv. č. 153.926, 1942.



Národní památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanský kostel sv. Václava. Pohled do presbytáře, neg. inv. č. 153.926, 1942.



Národní památkový ústav Praha. Světlá nad Sázavou. Děkanský kostel sv. Václava. F 25.368 - Interiér k oltáři ze sbírky dr. A. Podlahy, kolem roku 1920?

MEINE ERINNERUNGEN AN MEINE KRIEGSGEFANGENSCHAFT IN CHOTEBOR 1945¹

Gottfried Pampel

Im Jahre 1944 wurde ich als 18 jähriger Gymnasiast zur deutschen Wehrmacht nach Dresden eingezogen. Von dort kam ich im folgenden April 1945 zum sogenannten "Fronteinsatz". Die Eisenbahnfahrt ging mit ca. 20 anderen jungen Soldaten in meinem Alter über Prag nach Olmütz, wo wir in den ersten Maitagen 1945 eintrafen. - Der Kanonendonner der russischen Artillerie war bereits deutlich zu hören.

Die deutsche Armee war allerdings bereits in voller Auflösung begriffen, weshalb auch wir uns - ohne überhaupt zu einem Fronteinsatz zu kommen - in Richtung West in Marsch setzten. Unklar

¹ Poznámka redakce: Pravidelného čtenáře Havlíčkobrodská může napadnout otázka, proč je v regionálním vlastivědném sborníku publikován příspěvek v němčině a ještě k tomu osobní vzpomínka? Ano, poněkud se vymyká běžnému standardu, nicméně s ohledem na okolnosti jeho vzniku se redakční rada shodla na tom, že by byla škoda navyužit nabídky autora a neumožnit českému čtenáři pohlédnout na květnové události roku 1945 (byť jde jen o velmi malý "dějinný střípek") tzv. "očima druhé strany".

Dva neúspěšné pokusy autora (při návštěvách Chotěboře v letech 1996 a 2003) najít a připomenout si osobně místo svého zajetí jej vedly k tomu, že začátkem letošního roku se obrátil s prosbou o pomoc (s odkazem na zaslané vzpomínky) na pracovníky Státního okresního archivu Havlíčkův Brod. Krátké pátrání v archivních materiálech a v odborné literatuře umožnilo "nasměrovat" pamětníka do prostoru bývalého muničního skladu v Bílku u Chotěboře. Díky tomu a shodě několika dalších okolností se v červenci roku 2012 mohla uskutečnit cesta p. Pampela do Bílku. Ta nejenže potvrdila hypotézu o místě popisovaných událostí, ale umožnila autorovi setkat se i s jedním z posledních žijících účastníků krvavého střetu skupiny mužů ze Sobiňova a Bílku s ustupující německou jednotkou SS, jehož krutým důsledkem byla řada lidských obětí. Společně položená kytice na čestném pohřebišti se pro autora vzpomínek stala gestem smíření, jehož si (dle vlastních slov) velmi považuje. Pokud se i jeho osobní vzpomínky na konec 2. světové války stanou podnětem k zamyšlení o hrůzách válečného běsnění, splní jejich publikování svůj účel.

(Úpravu německého originálu dle pravidel německého pravopisu a korekturu českého překladu PhDr. Ladislava Macka provedla Mgr. Anna Šnýdlová).

war natürlich, welche Richtung man genau einschlagen sollte, um nicht von den Russen überrollt zu werden. Darüber hatte jeder eine andere Vorstellung, was auch darauf beruhte, dass der eine aus Ostpreußen, der andere aus Österreich, aus Schlesien oder aus Bayern usw. stammte.

Das führte sehr schnell dazu, dass man nur noch von Soldaten umgeben war, die man nicht kannte. Ich bewegte mich in einer flüchtenden Menschenmasse, die "Deutsch Brod" als Ziel vor Augen hatte. Ich nehme an, dass das irgendein Soldat auf einer Landkarte gefunden hatte. Niemand ahnte jedoch, dass es sich dabei um eine rein tschechische Stadt handelt!!

Der nicht endende Strom von flüchtenden Soldaten bewegte sich von Horizont zu Horizont. Ich erinnere mich, dass ich an einer Nestlé-Fabrik vorbeikam, die - wie ich später herausfand - in Hlinsko existierte. In dieser Gegend - es war inzwischen der 8. Mai und die Kapitulation der Nazis erfolgt - überrollte uns die Rote Armee mit Panzern und Lastwagen, weshalb wir uns nur noch auf Nebenstraßen und nachts weiter gen Westen bewegen konnten um nicht in russische Hände zu fallen.

Auf einem solchen Weg abseits der größeren Straßen kamen wir an einen Waldrand, den ich so in Erinnerung habe, dass der vor uns liegende Wald durch einen massiven höheren Zaun mit einem großen Tor begrenzt wurde. (Zaun und Tor waren wahrscheinlich nicht aus Holz sondern aus Eisen oder Stahl.),

An diesem Tor standen ein paar Zivilisten, von denen zumindest einer sehr gut Deutsch sprach. Er erklärte uns, dass wir, wenn wir weitermarschieren, Gefahr laufen, den Russen in die Hände zu fallen. Wenn wir aber durch das Tor in den Wald laufen, könnten er und seine Gefährten uns auf der anderen Seite wieder aus dem Wald herausführen. Und von dort hätten wir dann freie Bahn gen Westen, ohne noch die Russen befürchten zu müssen.

Wir vertrauten uns - ich glaube, wir waren ungefähr 50 Soldaten - den Zivilisten an, die uns daraufhin durch das Tor in den Wald führten. Es dürfte nicht sehr weit gewesen sein, als wir auf eine Waldwiese kamen, auf der eine kleinere Holzhütte oder ein kleines Holzhaus stand. In der Nähe befand sich außerdem ein kleiner mit Wasser gefüllter Teich.

Dort stand noch mehrere Zivilisten, die offenbar auf uns warteten und die - überraschend für uns - plötzlich Waffen (Gewehre und Pistolen) auf uns richteten und uns aufforderten, unsere Waffen wegzuworfen. Dazu ist zu sagen, dass schon ein Teil von uns das Gewehr, das üblicherweise zu unserer Standardausrüstung gehörte, weggeworfen hatte, weil es bei der Flucht nur unnötiger Ballast war. Andere aber hatten noch ihr Gewehr oder auch eine Pistole.

Der Überraschungseffekt war so groß, dass die in unseren Reihen noch vorhandenen Waffen ohne jeden Widerstand weggeworfen wurden. Anschließend wurde uns befohlen, militärisch in Reih und Glied anzutreten, Daraufhin gab es eine kurze Ansprache des Wortführers aus dem Kreis der Zivilisten, der uns auffordert, den Befehlen, die uns gegeben werden, bedingungslos zu folgen, wenn uns unser Leben lieb ist.

Die Aufstellung, die uns befohlen wurde, bestand darin, dass wir sowohl zu unserem Nebenmann links und rechts einen Abstand einnehmen mussten, wie auch die einzelnen Reihen nach hinten bzw. vorn einen Schritt Abstand einzunehmen hatten.

Bei dieser Aufstellung war ich (und jeder andere auch), quasi allein. Vor mir - hinter mir - links von mir - rechts von mir war jeweils ein Abstand, der dieses "Alleinsein" erzeugte.

Da unsere Bewacher ihre Waffen im Anschlag hielten, war es für uns, oder richtiger jedenfalls für mich eine Situation, in der ich unsicher war, ob wir nun Reihe um Reihe erschossen werden, oder ob das Ganze nur eine Drohgebärde darstellte. -

Es wurde niemand erschossen. Stattdessen wurden wir von unseren Bewachern "gefilzt". "Gefilzt werden" war ein Begriff unter Kriegsgefangenen. Er bedeutet die totale Durchsuchung der betreffenden Person und ihrer Kleidung auf alles, was sie außer der Kleidung und ihrem Körper bei sich hat. Sie erfolgte auch während meiner späteren russischen Gefangenschaft noch viele Male und ging im Allgemeinen wie folgt vor sich:

Den betreffenden Gefangenen wurde befohlen, alles, was sie bei sich hatten, vor sich auf dem Boden übersichtlich aufzulegen. Das betraf also in erster Linie Ausweispapiere (bei Soldaten sog. Soldbücher), Erkennungsmarken, die man an einer Band um den Hals

trug, Rauchwaren, Streichhölzer, Taschenmesser, Taschentücher, Armband- und Taschenuhren usw.usw.

Die Durchsuchung als solche verlief im Allgemeinen so, dass der Durchsuchende in sämtliche Taschen griff, die Kleidung am Körper abtastete und bei Bedarf auch das Ablegen der Kleidung anordnete. Von den Sachen, die am Boden lagen, wurde das weggenommen, was der Untersuchende für notwendig oder wünschenswert hielt.

Anschließend konnte der Rest wieder eingesteckt werden.

So verlief auch unsere Untersuchung auf der genannten Waldwiese. Anschließend mussten wir uns in einer Marschkolonne formieren und, angeführt und begleitet durch unsere Bewacher, nach ihren Weisungen abmarschieren.

Wie lange wir unterwegs waren, bis wir eine Stadt erreichten, von der ich später den Namen Chotebor erfuhr, habe ich leider nicht mehr in Erinnerung. Ich weiß jedoch, dass wir Chotebor auf der Straße erreichten, die von Norden her leicht bergauf in die Innenstadt führt.

Unser Ziel war der Marktplatz, wo wir bereits Soldaten antrafen, die um den Platz marschieren und deutsche Soldatenlieder singen mussten. Ihnen mussten wir uns anschließen und ihnen gleich tun. Zuhörer war die in großer Zahl erschienene Choteborer Bevölkerung, die im Sonntagsstätt und in Feierlaune über den beendeten Krieg erschienen war.

Als das Interesse an unseren Liedern nachließ, wurden wir hinter Schloss und Riegel gebracht, wobei ich schätze, dass wir etwa 300 Soldaten waren. Wie ich später erfuhr, war wohl das Gymnasium ein Gebäude, in dem Kriegsgefangene untergebracht worden waren. Soweit es mich betraf, habe ich eher in Erinnerung, dass es ein kleineres Gebäude mit einem kleinen Innenhof gewesen sein könnte. (Möglicherweise wurden wir auf mehrere Gebäude aufgeteilt?).

Nach wenigen Tagen machte jedoch die Rote Armee ihr Siegerrecht geltend und beendete unsere Gefangenschaft unter tschechischer Bewachung. - Unter russischer Bewachung mussten wir daraufhin - Welch eine Ironie des Schicksals! - quasi den gleichen Weg wieder gen Osten marschieren, auf dem wir Tage vorher gen Westen geflüchtet waren. Die Übernachtungen erfolgten auf irgendwelchen

Wiesen, die von russischen Posten umstellt waren. Nachts wurde immer wieder geschossen, weil wohl Einzelne zu flüchten versuchten.

Das Ziel war bis auf wenige Hundert Meter das gleich, wie der Startpunkt: OLMÜTZ. Dieses Mal nicht der besagte Bahnhof, sondern ein altes österreichisches Fort mit seinen unterirdischen Kasematten, von dem ich inzwischen weiß, dass es sich dabei um die Kronenfestung handelte. Ich schätze, dass wir etwa am 20. Mai in Olmütz angekommen sind. Es waren sicher mehr als 1000 Kriegsgefangene in dem Fort untergebracht.

Nach kurzer Zeit (etwa Ende Mai) mussten wir das Fort verlassen und zu einem Güterbahnhof marschieren, bei dem ein für uns bestimmter Zug bereits bereit stand.

Es handelte sich um offene Kohlewaggons, in die man "hinten rechts" durch ein kleines vom Stacheldraht offen gebliebenes Loch einsteigen musste. Der gesamte offene Waggon war oben mit einem Netz aus kreuzweise vernageltem Stacheldraht abgedeckt, so dass niemand fliehen konnte. Wir waren ca. 70 Gefangene im Waggon.

Da die Wandhöhe der Waggons nur ca. 1 Meter betrug, konnte man nicht stehen, sondern nur sitzen. Soweit man einen Platz an der Wand hatte war das noch einigermaßen erträglich, anders, wenn man diesen Vorzug nicht hatte. Freilich wurde dann auch untereinander "getauscht". - Für die sanitären Bedürfnisse war in einer Ecke der Boden ausgeschnitten. Das hatte zur Folge, dass man, um dorthin zu kommen, über viele Andere hinweg klettern musste, was natürlich Unruhe und Streitereien zur Folge hatte.

Die Fahrt ging, wie nicht anders erwartet, gen Osten... Verpflegt wurden wir - praktisch, wie die Russen sind - indem jeden Tag einmal einige Kommissbrote auf unser Stacheldraht-Dach geworfen wurden, die wir dann nach innen ziehen und redlich teilen mussten, was auch geschah. Mit Flüssigem hatten die Russen keine Lösung vorgesehen... Glücklicherweise regnete es bei der ca. 3-4 tätigen Reise gelegentlich, so dass wir etwas Regenwasser auffangen konnten...

Die Zufahrt wurde immer wieder von vielen Stopps unterbrochen, da wir sicher als nicht eilbedürftiger Transport galten und zu der Zeit das Schienennetz durch Kriegsschäden in mangelhaftem Zustand war. Schließlich hielten wir an einem Bahnhof auffällig länger. Wir lasen die Aufschrift "Oswiecim", was uns jedoch nichts sagte. Nach kurzem

Rangieren fuhren wir noch wenige Minuten auf einem Nebengleis. Als wir dann aussteigen mussten, ging unser Weg durch ein Tor, das die Aufschrift "Arbeit macht frei" trug und uns auf ein Gelände führte, das durch einen doppelten elektrisch geladenen Stacheldrahtzaun gesichert war. Es war Auschwitz, das die Russen nach der Befreiung als Kriegsgefangenenlager nutzten.

Mé vzpomínky na válečné zajetí v Chotěboři v roce 1945

V roce 1944 jsem byl jako 18letý gymnazista povolán do německé armády do Drážďan. Odtamtud jsem byl v dubnu 1945 tzv. nasazen na frontu. S přibližně 20 jinými mladými vojáky v mém stáří jsme jeli železnici přes Prahu do Olomouce, kam jsme se dostali v prvních květnových dnech roku 1945. Bylo již zřetelně slyšet hřmění děl ruské artilerie.

Německá armáda byla ostatně již v úplném rozkladu, protože jsme se také my - aniž vůbec došlo k našemu nasazení na frontě - vydali na pochod západním směrem. Samozřejmě nebylo jasné, jakým směrem bychom se měli přesně vydat, aby nás Rusové nedostihli. O tom měl každý jinou představu, což vyplývalo také z toho, že někdo pocházel z východního Pruska, další z Rakouska, ze Slezska, z Bavorska atd.

To vedlo velmi rychle k tomu, že člověk byl najednou obklopen pouze vojáky, které osobně neznal. Já jsem se pohyboval v prchající mase lidí, která měla jako cíl před očima "Německý Brod". Předpokládám, že to nějaký voják našel na mapě. Nikdo však netušil, že přitom jde o čistě české město!!

Nekončící proud prchajících vojáků se pohyboval od obzoru k obzoru. Vzpomínám si, že jsem prošel kolem továrny Nestlé, která - jak jsem si později našel - byla v Hlinsku. V této oblasti - mezitím nastal 8. květen a kapitulace nacistů - nás předstihla Rudá armáda s obrněnými vozy a nákladními automobily, proto jsme se mohli pohybovat dál k západu jen po vedlejších cestách a v noci, abychom nepadli do ruských rukou.

Po jedné takové cestě, stranou větších silnic, jsme přišli na okraj lesa, který mám v paměti tak, že les ležící před námi byl obehnán nějakým mohutným vyšším plotem s velkou bránou (plot a brána nebyly pravděpodobně ze dřeva, ale ze železa nebo oceli).

U této brány stálo několik civilistů, z nichž alespoň jeden mluvil velmi dobře německy. Vysvětlil nám, že když budeme pochodovat dál, vydáváme se v nebezpečí, že padneme do rukou Rusům. Když ale projdeme bránou do lesa, mohl by nás on a jeho společníci na druhé straně opět vyvést z lesa. A odtamtud bychom potom měli volnou cestu na západ, aniž bychom se ještě museli bát Rusů.

Svěřili jsme se - myslím, že nás bylo asi 50 vojáků - civilistům, kteří nás potom vedli bránou do lesa. Nemohlo to být příliš daleko, než jsme došli na lesní palouk, kde stála nějaká menší dřevěná chata, či malý dřevěný dům. V blízkosti se kromě toho nacházel malý rybník naplněný vodou.

Tam stálo ještě více civilistů, kteří na nás zjevně čekali a - pro nás překvapivě - na nás neočekávaně namířili zbraně (pušky a pistole) a vyzvali nás, abychom odhodili naše zbraně. K tomu je třeba říci, že někteří z nás zbraň, která obvykle patřila k naší standardní výbavě, již zahodili, protože při útěku byla jen zbytečnou přítěží. Někteří ale ještě měli svoji pušku, nebo také pistoli.

Efekt překvapení byl tak veliký, že zbraně, které se v našich řadách ještě nacházely, byly bez jakéhokoliv odporu odhozeny. Nakonec nám poručili nastoupit do vojenského tvaru. Potom měl mluvčí z kruhu civilistů stručný proslov, který nás vyzýval, abychom bezpodmínečně poslouchali rozkazy, které nám udělí, pokud jsou nám naše životy milé.

Řazení, která nám bylo nařízeno, spočívalo v tom, že jak k muži nalevo, tak i napravo jsme museli držet odstup, stejně jako jednotlivé řady musely vzadu, resp. vpředu, dodržovat krok odstup.

V tomto útvaru jsem byl (a každý jiný také) jakoby sám. Předemnou - za mnou - nalevo ode mne - napravo ode mne byla vždy vzdálenost, která vytvářela tuto "samotu".

Protože naši strážci drželi své zbraně namířené, byla to pro nás, nebo lépe řečeno v každém případě pro mne, situace, ve které jsem si nebyl jist, zda řada za řadou nebudeme zastřeleni anebo zda to celé představuje jen výhružné gesto.

Nikdo zastřelen nebyl. Místo toho nás naši strážci „profilovali“. "Filcovat" byl výraz mezi válečnými zajatci. Znamenalo to totální prohledání příslušné osoby, jejího oblečení a všeho, co kromě oblečení a vlastního těla měla u sebe. To se také během mého pozdějšího

ruského zajetí opakovalo ještě mnohokrát a všeobecně se to odehrávalo následovně:

Dotyčným vězňům poručili, aby všechno co mají u sebe, přehledně položili před sebe na zem. V první řadě se to týkalo dokladů (u vojáků tak zvaná vojenská knížka), poznávací známky, kterou měl člověk na pásku kolem krku, kuřiva, zápalek, kapesního nože, kapesníků, náramkových a kapesních hodinek atd., atd.

Všeobecně probíhala prohlídka jako taková tak, že prohlízející sáhl do všech kapes, ohmatal oblečení na těle a v případě potřeby nařídil také odložení oděvu. Z věcí, které ležely na zemi, si prohlízející vzal, co pokládal za nutné, nebo co se mu hodilo. Nakonec si zajatec mohl zbytek opět dát do kapes.

Tak proběhla také naše prohlídka na jmenovaném palouku. Následně jsme se museli zformovat do pochodové kolony a doprovázeni našimi strážci, museli jsme odpochodovat podle jejich instrukcí.

Jak dlouho jsme byli na cestě, než jsme dosáhli města, u kterého jsem později zjistil název Chotěboř, to si již bohužel nevzpomínám. Víím však, že do Chotěboře jsme přišli po té silnici, která vede od severu lehce do kopce do vnitřního města.

Naším cílem bylo náměstí, kde jsme již potkali vojáky, kteří museli pochodovat kolem náměstí a zpívat německé vojenské písničky. Museli jsme se k nim připojit a dělat totéž. Posluchači byli obyvatelé Chotěboře, kteří se dostavili ve velkém počtu v nedělních oblecích a ve slavnostní náladě vyzvané koncem války.

Když poklesl zájem o naše písně, byli jsme dáni za zámek a mřížce, přičemž odhaduji, že nás bylo asi 300 vojáků. Jak jsem později zjistil, byla to snad budova gymnázia, ve které byli váleční zajatci umístěni. Co se mne týče, mám ve vzpomínce spíše, že by to mohla být menší budova s malým nádvořím (možná jsme byli rozděleni do více budov?).

Po několika dnech však Rudá armáda uplatnila své právo vítěze a ukončila naše zajetí pod českým střežením. Pod ruským střežením jsme potom - jaká ironie osudu! - pochodovali takřka stejnou cestou na východ, kterou jsme předtím utíkali na západ. Nocovali jsme na loukách, které byly obklopeny ruskými hlídkami. V noci se neustále střídalo, protože se asi jednotlivci pokoušeli uprchnout.

Cíl byl, až na několik stovek metrů, stejný jako místo startu: *OLOMOUC*. Tentokrát ne již uvedené nádraží, ale stará rakouská pevnost se svými podzemními kasematy, o které jsem se mezitím dozvěděl, že to byla korunní (císařská) pevnost. Odhaduji, že jsme přijeli do Olomouce asi 20. května. V pevnosti bylo umístěno jistě víc než 1000 válečných zajatců.

Po krátké době (asi koncem května) jsme museli opustit pevnost a pochodovat k nákladovému nádraží, kde pro nás stál již připravený vlak.

Jednalo se o nekryté vagony na uhlí, do kterých člověk musel nastoupit malým otvorem v ostnatých drátech "vzadu napravo". Celý nekrytý vagon byl nahoře přikryt sítí z ostnatého drátu, tak že nikdo nemohl uprchnout. Ve vagonu nás bylo asi 70 zajatců.

Protože výška stěn vagonu byla jen asi 1 metr, nedalo se stát, ale jen sedět. Pokud měl člověk místo u stěny vagonu, bylo to ještě snesitelné, jiné to ovšem bylo, když tuto přednost neměl. Samozřejmě místa jsme si mezi sebou také "měnili". Pro hygienické potřeby bylo v rohu vyřezáno dno. To mělo za následek, že ten, který tam chtěl jít, musel lézt přes mnoho ostatních, což samozřejmě vyvolávalo nepokoje a hádky.

Cesta směřovala, jak se nedalo jinak očekávat, na východ... Stravování jsme byli - jak již jsou Rusové praktičtí - tak, že každý den někdo hodil na naši střechu z ostnatého drátu několik komisní chlebů, které jsme potom vtáhli dovnitř a museli poctivě rozdělit, což se také dělo. Ohledně pití neměli Rusové naplánováno žádné řešení. Naštěstí během 3-4 denní cesty občas pršelo a tak jsme mohli zachytit nějakou dešťovou vodu.

Jízda vlakem byla přerušována mnoha přestávkami, protože jsme nebyli určeni jako urgentní transport a v ten čas byla železniční síť v důsledku válečných škod značně poškozená. Nakonec jsme zastavili na jednom nádraží nápadně děle. Četli jsme nápis "Oswiecim", což nám však nic neříkalo. Po krátkém posunování jsme ještě několik minut jeli po vedlejší koleji. Když jsme potom museli vystoupit, vedla naše cesta bránou, která nesla nápis "Arbeit macht frei" a ta nás přivedla na území, které bylo zajištěno dvojitém elektřinou nabitým drátěným plotem. Byla to Osvětim, kterou po osvobození Rusové využívali jako tábor válečných zajatců.

POČÁTKY ČESKOSLOVENSKÉ NORMALIZACE NA PŘÍKLADU REDAKTORŮ CESTY VYSOČINY MIROSLAVA MENŠÍKA A SLAVOMÍRA BÁRTY

Petr Tvrdý ml.

„Cesta divočiny,“ „Pěšinka“ nebo jen zkratka „Cesta.“ Všechny uvedené názvy označují totéž - havlíčkobrodský týdeník „Cesta Vysočiny“ (CV), dnes vycházející s mírně pozměněným názvem „Cesta Vrchovinou.“¹

Historie tohoto periodika se píše od roku 1960 a titul pamatuje již dva státní režimy.² Asi nejbouřlivějším obdobím si noviny prošly během tzv. „pražského jara“ v roce 1968, kdy pokus o reformu socialismu v Československé republice ukončil vojenský vpád armád Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna. Právě během invaze se okresní noviny zařadily mezi mnoho podobných tiskovin, které se postavily proti okupaci.³

Samozřejmě že periodikum jako takové je vždy odrazem práce celé redakce. Ta v roce 1968 sídlila v domě číslo popisné 48 na hlavním náměstí a vskutku nebyla z nejpočetnějších. Stálí novináři byli pouze dva - vedoucí redaktor Miroslav Menšík (1933 až 2009) a jeho zástupce Slavomír Bárta (1930 až 1989). Vedle nich však do týdeníku přispíval i okruh dopisovatelů, takže tehdejší rozsah čtyř stran byl

¹ V době dokončování tohoto článku bylo vydávání Cesty Vrchovinou rozhodnutím redakce zastaveno. Poslední číslo vyšlo 25. září 2012.

² Stručná historie okresních novin viz MENŠÍK, M. - MAREK, L.: Cesta Vysočiny. In KOL.: *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod, Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. s. 114.; MENŠÍK, M.: *Začátky Cesty Vysočiny. Havlíčkobrodský zpravodaj*, 2000, č. 9, s. 12 - 13.

³ K tématu srpna 1968 ve městě Havlíčkův Brod viz například TVRDÝ, P.: *Události po 21. srpnu 1968 v Havlíčkově Brodě*. Praha, 2012. Bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí práce doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.; TVRDÝ, P.: *Srpen 1968 v Havlíčkově Brodě*. In KOL.: *Havlíčkobrodsko 22*. Havlíčkův Brod: MV HB a SOKA HB, 2008. s. 142 - 178.

vždy zdárně naplněn. Sportovní rubriku měl na starosti novinář ze Svobodného slova Alois Svoboda.⁴



*Obr. 1: Redakce Cesty Vysočiny během srpna 1968 sídlila v tzv. horním Niedermertlově domě na hlavním náměstí.
(Muzeum Vysočiny HB, Fotoarchiv, Srpen 1968)*

⁴ MENŠÍK, M.: Začátky Cesty Vysočiny. *Havlíčkobrodský zpravodaj*, 2000, č. 9, s. 13.

Počátek okupace „bratrskými zeměmi“ citelně zasáhl i do chodu redakčního kolektivu. Z týdeníku se na několik dní stal deník, který mimořádně vycházel ve formě připomínající spíše letáky. Obsahem byly nejčastěji provolání okresních i místních orgánů státní správy a komunistické strany, ve kterých bylo obyvatelstvo vybízeno ke klidu. Samozřejmostí bylo i vyjadřování podpory ústředním státním i stranickým činitelům a požadování odchodu cizích armád. Místo ale bylo i pro zprávy o postupu a chování okupačních vojsk. Z dnešního pohledu jsou tato mimořádná vydání Cesty Vysočiny velmi cenným pramenem pro poznání situace po 21. srpnu 1968 na okrese Havlíčkův Brod.

Jak však vypadala práce novinářů v době osudových dní naší republiky? Především byla velmi hektická. Redakce ale našla nečekanou pomoc v místních občanech a v lidech, kteří zde například trávili dovolenou. Pokračuje sám Miroslav Menšík: „[(...)] Při vydávání zvláštních čísel [(...)] přišel vypomoci zkušený redaktor Mladé fronty, kterého události zastihly na dovolené v Mírovce, své služby nabídl adeptka novinářství, které příchod cizích vojsk překazil nástup do brněnského rozhlasu. Do redakce denně volala řada dobrovolných informátorů, denně se hlásila z řad mládeže celá armáda dobrovolných kolportérů. [(...)]“⁵

Zmíněným redaktorem Mladé fronty byl Jaroslav Hejkal (nar. 1929) a do mimořádných čísel přispíval rovněž svými úvahami a sloupky, ve kterých vyjadřoval nekompromisní kritiku okupace a zrádců z řad našich lidí.⁶ Pro představu si přečteme část jednoho článku právě z pera J. Hejkala, nese název „Vodka a pivo.“

„Žízeň po svobodě a demokracii, kterou v posledních sedmi měsících tak spontánně projevili všichni poctiví českoslovenští občané, se v těchto pohnutých dnech stává ještě trýznivější. Uvědomují si to i ti, kteří jí nepřáli ani před, a ani po lednu. A tak není

⁵ MENŠÍK, M.: Nečekaná prověrka. *Cesta Vysočiny*, 5. 9. 1968, č. 14, s. 1.

⁶ Jaroslav Hejkal stále žije, bydlí v Praze. Moji prosbu o sdělení svých vzpomínek na práci v Cestě Vysočiny ale odmítl. Řekl pouze tolik, že byl v srpnu 1968 na návštěvě u své matky a do novin napsal jen několik sloupků, a proto o ničem dalším neví. SÍGL, M. (ed.): *Almanach českých novinářů 1989 - 2008*. Praha: Libri, 2008. s. 302.

ZVLÁŠTNÍ VYDÁNÍ • 23. SRPNA 1968

Cesta VYSOČINY

TÝDENÍK OKRESNÍHO NÁRODNÍHO VÝBORU V HAVLIČKOVÉ BŘEDĚ

**Soudruh V. Trojáněk
členem nového ÚV KSČ**

Z mimořádného XIV. sjezdu KSČ v Praze jsme se dověděli radostnou zprávu, že jedním z členů nového ÚV KSČ se stal i člen naší okresní organizace, tajemník MěstNV v Havličkově Bředě soudr. Vojtěch Trojáněk.

BLAHOPŘEJEME!

Slzy a hrdost

Tolik slz, kolik jich v posledních dnech vytlyli oči všech poctivých českých a slovenských lidí, pamatuje snad jen historie z pohutých dnů března 1939. Tolik slz, které však vypálal náš prostý lid, však historie nezapomene. Neboť i v době nacistického temna věřil tento náš lid v sílu a vítězství solidarity proletářů celého světa. V té době ukládá naděje zejména ve vládu prvního socialistického státu světa. Věřil této vůdce, protože slova a činy, jimiž tato vláda dokázala čelit fašistickému běsnění v Evropě, ho přesvědčily o tom, že je to vláda, odpovídající jeho představám. Viděl, která jde s lidem a pro lid.

A právě pro tuto zkušenost, byl jí snad další vývoj všelijak pokroutil, věřil až do nedávných dnů těm, odkud nám před třicetiletými lety přišla svoboda. Věřil a nezapomínal ani tehdy, kdy běžné pravdy vědních dnů přijímal s přátelskou tolerancí a bodrým pochopením. Nikdy však, nikdy, nedokázal by náš lid dívat se východním směrem s opravdovou zlobou či dokonce s nenávisí, nebyť oné nepochopitelné noci 20. srpna 1968... Té noci, kdy se bez zaklepaní nastěhoval do domu českého a slovenského dělníka, rolníka, vědce a inženýra host, aby bouchnul do stolu a řekl: Tohle bude otec a tohle matka vaší rodiny!

Žel, stalo se. Nikdo se nemůže divit, že se v našem domě nezavazí host nevíta sůl a chlebem. A nikdo, byt by se sebevíce snažil, tuto skutečnost omlouvat a vymýtnout v příchých dnech, nemůže počítat se souhlasem, nebo snad dokonce s podporou. Vy, kteří smot v příchých dnech podlehnete pozlátku a pro měščí žláze se budete snažit zadržovat slzy, nezapomínejte, že jsou lidé, kterým nepláče jen oči, ale i srdce...

Stanovisko rady ONV

Rada Okresního národního výboru v Havličkově Bředě se zabývala současnou vnitropolitickou situací, vzniklou okupací naší země, a navazuje na své předchozí prohlášení z 21. 8. 1968, se jednomyslně staví za prohlášení legální Černokvív vlády, která má naši plnou důvěru a důrazně žádá velvyslanectví SSSR, PLR, NDR, MDR, BLR:

1. Umožnit okamžitě řádně zvoleným orgánům a ústavním činitelům, zejména s. Svobodu, Černíkovi, Dubčekovi a Smrkovskému výkon funkci a dát jim možnost, aby mohli se svým stanoviskem vystoupit před lid republiky.
2. Zahájit urychleně odsun Jednotek Varšavské smlouvy z našeho území a dát našim občanům možnost, aby si své záležitosti řešili sami, bez cizího nátlaku.
3. Vydat rozkaz velitelům okupačních jednotek, aby v žádném případě nezasahovali do činnosti řádně zvolených a ustanovených politických, státních a hospodářských orgánů, které mají důvěru občanů.
4. Umožnit řádné podmínky pro činnost XIV. sjezdu KSČ a uvolnit k jeho jednání dosud internovanou představitel naší strany a vlády.

Děle rada ONV vyslovuje poděkování všem občanům našeho okresu za dosavadní zachování klidu a pořádku. Současně vyzývá všechny občany, aby tak jako dosud svým chováním a vystupováním nezaváděli příčinu k jeho narušení a tak jako dosud jej udržovali.

V souvislosti s tím vyslovuje rada ONV poděkování všem pracovníkům pekáren a obchodu za zajišťování plynulé zásobování obyvatelstva okresu včetně činnosti zásobovacích složek pohonných hmot, jakož i všem pracovníkům za ukázněný nástup na svo pracoviště.

RADA ONV V HAVLIČKOVÉ BŘEDĚ

ZASEDAL OV NF

Okresní výbor Národní fronty v Havličkově Bředě na svém zasedání v poledních hodinách dne 22. srpna 1968 projednal závery okresního výboru KSČ i přijatou rezoluci a rozhodl se jednomyslně připojit k obsahu celé rezoluce a prohlašuje:

Požadujeme zastavení okupace a okamžitý odchod okupačních armád z území naší republiky.

Požadujeme propuštění nezákonně internovaných představitel Komunistické strany, vlády a státní moci legálně a demokraticky zvolené, vedené s. Dubčekem, Svobodou, Smrkovským, Černíkem, Krieglem, Cisařem a dalšími a umožnit jim pokračovat v řízení práce našich ústředních orgánů.

Požadujeme umožnění nerušeného jednání mimořádného XIV. sjezdu KSČ.

Vyslovujeme plnou důvěru poslanci Národního shromáždění za náš okres s. Václava Kubeřovi, členu předsednictva NS, který aktivně prosazuje a hájí práva našeho lidu.

Vyzýváme představitel všech politických stran, zájmových a společenských organizací v městech a všech obcích: pokračujte v ustavování městských a místních výborů Národní fronty, spolupracujte a podporujte legálně zvolené funkcionáře národních výborů. Pastupujte jednotně ve všech městech k zajištění klidu a pořádku. Nedejte se strhnout k neuváženým akcím.

Pomáhejme zajišťovat plynulé zásobování našeho obyvatelstva, pomáhejme zajišťovat sklizeň bohaté úrody i řádný chod našich závodů a všech pracovišť.

Havličkův Břed 22. srpna 1968.

OKRESNÍ VÝBOR NÁRODNÍ FRONTY V HAVLIČKOVÉ BŘEDĚ

Informace o situaci na okrese

První auto okupantů se v Havličkově Bředě objevilo v noci 22. srpna t. r. V ranních hodinách projely Havličkovým Bředem tři vozidla Gáz, poté asi 120 aut polské armády. Dnes v poledne ještě v žádném městě okresu nebyla vojska. Jejich stanoviště však byla na několika místech v okrese. Mezi okresními orgány došlo k dohodě o vytvoření skupiny parlamentářů pro případné oficiální jednání s představiteli okupačních vojsk. Jsou to: vedoucí tajemník OV KSČ J. Slavíček, předseda ONV Karel Dolejš, předseda MěstNV v Havličkově Bředě Jaroslav Beránek, předseda OV NF Ing. Zdislav Exnar, zástupce armády našeho svazku a bezpečnosti. Tato skupina byla pověřena hájit zájmy občanů měst a obcí našeho okresu.

divu, že s příchodem okupačních vojsk začali opět ‚čepovat‘ svůj nechvalně známý propagandistický lektvar: ‚V Československu byl ohrožen socialismus, kontrarevoluce se tam chystala nastolit kapitalistický režim!‘ [...] Je mnoho prostých lidí, pro něž vhodný příměr je daleko srozumitelnější, než tisíce slov. Pokusme se tedy o to následující metaforou: Sedí dva lidé v hospodě u jednoho stolu. Jeden má rád vodku, druhý pivo. Každý z nich má přirozeně právo pít se o to, co je lepší a chutnější. Nikdy však nelze souhlasit s tím, aby ten, který si libuje ve vodce, zakazoval druhému pít pivo. A to ani tehdy, jestliže mu za to nabídne, že za něho zaplatí celou další útratu ... I plyne z toho následující závěr: Ti, kteří opět začali ‚čepovat‘ svůj nechvalně známý lektvar, necht' si laskavě uvědomit, že naše žaludky mu již dávno odvykly. A zvyknou-li si snad po návratu prezidenta Svobody z Moskvy na víno, pak věřte, musí to být víno jen a jen opravdu čisté!“⁷

Další pomocnou silou při tvorbě srpnových čísel *Cesty Vysočiny* byla dvacetiletá Hana Cardová, která měla 21. srpna nastoupit do práce v brněnském rozhlase. K místu, odkud se vysílalo, však přišla právě ve chvíli, kdy před tuto budovu přijely sovětské tanky. Shodou náhod se H. Cardová následně dostala do Havlíčkova Brodu, kde prožila celý konec srpna 1968.⁸

Na tomto místě uveďme i stručné vizitky stálých redaktorů okresních novin. Miroslav Menšík se narodil roku 1933 v Březníku na okrese Třebíč. V roce 1958 začal pracovat na Havlíčkobrodsku, původním povoláním byl agronom. V témže roce vstoupil do řad Komunistické strany Československa (KSČ). Roku 1961 získal zaměstnání v okresních novinách.⁹ Vykonával i několik stranických funkcí, například pozici náhradníka městského výboru KSČ Havlíčkův Brod.¹⁰ V roce 1968 byl na pozici vedoucího redaktora *Cesty Vysočiny*.

⁷ HEJKAL, J.: *Vodka a pivo. Zvláštní vydání Cesty Vysočiny*, 26.8. 1968, s. 1.

⁸ CARDOVÁ, H.: *Není ráno jako ráno. Cesta Vysočiny*, 5.9. 1968, č. 14, s. 2.

⁹ MENŠÍK, M.: *Začátky Cesty Vysočiny. Havlíčkobrodský zpravodaj*, 2000, č. 9, s. 12.

¹⁰ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále jen SOKA HB), fond (dále jen f.) OV KSČ HB, karton (dále jen kart.) 50, Schůze 3.6. 1970, s. 75.; Tamtéž,

Slavomír Bárta se narodil roku 1930. Do komunistické strany vstoupil ještě jako mladý dělník v roce 1947. Pracoval v textilní továrně v Dobré u Světlé nad Sázavou, byl činný ve Svazu mládeže a členem ozbrojených jednotek KSČ - Lidových milicí. Svou novinářskou dráhu začal v Ledči nad Sázavou, kde v roce 1957 nastoupil jako redaktor Vesnických novin. V roce 1960 přešel do Havlíčkova Brodu. Zde již působil jako vedoucí právě vzniklé Cesty Vysočiny. V okresních novinách pracoval i v srpnu 1968.¹¹

Výše uvedení lidé stáli za místním týdeníkem v pro něj snad nejhistoričtější dobu. Bylo by však chybou, kdyby čtenář očekával, že za práci ve ztížených podmínkách obsazené republiky byli redaktoři oceněni. Pravda, „odměna“ přišla po dvou letech. Byla však typicky normalizační.

Po návratu československých představitelů ze Sovětského svazu, kde podepsali tzv. moskevský protokol, stále více a více ochabovala vlna odporu domácího obyvatelstva proti okupantům. Samotný protokol byl tajný a veřejnost s plným zněním nebyla seznámena. Byl svého druhu diktátem a naši nejvyšší činitelé se v něm zavázali, že obnoví cenzuru sdělovacích prostředků, vymění vedoucí pracovníky televize, tisku i rozhlasu, že okupační vojska zůstanou v Československu, dokud nepomine ohrožení socialismu a tak dále.

Kádrová opatření v podobě odchodů z funkcí se prozatím týkala jen nejvyšších pater politiky a veřejného života. V Havlíčkově Brodu se především přemýšlelo, jak zlepšit situaci okresního týdeníku. Prostory redakce na náměstí dlouhodobě nevyhovovaly a periodikum se potýkalo i s velkou finanční ztrátovostí.¹²

K 1. lednu 1969 bylo radou okresního národního výboru (ONV) navrženo rozšíření novin na šest stran. Z toho důvodu měla být redakce posílena dalším zaměstnancem. Cesta Vysočiny se navíc měla sloučit s okresním vysíláním rozhlasu po drátě. Cílem byl vznik jedině

kart. 123, Městské konference 1968, s. 31; MENŠÍK, M.: *Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2001. s. 123.

¹¹ SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 50, Schůze 3. 6. 1970, s. 51.; MENŠÍK, M.: Někteří už chyběli. *Cesta Vysočiny*, 3. 4. 1990, č. 14, s. 3.

¹² SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 47, Schůze 20. 11. 1968, s. 3 - 4, 46 - 51.

redakce s jednotným řízením, kterým byl pověřen M. Menšík. Dále také pokračovala snaha získat nové předplatitele, aby se zvýšil zisk z prodeje novin.¹³

Na místo třetího redaktora byl radou brodského ONV a předsednictvem okresního výboru KSČ (OV KSČ) vybrán Václav Čermák (nar. 1939). Původním povoláním byl radiomechanik, členem KSČ od roku 1958. V témže roce dokončil jedenáctiletou střední školu v Pardubicích. Během své novinářské dráhy působil v několika závodních časopisech, naposledy při podniku Kara Trutnov.¹⁴ Ovšem mezitím, co se v Havlíčkově Brodě rozhodovalo o jeho schválení pro práci v místních novinách, dostal V. Čermák v Trutnově byt. Tím pádem se do Brodu již stěhovat nechtěl, a proto byl hledán redaktor nový.¹⁵

S definitivní platností byla vybrána Květa Hloušková, bývalá redaktorka brodského vysílání rozhlasu po drátě. V okresních novinách začala pracovat od července 1969.¹⁶

Rok 1969 byl však i ve znamení první prověrky místního periodika. V červnu téhož roku bylo zkoumáno politicko - ideové působení Cesty Vysočiny v době od listopadu 1968 do května 1969.¹⁷ Až na několik menších připomínek byla práce redakce hodnocena pozitivně. Výjimkou byla například kritika umístění článku o významu Velké říjnové socialistické revoluce až na druhou stranu týdeníku, když současně na první straně vyšla „pochybená“ rezoluce závodního výboru Revolučního odborového hnutí podniku Motorpal.¹⁸ „[(...)] Příčiny uvážených nedostatků je nutno hledat především v atmosféře dané doby a chaosu v politickém životě, jejichž vlivům se neubrání ani redakce Cesty Vysočiny. Navíc tyto nedostatky nebyly typickým

¹³ SOKA HB, f. ONV HB, kniha 65, Schůze 14. 11. 1968.

¹⁴ SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 12. 2. 1969, s. 3, 37 - 38.

¹⁵ SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 18. 6. 1969, s. 35.

¹⁶ Tamtéž; SOKA HB, f. ONV HB, kniha 71, Schůze 3. 7. 1969.

¹⁷ Zpráva této prověrky viz SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 18. 6. 1969, s. 71 - 75. S hodnocením byla seznámena i veřejnost viz Stanovisko rady ONV k ideově - politickému působení Cesty Vysočiny. *Cesta Vysočiny*, 15. 7. 1969, č. 28, s. 1.

¹⁸ SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 18. 6. 1969, s. 72.

jevem na stránkách okresních novin. Nelze z nich proto vyvozovat v žádném případě závěr, že by šlo o cílevědomý záměr redakce. [...]“¹⁹ Závěrem byla orgány ONV vyjádřena důvěra místním publicistům.

Ovšem zajímavější, než celá výše popsaná zpráva, jsou diskuze, které s vedoucím Miroslavem Menšíkem vedli členové rady okresního národního výboru a předsednictva OV KSČ. Ačkoliv byla hodnocena práce redakce Cesty Vysočiny až od listopadu 1968, často se otázky vracely i k době vstupu cizích vojsk v srpnu 1968. Činil tak i Josef Med „[...] že k tomu se nebudeme vracet, co bylo před listopadem 1968, já osobně jsem s s.[oudruhem] Menšíkem ostře hovořil po článku, který zde byl uveřejněn po srpnu /o ronících slzách/ [“²⁰] a svůj názor jsem si řekl. Porovnáme-li okresní časopisy z ostatních okresů, vycházíme zde nejlépe, tyto noviny nepsaly valně ještě po listopadu /krkonošská pravda, náchodské noviny a pod./ [...]“²¹

Miroslav Menšík se ale přílišné kritice bránil, jak to vyplývá i z jeho slov dne 18. června 1969: „[...] jsme mimo jiné tedy napsali, že tedy noviny chceme dát službám všem, že však na stránkách okresních novin nemíníme řešit osobní věci a nemíníme skandalizovat a toho jsme se tedy drželi v těch prekerních srpnových dnech a myslím si, že jistě byly tam určitý přehmaty - může se o nich diskutovat, víme za jaké doby se to plodilo jak se to všechno rodilo, ale myslím si, že v těchto základních věcech, které jsme si tam vytkli jsme se snažili je dodržet a v těch jsme se tedy nezpronevěřili a touto cestou chceme jít soudruzi i nadále. [...]“²²

Každopádně redakce jako celek v hodnocení své činnosti obstála a i při listopadových pohovorech na OV KSČ nebyl nikdo z pracovníků sdělovacích prostředků označen za „pravičáka“ či „revizionistu,“ jak se tehdy nazývali příznivci reformního proudu. Naopak byli místní novináři (Menšík, Bárta, Hloušková, Marek)

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Zřejmě myšlen nepodepsaný článek „Slzy a hrdost“ uveřejněný 23. srpna 1968, ve kterém byla sovětská okupace Československa přirovnána k obsazení německým vojskem dne 15. března 1939.

²¹ SOKA HB, f. ONV HB, kniha 71, Schůze 3. 7. 1969. s. 7.

²² SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 18. 6. 1969, s. 35.

zařazení do první skupiny, to jest mezi ty, u kterých „[...] se v loňském roce neprojevila angažovanost proti straně [...] a nevyšly se nejasnosti v souvislosti s výkonem jejich funkcí ve školské a kulturní správě. [...]“²³

Situace v Československé socialistické republice ale začala nabírat rychlý spád. Již od záříjového zasedání ústředního výboru KSČ v roce 1969 probíhaly prověrky ve stranických i státních orgánech. Cílem bylo odhalit všechny ty, kteří v době tzv. pražského jara podporovali Dubčekovo vedení a Husákův režim se na ně tudíž nemohl plně spolehnout. Hlavní vlna čistek proběhla během roku 1970 a byla skryta za „výměnou stranických legitimací.“ S každým členem KSČ byl proveden pohovor před tříčlennou komisí, která rozhodovala, zda dotyčnému vydat nebo nevydat novou stranickou průkazku. Nejhuře dopadli ti, kterým bylo oznámeno vyloučení z komunistické strany. Navíc plán na očistu společnosti počítal s tím, že ztráta „stranické důvěry“ bude mít za následek automatické odnětí zodpovědné funkce.²⁴

Ostrý kurz proti předsrpnové politice zaujaly i orgány v Havlíčkově Brodě. Ve městě bylo uspořádáno několik výstav, které měly ukázat „pravou tvář kontrarevoluce,“ jako například expozice „Prostředky a záměry nepřátel socialismu v r. 1968/69,“ která probíhala od 27. února do 14. března 1970.²⁵ Z dalších možno jmenovat „Tvář bez závoje,“ která obsahovala čtrnáct panelů mapujících „[...] tvář dolarových přísluhovačů, diverzantů, našich dnešních posrpnových emigrantů a osnovatelů kontrarevoluce z let 1968 - 1969. [...]“²⁶ a probíhala od 2. do 13. března 1970. V neposlední řadě zmiňme i výstavu „Mířte na srdce,“ kterou bylo možné v Malinově domě

²³ SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 48, Schůze 3. 12. 1969, s. 66.; SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 49, Schůze 18. 2. 1970, s. 67.

²⁴ RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad a ÚSTR, 2012. s. 537 - 538.

²⁵ SOKA HB, f. OV KSČ HB, kart. 49, Schůze 14. 1. 1970, s. 38.; Ať mluví fakta. *Cesta Vysočiny*, 24. 2. 1970, č. 8, s. 1.

²⁶ Tvář bez závoje. *Cesta Vysočiny*, 10. 3. 1970, č. 10, s. 1.

(tehdejší sídle galerie) shlédnout od 8. do 24. května 1970.²⁷ Autory posledně zmiňované byly Josef Menoušek, Antonín Barák a Bohumír Fučík.²⁸

Jelikož se nám dochoval psaný obsah, můžeme si udělat vcelku přesný obrázek, s čím vším se návštěvníci mohli setkat. Pro představu odcitujeme část panelu věnovaného místnímu tisku. V úvodu autor odkazuje na několik článků z mimořádných čísel Cesty Vysočiny ze srpna 1968 a poté prohlašuje: „[...] Jsem znechucen, a nebudu dále citovat další, protože vím, že to není nic platno. Ale doporučuji Vám přečíst si [...] Stanovisko rady ONV k ideově politickému působení CV a vyjádření kolektivu redakce. To stojí za přečtení. Tolik morální špíny, bez studu, jsem četl pouze v klasickém porovnání, když se v roce 1815 vracel z vyhnanství na Elbě Napoleon, udělal z něj pařížský deník ‚Le Moniteur‘ z nestvůry nepodobné člověku miláčka lidu. A to se dá v našem novinářství a vůbec sdělovacích prostředcích porovnat pouze s rokem 1968. [...] Ale položme si soudružko otázku. Jak je možné, že titíž lidé, kteří za tento tisk /mám na mysli naši CV/ straně zodpovídali, jej dnes sami hodnotí? Vždyť oni by museli diskvalifikovat sami sebe. A na to nemají ani chuť, ani dost odvahy. Vždyť mimo té pochybné iniciativy, někdo z těch zodpovědných tomu musel dávat při nejmenším alespoň mlčenlivý souhlas. A ti redaktůrci by museli jim říci, vždyť vy jste nás tak vedli. A to je ten začarovaný [...] kruh. [...] Můžete říci: ‚ten chlápek to bere nějak z ostra.‘ Vůbec ne. Kdybyste poznala ‚socialismu s lidskou tvář‘ tak dobře jako já, možná, že byste byla ještě ostřejší.“²⁹ Nutno poznamenat, že v tak malém městě, jakým byl (a stále je) Havlíčkův Brod, každý ihned věděl, kdo jsou oni „redaktůrci“ z Cesty Vysočiny.

Ovšem již předtím, dne 19. února 1970, byla radou ONV hodnocena činnost redakce okresních novin i v období od června

²⁷ Výstava Mířte na srdce. *Cesta Vysočiny*, 5. 5. 1970, č. 18, s. 1.; Archiv autora, Pozvánka na výstavu Mířte na srdce z roku 1970.

²⁸ SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 49, Schůze 22. 4. 1970, s. 112.; Na B. Fučíka a A. Baráka vzpomíná ve svých pamětech například Josef Mlejnek. MLEJNEK, J.: *Nelegandy o malých inkvizitorech*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005. s. 43 - 45.

²⁹ SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 49, Schůze 22. 4. 1970, s. 123 - 124.

do listopadu roku 1968. Předmětem kritiky se stala především srpnová mimořádná vydání „[...] Nelze ji [redakci novin] samozřejmě kritizovat za zveřejňování nesprávných stanovisek [...] orgánů KSČ, NV a NF [...]. Je jí nutno přiznat, že i v této kritické době prokazatelně odmítala publikovat některé materiály. Přesto však je nutno podrobit ostré kritice zveřejňování těch článků, které přesahovaly rámec informací a přispěly k rozněcování [...] psychózy. Jde v první řadě o publikování článků redaktora Mladé fronty Jaroslava Hejkala, které byly psány z výrazně protisocialistických a protisovětských pozic. [...]“³⁰

Tou dobou ale pokračovala i výměna stranických legitimací. Průběžně bylo těm, kteří neprošli pohovorem s komisí, rušeno členství nebo byli vylučováni z řad KSČ. Zároveň však byly orgány komunistické strany průběžně doplňovány o nové kádry. Dne 29. dubna 1970 byla komise ve složení soudruhů Med, Dvořák a Trtík pověřena provedením pohovorů s pracovníky Cesty Vysočiny M. Menšíkem a S. Bártou.³¹ Celá záležitost však nešla tak rychle, jak se předpokládalo. A to především proto, že pohovory byly prováděny pouze místním okresním výborem KSČ bez pomoci nadřízených stupňů stranického aparátu. Vladimír Pešek přesto konstatoval, že i přes mnoho úkolů se „[...] kus práce udělalo [...]“³²

Předsednictvo OV KSČ Havlíčkův Brod projednávalo výsledky prověrek s redaktory Menšíkem a Bártou na schůzi dne 3. června 1970. U Slavomíra Bárty bylo konstatováno, že dosud nemá předpoklady k vyrovnání se s některými nesprávnými postoji z let 1968 až 1969. Zároveň bylo řečeno, že u něj nejsou záruky, že se bude aktivně angažovat za politiku komunistické strany. Bylo proto navrženo zrušit mu členství v KSČ.³³ Předsednictvem OV byl však tento návrh změněn na vyloučení.³⁴

³⁰ Rada ONV k Cestě Vysočiny v roce 1968. *Cesta Vysočiny*, 3. 3. 1970, č. 9, s. 1.

³¹ SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 49, Schůze 29. 4. 1970, s. 9.

³² Tamtéž, Schůze 5. 5. 1970, s. 11.

³³ SOkA HB, f. OV KSČ HB, kart. 50, Schůze 3. 6. 1970, s. 52.

³⁴ Tamtéž, s. 12.

Na závěr pohovoru se stranickou komisí byl dán prostor i pro vyjádření posuzovaného. „[...] [S. Bárta] má za to, že návrh pohovorové skupiny ke zrušení jeho členství je rozhodnutí příliš tvrdé a nemůže s ním vnitřně souhlasit. Že má za to, že v jeho dosavadním politickém i občanském životě převažovalo daleko více kladů, než chyb, provinění a omylů. [...]“³⁵

Miroslav Menšík byl posuzován s větší pozorností. A to především proto, že pracoval na vedoucím místě, navíc v tisku, kde by mohl svými případnými „nesprávnými“ postoji ovlivňovat mnoho dalších občanů. Při pohovoru s ním byly zjišťovány hlavně jeho názory na vývoj během let 1968 až 1969. „[...] V srpnu 1968 byl šokován vstupem vojsk Varšavské smlouvy na naše území. Nepočítal, že by k tomu mohlo dojít, východisko spatřoval ve sjednocení vedení strany. V té době, jak uvádí, byl obsah okresních novin ovlivněn protisovětskou atmosférou a stanovisky okresních orgánů. Na dotaz ke spolupráci s redaktorem MF Hejkalem, který zveřejnil v okresních novinách několik článků protisovětsky a protisocialisticky zaměřených - popírá, že by Hejkala ke spolupráci vyzval /jak tento uvádí ve svém stanovisku/ a trvá na tom, že Hejkal spolupráci nabídl. - přiznává, že zveřejnění prvního článku mu bylo na ONV ostře vytknuto a přesto nedokázal zabránit zveřejnění dalších článků. [...] Ke kritické připomínce, proč sám spolu s redakcí v pozdější době z vlastní iniciativy neprovedl sebekritiku a neuvedl věci na správnou míru, nedává konkrétní odpověď a uvádí pouze, že tak daleko tuto věc nedomyslel. [...]“³⁶ Závěrem komise prohlásila, že ačkoliv se M. Menšík hlásí k novému stranickému vedení, není možné říci, že se za tuto politiku bezvýhradně angažuje. Výsledek byl proto nekompromisní - vyloučení z KSČ.

Ještě předtím, než se mělo předsednictvo okresního výboru vyjádřit k návrhu na vyloučení ze strany, bylo Miroslavem Menšíkem požadováno, aby byl v plném znění přečten jeho dopis, ve kterém zpracoval připomínky ke svému pohovoru. Obsah listu sice zazněl, ale na výsledek měl asi pramalý vliv.³⁷ Každopádně můžeme jen

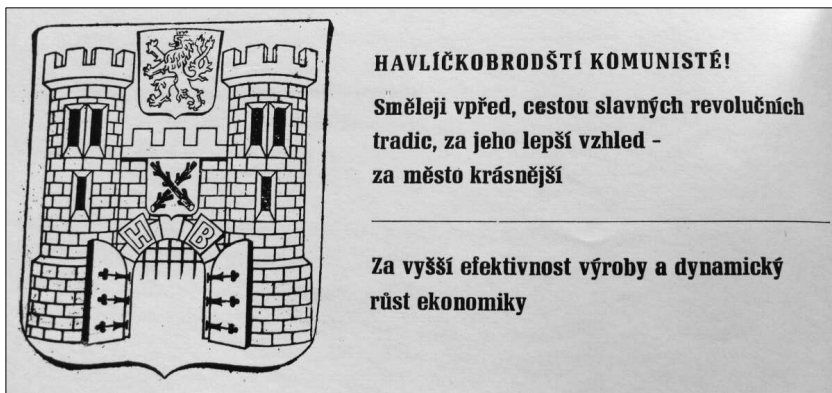
³⁵ Tamtéž, s. 52.

³⁶ Tamtéž, s. 75 - 76.

³⁷ Tamtéž, s. 13, 77.

litovat, že se nám tento dopis nedochoval, protože by jistě představoval zajímavý pokus o odpor proti normalizačním praktikám okresních funkcionářů. Čin redaktora Menšíka je v havlíčkobrodských podmínkách zcela ojedinělý. Pokud je mi známo, tak žádný z posuzovaných členů KSČ se takovouto formou nepostavil svým hodnotitelům.

Miroslav Menšík se však ještě dlouho nemohl se svým osudem smířit. „[...] Nedokázal pochopit, že ho z partaje vyloučili titíž lidé, kteří sepisovali rezoluce proti okupaci. Ale ty jsi za ty noviny tehdy zodpovídal, vysvětlovali mu dialekticky [...]“³⁸ Pro úplnost ještě uvedme, že krátké členství v KSČ bylo zrušeno i manželce redaktora Menšíka, Miluši, která pracovala v místní knihovně.³⁹



*Obr. 3: Propagační tisk KSČ ze sedmdesátých let 20. století.
(SokA HB, f. OV KSČ HB, kart. 123, Městské konference 1973)*

Po takovémto zemětřesení ale vyvstala otázka, jak dál s Cestou Vysočiny. Dvěma ze tří redaktorů bylo zrušeno členství v komunistické straně, proto na takto důležitých místech nemohli nadále působit. Řešení se ujal vydavatel novin - Okresní národní výbor

³⁸ MLEJNEK, J.: *Nelegandy o malých inkvizitorech*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005. s. 45. Toto potvrzuje i manželka M. Menšíka. Rozhovor s pamětníkem pí Miluší Menšíkovou (12. března 2012).

³⁹ SokA HB, f. OV KSČ HB, kart. 50, Schůze 3. 6. 1970, s. 12.

Havlíčkův Brod. Na schůzi dne 23. července 1970 byli M. Menšík i S. Bárta odvoláni ze svých funkcí s účinností od 1. září 1970. Do té doby měli oba vykonávat svoji novinářskou činnost. Další zaměstnání jim měl přidělit odbor kultury ONV.⁴⁰

V zápětí se vyjasnilo i nové obsazení redakce. Dne 20. srpna 1970 byl na místo vedoucího Cesty Vysočiny přijat František Fiedler (nar. 1913). Původním povoláním byl krejčí, členem KSČ od roku 1945. V padesátých letech absolvoval kurz pro redaktory zemědělských novin a působil při vydávání okresního periodika v Ledči nad Sázavou.⁴¹ Od roku 1966 pracoval jako vedoucí hradu Lipnice. Dle stranického hodnocení F. Fiedler v krizovém období let 1968 až 1969 osvědčil své marxistické postoje, když stál na straně zdravých sil v KSČ.⁴²

Na místo Slavomíra Bárty byl, rovněž od 1. září 1970, určen Josef Němec. Zástupcem vedoucího redaktora se stala jediná pracovnice Cesty Vysočiny, která přečkala čistky roku 1970 - Květa Hloušková. Zároveň s kádrovými změnami bylo i rozhodnuto, že spolu-vydavatelem okresních novin se od počátku září stane OV KSČ Havlíčkův Brod.

Zde prakticky výklad počátků normalizace v okresním týdeníku končí. Redakce se více jak z poloviny změnila a Miroslav Menšík se Slavomírem Bártou přešli pracovat jinam. S. Bárta našel zaměstnání v brodském muzeu, kde pracoval jako dokumentátor.⁴³ Další osudy nám přibližuje jeho bývalý redakční kolega M. Menšík: „[...] svůj novinářský talent projevoval při vydávání metodických materiálů pro kronikáře MNV. Přišel však rok 1975 a jeho pracovní zařazení se znovu ‚reformátorům‘ znelíbilo. Již s podlomeným zdravím byl nucen opět změnit pracoviště. Našel je mezi dělníky v Modetě Dobrá, odkud se krátce po vyučení vydal studovat dělnickou přípravku a další školy. Fyzická námaha a prašné prostředí jej předčasně zahánějí do invalidního důchodu. Celá ta léta po nedobrovolném odchodu

⁴⁰ SOkA HB, f. ONV HB, kniha 82, Schůze 23. 7. 1970. s. 8.

⁴¹ F. Fiedler je rovněž autorem brožury „35 let bojů KSČ na Světelsku a Dolnoměstsku“, kterou vydal OV KSČ v Ledči nad Sázavou roku 1956.

⁴² SOkA HB, f. ONV HB, kniha 82, Schůze 20. 8. 1970.

⁴³ Tamtéž, Schůze 3. 9. 1970.

z redakce Cesty Vysočiny byl i nadále bedlivým pozorovatelem života kolem sebe, zvláště pak v Nové Vsi u Světlé, kde vedl pečlivě obecní kroniku. [...] Zemřel začátkem listopadu 1989 ve věku 59 let. [...]“⁴⁴

A co se stalo se samotným Miroslavem Menšíkem? Po svém vyhoštění z Cesty Vysočiny přešel pod tehdy nedávno založené Okresní kulturní středisko, kde například pomáhal s pořádáním populárních festivalů Haškova Lipnice.⁴⁵ Při této práci se dokonce setkal se známým bavičem stejného příjmení - Vladimírem Menšíkem.⁴⁶

V brodském kulturním středisku se ale Miroslav Menšík potkal i s další osobností. Tou byl, již jednou zmíněný, Bohumír Fučík. Nechvalně proslul především v sedmdesátých letech jako jeden z výrazných normalizátorů kultury na okrese Havlíčkův Brod. Do dnešních dob se zachovalo mnoho jeho článků, knih a brožurek, které se věnují historii dělnického hnutí, partyzánů za druhé světové války nebo násilné kolektivizaci. Všechny publikace jsou ale výrazně poznamenány komunistickými dogmaty a třídním vnímáním tehdejšího světa. Své texty často podepisoval pseudonymem Ivan Hart, snad z obdivu k popravenému komunistickému redaktorovi Vratislavu Šantrochovi, který krycí jméno Hart také používal.⁴⁷ B. Fučík psal nejen prózu, ale i básně. Ovšem opět s politickým nábojem. Z dalších aktivit uveďme například, že v letech 1959 až 1964 byl ředitelem festivalu Haškova Lipnice.

V polovině sedmdesátých let ale M. Menšík z okresního města pracovně přešel do Přibyslavi a od 1. března 1976 začal působit v nově

⁴⁴ MENŠÍK, M.: Někteří už chyběli. *Cesta Vysočiny*, 3. 4. 1990, č. 14, s. 3.

⁴⁵ HART, I.: O počátcích lipnických festivalů. *Havlíčkobrodský zpravodaj*, 1983, č. 6, s. 28.

⁴⁶ Rozhovor s pamětníkem pí Miluší Menšíkovou (12. března 2012).; V Okresním kulturním středisku Miroslav Menšík pracoval i s překladatelem a spisovatelem Josefem Mlejnkem MLEJNEK, J.: *Nelegendy o malých inkvizitorech*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005. s. 45.

⁴⁷ KAMP, M.: Jan Veselý a synové: šedesátileté dějiny jedné textilky za Černým mostem. In KOL.: *Havlíčkobrodsko 24*. Havlíčkův Brod: MV HB a SOKA HB, 2010. s. 89.; FUČÍK, B.: *Jaro našich dnů*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959. s. 80.

vzniklém Centru hasičského hnutí, které dodnes sídlí v tamějším zámku.⁴⁸ Po rozsáhlé rekonstrukci objektu, při které pomáhalo neplacenou brigádnickou výpomocí mnoho členů profesionálních i dobrovolných hasičských sborů, zde byla 10. června 1983 otevřena stálá expozice požární ochrany.⁴⁹

V osmdesátých letech se bývalý redaktor Menšík dostal i do hledáčku Státní bezpečnosti. Dle rejstříků bývalých policejních orgánů Československé socialistické republiky měl být evidován v objektovém svazku s názvem „PRAVICE“, který byl registrován 16. září 1983.⁵⁰ Můžeme však jenom spekulovat, z jakého důvodu o něj měla bezpečnost zájem, protože celý spis byl dle záznamu zničen.⁵¹

V Příbyslavi Miroslav Menšík působil až do roku 1998, kdy byl z důvodu nedostatku finančních prostředků na provoz Centra propuštěn a následně odešel do důchodu.⁵² V dalších letech si kromě zaslouženého odpočinku našel čas i na jiné činnosti - byl členem ediční rady broského Muzea Vysočiny, publikoval v novinách a časopisech (mimo jiné vedl redakci Havlíčkobrodského zpravodaje). Zároveň byl organizován v Klubu novinářů Pražského jara '68, který sdružuje bývalé pracovníky sdělovacích prostředků postižené normalizací.⁵³ Rozsáhlé vědomosti a pět let usilovné práce zhodnotil

⁴⁸ MENŠÍK, M.: *Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2001. s. 116, 123.

⁴⁹ Ohledně Centra hasičského hnutí v Příbyslavi viz například MENŠÍK, M.: Z historie přestavby příbyslavského zámku na hasičské muzeum. *Příbyslavský čtvrtletník*, 2003, č. 3, s. 20 - 29.

⁵⁰ Viz vyhledávání na internetových stránkách www.svazky.cz [Nalezeno 31. 7. 2012].

⁵¹ Objektový svazek s názvem „PRAVICE“, registrační číslo 21064. Vyhledáno na <http://www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky>. [Nalezeno 31. 7. 2012].

⁵² MENŠÍK, M.: *Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2001. s. 118.

⁵³ Seznam členů viz MALEČEK, S. (ed.): *Byli jsme při tom*. Praha: Klub novinářů Pražského jara '68, 1993.

ve své knize „Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod,“ která vyšla roku 2001. Při tvorbě této publikace se M. Menšík dostal i k zápisům rady ONV Havlíčkův Brod z let 1969 a 1970.⁵⁴ Jaké pocity v něm vyvolal pohled na rozhodnutí státních orgánů, které ho kvůli politice připravily o dlouhá léta novinářské práce, se však již nikdy nedozvíme. Miroslav Menšík zemřel v prosinci roku 2009.⁵⁵

Pozorný čtenář této práce jistě velmi rychle odhalí její nedostatky. Hlavním problémem zůstávají prameny, které jsou tvořeny především zápisy brodských orgánů ONV a OV KSČ. I když se informace v nich obsažené často shodují s dalšími zdroji či literaturou, nelze jim přiřknout punc „jediné možné pravdy.“ Pokud by proto kdokoliv ze čtenářů měl k dispozici upřesňující údaje či vzpomínky, autor bude velmi rád, když mu takovéto informace budou sděleny pro další poznání nedávné, ale přece dnes již tak vzdálené, minulosti našeho regionu.

Prameny a literatura

Pamětníci

Miluše Menšíková (nar. 1939)

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

f. ONV HB, kniha 64, 65, 67, 71, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82.

f. OV KSČ HB, kart. 5, 6, 18, 19, 47, 48, 49, 50, 123, 218.

Dobový tisk

Cesta Vrchovinou r. 2009, 2010.

Cesta Vysočiny, r. 1968, 1969, 1970, 1990.

Havlíčkobrodský zpravodaj, r. 1983, 1988, 1993, 2000.

⁵⁴ MENŠÍK, M.: *Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2001. s. 147.

⁵⁵ Dobrovolní hasiči Vysočina. „*Seznam zasloužilých hasičů v okrese Havlíčkův Brod*.“ [online]. Dostupné z URL: <<http://dh-vysocina.cz/hb-aktiv-zaslouzilych-hasicu/seznam-clenu>>. [Citováno 31. 7. 2012].; MAREK, L.: Čest jeho památce. *Cesta Vrchovinou*, 22. 12. 2009, č. 52, s. 2.

Vydané prameny

- KOL.: *Brodský kaleidoskop*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Město Havlíčkův Brod, Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001. ISBN 80-238-7352-0.
- MALEČEK, S. (ed.): *Byli jsme při tom*. Praha: Klub novinářů Pražského jara '68, 1993.
- MLEJNEK, J.: *Nelegendy o malých inkvizitorech*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005. ISBN 80-86026-33-7.
- SÍGL, M. (ed.): *Almanach českých novinářů 1989 - 2008*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-356-5.

Internet

- Dobrovolní hasiči Vysočina. „*Seznam zasloužilých hasičů v okrese Havlíčkův Brod*.“ [online]. Dostupné z URL: <<http://dh-vysocina.cz/hb-aktiv-zaslouzilych-hasicu/seznam-clenu>>.
www.svazky.cz
www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky

Literatura

- FIEDLER, F.: *35 let bojů KSČ na Světelsku a Dolnoměstsku*. OV KSČ Ledec nad Sázavou, 1956.
- FUČÍK, B.: *Jaro našich dnů*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959.
- HART, I.: O počátcích lipnických festivalů. *Havlíčkobrodský zpravodaj*, 1983, č. 6, s. 27 - 28.
- KAMP, M.: Jan Veselý a synové: šedesátileté dějiny jedné textilky za Černým mostem. In KOL.: *Havlíčkobrodsko 24*. Havlíčkův Brod: MV HB a SOKA HB, 2010. s. 88 - 105.
- MENŠÍK, M.: *Historie dobrovolných hasičů okresu Havlíčkův Brod*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2001.
- MENŠÍK, M.: Z historie přestavby příbyslavského zámku na hasičské muzeum. *Příbyslavský čtvrtletník*, 2003, č. 3, s. 20 - 29.
- RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad a ÚSTR, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.
- TOMEK, P.: *Okres na východě 1960 – 1989*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-944-7.
- TVRDÝ, P.: Srpen 1968 v Havlíčkově Brodě. In KOL.: *Havlíčkobrodsko 22*. Havlíčkův Brod: MV HB a SOKA HB, 2008. s. 142 - 178.
- TVRDÝ, P.: *Události po 21. srpnu 1968 v Havlíčkově Brodě*. Praha, 2012. Bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí práce doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

VÝROČNÍ ZPRÁVA MUZEA VYSOČINY HAVLÍČKŮV BROD ZA ROK 2011

Jiří Jedlička

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod (MVHB) je příspěvkovou organizací, zřizovanou krajem Vysočina a pečuje o sbírky ve vlastnictví zřizovatele. Muzeum sídlí v Havlíčkově domě, který je majetkem města Havlíčkův Brod. S účinností od 1. 1. 2006 MVHB platí Městu Havlíčkův Brod nájem ve výši 300 223,- Kč, s tím, že prostředky město zpětně využívá na údržbu a investice do objektu.

Od počátku roku 2011 probíhaly intenzivní práce na rozjezdu schváleného tříletého projektu přeshraniční spolupráce s Rakouskem *Porta culturae*, ve kterém jsou zapojeny Jihočeský kraj, Jihomoravský kraj, Kulturvernetzung NÖ za Dolní Rakousko a Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod za Kraj Vysočina. Projekt se uskutečňuje v rámci Operačního programu Přeshraniční spolupráce - Evropská územní spolupráce Rakousko - Česká republika 2007—2013. Cílem projektu je přeshraniční propojení kulturních aktivit a rozvinout spolupráci mezi kulturními organizacemi i jednotlivci. MV HB má za úkol administraci projektu na Vysočině, proto byla vytvořena administrační kancelář projektu v Havlíčkově Brodě. Pracovníci kanceláře mají za úkol vytvořit veřejnou databázi kulturních subjektů (výtvarníci, umělecká řemesla, organizátoři kulturních akcí apod.), organizovat některé pilotní projekty (Dny otevřených ateliérů v kraji Vysočina, Jazzové dny) a administračně spolupracovat na realizaci projektů, které v rámci výběrových řízení vysoutěžily kulturní organizace (PEN Klub - Mezinárodní literární festival v Havlíčkově Brodě, Krajská knihovna Vysočina v Havlíčkově Brodě - Literární a scénická čtení, Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě – Mezinárodní malířské sympozium, Muzeum Vysočiny Třebíč – mezinárodní výstava betlémů, Muzeum Vysočiny Třebíč – pobočka Muzeum řemesel Moravské Budějovice - mezinárodní seminář o betlémářství, MV Jihlava, MV Třebíč, MV Havlíčkův Brod, MV Pelhřimov, OGV Jihlava, GVU Havlíčkův Brod, HG Nové město na Moravě - Muzejní a galerijní noci v kraji Vysočina).

V prvním čtvrtletí se podařilo najít vhodné prostory pro zřízení nového depozitáře v budově bývalého Telecomu v Beckovského ulici

v Havlíčkově Brodě. Po odsouhlasení záměru zřizovatelem byla zahájena jednání s majitelem objektu o podmínkách pronájmu, zajištěna předprojektová dokumentace pro úpravu skladových prostor na depozitář a vypracován předběžný finanční rozpočet akce. Předpoklad realizace je první čtvrtletí až pololetí roku 2011, předpoklad nastěhování je polovina roku 2011. Současně by došlo k opuštění depozitáře v Kyjovské ulici v Havlíčkově Brodě, na hradě v Ledči nad Sázavou a zřejmě také depozitáře v Havlíčkově domě.

V první polovině roku, až do října 2011 pokračovaly intenzivní přípravy na otevření inovované expozice Karla Havlíčka Borovského, ke třem výročí této osobnosti. Byly vydány jazykové mutace brožur o KHB v německém a anglickém jazyce, zprovozněn web KHB a zajištění audioprůvodci s informacemi v českém, německém a anglickém jazyce. V expozici byly instalovány nové vitriny s výstavními panely a pořízeny faksimile dokumentů a kopie některých exponátů.

V roce 2011 byl udržen vyšší finanční příjem z archeologických dohledů. Tento fakt výrazně přispěl k dobré hospodářské a materiálové bilanci muzea, a také díky tomuto faktu mohl být zakoupen novější automobil. V roce 2011 pokračovali odborní pracovníci muzea ve fotografování a souběžné inventarizaci sbírek v depozitáři, ve Státním okresním archivu v Kyjovské ulici. Standardně byl zajišťován běžný provoz muzea, výstavní, přednášková, průvodcovská a badatelská činnost.

I. Organizační struktura muzea v roce 2011

Ředitel, kurátor sbírek, výtvarník, výstavář:	MgA. Jiří Jedlička
Archeolog, kurátor sbírek, výstavář:	Mgr. Pavel Rous
Dokumentátor, kurátor sbírek, výstavář, fotograf, správce depozitáře:	Eduard Veselý
Historik, kurátor sbírek, výstavář, koordinátor KVČ:	Mgr. Michal Kamp
Pomocný archeolog, výstavář:	Mgr. Marek Chvátal (zástup za Mgr. Alenu Jindrovou)

Pomocný archeolog, výstavář:	od poloviny roku Bc. Radka Urbánková
Ekonomka:	Ivana Krajíčková
Knihovník, správce fotoarchivu, výstavář, pokladník:	Ludmila Janáčková
Konzervátorka:	Kamila Štellerová
Průvodce :	Marie Suchá, Marie Votavová, Michal Sláma
Uklízečka:	Renáta Nečasová

Porta culturae:

Manažer projektu:	Ing. Vladimír Šprinc
Tvůrce databáze, koordinátor :	Bc. Ludmila Janáčková – Sedlmajerová
Tvůrce databáze, koordinátor :	František Štibor
Pokladní:	Iva Svobodová

Poradní sbor pro sbírkotvornou činnost:

Mgr. Milan Čumpl	Eduard Veselý
PaeDr. Radomír Dvořák	Mgr. Aleš Veselý
Ak. malíř Jan Exnar	Zina Zborovská
Jiří Lédl	
PhDr. Ladislav Macek	
Mgr. Pavel Rous	

Ediční rada:

Mgr. Eva Benáková - KKV Havlíčkův Brod,
PhDr. Ladislav Macek – SOKA Havlíčkův Brod
Mgr. Pavel Rous – MV Havlíčkův Brod
PhDr. Miloš Tajovský – SOKA Havlíčkův Brod
Mgr. Václav Tuček
Mgr. Aleš Veselý – Galerie výtvarného umění Havlíčkův Brod
Zina Zborovská – MV Havlíčkův Brod

II. Práce se sbírkami

V souladu s plánem akviziční činnosti muzea byly získány tyto přírůstky:

Nákup:

Přír. č.	předmět	počet	cena
2/2011	hrnek	1	500,-
3/2011	lahve	4	600,-
4/2011	sokolský úbor	1	500,-
5/2011	odznaky- soubor	38	500,-
7/2011	kniha	1	100,-
8/2011	kniha	1	150,-
9/2011	předměty z pozůstal. JUDr. Neuern	128	7940,-
10/2011	audiovizuální nahrávka	1	200,-
11/2011	bicykl	1	1500,-
13/2011	filmová promítačka	1	2000,-
14/2011	dýmky	7	1000,-
15/2011	obuvnický šicí stroj	1	500,-
16/2011	reklamní figurální stojka	1	1000,-
17/2011	násada na lopatu	1	200,-
18/2011	pohlednice	3	430,-
19/2011	obraz	1	20 000,-
20/2011	obraz	1	20 000,-
21/2011	skleněná plastika	1	40 000,-
22/2011	kresba	1	20 000,-
23/2011	obraz	1	1 000,-

Vlastní výzkumná činnost a dary:

24/2011	pytel	1	
25/2011	hrnec	1	
26/2011	budík	1	
27/2011	rukávník	1	
28/2011	sekerka bronzová	1	

Nálezy v muzeu (předměty ze Soupisu problematických pol. muzea)

29/2011	korunová poukázka	1
30/2011	bankovka	1
31/2011	bankovka	1
32/2011	odznaky	2
33/2011	kniha	1
34/2011	kniha	1
35/2011	kniha	1

***Archeologické movité nálezy získané v r. 2010, uložené pod inv. čísla
A 1/2010 až A 76/2010:***

keramika (zlomky)	928 ks
železo (zlomky a celé exempláře)	31 ks
ostatní (neželezné) kovy	25 ks
sklo	4 ks
kámen – ŠKI	1 ks
kámen – ostatní	9 ks
dřevo	1 ks
mazanice	8 ks
struska, tavenina	19 ks
kosti	19 ks
neurčený materiál	1 ks
<u>ostatní materiál</u>	<u>2 ks</u>
celkem	1048 ks (jednotlivin)

III. Správa sbírek, kontroly sbírek

Průběžně byla provedena kontrola depozitářů a expozic v Havlíčkově Brodě, v Ledči nad Sázavou a v Lipnici nad Sázavou. Dle potřeby byla provedena aktualizace zápůjček. Největší zápůjčky sbírek jsou i nadále realizovány s městem Ledec nad Sázavou a obcí Lipnice nad Sázavou. Základním úkolem muzea v roce 2011 byla všestranná péče o sbírky včetně doplňování sbírek a odborného zpracování sbírek, jejich fotografování a fyzické předání.

V programu Demus - Archeologie zaevidovány nálezové soubory A 1/2010 až A 76/2010.

***Realizovali: Mgr. Pavel Rous, Mgr. Marek Chvátal,
Bc. Radka Urbánková***

Neplánovaně byla využita možnost získání nových společných depozitárních prostor Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod a GVU v Havlíčkově Brodě a zahájena jednání s majitelem budovy a intenzivní práce na předprojektové přípravě.

Realizoval: MgA. Jiří Jedlička

Provedena řádná inventarizace těchto sbírkových skupin:

Sbírková skupina „*Porcelán*“ (135 inv. č = 208 ks)

Sbírková skupina „*Militaria*“ (127 inv. č = 348 ks)

Sbírková skupina „*Archeologie*“ (1000 inv. č = 1001 ks)

Sbírková skupina „*Sklo*“ (234 inv. č = 284 ks)

Sbírková skupina „*Numismatika*“ (64 inv. č = 428 ks)

Sbírková skupina „*KHB2*“ (150 inv. č = 271 ks)

*Realizovali: Mgr. Pavel Rous, MgA. Jiří Jedlička,
Mgr. Michal Kamp a Eduard Veselý*

Celkem byla v roce 2011 provedena inventarizace 1 710 inventárních čísel sbírkových předmětů, tj. 2 540 ks.

IV. Konzervování, restaurování sbírek

Bylo postupováno podle Plánu konzervace MV HB na rok 2011, úkoly byly splněny.

Konzervované muzeálie v konzervátorské dílně za rok 2011

Sbírková skupina **Sklo** – 24 inv. čísel

Předměty na výstavu **POKLADY MORAVY** – 4 inv. čísla

SEZNAM TEXTILU - ošetření (zbavení plísňě) ornáty, liturgické pomůcky a ubrusky – 28 ks

Konzervování předmětů i obrazů - vybraných pro digitalizaci na pracovišti v rámci projektu **MUZEÁ ON-LINE** – 13 inv. čísel

Konzervování předmětů do nové stálé **expozice Karla Havlíčka Borovského** - 46 inv. čísel

Dosud nebyla dodána druhá etapa restaurování pozdně středověkého deskového oltáře (restaurování centrální desky) pocházející pravděpodobně z kostela sv. Vojtěcha v Havlíčkově Brodě inv. č. O 776.

V. Kulturně výchovná činnost

1) Expozice

V roce 2011 pokračovaly práce na nové expozici Karla Havlíčka Borovského. Mgr. Kamp s MgA. Jedličkou navrhli koncepci expozice s využitím interaktivních prvků a audioprůvodců s vícejazyčným výkladem. Mgr. Kamp zajistil odborné podklady pro expozici. Byly vydány jazykové mutace brožur o KHB v německém a anglickém jazyce, zprovozněn web KHB a zajištění audioprůvodci s informacemi v českém, německém a anglickém jazyce. V expozici byly instalovány nové vitriny s výstavními panely a pořízeny faksimile dokumentů a kopie některých exponátů.

*Realizovali: Mgr. Michal Kamp, MgA. Jiří Jedlička,
Ludmila Janáčková*

2) Výstavy:

A) Mázhaus Havlíčkova domu:

KERAMIKA V. Černoch a žáci	16.11. – 9.1. 2011
FRANTIŠEK NEUVIRT – obrazy	14.1. – 27.2. 2011
JARNÍ TRADICE A ZVYKY na Havlíčkovobrodsku	8.3. – 1.5. 2011
HORNINY A NEROSTY Havlíčkovobrodsku	6.5. – 10.7. 2011
JIRÍ BAŠTA – kresby, malby, plastiky	15.7. – 4.9. 2011
HOUBY	
50 LET FOTOKLUBU – celostátní výstava	10.9. – 16.10. 2011
JAN EXNAR – autorské sklo	15.9. – 4.12. 2011
KRYSÁCI z Vizovic	6.12. – 4.3. 2012

B) Malý výstavní sál

KERAMIKA V. Černoch a žáci	16.11. – 9.1. 2011
FRANTIŠEK NEUVIRT – obrazy	14.1. – 27.2. 2011
JARNÍ TRADICE A ZVYKY na Havlíčkovobrodsku	8.3. – 1.5. 2011
SKLÁŘSKÁ ŠKOLA Světla nad Sázavou	6.5. – 10.7. 2011
JIRÍ BAŠTA – kresby, malby, plastiky	15.7. – 4.9. 2011
50 let Fotoklubu – celostátní výstava	10.9. – 16.10. 2011
VENDA TRUHLÁŘOVÁ - obrazy	22.10. – 4.12. 2011

C) Přednáškový sál

GEOOBRAZY – Ivan Doležal	6.5. – 10.7. 2011
FRANZ GOESS: Praha 1968	22.7. – 4.9. 2011
JAN EXNAR – autorské sklo	15.9. – 4.12. 2011
KRYSÁCI z večerníčku	6.12 – 4.3. 2012

D) Sklep

SENDJENOVA HROBKA	
– staroegyptská hrobka	1. leden – 31. prosinec 2011

E) Externí prostory

DANIEL REYNEK – fotografie - KrÚ Jihlava	leden – únor 2011
------------------------------------------	-------------------

3) Další kulturně výchovné akce:

Noc v muzeu 3.6. 2011

Stejně jako v předchozích letech, Muzeum Vysočiny společně s Galerií výtvarného umění Havlíčkův Brod uspořádalo Noc v muzeu, tentokrát s příspěvím projektu Porta culturae.

Dny evropského kulturního dědictví září 2011

MVHB se již tradičně připojilo k akci Dny evropského kulturního dědictví, které jsou ve znamení volného zpřístupnění historických památek v celém městě. K nim patří i budova MV HB, tzv. Havlíčkův dům a klášterní kostel se Štáflovou baštou, které muzeum provozuje.

Výše uvedené výstavy v Havlíčkově domě, stálou expozici muzea a kulturní akce navštívilo celkem 21 665 návštěvníků.

Přednášky pro školy a veřejnost:

Kmenoví zaměstnanci muzea zajistili přednášky (v rámci výstav, university volného času a vlastního muzejního cyklu).

Mgr. Pavel Rous: Archeologické výzkumy MVHB v roce 2010 – 1x (přednáška pro veřejnost, v sále Staré radnice); Husitství na Havlíčkobrodsku, 3 přednášky, pro ZŠ Štáflova HB a ZŠ Lípa

Mgr. Marek Chvátal: Archeologické výzkumy MVHB v roce 2010

Eduard Veselý: 18.1. 2011 - Havlíčkův Brod 1914-1945 (ZŠ Sady); 25.1. 2011 - Havlíčkův Brod 1914-1945 (ZŠ Sady); 17.2. 2011 - Druhá

světová válka na Havlíčkobrodsku (ZŠ Sady); 28.6. 2011 - Havlíčkův Brod 1914-1945 (ZŠ Sady)

Mgr. Michal Kamp: Listopad 1989 - 2x; Karel Havlíček - 1x; Vojtěch Weidenhoffer - 5. 10. 2011

Mgr. Michal Kamp, Mgr. Aleš Říman: Letci RAF z Havlíčkobrodsku - 23. 9. 2011

V rámci spolupráce s krajskou knihovnou se muzeum podílelo na realizaci přednáškového cyklu v rámci University volného času a zajistilo níže uvedené přednášky:

Mgr. Michal Kamp: Život Karla Havlíčka, Dílo a odkaz Karla Havlíčka, Tomáš Garrigue Masaryk do Velké války, Tomáš Garrigue Masaryk za Velké války a první republiky, Masarykův Havlíček

Nabídka přednášek MV HB pro základní školy školní rok 2010/2011

Protektorát a holocaust na Havlíčkobrodsku

Židé na Havlíčkobrodsku

(Mgr. Alena Jindrová, Mgr. Michal Kamp)

Naše obec

Historie a památky Havlíčkova Brodu

(Štěpán Podešť)

Husitství na Havlíčkobrodsku

Hornická minulost Havlíčkobrodsku

(Mgr. Pavel Rous)

Německý Brod v letech 1914-1945

Průmysl a řemesla na Havlíčkobrodsku

(Mgr. Eduard Veselý)

Karel Havlíček Borovský - významný
představitel národního obrození

Karel Havlíček Borovský - život a dílo

(Mgr. Michal Kamp)

VI. Vědecko - výzkumné a odborné úkoly

1) V oboru archeologie (odpovídá Mgr. Pavel Rous):

Realizováno, resp. zapsáno a dokumentováno 69 archeologických akcí (výzkumů, dohledů a zápisů archeol. nálezů) a zpracováno 17

nálezových zpráv z archeologických výzkumů - (společně s M. Chvátalem a R. Urbánkovou).

Realizoval: Mgr. Pavel Rous

Technická pomoc archeologovi muzea (doprava – řidič, práce v terénu, zpracování a fotografování nálezů, vypracovávání arch. zpráv pro investory, arch. agenda aj.); Výstavy: HORNINY A NEROSTY Havlíčkobrodská, GEOOBRAZY – Ivan Doležal

Realizoval: Mgr. Marek Chvátal

Technická pomoc archeologovi muzea (doprava – řidič, práce v terénu, zpracování a fotografování nálezů, vypracovávání arch. zpráv pro investory, arch. agenda aj.);

Realizovala: Bc. Radka Urbánková

2) V oboru historie, literární historie a etnografie

Expozice „Karel Havlíček Borovský – život a odkaz“ – obsahová stránka. Spuštění a pokračující práce na tematickém webu karelhavlicek.cz, Účast na jarním zasedání komise regionální historie Moravy a Slezska AMG (4. 5. 2011, Brno), Příspěvek na semináři „Muzejní spolky včera a dnes“ (13. 10. 2011, Čáslav, příspěvek Vliv kultu Karla Havlíčka na vývoj muzea v Německém Brodě (1874-1945)), Příspěvek na konferenci „Vyhnanství nebo ráj – diskuze o Karlu Havlíčku Borovském“ (22. 10. 2011, Havlíčkův Brod, téma Vývoj muzejní prezentace Karla Havlíčka v 20. a 21. století) tematické články o historii regionu a sbírkových předmětech Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod na „facebookových“ stránkách organizace

Realizoval: Mgr. Michal Kamp

V rámci digitalizace sbírkového fondu muzea bylo fotograficky zdokumentováno 1 727 ks sbírkových předmětů ze skupiny Archeologie (1 000 ks), Porcelán (208 ks), Sklo (284 ks) a Militaria (235 ks). V rámci specializace muzea na historii železářství a strojírenství byl uskutečněn archivní a terénní průzkum strojírný Josefa Janáčka ve Starém Ransku. Sepsány byly dějiny továrny a byl sestaven katalog výrobků a fotografií. Shromáždění dokumentů a fotografií k publikování dějin strojírný Fr. Sysra v Libici nad

Doubrovou. Fotografická dokumentace díla výtvarného umělce Jiřího Bašty. Výstavy: Otevřená země a Geoobrazy, realizace, Jiří Bašta-epizody, realizace, Houby, realizace, Jan Exnar“11“, realizace, Staroegyptské podzemí, ideový námět, realizace. Spolupráce na projektu - Muzea on-line.

Realizoval: Eduard Veselý

Realizace a organizační zajištění projektu přeshraniční spolupráce PORTA CULTURAE.

**Realizovali: MGA. Jiří Jedlička, Ing. Vladimír Šprincl,
Bc. Ludmila Janáčková - Sedlmajerová,
František Štibor, Ivana Krajíčková,
Iva Svobodová**

Expozice „Karel Havlíček Borovský – život a odkaz“ – ideová a výtvarná stránka, spuštění a pokračující práce na tematickém webu karelhavlicek.cz, výstavy: FRANTIŠEK NEUVIRT – obrazy, JARNÍ TRADICE A ZVYKY na Havlíčkovobrodsku, JIŘÍ BAŠTA - kresby, malby, plastiky, KRYSÁCI z Vizovic, VENDA TRUHLÁŘOVÁ – obrazy, FRANZ GOESS: Praha 1968, DANIEL REYNEK – fotografie - KrÚ Jihlava. Fotografická dokumentace díla výtvarného umělce Jiřího Bašty. Spolupráce na projektu - Muzea on-line.

Realizoval: MGA. Jiří Jedlička

VII. Ediční a publikační, propagace činnosti muzea

1) Ediční činnost

Organizačně zajištěny dvě schůzky ediční rady muzea a příprava sborníku příspěvků o regionální historii Havlíčkovobrodsko 25.

Realizoval: Mgr. Pavel Rous

Plakáty k výstavám, propagační materiály.

Realizoval: MGA. Jiří Jedlička

2) Publikační činnost

Středověké a raně novověké dvory v okolí Havlíčkova Brodu, Havlíčkovobrodsko 25, 2011

Realizoval: Mgr. Pavel Rous

Půl století Vojtěcha Weidenhoffer, sborník Havlíčkobrodsko 25, prosinec 2011

Vliv kultu Karla Havlíčka na vývoj muzea v Německém Brodě (1874-1945), sborník Muzejní spolky včera a dnes (zatím nevydáno)

Význam havlíčkovské tradice v Německém Brodě a v Borové, sborník Karel Havlíček Borovský 1821 – 1856, prosinec 2011

Vojtěch Weidenhoffer, Havlíčkobrodské listy 12, prosinec 2012

Realizoval: Mgr. Michal Kamp

„Janáčkova strojírna ve Starém Ransku“, Havlíčkobrodsko 25, Vlastivědný sborník 2011

Realizoval: Eduard Veselý

2) Propagace a prezentace muzea

Český rozhlas (rubrika Toulky Vysočinou): Vojtěch Weidenhoffer z Německého Brodu, Kaskády rybníků v Havlíčkově Brodě, Kino Oko v Havlíčkově Brodě, Také Havlíčkův Brod měl svou plovárnu, Hodiny na věži v Havlíčkově Brodě, Vilém – jeden z nejstarších českých zvonů, Bombardování Ždírcy nad Doubravou 9.5. 1945

Realizoval: Mgr. Michal Kamp

Plakáty a pozvánky k výstavám HORNINY A NEROSTY Havlíčkobrodsko, GEOOBRAZY – Ivan Doležal.

Realizoval: Mgr. Marek Chvátal

Plakáty a pozvánky k plánovaným akcím muzea. Zajištění prezentace MV HB v kabelové televizi HB-in. Zajištění audioprůvodců s jazyk. mutacemi.

Realizoval: MgA. Jiří Jedlička

Odborní pracovníci publikovali řadu popularizačních článků – deník Vysočina, Cesta Vrchovinou atd.

Realizovali: odborní pracovníci

VIII. Knihovna a badatelská agenda

a) Knihovna

Knihovna muzea byla průběžně doplňována. Pokračovalo zapisování nových knih do programu Clavius. Byla zajištěna pravidelná obsluha webových stránek muzea a nových webových stránek www.karelhavlicek.cz

Počet návštěvníků knihovny	494
Počet registrovaných čtenářů	30
Počet výpůjček	1159 (z toho knih 723 a časopisů 436)
Počet nových titulů	69
Spotřebovaná fin. částka	12 500

Realizovala: Ludmila Janáčková

b) Badatelská agenda

Odborní pracovníci zajistili pomoc badatelům, studentům a dalším zájemcům z řad veřejnosti (konzultace např. seminárních a diplomových prací, vyhledávání informací, odkazy na literaturu a dokumentace, kopírování aj.)

Eduard Veselý

Fyzické návštěvy (odborné konzultace): Světlana Blechová - kancionál P. Mělnického 1506, bakalářská práce, UK Praha, 25.1. 2011; Jitka Bastlová - muzejní kancionály, FFMU Brno, červenec 2011; Jiří Dlabula- litinové kříže, Lipnice nad Sázavou, č.p. 171

Elektronické dotazy: Zdenka Dandová - italský legionář Jan Laška, zastoupení ve sbírkách, 29.7. 2011; Michal Mikšík - mykologický atlas V. Panušky, Čs. Mykologická společnost Praha, 2.8. 2011; Markéta Holubová - kramářské písně a P.M. Svatohorská, Etologický ústav AV ČR Praha, 6.10. 2011

Mgr. Pavel Rous

Fyzické návštěvy (odborné konzultace): archeologické nálezy z Úsobí, podklady pro historii Úsobí (pro: obec Úsobí, příprava vydání publikace o dějinách obce); kostel sv. Jana Křtitele v Příbyslavi, nepublikovaná stavebně historická a archeologická data (pro: Aleš

Veselý, Galerie výtvarného umění HB); středověké nálezy z okolí hradu Lichnice (pro: Kateřina Doležalová, Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno, magisterská práce)

Elektronické dotazy:

Problematika nejstaršího centra Brodu, historické sklárny na kat. ú. Nová Ves u Světlé a Roušňany, historické sklárny Pavlovská a Jilemská huť, odnocení soutěžních prací - Cena Františka Drašnera 2011, rudní žernovy nalezené na katastru obce Stříbrné Hory, Chřenovice hrad, ikonografické prameny uložené v MV HB, nové pravěké nálezy za rok 2011 – podklady pro doplnění soupisu pravěkých nálezů na Havlíčkobrodsku, nálezy keramiky z první poloviny 13. století na Havlíčkobrodsku

Mgr. Michal Kamp

Fyzické návštěvy: 18

Elektronické dotazy: 34

V těchto případech se jednalo o průběžné konzultace a několikanásobné návštěvy. Ostatní metodická a odborná pomoc byla poskytnuta formou konzultací problémů a dotazů, připomínkování, korektur a oponentských posudků textů historiografické povahy určených k publikaci, určování starožitností a nálezů apod. Časté dotazy byly kladeny rovněž formou e-mailu. Dotazy formou telefonátů nejsou evidovány.

IX. Kronikářství

V roce 2011 nebyla požadována metodická pomoc ke kronikám.

X. Konference, semináře, odborné komise, setkání

MgA. Jiří Jedlička: Veřejnost a archeologické nálezy - Národní archiv Praha, Kvalita 09 – 6 školení pro ředitele příspěvkových organizací – Jihlava, schůzky k projektu PORTA CULTURAE, projekt NEWMARKETS – referát o projektu Porta culturae – Jihlava, školení řidičů

Ivana Krajíčková: účetnictví příspěvkových organizací, inventarizace majetku – Jihlava

Mgr. Pavel Rous: Regionální archeologická komise pro Vysočinu – Jihlava

Mgr. Marek Chvátal: Regionální archeologická komise pro Vysočinu - Jihlava, školení řidičů

Bc. Radka Urbánková: Regionální archeologická komise pro Vysočinu - Jihlava, školení řidičů

Kamila Štellerová: školení požární ochrany, bezpečnosti práce a nakládání s nebezpečnými chemickými látkami – Muzeum Vysočiny Třebíč (4.4. 2011), Konference konzervátorů a restaurátorů – Opava (6. – 8. září 2011)

Eduard Veselý: školení řidičů

Mgr. Michal Kamp: školení řidičů

XI. Spolupráce s obecními úřady a jinými subjekty

Spolupráce s OKPPCR Krajského úřadu kraje Vysočina při přípravě projektu PORTA CULTURAE, hrad Lipnice nad Sázavou – výstava obrazů s tématem hradu Lipnice, tým Ing. Arch. Buriana – rekonstrukce náměstí v Havlíčkově Brodě, Kalamajka Folklorní soubor Havlíčkův Brod, Krajský úřad kraje Vysočina, Město Havlíčkův Brod, Obec Lipnice nad Sázavou, Město Ledec nad Sázavou

Galerie výtvarných umění v Havlíčkově Brodě, Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Krajská knihovna kraje Vysočina Havlíčkův Brod, Muzeum Vysočiny Jihlava, Muzeum Vysočiny Třebíč, Muzeum Vysočiny Pelhřimov, Konfederace politických vězňů pobočka Havlíčkův Brod, Základní umělecká škola Bedřicha Smetany Havlíčkův Brod, Gymnázium Havlíčkův Brod, Akademie - Vyšší odborná škola, Gymnázium a Střední odborná škola uměleckoprůmyslová Světlá nad Sázavou, Město Světlá nad Sázavou, I centrum Havlíčkův Brod, Mykologický spolek Havlíčkův Brod

Finanční podpora: Měšťanský pivovar Chotěboř

Osobní spolupráce a poděkování: Ing. Jana Fischerová, Ing. Čeněk Jůzl, Libor Honzárek, Ing. Tomáš Hermann, PaedDr. Radek Dvořák, Mgr. Markéta Hejkalová, Miloslav Růžička, Jaromír Stojan, Libor Blažek, Mgr. David Šorm

XII. Hospodaření muzea, návštěvnost

Příspěvek zřizovatele v roce 2011 činil 4 277 000,- Kč + mimořádná dotace na expozici KHB ve výši 237 000,- Kč a investiční dotace na expozici KHB ve výši 263 000,- Kč.

Tržby z vlastní činnosti (prodej vstupenek, prodej publikací, archeologický dohled, pronájmy, reklama, ostatní výnosy ...) činily 814 000 Kč,- Kč.

Celkově muzejní akce navštívilo 21 665 návštěvníků, z toho výstavy a expozice navštívilo 17 142 návštěvníků, další kulturně výchovné akce pořádané muzeem (koncerty, přednášky, besedy, konference apod.) 3 923 návštěvníků.

Knihovnu muzea navštívilo 494 osob.

ZPRÁVA O ČINNOSTI MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO ARCHIVU V BRNĚ – STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU HAVLÍČKŮV BROD ZA ROK 2011

Ladislav Macek

I. Předarchivní péče a zpracování archiválií

S odkazem na povinnosti státních archivů, vycházející z ustanovení zákona o archivnictví (499/2004 Sb. v platném znění) a zákona o státní kontrole (552/1991 Sb.), pracovníci archivu v roce 2011 provedli 14 kontrol z oblasti vedení spisové služby u tzv. povinných původců.

Nedílnou součástí jejich práce jsou rovněž metodické návštěvy, mnohdy spojené s pomocí při uspořádání spisovny a s proškolením pracovníků, přičemž v roce 2011 jich proběhlo 14. Připomínkovány a konzultovány byly spisové normy 2 organizací z oblasti veřejné správy a 1 advokátní kanceláře.

Archiv se podílel na vyřazování dokumentů u 75 původců, kteří mají povinnost provádět skartační řízení (celkem vyhotoveno 85 skartačních protokolů). Obdobně bylo postupováno u 34 organizací (36 protokolů), které vyřazují dokumenty v mimoskartačním řízení. Celkem prošly tímto procesem dokumenty o rozsahu cca 497 běžných metrů (dále bm).

Třídění, pořádání, inventarizace a rejstříkování fondů

Průběžně byly tříděny nové přírůstky. Celkem 121 fondů o celkovém rozsahu 56,79 bm (včetně provedení vnitřní skartace a vyhotovení evidenčních soupisů, tj. není zahrnuto mezi zpracované fondy).

V rámci skartačního řízení byl proveden výběr archiválií (včetně vyhotovení evidenčních soupisů) u Okresního soudu Havlíčkův Brod (rejstříky, spisy C, 4C, 5C, D, E, 4Nc, Spr., T, spisy soukromých notářů a státních notářství), a to v celkovém rozsahu cca 74 bm, přičemž "čistý" přírůstek justičních fondů byl v rozsahu 44,49 bm.

V zájmu zlepšení dostupnosti archivních pomůcek pro badatelskou veřejnost bylo překročeno k přepisu starých analogových inventářů vybraných kmenových fondů do programu JANUS (Archiv města Příbrav – dokončeno, Archiv města Havlíčkův Brod – zahájeno).

V oblasti zpřístupňování archiválií pro badatelskou veřejnost byly formou **inventáře** zpracovány následující fondy:

- 1) Svazarm – okresní výbor Havlíčkův Brod (1955–1989)
- 2) Rozpracován je fond ONV Havlíčkův Brod (1960–1990)
- 3) Rozpracován fond je Osobní pozůstalost – Drašner František, Mgr., Havlíčkův Brod (1943–2006)

Průběžně byla doplňována *rejstříková databáze Sbírký soudobé dokumentace okresu Havlíčkův Brod z let 1731–2000*.

Soudobá dokumentace – kroniky

V návaznosti na metodické dohlídky v systému předarchivní péče byla aktualizována databázová evidence pamětních knih okresu Havlíčkův Brod (bez ohledu na to, kde jsou fyzicky uloženy). Dostupná je na www.mza.cz/havlickuvbrod/kroniky.php.

II. Evidence a ochrana archiválií

Evidence fondů Národního archivního dědictví

Archivní evidence fondů byla průběžně doplňována v programu PEvA, přičemž ke konci roku 2011 bylo zapsáno 2046 fondů uložených v archivu a 7 u jiných organizací (celkem 3593,72 bm).

V databázi programu ARKY bylo evidováno 685 všech typů archivních pomůcek.

III. Využívání archiválií a knihovny

Badatelská agenda

V roce 2011 státní okresní archiv navštívilo 224 badatelů a počet jejich návštěv dosáhl čísla 600. Celkem bylo badatelům předloženo 2284 evidenčních jednotek archiválií.

Pro správní účely státních a veřejnoprávních institucí bylo vyřízeno cca 163 písemných rešeršů a pro soukromé badatele cca 118 písemných dotazů. Mimo to bylo podáno cca 306 ústních informací o fondech. Prioritně jsou přitom vyřizovány rešerše pro správní účely organizací státní a samosprávné sféry. S ohledem na časovou a personální náročnost těchto činností jsou požadavky ze soukromé sféry

minimalizovány, neboť objektivně není možné, aby archiváři prováděli badatelskou a heuristickou činnost za soukromé žadatele.

Vědeckovýzkumná a kulturně-osvětová činnost

Autorsky se odborní pracovníci archivu spolupodíleli na vydání následujících textů:

- Tajovský, M.: Peníze ve službách města (1. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 1 (leden 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2 + Peníze ve službách města (2. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 2 (únor 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Z venkova až na náměstí, in. Havlíčkobrodské listy, č. 3 (březen 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Kde stávaly masné krámy, in. Havlíčkobrodské listy, č. 4 (duben 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Sportu zdar !, in. Havlíčkobrodské listy, č. 5 (květen 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Případ Josef Kliment (1. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 6 (červen 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2 + Případ Josef Kliment (2. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 7 (červenec 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Sláva Tobě, velký Slávy synu, in. Havlíčkobrodské listy, č. 8 (srpen 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Stará brodská škola (1. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 9 (září 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2 + Stará brodská škola (2. část), in. Havlíčkobrodské listy, č. 10 (září 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: Vzpomínka nejen dušičková, č. 11 (listopad 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Tajovský, M.: První lékárny v Brodě, in. Havlíčkobrodské listy, č. 12 (prosinec 2011), Havlíčkův Brod 2011, s. 2
- Macek, L.: Zpráva o činnosti Moravského zemského archivu v Brně – Státního okresního archivu Havlíčkův Brod za rok 2010, in: Havlíčkobrodsko, sv. 25, Havlíčkův Brod 2011, s. 327-333

Výsledkem společného úsilí Státního okresního archivu Havlíčkův Brod a Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod bylo vydání 25. svazku vlastivědného sborníku Havlíčkobrodsko.

Ve spolupráci s odborným pracovištěm Krajské knihovny Havlíčkův Brod bylo pokračováno v systematické digitalizaci vybraných regionálních periodik ze sbírky novin a časopisů SOkA Havlíčkův Brod s cílem připravit je k veřejné prezentaci v Krajské knihovně Havlíčkův Brod a v SOkA Havlíčkův Brod.

Ve spolupráci s odborem informatiky Krajského úřadu Jihlava a Krajskou knihovnou Havlíčkův Brod se archiv spolupodílel na odborných konzultacích ve věci vybudování krajské digitalizační jednotky a zapojení státních okresních archivů Kraje Vysočina do připravovaného projektu systematické digitalizace dokumentů z fondů samosprávných organizací.

Ve spolupráci s Krajskou knihovnou Havlíčkův Brod a Muzeem Vysočiny Havlíčkův Brod bylo pokračováno v realizaci projektu "Bibliografie historiografické literatury okresu Havlíčkův Brod". Již zpracovaná data jsou průběžně zveřejňována na následující webové stránce: www.kkvysociny.cz/modul_katalogy/databaze_region.aspx

Ve spolupráci s redakcí novin Havlíčkobrodský deník se archiv spolupodílel na přípravě tématické přílohy, věnované práci archivářů v SOkA Havlíčkův Brod (vyšlo 5.4. 2011).

Ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J.A. Komenského se archiv formou poskytnutí kopií archiválií spolupodílel na přípravě výstavy „Od Marie Terezie po dnešek – Školní vysvědčení v proměnách času“ (9.12. 2011 – 10.6. 2012).

V prostorách archivu se uskutečnily 3 exkurze (Obchodní akademie a ISS Kyjovská Havlíčkův Brod), 3 odborné studentské praxe (1x student FF Univerzity Pardubice, 2x studenti FF Univerzity Hradec Králové) a 1 odborná stáž (Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK Praha).

Správa archivní knihovny

Knihovní fond byl průběžně doplňován nákupy, výměnou i dary. Evidence je vedena v programu Clavius. Počet svazků k 31.12. 2011 dosáhl čísla 15 532 a roční přírůstek tak činil 186 svazků.

Knihovna je využívána pracovníky archivu i badatelskou veřejností, přičemž té je studium umožněno pouze prezenčně v badatelně archivu.

Personální stav zaměstnanců Moravského zemského archivu v Brně – Státního okresního archivu Havlíčkův Brod byl ke konci roku 2011 následující:

Ředitel:	PhDr. Ladislav Macek
Odborné archivářky:	Dana Nováková Mgr. Romana Suchá Eva Vencová
Odborný archivář:	PhDr. Miloš Tajovský
Hospodářsko-správní referentka a knihovnice:	Markéta Rysová, DiS.
Správce budovy:	Zdeňka Niklová

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ

Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D., Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Arna Nováka 1, 602 00 Brno,
jakubec@mail.muni.cz

MgA. Jiří Jedlička, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod, p. o.,
Havlíčkovo nám. 19, 580 01 Havlíčkův Brod, muzeum@muzeumhb.cz

Mgr. Zuzana Klementová, U Štítu 225, Pohled 582 21,
zuzanaklementova@seznam.cz

Mgr. Aleš Knápek, Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod, p. o.,
Havlíčkovo nám. 19, 580 01 Havlíčkův Brod, knapek@muzeumhb.cz

Mgr. Alena Křivská, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, Školní 150,
541 01 Trutnov, Krivska.alena@atlas.cz

PhDr. Ladislav Macek, Státní okresní archiv Havlíčkův Brod,
Kyjovská 1125, 580 01 Havlíčkův Brod, macek@mza.cz

Dr. Gottfried Pampel, Karl-Dieter-Str. 37, D-71636 Ludwigsburg,
BRD, gopalu@t-online.de
(*úprava textu a korektura překladu* - Mgr. Anna Šnýdlová, Filipova
150, 582 22 Přibyslav, anna.snydlova@seznam.cz)

Mgr. Josef Šrámek, Muzeum východních Čech v Hradci Králové,
Opletalova 334, 500 01 Hradec Králové 1, j.sramek@muzeumhk.cz

Petr Tvrdý, ml., Havlíčkovo nám. 179, 580 01 Havlíčkův Brod,
petr.tvrdy.ml@email.cz

Mgr. Zina Zborovská, Žižkova 371, 580 01 Havlíčkův Brod,
zinazborovska@seznam.cz

Havlíčkovobrodsko

Sborník příspěvků o historii regionu, svazek č. 26

(Nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971)

Repro na obálce: Výřez z obrazu "Epitaf Adama Lukeše", 1624
(foto: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod).

Vydaly: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod a Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Havlíčkův Brod v roce 2012

Redakční úprava: Michal Kamp, Ladislav Macek, Pavel Rous
Sazba, grafická úprava: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Vytiskl: Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o., Pelhřimov

Náklad: 200 výtisků

ISBN 978-80-87302-13-2 (Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod)

ISBN 978-80-86931-72-2 (Moravský zemský archiv v Brně)

Cena: 160,- Kč